

VII. KONGRES HRVATSKIH POVJESNIČARA

Zemlja

Osijek, 25. – 28. IX. 2024.

Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Odsjek za povijest

Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

u suradnji s

Državnim arhivom u Osijeku i Društvom za hrvatsku povjesnicu – Osijek

Nakladnici

Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti, Zagreb

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Zagreb

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Odsjek za povijest

Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

Za nakladnike

prof. dr. sc. Damir AGIČIĆ

prof. dr. sc. Željko HOLJEVAC

prof. dr. sc. Ivan TROJAN

dr. sc. Marija KARBIC

Urednici

prof. dr. sc. Damir AGIČIĆ

izv. prof. dr. sc. Tomislav GALOVIĆ

dr. sc. Suzana LEČEK

Lektura i korektura

Maja GLUŠAC

Grafički urednik i prijelom

Krešimir REZO

Tisak

Krešendo, Osijek

Naklada

500 primjeraka

© Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti (Zagreb, 2024.)

hnopz.hnopz@gmail.com

7.kongres.hnopz@gmail.com

Portal HNOPZ-a:

<https://sites.google.com/site/hrvatskinacionalniodbor/>

Urednik

dr. sc. Gordan RAVANČIĆ

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu Gradske i
sveučilišne knjižnice Osijek pod brojem 151018042.

ISBN 978-953-314-223-4

HRVATSKI NACIONALNI ODBOR ZA POVIJESNE ZNANOSTI
DRUŠTVO ZA HRVATSKU POVJESNICU
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA
JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST
– PODRUŽNICA ZA POVIJEST SLAVONIJE, SRIJEMA I BARANJE

VII. KONGRES HRVATSKIH POVJESNIČARA

ZEMLJA

ZBORNİK SAŽETAKA I RASPORED RADA

OSIJEK
25. – 28. IX. 2024.

VII. KONGRES HRVATSKIH POVJESNIČARA

Zemlja

Osijek, 25. – 28. IX. 2024.

ORGANIZATORI:

Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti, Zagreb

Opatička 10, HR – 10 000 Zagreb

<https://sites.google.com/site/hrvatskinacionalni odbor/>

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Zagreb

Opatička 10, HR – 10 000 Zagreb

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Odsjek za povijest

Lorenza Jäger 9, HR – 31 000 Osijek

<https://www.ffos.unios.hr/>

Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest

Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

Ante Starčevića 8, HR – 35 000 Slavonski Brod

<https://hips.hr/>

SUORGANIZATORI:

Državni arhiv u Osijeku

Kamila Firingera 1, HR – 31 000 Osijek

<https://www.dao.hr/>

Društvo za hrvatsku povjesnicu – Osijek

Kamila Firingera 1, HR – 31 000 Osijek

Organizaciju kongresa financijski su potpomogli:

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Odsjek za povijest

*Kongres se održava pod visokim pokroviteljstvom
predsjednika Hrvatskog sabora gospodina Gordana Jandrokovića*

ZNANSTVENI ODBOR

prof. dr. sc. Damir Agičić
prof. dr. sc. Neven Budak
izv. prof. dr. sc. Tomislav Galović
prof. dr. sc. Željko Holjevac
doc. dr. sc. Danijel Jelaš
izv. prof. dr. sc. Slađana Josipović Batorek
dr. sc. Dražen Kušen
dr. sc. Marica Karakaš Obradov
dr. sc. Marija Karbić
dr. sc. Suzana Leček
prof. emer. Mirjana Matijević Sokol
prof. dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Gordan Ravančić
izv. prof. dr. sc. Domagoj Tomas
doc. dr. sc. Anđelko Vlašić

PROGRAMSKO-ORGANIZACIJSKI ODBOR

izv. prof. dr. sc. Tomislav Galović (predsjednik)
doc. dr. sc. Danijel Jelaš
dr. sc. Eldina Lovaš
dr. sc. Luka Pejić
izv. prof. dr. sc. Domagoj Tomas (potpredsjednik)
izv. prof. dr. sc. Hrvoje Volner

PREDGOVOR

Po sedmi se put hrvatski povjesničari nalaze na svome nacionalnom kongresu. Ovoga se puta kongres održava u Osijeku, na istoku Hrvatske, usred Panonske nizine, neda-leko od ušća Drave u Dunav. Odlučili smo stoga da glavna tema VII. kongresa bude *Zemlja* – u najširem smislu te riječi: i plodna zemlja koja nas okružuje, i naša zemlja čiju povijest istražujemo, i zemlja kao poetsko i umjetničko nadahnuće u prošlosti i danas, i Zemlja kao planet te sve ono što se s time povezuje i što se na njemu zbiva, napose ekološke i klimatske promjene kroz povijest.

Prošla smo dva kongresa održavali u doba migrantske krize (u Zadru 2016) i pande-mijske krize covida-19 (u Rijeci 2021), a nažalost i ovog nas puta prate opasne kri-ze, odnosno rat na istoku Europe i u nedalekom susjedstvu, na Bliskom istoku – već dvije i pol godine traje ruska agresija na Ukrajinu (i to ponajviše upravo zbog zemlje, odnosno teritorija koji su Rusi nasilno oduzeli svome susjedu) i vodi se novi žestok ratni sukob između Izraela s jedne strane i Palestinaca te paravojnih grupa i država koje ih podržavaju s druge. I tamo je u pitanju spor oko zemlje. Sporovi oko zemlje (teritori-ja) ili zemlje (nacije/države) od početaka su ljudske civilizacije izazivali ratne sukobe. Tako je bilo i kod nas, prije 33 godine, kada je naša zemlja (Hrvatska) bila napadnuta iznutra i izvana. Naša bi struka, historiografija, trebala omogućiti razumijevanje svega onoga što se u ljudskoj prošlosti zbivalo, pa i sukoba i ratova, te nas sve poučiti kako se iste ili slične stvari više ne bi dogodile. Iako, nije rijetkost da se koristi i u svrhu njihova opravdavanja.

Dosadašnji su se kongresi pokazali važnima za razvoj naše struke – na tim su se skupo-vima razmjenjivala iskustva i dogovarali novi projekti, otvarali se novi vidici. Mlađi su mogli vidjeti starije kolege, potonji su mogli vidjeti žar u izlaganjima mladih... upo-znavali smo se, ne samo što se tiče naših istraživanja i radova, već i ljudski. Prvo je već dulje vrijeme moguće činiti putem web portala (primjerice hrcak.hr, historiografija.hr, Academia.edu odnosno različitih institucijskih web stranica i sl.) ili pak društvenih mreža. No drugi je način međusobnog upoznavanja – živi kontakt, druženje u pau-zama kongresnih sesija, na ručkovima i večerama, i dalje izuzetno važan te ćemo ga, nadam se, njegovati još dugo.

Na ovaj se kongres prijavilo skoro tristo sudionika, a trebala bi biti podnesena 274 izlaganja u 34 sekcije. Održat će se i nekoliko promocija knjiga, kao što je bilo uobiča-jeno i na ranijim kongresima. Nadam se da će izlaganja osim sudionika pratiti i brojni nastavnici povijesti kojima je sudjelovanje na ovakvim događanjima uvijek korisno i kao oblik stručnog usavršavanja jer mogu čuti o najnovijim rezultatima historiograf-skih istraživanja. Tu su i studenti, koji ne samo da će moći čuti različite povjesničare iz zemlje i inozemstva, već će neki od njih pomoći u organizaciji kongresa svojim volon-terskim radom na čemu im u ime organizatora srdačno zahvaljujem.

U Zagrebu, 26. kolovoza 2024.

Damir Agičić

RASPORED RADA

(tablični prikaz)

25. IX. SRJEDA 14:30 – 19:15	Dvorana 39	Dvorana 58	Dvorana 53
	UMJETNOST U DRUŠTVU OD SREDINE 19. STOLJEĆA DO DANAS	MODERNIZACIJA HRVATSKIH GRADOVA U 20. STOLJEĆU: RAZNOVRSNE PERSPEKTIVE	RANI NOVI VIJEK
	Dvorana 25	Dvorana 31	Dvorana 54
	PRVI SVJETSKI RAT OBILJEŽJA POLITIČKE KULTURE U VOJNOJ KRAJINI (od 17 ⁰⁰)	(PRED)MODERNE MISLEĆE ŽENE	POMOĆNE POVIJESNE ZNANOSTI I PRAKSA ISTRAŽIVANJA VRELA (od 15 ⁰⁰)
	Dvorana 66	Dvorana 31	Dvorana 32
ČA JE OKO UČKE? IZABRANE TEME OD ANTIKE DO SUVREMENE POVIJESTI ISTRE I KVARNERA (od 15 ⁰⁰)	KULTURA SJEĆANJA (od 17 ⁰⁰)	INSTITUCIJE I POJEDINCI (od 17 ⁰⁰)	

26. IX. ČETVRTAK 9:30–13:00	Dvorana 39	Dvorana 25	Dvorana 54
	POVIJEST I FILOZOFIJA ZNANOSTI, HISTORIOGRAFIJA I METODOLOGIJA	MARGINALNE DRUŠTVENE SKUPINE U 19. STOLJEĆU	POVIJEST U NASTAVI – METODIČKA SEKCIJA
	Dvorana 53	Dvorana 56	Dvorana 66
	POVIJEST 20. STOLJEĆA	KRAJOLIK U MIJENI: ISTRAŽIVANJE ODNOSA ČOVJEKA I ZEMLJE U „DUGOM“ 18. STOLJEĆU	ZEMLJA – ETNOLOŠKI I KULTURNOANTRO- POLOŠKI FENOMEN (od 11 ³⁰)
	Dvorana 31		
POSJEDI I PLEMSTVO U SAVSKO-DRAVSKOM MEĐURJEČJU U KASNOM SREDNJEM VIJEKU. ZNAČENJA I POJAVNOSTI (od 11 ³⁰)			

26. IX. ČETVRTAK 14:30–18:45	Dvorana 39	Dvorana 25	Dvorana 54
	POVIJEST I FILOZOFIJA ZNANOSTI, HISTORIOGRAFIJA I METODOLOGIJA	STUDENTSKA SEKCIJA	KAKO DIPLOMATSKA POVIJEST PRIDONOSI ISTRAŽIVANJU HRVATSKE PROŠLOSTI? PRIMJERI IZ AMERIČKE, FRANCUSKE I BRITANSKE (MEĐURATNE) DIPLOMACIJE (od 17 ⁰⁰)
	Dvorana 53	Dvorana 56	Dvorana 66
	POVIJEST 20. STOLJEĆA	„SVE OSTAJE U FAMILIJI“ – UPRAVLJANJE SLUŽBAMA, POSJEDOVANJE NEKRETNINA I ZEMLJE U DUGOM 18. STOLJEĆU	CRKVENA POVIJEST
	Dvorana 31	Dvorana 58	
	POVIJEST PROSVJETE I ŠKOLSTVA (od 17 ⁰⁰)	HRVATSKO I EUROPSKO SREDNJOVJEKOVLJE	
19:15	Dvorana 39		
	Skupština HNOPZ-a		
27. IX. PETAK 9:30–13:00	Dvorana 31	Dvorana 32	Dvorana 56
	POLITIKA I GOSPODARSTVO U „DUGOM“ 19. STOLJEĆU	POVIJEST HRVATSKOG POMORSTVA	ARHIVI/ ARHIVISTIKA I MUZEJI/ MUZEOLOGIJA
	Dvorana 54	Dvorana 53	Dvorana 39
	MIKROSOCIJALIZAM: LOKALNE PRAKSE JUGOSLAVENSKOG SOCIJALIZMA	DEMOGRAFSKA I SOCIJALNA POVIJEST / GOSPODARSKA POVIJEST I POVIJEST OKOLIŠA	STARA POVIJEST
	Dvorana 25		
	PERCEPCIJE TERITORIJA U SREDNJOVJEKOVNOJ HRVATSKOJ, BOSNI I SRBIJI (od 11 ³⁰)		

27. IX. PETAK 14:30–18:30	Dvorana 31	Dvorana 32	Dvorana 56
	POSJEDI U REDOVNIČKIM ZAJEDNICAMA: NORMATIVNI I PRAKTIČNI ASPEKTI (od 15 ⁰⁰)	„TO JE TVOJA ZEMLJA“: HRVATSKA DIJASPORA AUSTRALIJE, NJIHOVE PERCEPCIJE I KONTAKTI SA ZEMLJOM PODRIJETLA (1945. – 1991.) (od 17 ⁰⁰)	ARHIVI/ ARHIVISTIKA I MUZEJI/ MUZEOLOGIJA
	Dvorana 54	Dvorana 53	Dvorana 39
	MIKROSOCIJALIZAM: LOKALNE PRAKSE JUGOSLAVENSKOG SOCIJALIZMA	DEMOGRAFSKA I SOCIJALNA POVIJEST / GOSPODARSKA POVIJEST I POVIJEST OKOLIŠA	STARA POVIJEST
	Dvorana 25	Dvorana 66	
	ZADRUGARSTVO	PRAVNA POVIJEST	

SUDIONICI I NASLOVI IZLAGANJA U SEKCIJAMA

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Lorenza Jägera 9, HR – 31 000 Osijek
25. – 28. rujna 2024.

25. rujna (srijeda) – 10:00 svečano otvorenje kongresa na Filozofskom fakultetu u Osijeku: pozdravni govori, plenarna izlaganja i rad u sekcijama

26. rujna (četvrtak) – Filozofski fakultet u Osijeku, rad u sekcijama

– 20:00 obilazak grada pod stručnim vodstvom (ispred Filozofskog fakulteta u Osijeku)

27. rujna (petak) – Filozofski fakultet u Osijeku, rad u sekcijama; 19:00 – zatvaranje kongresa

28. rujna (subota) – izlet

Svaki sudionik kongresa za svoje izlaganje ima 15 minuta. Molimo sudionike da se drže tog vremenskog ograničenja.

Dvorane: 25, 31, 32, 39, 42 (stanke za kavu), 53, 54, 56, 58, 60 (samo za otvorenje kongresa), 62 (stanke za kavu), 66.

SRIJEDA, 25. rujna 2024.

10:00 – 13:00 / Filozofski fakultet u Osijeku

Dvorana 60

Svečanost otvaranja VII. kongresa hrvatskih povjesničara

Pozdravni govori

prof. dr. sc. Damir AGIČIĆ, predsjednik Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti, Zagreb

prof. dr. sc. Ivan TROJAN, dekan Filozofskog fakulteta u Osijeku

prof. dr. sc. Željko HOLJEVAC, predsjednik Društva za hrvatsku povjesnicu, Zagreb

Plenarna izlaganja

dr. sc. Stanko ANDRIĆ (Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod): ***Ideja zemlje od božanstva i antičkog prapočela do modernih ideologija tla***

prof. dr. sc. Hrvoje PETRIĆ (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, član suradnik HAZU): ***Zemlja kao ugroženi modrozeleni planet: ekohistorijski pogled***

STARA POVIJEST

Moderatori: FEĐA MILIVOJEVIĆ (predsjednik sekcije), INGA VILOGORAC BRČIĆ, SINIŠA BILIĆ-DUJMUŠIĆ, IVAN MATIJEVIĆ

PETAČ, 27. IX. (9³⁰ – 19⁰⁰h) Dvorana 39

Moderator: FEĐA MILIVOJEVIĆ

- 9³⁰ – 9⁴⁰ **Otvaranje sekcije**
- 9⁴⁰ – 10⁰⁰ **Uvodno predavanje:** akademik ROBERT MATIJAŠIĆ, **Klasična arheologija i stara povijest – interdisciplinarnost na djelu? / Stara povijest, klasična arheologija i klasična filologija – jedinstvo u trojnosti?**
- 10⁰⁰ – 10¹⁵ JASMINA OSTERMAN, **Klinopis i hijeroglifi: utjecaj okoliša na formaciju najstarijih pisma**
- 10¹⁵ – 10³⁰ ZLATKO ĐUKIĆ, ROBERT STUBIČAR, **Analiza osvrta na poljoprivredu drevne Mezopotamije i drevnog Egipta u djelima hrvatskih suvremenika**
- 10³⁰ – 10⁴⁵ INGA VILOGORAC BRČIĆ, **Izida. Gospodarica zemlje i mora**
- 10⁴⁵ – 11⁰⁵ *Rasprava*
- 11⁰⁵ – 11³⁰ *Pauza za kavu*

Moderatorica: INGA VILOGORAC BRČIĆ

- 11³⁰ – 11⁴⁵ LUCIJANA ŠEŠELJ, **Diomedov mit i veza s plodnošću i vegetacijom**
- 11⁴⁵ – 12⁰⁰ FILIP BUDIĆ, **Vinum bonum pax in domum – o isejskim poljoprivrednim strategijama**
- 12⁰⁰ – 12¹⁵ VJERAN BREZAK, **Topografija Segestike**
- 12¹⁵ – 12³⁰ SINIŠA BILIĆ-DUJMUŠIĆ, **Delmatski „ovčari“ i obradiva zemlja**
- 12³⁰ – 12⁴⁵ FEĐA MILIVOJEVIĆ, **„Cives Romani qui Illyrico negotiantur“ – uloga zemlje u formiranju konvenata rimskih građana na istočnoj obali Jadrana**
- 12⁴⁵ – 13⁰⁵ *Rasprava*
- 13⁰⁵ – 14³⁰ *Pauza za ručak*
- Sjednica sekcije Stara povijest pri VII. kongresu hrvatskih povjesničara*

14³⁰ – 15⁰⁰

Moderator: SINIŠA BILIĆ-DUJMUŠIĆ

- 15⁰⁰ – 15¹⁵ BRUNA KUNTIĆ-MAKVIĆ, **Rimljani i panonska zemljišta: mjerenje, dodjela, vrste, porezi**
- 15¹⁵ – 15³⁰ IVAN MATIJEVIĆ, **Rimska vojska u kontroli južnih teritorija Gornje Panonije i Donje Panonije**
- 15³⁰ – 15⁴⁵ SLAVICA FILIPOVIĆ, BRUNA KUNTIĆ-MAKVIĆ, **Na Katančićeve tragu: panonski miljokazi Maksimina Tračanina**
- 15⁴⁵ – 16⁰⁰ INGE BELAMARIĆ, **Plinije Stariji – utemeljitelj ekologije**

16⁰⁰ – 16¹⁵ KATARINA LUKIĆ MILIVOJEVIĆ, **Uloga limesa u kasnocarskoj vojnoj strategiji – primjer limesa Druge Panonije**

16¹⁵ – 16³⁵ *Rasprava*

16³⁵ – 17⁰⁰ *Pauza za kavu*

Moderator: IVAN MATIJEVIĆ

17⁰⁰ – 17¹⁵ LUKA DONADINI, **Posvećeni obod: odnos krajolika i religijsko-kultne slike antičkoga grada na primjeru Salone**

17¹⁵ – 17³⁰ KRISTINA DŽIN, VESNA LALOŠEVIĆ, „Kad na vrbi rodi grožđe!“ – **vinogradarstvo u antičko doba na hrvatskom povijesnom prostoru**

17³⁰ – 17⁴⁵ TAMARA TORI, **Vrijednost zemlje i njezine obrade kao sadržaj odgoja za vrline u starom vijeku**

17⁴⁵ – 18⁰⁰ *Rasprava*

Zaključak sekcije

18⁰⁰ – 18¹⁰ Predstavljanje knjige SLOBODANA ČAČE, ALANA JOHNSTONA, LUCIJANE ŠEŠELJ i BRANKA KIRIGINA, **A Corpus of Greek Graffiti from Dalmatia**, London: Institute of Classical Studies, 2022. O knjizi govore FEĐA MILIVOJEVIĆ i autorica LUCIJANA ŠEŠELJ.

18¹⁰ – 18³⁵ Predstavljanje knjige SINIŠE BILIĆ-DUJMUŠIĆA, **Bitka kod Krka 49. godine prije Krista**, Rijeka – Zagreb: Filozofski fakultet u Rijeci, Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko katoličko sveučilište, 2022. O knjizi govore: akademik ROBERT MATIJAŠIĆ, FEĐA MILIVOJEVIĆ te autor knjige.

18³⁵ – 19⁰⁰ Predstavljanje knjige NIKOLE CESARIKA, MAJE GRISONIĆ, DAVIDA ŠTRMELJA, INGE VILOGORAC BRČIĆ, **Kalpurnija i egipatski bogovi u Caski na otoku Pagu**, Zagreb: FF press, Matica hrvatska Novalja, Turistička zajednica Grada Novalje, 2024. O knjizi govore: Bruna KUNTIĆ-MAKVIĆ, Feđa MILIVOJEVIĆ te autorica knjige INGA VILOGORAC BRČIĆ.

HRVATSKO I EUROPSKO SREDNJOVJEKOVLJE

Moderator: DANIJEL JELAŠ

ČETVRTAK, 26. IX. (14³⁰ – 18³⁰ h) Dvorana 58

14³⁰ – 14⁴⁵ IVAN BULJEVIĆ, „Carstvo i carstvu podložni“ – **historiografija, ideje i teorije o karolinškim vazalno-tributarnim državama**

14⁴⁵ – 15⁰⁰ SABINE FLORENCE FABIJANEC, **Slike iz agrarnog života Splita iz prve polovice 13. stoljeća prema zapisima samostana sv. Stjepana pod borovima**

15⁰⁰ – 15¹⁵ DANIJEL JELAŠ, **Zemljišni odnosi i gradske općine Vukovske županije**

15¹⁵ – 15³⁰ PETRA VRUČINA, **Transfer i zalaganje plemićkih posjeda u Požeškoj i Vukovskoj županiji u 14. i 15. stoljeću**

- 15³⁰ – 15⁴⁵ MANUEL JELIĆ, **Ekonomija materijalnoga i ikonomija duhovnoga – srpski srednjovjekovni manastirski posjedi**
- 15⁴⁵ – 16⁰⁰ NEDIM ZAHIROVIĆ, **O selima Hrvat i Donji Hrvat u osmanskim poreznim popisima za Albaniju**
- 16⁰⁰ – 16¹⁵ ROBERT KURELIĆ, **Slavonija i Hrvatska kao ključni čimbenici dinastičke politike grofova Celjskih**
- 16¹⁵ – 16³⁰ *Rasprava*
- 16³⁰ – 17⁰⁰ *Pauza za kavu*
- 17⁰⁰ – 17¹⁵ MILENA JOKSIMOVIĆ, **Katarina Celjska / Kantakuzina Branković – nove perspektive**
- 17¹⁵ – 17³⁰ IVAN MISSONI, **Pohrvaćenje Svete Zemlje ili posvećenje hrvatskih krajeva: scenski prikazi Jeruzalema u hrvatskim srednjovjekovnim pasionskim prikazanjima**
- 17³⁰ – 17⁴⁵ IVAN JURKOVIĆ, **Pogled Frankapana Modruških prema zemljama južno od Drave (kraj 15. – početak 16. stoljeća)**
- 17⁴⁵ – 18⁰⁰ DENIS NJARI, **Jezik i Zemlja: mađarska toponimija na području donjega međurječja u kasnom srednjem vijeku**
- 18⁰⁰ – 18³⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije

PERCEPCIJE TERITORIJA U SREDNJOVJEKOVNOJ HRVATSKOJ, BOSNI I SRBIJI

Moderator: LUKA ŠPOLJARIĆ

PETAK, 27. IX. (11³⁰ – 13⁰⁰ h) Dvorana 25

- 11³⁰ – 11⁴⁵ NEVEN ISAILOVIĆ, **Zemlja, država, rusag, župa(nija), županat, kotar: prilog pojmovniku srednjovjekovne Hrvatske, Bosne i Srbije**
- 11⁴⁵ – 12⁰⁰ EMIR O. FILIPOVIĆ, **„partium Bosne” – o nekim aspektima širenja bosanskog imena u kasnom srednjem vijeku**
- 12⁰⁰ – 12¹⁵ LUKA ŠPOLJARIĆ, **Od „Prekokupske“ Slavonije do „Donje“ Hrvatske**
- 12¹⁵ – 12³⁰ DUBRAVKA LATINČIĆ – KREŠIMIR REGAN, **Zagrebački „limes“: utjecaj reljefa na organiziranje obrane Zagreba u srednjem i ranom novom vijeku**
- 12³⁰ – 13⁰⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 13⁰⁰ – 14³⁰ *Pauza za ručak*

RANI NOVI VIJEK

Moderator: ANĐELKO VLAŠIĆ

SRIJEDA, 25. IX. (14³⁰ – 17⁴⁵ h) Dvorana 53

- 14³⁰ – 14⁴⁵ ZRINKA NOVAK, **Važnost zemlje u svakodnevnom životu stanovnika rapske komune početkom ranoga novog vijeka**
- 14⁴⁵ – 15⁰⁰ MARIJA MOGOROVIĆ CRLJENKO – DANIJELA DOBLANOVIĆ ŠURAN, **Odnos prema zemlji i životinjama u istarskim komunalnim društvima od 15. do 17. stoljeća**
- 15⁰⁰ – 15¹⁵ BRANIMIR BRGLES, **Seljačka buna 1573. godine: mitologija i historiografija**
- 15¹⁵ – 15³⁰ ANĐELKO VLAŠIĆ, **Rasprostranjenost šuma današnje istočne Hrvatske u opisima habsburških i osmanskih putnika tijekom 17. stoljeća**
- 15³⁰ – 16⁰⁰ *Rasprava*
- 16⁰⁰ – 16³⁰ *Pauza za kavu*
- 16³⁰ – 16⁴⁵ FILIP HREN, **Dvije zemlje ili jedna? Dobrosusjedski odnosi i obrana Hrvatske, Slavonije i Unutrašnje Austrije u prvoj polovici 17. stoljeća**
- 16⁴⁵ – 17⁰⁰ MONIKA GRDIŠA ASIĆ, **Petar Bianchi (1699. – 1740.) od Dubrovnika i Padove do Beča: neraskidiva veza s Dubrovačkom Republikom do smrti**
- 17⁰⁰ – 17¹⁵ MARKO ŠARIĆ, **Između pašnjaka i njive: procesi teritorijalizacije i agrarizacije vlaških društava na izvornoj Tromeđi u ranom novom vijeku**
- 17¹⁵ – 17³⁰ SZABOLCS VARGA, **Hrvatska zemlja u jugoistočnom Prekodunavlju u 17. i 18. stoljeću**
- 17³⁰ – 17⁴⁵ *Rasprava*
Zaključak sekcije

KRAJOLIK U MIJENI: ISTRAŽIVANJE ODNOSA ČOVJEKA I ZEMLJE U „DUGOM“ 18. STOLJEĆU

Moderatori: TEODORA SHEK BRNARDIĆ i FILIP NOVOSEL

ČETVRTAK, 26. IX. (9³⁰ – 13⁰⁰ h) Dvorana 56

- 9³⁰ – 9⁴⁵ PAVAO NUJIĆ, **„Zemlja i služba“ u Petrovaradinskoj pukovnici 18. stoljeća**
- 9⁴⁵ – 10⁰⁰ ELDINA LOVAŠ, **„Vinograd illiti sad koje od brata moga ostao i menie ostavlyen u ovu kondiciju...“ – poljoprivredna zemljišta u pečuškim oporukama 18. stoljeća**
- 10⁰⁰ – 10¹⁵ MILAN VRBANUS, **Analiza agrarne proizvodnje na slavonskim vlastelinstvima tijekom prve polovine 18. stoljeća**
- 10¹⁵ – 10³⁰ VALENTINA JANKOVIĆ BARBARIĆ, **Vremenske (ne)prilike, prirodne pojave i gospodarenje plemićkim posjedima u središnjoj Hrvatskoj s kraja 17. i u 18. stoljeću**
- 10³⁰ – 10⁴⁵ IVA MANDUŠIĆ, **Zagrebački vrtovi i perivoji na prijelazu 18. u 19. stoljeće**

- 10⁴⁵ – 11⁰⁰ *Rasprava*
- 11⁰⁰ – 11³⁰ *Pauza za kavu*
- 11³⁰ – 11⁴⁵ TEODORA SHEK BRNARDIĆ, **Prosvjetiteljska zapažanja Slavonije, Like i Banata: pisma grofa Franza Josepha Kinskog supruzi tijekom ratne kampanje 1788. godine**
- 11⁴⁵ – 12⁰⁰ SANJA LAZANIN, **Zemlja kao resurs i nagrada: dodjeljivanje zemljišnih površina doseljenicima u Slavoniju u 18. stoljeću**
- 12⁰⁰ – 12¹⁵ ROBERT SKENDEROVIĆ, **Reljefna uvjetovanost rasporeda naselja u Brodskoj pukovniji – analiza karata iz 18. stoljeća iz zbirke Austrijskog državnog arhiva**
- 12¹⁵ – 12³⁰ ZRINKO NOVOSEL, **Zemlja i upravljanje zemljom u hrvatskoj ekonomskoj misli od recepcije kameralizma u 18. stoljeću do nove financijalne znanosti u prvoj polovici 19. stoljeća**
- 12³⁰ – 13⁰⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 13⁰⁰ – 14³⁰ *Pauza za ručak*

**„SVE OSTAJE U FAMILIJI“
– UPRAVLJANJE SLUŽBAMA, POSJEDOVANJE NEKRETNINA I
ZEMLJE U „DUGOM“ 18. STOLJEĆU**

Moderatori: VEDRAN KLAUŽER i TEA SHEK BRNARDIĆ

ČETVRTAK, 26. IX. (14³⁰ – 16³⁰ h) Dvorana 56

- 14³⁰ – 14⁴⁵ ROBERT HOLJEVAC – ZLATKO KUDELIĆ, **Historiografija o proučavanju društvenih interesnih mreža u upravljačkim strukturama gradova dugog 18. stoljeća. Kratki pregled stupnja istraženosti**
- 14⁴⁵ – 15⁰⁰ JURAJ BALIĆ, **Predstavnici vlasti na krajiškoj zemlji: profili viših vojnih službenika Ličke pukovnije u 19. stoljeću**
- 15⁰⁰ – 15¹⁵ ALEXANDER BUCZYNSKI, **Bjelovar kao središte moći novog kova**
- 15¹⁵ – 15³⁰ NIKOLA MARKULIN, **Ekonomska moć lokalnih vojnih elita Mletačke Dalmacije u 18. stoljeću**
- 15³⁰ – 15⁴⁵ VEDRAN KLAUŽER, **Mogućnosti istraživanja obiteljskih i drugih interesnih poveznica među pripadnicima upravljačkih struktura habsburških primorskih gradova dugog 18. stoljeća – primjeri Senja i Rijeke**
- 15⁴⁵ – 16⁰⁰ DUBRAVKA MLINARIĆ, **Darovana zemlja kao pogodnost ili kazna? Francesco Borelli i upravljanje nizinskim močvarnim tlima sjeverne Dalmacije**
- 16⁰⁰ – 16³⁰ *Rasprava*
- 16³⁰ – 17⁰⁰ *Pauza za kavu*

OBILJEŽJA POLITIČKE KULTURE U VOJNOJ KRAJINI

Moderator: ŽELJKO HOLJEVAC

SRIJEDA, 25. IX. (17⁰⁰ – 18¹⁵ h) Dvorana 25

- 17⁰⁰ – 17¹⁵ DAMIR STANIĆ, **Na kordonu ili o stražama koje „meju sterminami, gorami, i dragami se nahode“**
- 17¹⁵ – 17³⁰ ŽELJKO HOLJEVAC, **Uvođenje modernih zemljišnih knjiga u Vojnoj krajini**
- 17³⁰ – 17⁴⁵ STJEPAN PRUTKI – IGOR JOSIPOVIĆ, **Značaj zemljišnoknjižnih reformi u Vojnoj granici s posebnim osvrtom na ustroj i vođenje prvih sustavnih zemljišnih knjiga u Brodskoj graničarskoj pukovniji**
- 17⁴⁵ – 18¹⁵ *Rasprava*
Zaključak sekcije

INSTITUCIJE I POJEDINCI

Moderator: BRANKO OSTAJMER

SRIJEDA, 25. IX. (17⁰⁰ – 18³⁰ h) Dvorana 32

- 17⁰⁰ – 17¹⁵ NIKOLA TOMAŠEGOVIĆ, **Ilirski pokret i logika teritorijalnosti**
- 17¹⁵ – 17³⁰ BRANKO OSTAJMER, **Uloga i značenje zemaljsko-kulturnih vijećnika na tlu Slavonije i Srijema (1876. – 1918.)**
- 17³⁰ – 17⁴⁵ VLASTA ŠVOGER, **Izidor Kršnjavi i zakon o pučkom školstvu iz 1888. godine**
- 17⁴⁵ – 18⁰⁰ JASNA TURKALJ, **Organizacija poslovanja Odjela za unutarnje poslove Zemaljske vlade (1869. – 1914.) s posebnim osvrtom na gospodarstvo**
- 18⁰⁰ – 18¹⁵ MINELA FULURIJA VUČIĆ – IRENA IPŠIĆ, **Prostor pokrajinske bolnice u Dubrovniku od izgradnje 1888. godine do početka Drugog svjetskog rata**
- 18¹⁵ – 18³⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije

POLITIKA I GOSPODARSTVO U „DUGOM“ 19. STOLJEĆU

Moderatorica: ARIJANA KOLAK BOŠNJAK

PETAK, 27. IX. (9³⁰ – 13⁰⁰ h) Dvorana 31

- 9³⁰ – 9⁴⁵ ARIJANA KOLAK BOŠNJAK, **Integracija i dezintegracija hrvatskih zemalja u 19. stoljeću: (pro)mađarska politika prema jedinstvu hrvatskih zemalja**
- 9⁴⁵ – 10⁰⁰ FILIP LENIĆ, **Zemljišni odnosi i položaj župnika na stranicama zadarskog novinstva u drugoj polovici 19. stoljeća**
- 10⁰⁰ – 10¹⁵ LADA LOZANČIĆ – SANJA LOZANČIĆ, **Zemlja kao preduvjet gospodarskog razvoja Bogomolja na otoku Hvaru**

- 10¹⁵ – 10³⁰ **ANDREJ MALEK, Gospodarenje virovitičkim vlastelinstvom od 1749. do 1911. godine**
- 10³⁰ – 11⁰⁰ *Rasprava*
- 11⁰⁰ – 11³⁰ *Pauza za kavu*
- 11³⁰ – 11⁴⁵ **JELENA OBRADOVIĆ MOJAŠ, Dva ljetnikovca, dva doma oca i kćeri: Mata Zamagne Tamarića (1800. – 1870.) i Mariettine Zamagna Welzel (1840. – 1886.)**
- 11⁴⁵ – 12⁰⁰ **MARINKO MARIĆ, Falsifikati i zablude o „srpskom jeziku“ u Dubrovniku 1890. godine**
- 12⁰⁰ – 12¹⁵ **HRVOJE PAVIĆ, Od vlastelinstva do kombinata**
- 12¹⁵ – 12³⁰ **DORA RAŠIĆ – DOMINIK ŠALKOVIĆ, Društveno-gospodarske prilike Slavonije u posljednjim desetljećima 19. stoljeća kroz prizmu Kozarčeva romana „Mrtvi kapitali“**
- 12³⁰ – 13⁰⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 13⁰⁰ – 14³⁰ *Pauza za ručak*

MARGINALNE DRUŠTVENE SKUPINE U 19. STOLJEĆU

Moderator: LUKA PEJIĆ

ČETVRTAK, 26. IX. (9³⁰ – 13⁰⁰ h) Dvorana 25

- 9³⁰ – 9⁴⁵ **VELJKO MAKSIĆ, Prilog poznavanju položaja prosjaka na prostoru Hrvatske i Slavonije tijekom „dugog“ 19. stoljeća**
- 9⁴⁵ – 10⁰⁰ **DANIJEL VOJAK, Na margini društvenih zbivanja ili o položaju Roma u 19. stoljeću na hrvatskim područjima**
- 10⁰⁰ – 10¹⁵ **VALENTINA KEZIĆ, Položaj radništva Banske Hrvatske krajem 19. i početkom 20. stoljeća**
- 10¹⁵ – 10³⁰ **LUKA PEJIĆ, Tretman zatvorenika u Banskoj Hrvatskoj u kasnom 19. stoljeću**
- 10³⁰ – 11⁰⁰ *Rasprava*
- 11⁰⁰ – 11³⁰ *Pauza za kavu*
- 11³⁰ – 11⁴⁵ **VINKO KOROTAJ DRAČA, Između destigmatizacije i dehumanizacije: pogledi psihijataru prema duševno oboljelima u Banskoj Hrvatskoj**
- 11⁴⁵ – 12⁰⁰ **MARKO VUKIČEVIĆ, „Skitalice“, „besposlice“, „klatež“ (...) u Zagrebu tijekom Prvoga svjetskog rata. Marginalne društvene skupine na području grada Zagreba od 1914. do 1918.**
- 12⁰⁰ – 12¹⁵ **AMILA KASUMOVIĆ, Društvena margina kao sudbina? Administrativna kontrola prostitutki u habsburškoj Bosni**
- 12¹⁵ – 13⁰⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 13⁰⁰ – 14³⁰ *Pauza za ručak*

UMJETNOST U DRUŠTVU OD SREDINE 19. STOLJEĆA DO DANAS

Moderator: DRAGAN DAMJANOVIĆ

SRIJEDA, 25. IX. (14³⁰ – 19¹⁵h) Dvorana 39

- 14³⁰ – 14⁴⁵ DRAGAN DAMJANOVIĆ, **Zgrade društava u Hrvatskoj u 19. stoljeću – urbanistički položaj, arhitektura, interijeri**
- 14⁴⁵ – 15⁰⁰ PETAR PRELOG, **O pojmu „zemlje“ u djelovanju Udruženja umjetnika Zemlja (1929. – 1935.)**
- 15⁰⁰ – 15¹⁵ GABRIJELA ODOBAŠIĆ, **Nastali iz zemlje. Radovi Marte Plazzeriano u Muzeju Slavonije**
- 15¹⁵ – 15³⁰ LOVORKA MAGAŠ BILANDŽIĆ – PATRICIA POČANIĆ, **„Stan za naše prilike“ – o kulturi stanovanja, ambijentu stana i oblikovanju namještaja u Hrvatskoj kroz tisak i izložbe (1955. – 1960.)**
- 15³⁰ – 15⁴⁵ ŽELJKA MIKLOŠEVIĆ, **Paradigme participacije i oblici suradnje umjetnika i muzeja**
- 15⁴⁵ – 16⁰⁰ JOSIPA ALVIŽ – JASMINA NESTIĆ, **Kultura stanovanja u kontekstu obrazovanja u drugoj polovici 20. stoljeća u Hrvatskoj**
- 16⁰⁰ – 16³⁰ *Rasprava*
- 16³⁰ – 17⁰⁰ *Pauza za kavu*
- 17⁰⁰ – 17¹⁵ MANDA SVIRAC, **Problematika vizualnosti slavonskih motiva inspiriranim tradicijskim rukotvorinama na primjerima đakovačke katedrale**
- 17¹⁵ – 17³⁰ MAJA BARIĆ, **Likovna kolonija u Iloku pod nazivom U znaku zemlje**
- 17³⁰ – 17⁴⁵ IVANA MANCE CIPEK, **Topos zemlje u pejzažnom slikarstvu 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća**
- 17⁴⁵ – 18⁰⁰ JOŠKO BELAMARIĆ, **„Zaštićeni krajolik Rijeke dubrovačke“ – 55 godina od Prelogove sintagme „baštine bez baštinika“**
- 18⁰⁰ – 18¹⁵ LANA LOVRENČIĆ, **Osjećaj prirode na kraju XX. stoljeća Petra Dabca**
- 18¹⁵ – 18³⁰ SANI SARDELIĆ, **Zemlja Petra Šegedina**
- 18³⁰ – 18⁴⁵ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 18⁴⁵ – 19¹⁵ Predstavljanje (u suradnji s Akademijom za umjetnost i kulturu u Osijeku) zbornika radova *Art and the State in Modern Central Europe (18th – 21st Century)*. Edited by JOSIPA ALVIŽ, DRAGAN DAMJANOVIĆ, JASMINA NESTIĆ & JEREMY F. WALTON, Zagreb: Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, FF press, 2024.

PRVI SVJETSKI RAT

Moderatorica: VIJOLETA HERMAN KAURIĆ

SRIJEDA, 25. IX. (14³⁰ – 15⁴⁵h) Dvorana 25

- 14³⁰ – 14⁴⁵ LJILJANA DOBROVŠAK, **Zemlja ih prekrila: vojna groblja Prvoga svjetskog rata u Slavoniji i Srijemu**
- 14⁴⁵ – 15⁰⁰ VIJOLETA HERMAN KAURIĆ, **Zaboravljeni grobovi sudionika Prvoga svjetskog rata u kotaru Pakrac**
- 15⁰⁰ – 15¹⁵ TOMISLAV BOGDANOVIĆ, **Gospodarenje zemljom u Križevcima za vrijeme Prvoga svjetskog rata**
- 15¹⁵ – 15⁴⁵ *Rasprava*
Zaključak sekcije

POVIJEST 20. STOLJEĆA

Moderatori: MARICA KARAKAŠ OBRADOV i TIHOMIR CIPEK

ČETVRTAK, 26. IX. (9³⁰ – 16³⁰h) Dvorana 53

Međuratno i ratno razdoblje (1918. – 1939. / 1941. – 1945.)

- 9³⁰ – 9⁴⁵ TIHOMIR CIPEK, **Zemlja kao ideologija**
- 9⁴⁵ – 10⁰⁰ MARIJAN BULJAN, **„Vodene nevolje“ – o stanju u splitskome vodovodu u Kraljevini SHS/Jugoslaviji**
- 10⁰⁰ – 10¹⁵ PAULINA RADONIĆ VRANJKOVIĆ, **Zastupnici od pluga i motike – zastupnici Hrvatske seljačke stranke iz redova seljaštva u razdoblju između dvaju svjetskih ratova**
- 10¹⁵ – 10³⁰ TOMISLAV ŠTUKA, **Miroslav Feller 1933. – između nacizma i boljševizma**
- 10³⁰ – 11⁰⁰ MARIYANA STAMOVA, **Obilježje poljoprivredne politike Jugoslavije u razdoblju od 1918. do 1941. godine**
- 11⁰⁰ – 11³⁰ *Pauza za kavu*
- 11³⁰ – 11⁴⁵ MARICA KARAKAŠ OBRADOV, **Borba za urod s polja Slavonije i Srijema tijekom Drugoga svjetskog rata**
- 11⁴⁵ – 12⁰⁰ MARKO KEVO, **Konfiskacija imovine kao način zatiranja mnogobrojnih iločkih obitelji**
- 12⁰⁰ – 12¹⁵ RENE MALIŠA, **Talijanske okupacijske zone Nezavisne Države Hrvatske – odnosi talijanskih okupacijskih vlasti prema stanovništvu i ostalim zaraćenim stranama**
- 12¹⁵ – 12³⁰ LEO MARIĆ, **Stambene politike u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj: teorija i praksa**
- 12³⁰ – 12⁴⁵ DOMAGOJ TOMAS, **Zemljišni posjed u ideologiji agrarizma između dvaju svjetskih ratova**
- 12⁴⁵ – 13⁰⁰ ZDRAVKA ZLODI, **Divlja polja – zemlja između Dnjepra i Dona**

13⁰⁰ – 13¹⁵ *Rasprava*

13⁰⁰ – 14³⁰ *Pauza za ručak*

Poslijeratno razdoblje i Domovinski rat

14³⁰ – 14⁴⁵ DÁNIEL FERENC DOMJÁN, **Farewell to peasantry – Similarities and differences in the communist agricultural policy in Yugoslavia and Hungary after the Second World War**

14⁴⁵ – 15⁰⁰ SLAĐANA JOSIPOVIĆ BATOREK, **Provedba agrarne reforme na biskupijskim posjedima u Đakovu nakon 1945. godine**

15⁰⁰ – 15¹⁵ HRVOJE VOLNER, **Napredak poljoprivredne proizvodnje u Slavoniji sredinom šezdesetih godina 20. stoljeća**

15¹⁵ – 15³⁰ TOMISLAV BRANĐOLICA, **Prema povijesti profesionalnog političkog rada: Stručna služba Centralnog komiteta SKH (1968. – 1990.)**

15³⁰ – 15⁴⁵ SANDRA JOVIĆ MAZALIN, **Tradicionalno korištenje zemlje na Elafitskim otocima**

15⁴⁵ – 16⁰⁰ MARGARETA VUČAK, **Zoo vrt Osijek – putovanje kroz vrijeme**

16⁰⁰ – 16³⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije

16³⁰ – 17⁰⁰ *Pauza za kavu*

**MODERNIZACIJA HRVATSKIH GRADOVA U 20. STOLJEĆU:
RAZNOVRSNE PERSPEKTIVE**

Moderator: MARKO ZUBAK

SRIJEDA, 25. IX. (14³⁰ – 18⁰⁰h) Dvorana 58

14³⁰ – 14⁴⁵ MARINO MANIN, **Vodoopskrbni sustav Zagreba između dvaju svjetskih ratova**

14⁴⁵ – 15⁰⁰ ZDRAVKA JELASKA MARIJAN, **Pomorci i vlasnici brodarskih društava obitelji Ferić**

15⁰⁰ – 15¹⁵ SUZANA LEČEK, **Dieneševi iz Nove Gradiške: građani-plemići i njihov posjed do Drugoga svjetskog rata**

15¹⁵ – 15³⁰ IVAN MILEC, **Zemlja kao izvor dodanog prihoda i kapitala – primjeri građanstva Slavenskog Broda u prvoj polovici 20. stoljeća**

15³⁰ – 15⁴⁵ ZDESLAV ŠPANIČEK, **Simbioza čovjeka i okoliša kroz prizmu djelovanja društava za unaprjeđenje i poljepšavanje gradova**

15⁴⁵ – 16⁰⁰ LIDIJA BENCETIĆ, **Odnos zagrebačkih vlasti prema gradskom zemljištu (1945. – 1963.)**

16⁰⁰ – 16¹⁵ TOMISLAV ANIĆ, **Vojska radnika kreće iz sela u grad: o fenomenu prikrivene urbanizacije u Hrvatskoj (1946. – 1953.)**

- 16¹⁵ – 16³⁰ MARKO ZUBAK, **Zagrebački plesnjaci 1950-ih i 1960-ih godina**
16³⁰ – 16⁴⁵ *Rasprava*
Zaključak sekcije
16⁴⁵ – 17¹⁵ *Pauza za kavu*
17¹⁵ – 18⁰⁰ Predstavljanje knjige *Memoari Jelice Belović-Bernadzikowske (Ljube T. Daničić)*, ur. ENES S. OMERVIĆ i TOMASZ JACEK LIS, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju i Historijski arhiv Sarajevo, 2023.

MIKROSOCIJALIZAM: LOKALNE PRAKSE JUGOSLAVENSKOG SOCIJALIZMA

Moderator: IGOR DUDA

PETAČ, 27. IX. (9³⁰ – 16⁰⁰h) Dvorana 54

- 9³⁰ – 9⁴⁵ TIN CELNER, **Zemlja koja život znači. Zemunice tijekom NOR-a u Hrvatskoj**
9⁴⁵ – 10⁰⁰ GABRIEL GRABAR, **Omladinski marš na Učku (1955. – 1989.)**
10⁰⁰ – 10¹⁵ IVAN VUK, **O nekim aspektima (ne)funkcioniranja seljačkih radnih zadruga osječke oblasti (1945. – 1953.)**
10¹⁵ – 10³⁰ SAŠA VEJZAGIĆ, **Ideja vlasništva u okvirima socijalističkog modernizacijskog projekta na primjeru rada Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina (1945. – 1950.)**
10³⁰ – 11⁰⁰ *Rasprava*
11⁰⁰ – 11³⁰ *Pauza za kavu*
11³⁰ – 11⁴⁵ ZORAN TURK, **Aspekti sukoba unutar radničkog kolektiva Međimurskih ugljenokopa šezdesetih godina 20. stoljeća**
11⁴⁵ – 12⁰⁰ IVAN SMOLJAN, **Od „pasivnog područja Istre“ do industrijskog centra – slučaj Istraplastike**
12⁰⁰ – 12¹⁵ TINA FILIPOVIĆ, **„Lire iz Trsta imaju drugu težinu“: SUBNOR i teritorijalno-politički aspekti socijalne zaštite na Bujštini 1970-ih**
12¹⁵ – 13⁰⁰ *Rasprava*
13⁰⁰ – 14³⁰ *Pauza za ručak*
14³⁰ – 14⁴⁵ SARA ŽERIC ĐULOVIĆ, **„Radnici iz inozemstva također mogu pomoći razvoju svoje lokalne sredine“: jugoslavenske devizne tvornice**
14⁴⁵ – 15⁰⁰ MAGDALENA NAJBAR-AGIČIĆ, **Lokalni tisak u kasnom socijalizmu o izgradnji zemlje samodoprinosom**
15⁰⁰ – 15¹⁵ IGOR DUDA, **Akcija „Vrtovi za sve“ i mjesne zajednice u Jugoslaviji 1970-ih i 1980-ih**
15³⁰ – 16³⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije
16³⁰ – 17⁰⁰ *Pauza za kavu*

(PRED)MODERNE MISLEĆE ŽENE

Moderatorica: IDA OGRAJŠEK GORENJAK

SRIJEDA, 25. IX. (14³⁰ – 15⁴⁵ h) Dvorana 31

- 14³⁰ – 14⁴⁵ ZVJEZDANA SIKIRIĆ ASSOULINE – BRANKA MOLNAR, **Žene u prometu nekretninama u zagrebačkome Gradecu u 17. stoljeću**
- 14⁴⁵ – 15⁰⁰ IDA OGRAJŠEK GORENJAK, **Otvoreni horizonti – organizirana putovanja kao mostovi međuratnih ženskih udruženja**
- 15⁰⁰ – 15¹⁵ ANA RAJKOVIĆ PEJIĆ, **Traktoristice i zadrugarke u izgradnji društva – djelovanje žena na selu u poslijeratnom razdoblju Drugog svjetskog rata**
- 15¹⁵ – 15³⁰ IVANA ŽEBEC ŠILJ, **Tvornice radnicima! A zemlja? Industrijske radnice i zemljoradnice u samoupravnom socijalizmu u Slavoniji**
- 15³⁰ – 16⁰⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije

„TO JE TVOJA ZEMLJA“: HRVATSKA DIJASPORA AUSTRALIJE, NJIHOVE PERCEPCIJE I KONTAKTI SA ZEMLJOM PODRIJETLA (1945. – 1991.)

Moderator: STIPICA GRGIĆ

PETAK, 27. IX. (17⁰⁰ – 18³⁰ h) Dvorana 32

- 17⁰⁰ – 17¹⁵ MARICA MARINOVIĆ GOLUBIĆ, **Hrvatske iseljenice u Australiji (1945. – 1990.): rad, plaćeni i neplaćeni poslovi**
- 17¹⁵ – 17³⁰ IVAN HRSTIĆ, **Prozor u „stari kraj“ – propagandna uloga časopisa *Matica za vrijeme Hladnoga rata***
- 17³⁰ – 17⁴⁵ JOSIP MIHALJEVIĆ, **Hrvatske reakcije u zemlji i inozemstvu na smrt Josipa Broza Tita: emocionalni aspekti**
- 17⁴⁵ – 18¹⁵ STIPICA GRGIĆ, **Nogomet kao veza sa starim krajem: efekti gostovanja Sydney i Melbourne Croatia u Hrvatskoj 1990. godine**
- 18¹⁵ – 18³⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije

ZADRUGARSTVO

Moderatorica: MARGARETA MATIJEVIĆ

PETAČ, 27. IX. (14³⁰ – 16⁰⁰h) Dvorana 25

- 14³⁰ – 14⁴⁵ ALEXANDER BUCZYNSKI – JURO BIJELIĆ, **Vojno leno, kućna zadruga i krajiško uređenje**
- 14⁴⁵ – 15⁰⁰ MARINO MANIN, **Zadružni pokret u Istri**
- 15⁰⁰ – 15¹⁵ MARGARETA MATIJEVIĆ, **Počeci zadrugarstva u Trojednoj Kraljevini**
- 15¹⁵ – 15³⁰ STJEPAN MATKOVIĆ, **Milan Ivšić (1887. – 1972.) o problemima seljačkih zadruga do kraja Drugoga svjetskog rata**
- 15³⁰ – 16⁰⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije

ZEMLJA – ETNOLOŠKI I KULTURNOANTROPOLOŠKI FENOMEN

Moderatorica: TIHANA PETROVIĆ LEŠ

ČETVRTAK, 26. IX. (11³⁰ – 13⁰⁰h) Dvorana 66

- 11³⁰ – 11⁴⁵ ŽELJKA PETROVIĆ OSMAK – TIHANA RUBIĆ, **Ususret izložbi *Zemlja u Etnografskom muzeju***
- 11⁴⁵ – 12⁰⁰ ŽARKO ŠPANIČEK, **Zemlja i voda. Vodeničarstvo na velikim rijekama Slavonije, Baranje i Srijema**
- 12⁰⁰ – 12¹⁵ KLEMENTINA BATINA, **Zemlja u zapisima slavonskih etnografa krajem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća**
- 12¹⁵ – 12³⁰ IVAN GRKEŠ – TIHANA PETROVIĆ LEŠ – TIHANA RUBIĆ, **Zemlja – nadahnuće, istraživačka tema i simbol u fotografskom i filmskom opusu Milovana Gavazzija od 1928. do 1939./1940. godine**
- 12³⁰ – 13⁰⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 13⁰⁰ – 14³⁰ *Pauza za ručak*

ARHIVI/ARHIVISTIKA I MUZEJI/MUZEOLOGIJA

Moderatorica: LOVORKA ČORALIĆ

PETAK, 27. IX. (9³⁰ – 15³⁰h) Dvorana 56

- 9³⁰ – 9⁴⁵ NATAŠA MUČALO, **Skradinski posjedi obitelji Divnić**
- 9⁴⁵ – 10⁰⁰ LOVORKA ČORALIĆ, **Arhivsko gradivo o Hrvatima – zemljoposjednicima na mletačkoj terrafermi u 15. i 16. stoljeću**
- 10⁰⁰ – 10¹⁵ FILIP NOVOSEL, **Osuđenik i uzdanik *Serenissime*. Nova arhivska građa za proučavanje rada Jerolima Manfrina na razvoju proizvodnje duhana na području Nina u 18. stoljeću**
- 10¹⁵ – 10³⁰ VIDA PAVLIČEK, **Marijaterzijanski urbari Varaždinske županije (1774. – 1784.): prikaz sela, trgovišta i drugih podložničkih zajednica kao imovinskopravnih cjelina i uz to vezanih vlasničkih i posjedovnih odnosa**
- 10³⁰ – 10⁴⁵ BORIS SULJAGIĆ, **Arhivsko gradivo Hrvatskoga državnog arhiva koje se odnosi na poslove komasacije u razdoblju od prvoga zakona o komasaciji iz 1891. do 1920-ih godina**
- 10⁴⁵ – 11⁰⁰ ZORAN PEROVIĆ, **Digitalizacija arhivskoga gradiva Dubrovačke Republike**
- 11⁰⁰ – 11³⁰ *Pauza za kavu*
- 11³⁰ – 11⁴⁵ JELENA BALOG VOJAK – IVAN KOKEZA, **Provenijencija građe u muzeju i zašto je važna**
- 11⁴⁵ – 12⁰⁰ OLGA ORLIĆ – ŽELJKA PETROVIĆ OSMAK, **Urbani vrtovi u muzejima kao pokretači razvoja civilnog društva: primjer Etnografskog muzeja u Zagrebu**
- 12⁰⁰ – 12¹⁵ MARIN PINTUR, **Od Dioskurida do moderne farmacije**
- 12¹⁵ – 13⁰⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 13⁰⁰ – 14³⁰ *Pauza za ručak*
- 14³⁰ – 15³⁰ Predstavljanje internog projekta Hrvatskog instituta za povijest: **Međunarodni diplomatski dokumenti za hrvatsku povijest između dva svjetska rata (MDIHP)**. O projektu govore: voditelj Mario Jareb i suradnici Hrvoje Čapo, Robin Harris, Stipe Kljaić, Domagoj Knežević, Miro Kovač i Marko Vukičević.

CRKVENA POVIJEST

Moderatori: ANA BIOČIĆ i SLAVKO SLIŠKOVIĆ

ČETVRTAK, 26. IX. (14³⁰ – 19¹⁵h) Dvorana 66

- 14³⁰ – 14⁴⁵ IVAN ARMANDA, **Dominikanski posjedi na području današnje Splitske metropolije i Zadarske nadbiskupije u 13. stoljeću**
- 14⁴⁵ – 15⁰⁰ PETRA PLANTOSAR, **Popisi izvanredne papinske desetine kao izvori za povijesnotopografska istraživanja**
- 15⁰⁰ – 15¹⁵ TOMISLAV MATIĆ, **Sukobi Martina II. Frankapana i zagrebačkog kaptola oko prikupljanja desetina sredinom 15. stoljeća**
- 15¹⁵ – 15³⁰ SZABOLCS VARGA, **Biskupi bez biskupije. Srijemski biskupi u ranom novom vijeku**
- 15³⁰ – 15⁴⁵ MARINO MARTINČEVIĆ, **Porečki kaptol i prikupljanje crkvene desetine u prvoj polovici 17. stoljeća**
- 15⁴⁵ – 16⁰⁰ ANA BIOČIĆ – TIHANA LUETIĆ, **Seljačka mladež na Kr. Sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu (1874. – 1918.) s osobitim naglaskom na Bogoslovni fakultet**
- 16⁰⁰ – 16³⁰ *Rasprava*
- 16³⁰ – 17⁰⁰ *Pauza za kavu*
- 17⁰⁰ – 17¹⁵ SLAVKO SLIŠKOVIĆ, **Biskup Josip Juraj Strossmayer i zemlja**
- 17¹⁵ – 17³⁰ DINKO ŠOKČEVIĆ, **Predodžba o biskupu Josipu Jurju Strossmayeru u mađarskoj javnosti s posebnim obzirom na 1905. godinu**
- 17³⁰ – 17⁴⁵ LUCIJA BOLJAT, **Nadarbinski sustav u Statutima Prve sinode Nadbiskupije zagrebačke**
- 17⁴⁵ – 18⁰⁰ MYROSLAVA MOSTEPANIUK, **Europska provincija sestara bazilijanki sa sjedištem u Osijeku (1951. – 1960.)**
- 18⁰⁰ – 18¹⁵ GORAN PAVAO MLADINEO, **Vis za Knin: o paralelnom rušenju i gradnji dviju pravoslavnih crkvi u komunističkoj Hrvatskoj 1960-ih**
- 18¹⁵ – 18⁴⁵ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 18⁴⁵ – 19¹⁵ Predstavljanje zbornika radova ***Dominikanci na hrvatskim prostorima 1221. – 2021.***, ur. SLAVKO SLIŠKOVIĆ i ANA BIOČIĆ, Zagreb: Hrvatska dominikanska provincija – DNI (Biblioteka Dominikanska baština, knj. 9) i Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2024.

POSJEDI I PLEMSTVO U SAVSKO-DRAVSKOM MEĐURJEČJU U KASNOM SREDNJEM VIJEKU. ZNAČENJA I POJAVNOSTI

Moderatorica: MARIJA KARBIĆ

ČETVRTAK, 26. IX. (11³⁰ – 13¹⁵ h) Dvorana 31

- 11³⁰ – 11⁴⁵ MARIJA KARBIĆ, *Zemljišni posjedi i plemićki status u savsko-dravskom međurječju tijekom srednjeg vijeka*
- 11⁴⁵ – 12⁰⁰ PETAR SELETKOVIĆ, *Bona hereditaria. Nasljedni posjedi Gorjanskih na području današnje Slavonije krajem srednjeg vijeka*
- 12⁰⁰ – 12¹⁵ KAROLINA HEGEDIŠ, *Posjedi kao pokazatelj moći. Primjer Morovičkih*
- 12¹⁵ – 12³⁰ BRUNO ŠKREBLIN, *Sitni plemići na zagrebačkom Gradecu i njihov odnos prema matičnim posjedima*
- 12³⁰ – 12⁴⁵ MARIN BLAŽENOVIC, *Prikaz vlasničkih odnosa na posjedu Gorjani u srednjem vijeku*
- 12⁴⁵ – 13⁰⁰ IVAN RASTOVIĆ, *Zemljišni posjedi kasnosrednjovjekovnih urbanih naselja na istočnom području međurječja Save i Drave*
- 13⁰⁰ – 13¹⁵ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 13¹⁵ – 14³⁰ *Pauza za ručak*

POSJEDI U REDOVNIČKIM ZAJEDNICAMA: NORMATIVNI I PRAKTIČNI ASPEKTI

Moderatori: MARKO JERKOVIĆ i DANIEL PATAFTA

PETAK, 27. IX. (15⁰⁰ – 18⁰⁰ h) Dvorana 31

- 15⁰⁰ – 15¹⁵ MARKO JERKOVIĆ, *Papina bula Quo elongati i koncepcije posjedovanja u ranoj franjevačkoj zajednici*
- 15¹⁵ – 15³⁰ DANIEL PATAFTA, *Vremenita dobra u Franjevačkom redu – služba Apostolskog sindika*
- 15³⁰ – 15⁴⁵ TOMISLAV POPIĆ, *Između svjetovne vlasti i duhovnoga autoriteta: trogirski franjevački samostan od 14. do 16. stoljeća*
- 15⁴⁵ – 16⁰⁰ MARKO MATEŠIĆ, *Templarski posjedi u Hrvatskoj i njihovo gospodarstvo*
- 16⁰⁰ – 16³⁰ *Rasprava*
- 16³⁰ – 17⁰⁰ *Pauza za kavu*
- 17⁰⁰ – 17¹⁵ IVAN MARJANOVIĆ, *Strategije posjedovanja ivanovačkog reda na primjeru zamjene posjeda Čičan s posjedima Trnava i Starča 1328. godine*
- 17¹⁵ – 17³⁰ VITO SPETIĆ, *Uloga zemljišta u ekonomiji pavlinskog samostana sv. Marije na Čepičkom jezeru u 15. stoljeću*
- 17³⁰ – 17⁴⁵ RUDOLF BARIŠIĆ, *Odnos bosanskih franjevaca prema zemljoposjedništvu*
- 17⁴⁵ – 18⁰⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije

**DEMOGRAFSKA I SOCIJALNA POVIJEST /
GOSPODARSKA POVIJEST I POVIJEST OKOLIŠA**

Moderator: HRVOJE PETRIĆ

PETAK, 27. IX. (9³⁰ – 17⁴⁵ h) Dvorana 53

- 9³⁰ – 9⁴⁵ IVAN BRLIĆ – ADRIAN KNEŽEVIĆ, **Zemlja i granica koja nas je spojila – povijest jednog mentaliteta granice na primjeru Like i Dalmacije**
- 9⁴⁵ – 10⁰⁰ ANTE GRUBIŠIĆ, **Struktura zemljišta Vukovarskog vlastelinstva u prvoj polovici 18. stoljeća**
- 10⁰⁰ – 10¹⁵ ANAMARIJA BAČVAR, **Društveno-političke prilike u Slavoniji, Srijemu i Baranji u 18. i 19. stoljeću**
- 10¹⁵ – 10³⁰ ANDREA ROKNIĆ BEŽANIĆ – BRUNO RAGUŽ, **Izvori i metode za proučavanje promjena okoliša u Gorskom kotaru druge polovice 19. i početka 20. stoljeća na primjeru Skrada**
- 10³⁰ – 11⁰⁰ *Rasprava*
- 11⁰⁰ – 11³⁰ *Pauza za kavu*
- 11³⁰ – 11⁴⁵ DUBRAVKA BOŽIĆ BOGOVIĆ, **Struktura zanimanja stanovništva župe Skrad u drugoj polovini 19. stoljeća**
- 11⁴⁵ – 12⁰⁰ FRANJO BARIŠIĆ – MARIJA BENIĆ PENAVA, **Izazovi i promjene na selu Bosanske Posavine tijekom 19. stoljeća**
- 12⁰⁰ – 12¹⁵ IVAN BRLIĆ, **Border area development: povijesno-sociološki znanstveni projekt o graničnosti hrvatske regije Like**
- 12¹⁵ – 12³⁰ JOSIP JAGODAR, **Poljoprivreda i druga pitanja vezana uz zemlju u Kraljevskoj kotarskoj oblasti u Oriovcu (1881. – 1886.)**
- 12³⁰ – 13⁰⁰ *Rasprava*
- 13⁰⁰ – 14³⁰ *Pauza za ručak*
- 14³⁰ – 14⁴⁵ MARIJA RAGUŽ, **Dok ne zvekne motika nad glavom: ukopi i pogrebni običaji u istočnoj Slavoniji od 19. stoljeća do danas**
- 14⁴⁵ – 15⁰⁰ DRAŽEN ŽIVIĆ – SANDRA CVIKIĆ, **Istok Hrvatske – od obećane zemlje do demografskog izumiranja**
- 15⁰⁰ – 15¹⁵ ALBERT BING, **Medijski napisi o odnosu ljudi i zemlje u Slavoniji, Srijemu i Baranji nakon završetka procesa mirne reintegracije 1998. godine**
- 15¹⁵ – 15³⁰ OLGA ORLIĆ, **Zemlja kao zajedničko dobro i resurs zajedničke zalihe: primjeri solidarne ekonomije iz Slavonije i Baranje**
- 15³⁰ – 16⁰⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 16³⁰ – 17⁰⁰ *Pauza za kavu*

- 17⁰⁰ – 17⁴⁵ Predstavljanje zbornika *Baranja kroz povijest. Zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem održanog u Osijeku 17. – 18. rujna 2020.*, ur. DINKO ŽUPAN i STANKO ANDRIĆ, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje (Bibliotheca Croatica: Slavonica, Sirmiensa et Baranyensia. Zbornici skupova – Acta symposiorum, knj. 3), 2024.

KAKO DIPLOMATSKA POVIJEST PRIDONOSI ISTRAŽIVANJU HRVATSKE PROŠLOSTI? PRIMJERI IZ AMERIČKE, FRANCUSKE I BRITANSKE (MEĐURATNE) DIPLOMACIJE

Moderator: MARIO JAREB

ČETVRTAK, 26. IX. (17⁰⁰ – 18³⁰ h) Dvorana 54

- 17⁰⁰ – 17¹⁵ HRVOJE ČAPO, *Posljednje izvješće iz Beograda: što je američki poslanik John Dyneley Prince zaključio o Kraljevini Jugoslaviji 1933. godine?*
- 17¹⁵ – 17³⁰ ROBIN HARRIS, *Izvješće britanskog poslanika u Jugoslaviji Sir Nevilea Hendersona nakon atentata na kralja Aleksandra*
- 17³⁰ – 17⁴⁵ MARIO JAREB, *Američka izvješća o unutarnjem stanju u Hrvatskoj neposredno nakon svršetka Drugoga svjetskog rata*
- 17⁴⁵ – 18⁰⁰ MIRO KOVAČ, *Hrvatska u francuskim diplomatskim izvorima (1918. – 1929.)*
- 18⁰⁰ – 18³⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije

POMOĆNE POVIJESNE ZNANOSTI I PRAKSA ISTRAŽIVANJA VRELA

Moderatori: MIRJANA MATIJEVIĆ SOKOL, ŠIME DEMO i TOMISLAV GALOVIĆ

SRIJEDA, 25. IX. (15⁰⁰ – 18³⁰ h) Dvorana 54

Epigrafija

Moderatori: ŠIME DEMO i TOMISLAV GALOVIĆ

- 15⁰⁰ – 15¹⁵ MIRJANA MATIJEVIĆ SOKOL, *Latinska epigrafija u Hrvatskoj*
- 15¹⁵ – 15³⁰ ŠIME DEMO, *Interdisciplinarni pristup proučavanju novovjekovnih latinskih natpisa u Istri*
- 15³⁰ – 15⁴⁵ MILENA JOKSIMOVIĆ – DARKO KOMŠO, *Crkveno uređenje Pulske biskupije u 16. stoljeću*
- 15⁴⁵ – 16⁰⁰ TOMISLAV GALOVIĆ, *Ranonovovjekovni latinski natpisi u Istri: status quaestionis*
- 16⁰⁰ – 16³⁰ *Rasprava*
- 16³⁰ – 17⁰⁰ *Pauza za kavu*

Kodikologija, heraldika, metrologija

Moderatori: MIRJANA MATIJEVIĆ SOKOL i TOMISLAV GALOVIĆ

- 17⁰⁰ – 17¹⁵ MAJA TABAK DEMO, **Kodikološke osobine kartulara *Liber privilegiorum episcopatus Zagradiensis* kao odraz kulturnih strujanja u Zagrebačkoj biskupiji 14. stoljeća**
- 17¹⁵ – 17³⁰ TOMISLAV GALOVIĆ – MAJA TABAK DEMO, ***Artis heraldicae notitia brevis* (1772.): pitanje autorstva i vrste djela**
- 17³⁰ – 17⁴⁵ ZVJEZDANA SIKIRIĆ ASSOULINE, **Provedba prijelaza sa „starih“ oblika zemljišnih mjera i vage na metrički sustav u Hrvatskoj i Slavoniji sedamdesetih i osamdesetih godina 19. stoljeća**
- 17⁴⁵ – 18⁰⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 18⁰⁰ – 18⁴⁵ Predstavljanje knjige MIRJANE MATIJEVIĆ SOKOL, ***Studia epigraphica selecta. Rasprave i prinosi iz hrvatske srednjovjekovne epigrafije***, Split: Književni krug Split (Biblioteka znanstvenih djela 205), 2023.
- 18⁴⁵ – 19³⁰ Predstavljanje priručnika MIRJANE MATIJEVIĆ SOKOL i TOMISLAVA GALOVIĆA (urednici i priređivači), ***Hrvatska heraldička baština I. – odabrane teme. Priručnik za studente***, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – FF press (Katedarska knjižnica: *Pomoćne povijesne znanosti*, sv. 1. / Bibliotheca Cathedrae: *Scientiae auxiliares historiae*, vol. I.), 2023.

POVIJEST HRVATSKOG POMORSTVA

Moderator: MILORAD PAVIĆ

PETAK, 27. IX. (9³⁰ – 11¹⁵ h) Dvorana 32

- 9³⁰ – 9⁴⁵ MILORAD PAVIĆ, **Geneza kartografskog prikazivanja jadranskih otoka od 14. do 18. stoljeća**
- 9⁴⁵ – 10⁰⁰ KRISTIJAN JURAN, **Uspon kornatskog ribarstva u 16. stoljeću**
- 10⁰⁰ – 10¹⁵ MARIN BANOVIĆ, **Promemorija o akademskom i društvenom statusu povijesti hrvatskoga pomorstva**
- 10¹⁵ – 10³⁰ MATEO BRATANIĆ, **Pelješko pomorsko društvo (1865. – 1891.): globalna historija s mikrohistorijske perspektive**
- 10³⁰ – 10⁴⁵ SANDA UGLEŠIĆ, **Silbenska pomorska zajednica: od privatnih pomorskih škola do javnog pomorskog tečaja**
- 10⁴⁵ – 11⁰⁰ NIKŠA MENDEŠ, **Od Petra Jakova Leve do Branka Širole (kvarnerski pomorci po svjetskim morima od 1834. do 1909.)**
- 11⁰⁰ – 11¹⁵ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 11¹⁵ – 11⁴⁵ *Pauza za kavu*

POVIJEST I FILOZOFIJA ZNANOSTI, HISTORIOGRAFIJA I METODOLOGIJA

Moderator: ŽELJKO DUGAC

ČETVRTAK, 26. IX. (9³⁰ – 18⁴⁵ h) Dvorana 39

- 9³⁰ – 9⁴⁵ MILAN RADOŠEVIĆ, **Digitalni alati u suvremenoj historiografiji: (r) evolucija u povijesti znanosti**
- 9⁴⁵ – 10⁰⁰ TINO LELEKOVIĆ, **Digitalna kartografija i povijesne znanosti**
- 10⁰⁰ – 10¹⁵ SILVIJA PISK, **Burgologija: problemi, mogućnosti i izazovi**
- 10¹⁵ – 10³⁰ ŽELJKO DUGAC, **Tko istražuje povijest medicine: znanstvene discipline i teoretski okviri u istraživanjima povijesti medicine u drugoj polovici 20. stoljeća**
- 10³⁰ – 11⁰⁰ *Rasprava*
- 11⁰⁰ – 11³⁰ *Pauza za kavu*
- 11³⁰ – 11⁴⁵ BRANKA GRBAVAC – ŽELJKO DUGAC, **Poslovna i društvena djelatnost zadarskog ljekarnika Filipa pok. Ivana Lupicini iz Firenze u drugoj polovici 14. stoljeća**
- 11⁴⁵ – 12⁰⁰ MARIJANA BORIĆ, **Marko Antun de Dominis između tradicionalnog i novovjekovnog pristupa znanosti**
- 12⁰⁰ – 12¹⁵ DUBRAVKO HABEK, **Mnogorodnost u obitelji Marije Terezije i Franje Lotarinškoga**
- 12¹⁵ – 12³⁰ SLAVKO ČANDRLIĆ, **Protuepidemijske mjere u Slavoniji tijekom 18. stoljeća**
- 12³⁰ – 13⁰⁰ *Rasprava*
- 13⁰⁰ – 14³⁰ *Pauza za ručak*
- 14³⁰ – 14⁴⁵ KRISTINA PULJIZEVIĆ, **Dr. Luko Stulli i prva vakcinacija na dubrovačkom području**
- 14⁴⁵ – 15⁰⁰ HARIŠ DAJČ, **Kuga na Malti i Gozu (1813. – 1814.) u malteškim i britanskim izvorima**
- 15⁰⁰ – 15¹⁵ MARKO MEDVED, **Dva stoljeća od otvaranja Gradske bolnice u Rijeci 1823.: poznato i nepoznato o prvoj lokaciji središnje zdravstvene ustanove**
- 15¹⁵ – 15³⁰ BRUNO ATALIĆ, **Emanuel Edward Klein i njegova istraživanja bolesti ptica**
- 15³⁰ – 15⁴⁵ MARKO KOLIĆ – IVICA VUČAK, **Tako je sve počelo... – zagrebački studenti medicine između 1917. i 1925. godine**
- 15⁴⁵ – 16⁰⁰ SNJEŽANA IVČIĆ, **Veze Hrvatskog Crvenog križa i sestrinstva**
- 16⁰⁰ – 16³⁰ *Rasprava*
- 16³⁰ – 17⁰⁰ *Pauza za kavu*

- 17⁰⁰ – 17¹⁵ STELLA FATOVIĆ-FERENČIĆ – MARTIN KUCHAR – SILVIJA BRKIĆ MIDŽIĆ, **Kontagionizam i antikontagionizam, interakcije i nadgradnja: model epidemiološkog istraživanja Vladimira Čepulića**
- 17¹⁵ – 17³⁰ JELENA SEFEROVIĆ, **Psihijatrijska povijest bolesti kao svjedoci života zemljoradnika u ruralnoj Slavoniji između dvaju svjetskih ratova**
- 17³⁰ – 17⁴⁵ MARIUS TURDA, **Sexuality, eugenics and nationalism in Central and Eastern Europe**
- 17⁴⁵ – 18⁰⁰ IVA MILOVAN DELIĆ – JASNA VALIĆ, **Javnozdravstveni odgovor na pojavu AIDS-a u Hrvatskoj 1980-ih**
- 18⁰⁰ – 18¹⁵ VINKO KOVAČ, **Dematerijalizacija mjesta sjećanja**
- 18¹⁵ – 18³⁰ NIKOLA ANUŠIĆ, **Prema dekodiranju povijesnih epidemija**
- 18³⁰ – 18⁴⁵ *Rasprava*
Zaključak sekcije

POVIJEST PROSVJETE I ŠKOLSTVA

Moderator: DINKO ŽUPAN

ČETVRTAK, 26. IX. (17⁰⁰ – 19⁰⁰ h) Dvorana 31

- 17⁰⁰ – 17¹⁵ DINKO ŽUPAN, **Školske spomenice kao izvor za istraživanje povijesti školskih vrtova**
- 17¹⁵ – 17³⁰ LUDWIG STEINDORFFE, **Spomenica škole u Trnavi u Slavoniji (1882. – 1956.): nepoznato svjedočanstvo školske kulture**
- 17³⁰ – 17⁴⁵ ĐURO ŠKVORC, **Djelovanje Titovog fonda za stipendiranje mladih radnika i radničke djece u općini Osijek (1974. – 1989.)**
- 17⁴⁵ – 18¹⁵ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 18¹⁵ – 19⁰⁰ **Lokalna vlast i samouprava u povijesti Slavonije, Srijema i Baranje**, ur. ANA RAJKOVIĆ PEJIĆ i DOMAGOJ TOMAS, Slavonski Brod – Osijek: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Filozofski fakultet u Osijeku, 2024.

POVIJEST U NASTAVI – METODIČKA SEKCIJA

Moderator: SERGEJ FILIPOVIĆ

ČETVRTAK, 26. IX. (9³⁰ – 13⁰⁰ h) Dvorana 54

- 9³⁰ – 9⁴⁵ MAJA ČUTIĆ GORUP, **Tema reformacije u nastavi povijesti: tehnički koncept povijesne perspektive**
- 9⁴⁵ – 10⁰⁰ SERGEJ FILIPOVIĆ, **Analiza Kurikuluma za nastavni predmet Povijest: trebamo li reformu?**

- 10⁰⁰ – 10¹⁵ MILJENKO HAJDAROVIĆ, **Nastavna sredstva u budućnosti poučavanja povijesti**
- 10¹⁵ – 10³⁰ MARIO JAGER, **Primarni povijesni izvori za poznavanje povijesti Slavonije, Baranje i Srijema u udžbenicima povijesti za sedme i osme razrede osnovne škole**
- 10³⁰ – 10⁴⁵ HRVOJE KNEŽEVIĆ, **Polaganje stručnog ispita iz nastavnog predmeta Povijest u osnovnim i srednjim školama**
- 10⁴⁵ – 11⁰⁰ *Rasprava*
- 11⁰⁰ – 11³⁰ *Pauza za kavu*
- 11³⁰ – 11⁴⁵ JELICA KORDIĆ – KSENIJA KESEGI-KRSTIN, **Mogućnosti korištenja metode oživljene povijesti u nastavi povijesti**
- 11⁴⁵ – 12⁰⁰ SNJEŽANA KOREN, **Metodičke implikacije recentnih kretanja na polju nastave povijesti**
- 12⁰⁰ – 12¹⁵ DIJANA MUŠKARDIN, **Metodički okvir za implementaciju zavičajne nastave**
- 12¹⁵ – 12³⁰ VALERIJA TURK-PRESEČKI, **Poučavanje o konceptu prostora na primjerima područja susreta civilizacija**
- 12³⁰ – 12⁴⁵ PERICA VUJIĆ, **Prostorni konektori u udžbenicima povijesti**
- 12⁴⁵ – 13⁰⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 13⁰⁰ – 14³⁰ *Pauza za ručak*

PRAVNA POVIJEST

Moderator: ŽELJKO BARTULOVIĆ

PETAK, 27. IX. (14³⁰ – 18³⁰ h) Dvorana 66

- 14³⁰ – 14⁴⁵ ŽELJKO RADIĆ, **Neki specifični pravni odnosi na zemljištu u srednjovjekovnom Trogiru**
- 14⁴⁵ – 15⁰⁰ GORDAN RAVANČIĆ, **Prekršaji na poljoprivrednim površinama u Gradu i okolici Dubrovnika u zadnjoj četvrti 14. stoljeća – prema *Lamenta de foris***
- 15⁰⁰ – 15¹⁵ IVONA ŠEGO-MARIĆ – IVANA MARUŠIĆ, ***Ager publicus – erazi mirii***
- 15¹⁵ – 15³⁰ DŽEVAD DRINO, **Postoji li sajmišno pravo – *ius nundinarium*?**
- 15³⁰ – 15⁴⁵ DINO MUJADŽEVIĆ, **Oblici zemljišnih prava u sandžaku Požega u 16. stoljeću**
- 15⁴⁵ – 16⁰⁰ SINIŠA ĐURIČIĆ, **Dva imovinsko-pravna spora na darđanskom vlastelinstvu tijekom 18. stoljeća**
- 16⁰⁰ – 16³⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 16³⁰ – 17⁰⁰ *Pauza za kavu*

- 17⁰⁰ – 17⁴⁵ Predstavljanje knjige IVONE ŠEGO-MARIĆ, *Hrvatska politika u Bosni i Hercegovini 1878. – 1918. Državnopravne teme i pitanja*, Mostar: Sveučilište u Mostar, 2024.
- 17⁴⁵ – 18³⁰ Predstavljanje knjige DANIELA HAMANA, *The Influence of the Zakón Súdney Liúdem on the Vinodol Law and the Medieval Croatian Legal System*, Newcastle, UK: Cambridge Scholars Publishing, 2024.

ČA JE OKO UČKE? IZABRANE TEME OD ANTIKE DO SUVREMENE POVIJESTI ISTRE I KVARNERA

Moderatorica: ANDREA ROKNIĆ BEŽANIĆ

SRIJEDA, 25. IX. (15⁰⁰ – 18³⁰ h) Dvorana 66

- 15⁰⁰ – 15¹⁵ PALMA KARKOVIĆ TAKALIĆ – PETRA PREDOEVIĆ ZADKOVIĆ, *Prilog povijesno-topografskom istraživanju teritorija antičke i srednjovjekovne Rijeke*
- 15¹⁵ – 15³⁰ MAJA ČUTIĆ GORUP, *Pazinska knežija i kupoprodajni ugovori*
- 15³⁰ – 15⁴⁵ TEA PERINČIĆ, *Ča je z druge strane brega? Grad Rijeka i njegovo zaleđe*
- 15⁴⁵ – 16⁰⁰ MARKO MEDVED, *Terra Sancti Viti i vjerska povijest: identitet(i), tenzije i zajedništvo*
- 16⁰⁰ – 16³⁰ *Rasprava*
- 16³⁰ – 17⁰⁰ *Pauza za kavu*
- 17⁰⁰ – 17¹⁵ MIHOVIL DABO, *Djelatnost Istarskoga političkog društva u zemaljskim (pokrajinskim) okvirima*
- 17¹⁵ – 17³⁰ DIEGO HAN, „Visoko humanitarna djela fašističkog režima” – oblikovanje zemlje u antimalarijskoj kampanji na Rovinjštini između dvaju svjetskih ratova
- 17³⁰ – 17⁴⁵ IVAN JELIČIĆ, *Poginuli na krajnjem dijelu talijanske zemlje, poslijeratni gubici i kultura sjećanja u talijanskoj Rijeci*
- 17⁴⁵ – 18⁰⁰ VANNI D’ALESSIO, *Sporni komad zemlje: Nogometni teren na Kantridi između Austrije, Mađarske, Hrvatske i Italije*
- 18⁰⁰ – 18³⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije

KULTURA SJEĆANJA

Moderator: NAIDA-MICHAL BRANDL

SRIJEDA, 25. IX. (17⁰⁰ – 18⁴⁵ h) Dvorana 31

- 17⁰⁰ – 17¹⁵ DANIJEL VOJAK, **Jasenovački logor kao središnje mjesto masovnih zločina nad romskim stanovništvom za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (1941. – 1945.)**
- 17¹⁵ – 17³⁰ VINKO KOVAČ, **Titove štafete. Lokalni doprinosi stvaranju kulta ličnosti**
- 17³⁰ – 17⁴⁵ BRANIMIR JANKOVIĆ, **Je li proces suočavanja s kolonijalnom poviješću relevantan za hrvatsku povijest?**
- 17⁴⁵ – 18⁰⁰ SENNA ŠIMEK, **„To je moja zemlja” – uloga Republike Hrvatske u sukobu u Bosni i Hercegovini na temelju presuda Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju**
- 18⁰⁰ – 18¹⁵ NAIDA-MICHAL BRANDL, **Osnivanje EHRI-ERIC-HR (Nacionalnoga ureda za istraživanje Holokausta za Hrvatsku) i Smjernice Međunarodnog saveza za sjećanje na Holokaust za identificiranje relevantne dokumentacije za istraživanje, obrazovanje i sjećanje na Holokaust**
- 18¹⁵ – 18⁴⁵ *Rasprava*
Zaključak sekcije

STUDENTSKA SEKCIJA

Moderatori: ZLATAN MAZOR, REBEKA PUHALO,
BRUNO ŠAGI, ADRIJAN ŠTIVIĆ

ČETVRTAK, 26. IX. (14³⁰ – 19¹⁵ h) Dvorana 25

- 14³⁰ – 14⁴⁵ ANTE ŠMIDER, **Germanikova uloga u suzbijanju Batonovog ustanka**
- 14⁴⁵ – 15⁰⁰ JANICA PETRAK, **Terra Mater u Dalmaciji i Panoniji**
- 15⁰⁰ – 15¹⁵ IVAN MRNAREVIĆ, **Ribnjaci i uzgoj ribe u srednjem vijeku s osvrtom na prostore Slavonije i južne Ugarske**
- 15¹⁵ – 15³⁰ ANJA ŽIVEC, **Posjedi Nikole VII. i Petra IV. Zrinskog**
- 15³⁰ – 15⁴⁵ ZLATAN MAZOR, **Bribir kod Vinodola u 19. stoljeću: promjene u društvenom i političkom životu pod utjecajem austrijske vladavine**
- 15⁴⁵ – 16⁰⁰ ANTEA TOKIĆ, **Istok ili zapad? Orijentalistički narativi i pitanje orijentalnog u Hrvatskoj i Rusiji 19. stoljeća**
- 16⁰⁰ – 16³⁰ *Rasprava*
- 16³⁰ – 17⁰⁰ *Pauza za kavu*
- 17⁰⁰ – 17¹⁵ MARTIN ZELIĆ, **„Vrijeme opće uzrujanosti“: karakter nemira u Slavoniji krajem 1918. godine**
- 17¹⁵ – 17³⁰ REBEKA PUHALO, **761. tenkovska bojna s fokusom na djelovanje tijekom bitke u Ardenima 1944./1945. godine**

- 17³⁰ – 17⁴⁵ LUKA GRBAVAC, **Lica s ulica: usporedna analiza fotografija Toše Dabca i Vivian Maier**
- 17⁴⁵ – 18⁰⁰ BRUNO ŠAGI, **Ekološka misao u povijesti Pokreta nesvrstanih zemalja**
- 18⁰⁰ – 18¹⁵ ADRIJAN ŠTIVIĆ, **Napretkom protiv jednakosti: politička povijest historiografije ranog kapitalizma**
- 18¹⁵ – 18³⁰ *Rasprava*
Zaključak sekcije
- 18⁴⁵ – 19¹⁵ Predstavljanje zbornika ***Liberalizam: teorija i povijest jedne ideje. Zbornik radova povodom 300 godina od rođenja Adama Smitha (1723. – 2023.)***, ur. DARKO POLŠEK, BRUNO ŠAGI, ADRIJAN ŠTIVIĆ, Zagreb: FF press – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije, 2024.

Dvorana 39

- 19¹⁵ – 20⁰⁰ **Skupština HNOPZ-a**

SAŽETCI UVODNIH IZLAGANJA

STANKO ANDRIĆ

Hrvatski institut za povijest

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

Slavonski Brod

stanko.andric@hips.hr

Ideja zemlje od božanstva i antičkog prapočela do modernih ideologija tla

Hrvatska imenica *zemlja*, kao i odgovarajuće riječi u drugim jezicima, izrazito je višeznačna. S druge strane, riječ *zemlja* u povijesnoj dijakroniji pokazuje najveći mogući značenjski kontinuitet: i njezin najudaljeniji leksički korijen, praindoeuropski, značio je isto to. Ne može se doprijeti do neke druge stare riječi koja bi značila nešto drugo i kojoj bi hrv. *zemlja* bila potomak. Po tome *zemlja* stoji u prasadstvu s latinskom imenicom *humus* i starogrčkom *χθών*, oboje 'zemlja, tlo'. Starogrčki je usto imao i drugu riječ za zemlju, *γή* s inačicom *γαῖα*, vjerojatno neindoeuropskog podrijetla. U latinskom su se, pak, pojavile još dvije riječi, *tellus* i *terra*: prva je možda indoeuropskog podrijetla i u tom slučaju srodna s hrv. *tlo*, a druga se izvodi od praindoeuropskog pridjeva koji znači 'suh'. Uza sva konkretna i apstraktnija značenja, *zemlja* je Grcima i Rimljanima bila i božanstvo, štovano kao iskonska majka svega živog. Kao takvu, grčki su je pjesnici zvali „majkom bogova“ i „svemajkom“ (*παμμήτηρ*), a u latinskom joj je uobičajeno kultno ime *Tellus Mater* ili *Terra Mater*. Vjerojatno je i grčka božica zemljine plodnosti, Demetra, po postanku samo jedna njezina specijalizirana izvedenica, jer u teonimu *Δημήτηρ* riječi koja znači 'mati' vjerojatno prethodi dijalektalna inačica imena *Γῆ*. Parnjak božanskoj Zemlji bio je bog neba čija je inkarnacija kod Rimljana Jupiter, a kod Grka – imenom i djelomice funkcijom – Zeus te uz njega, naknadno, Uran. Na temelju grčke i rimske te uz njih naročito staroindijske religije može se zaključiti da je već u praindoeuropskom dobu postojala zamisao o božanskom paru koji čine Mati Zemlja i Otac Nebo, čiju vezu utjelovljuje kiša koja omogućuje Zemljinu rodnost. Vrlo staru zamisao o zemlji/Zemlji kao majci svih živih bića dopunjuje i njezina funkcija u vezi sa smrću, nakon koje ona prima svoju djecu natrag „u svoje krilo“. Odjek tih davnih ideja nalazimo poslije i u kršćanstvu, u kojem se čovjek i zemlja također dvostruko povezuju, a pritom se karakteristično kombinira staru biblijsku pripovijest o stvaranju čovjeka i etimologiju *homo-humus* koju su izvodili već starorimski pisci (i koju će potvrditi i moderno jezikoslovlje). Kao što je za drevne religije bila temelj svijeta i božanstvo, zemlja je imala istaknutu ulogu i u najstarijoj europskoj filozofiji prirode. Teorija o „četiri korijena svih stvari“ – zemlji, vodi, vatri i zraku – potječe od Empedokla (5. st. pr. Kr.) i značila je odustajanje od starijeg monističkog materijalizma koji je tragao za jednim prapočelom iz kojeg bi se moglo izvesti sav materijalni svijet. Bilo je tako filozofa koji su materijalni svijet svodili na vodu, vatru i zrak, ali nitko nije zastupao ideju da bi zemlja bila takvo prapočelo – što je pažnje vrijedan otklon od religijskih predodžaba

o zemlji. Teoriju o četiri prirodna prapočela ili elementa razradili su Platon i naročito Aristotel (koji je dodao i peto, nezemaljsko počelo, „eter“ ili „kvintesenciju“). Ta je teorija vladala zapadnjačkom filozofijom prirode sve do 17. stoljeća i njezine kritike u djelu Roberta Boylea *Skeptički kemičar*. No, ideje povezane s učenjem o prapočelima trajale su i duže. Još je u starom vijeku nastalo učenje o četiri tjelesne tekućine (humoralna teorija) i na tom temelju tipologija četiriju ljudskih temperamenata. Zemlji kao prapočelu u tom sustavu odgovara „crna žuč“ i melankolični temperament. Intelektualna baština tih usporednih teorijskih razrada nije ni danas mrtva. Tako je francuski filozof Gaston Bachelard u nizu knjiga rekonstruirao četiri tipa pjesničke inspiracije i općenito ljudske imaginacije, koji odgovaraju četirima klasičnim elementima stvarnog svijeta, a povjesničar Jean-Pierre Leguay istraživao je srednjovjekovne gradove kroz istu četverostruku vizuru, posvetivši zasebnu monografiju svakom od elemenata, kao tvorbenim dijelovima dubinske strukture gradskih društava. Ideje o zemlji stvaraju se i razvijaju u još jednom društvenom i epistemološkom okviru – političkom. Tu je ključno jedno od užitih značenja riječi *zemlja*: ‘određeno i omeđeno zemljište kao predmet posjedovanja’. Za razliku od religije (i jezika), koji zemlju doživljuju kao pojavu ili biće ženskog roda, ishodišni pojam političkog mišljenja o zemlji izveden je od riječi za oca: *πάτρᾱ* i *πατρίς* u starogrčkom, *patria* u latinskom. To ipak ne znači da je za politiku zemlja nešto muško; naprotiv, ona je i dalje imenica i implicitni pojam ženskog roda, ali sada opisana posredno, kao posjed muškarca, tj. oca. U složenom pojmu *patria*, koji spaja pojmove srodstva i zajedničke (srodničke) zemlje, već je sadržana osnova ideje sažete puno kasnije u notornoj sintagmi „krv i tlo“. Ideologije privrženosti „očinskoj zemlji“, ili patriotizma, počivaju na dvije (potencijalno konfliktne) zamisli: one o zajednici ljudi povezanih „krvlju“ (i kulturom) i one o zajedničkoj zemlji što povezuje sve koji žive ili su živjeli na njoj. Zemlja je pritom važna i kao medij koji omogućuje kult mrtvih. Za patriotizam i za nacionalizam, zemlja je zbog svega toga baština za koju vrijedi, i za koju je svatko dužan, „dati život“ (*pro patria mori*). Povrh toga, zemlju i agrarni svijet suživljen s njom moderni etnonacionalisti vide kao rezervoar kolektivnog identiteta i čuvar tradicije, kao iskonski element nasuprot civilizaciji i gradskom društvu u kojem se identitet i tradicija rastaču. Na drugoj strani, pojedini ideološki projekti društvene pravde u 19. i 20. stoljeću, naročito u dominantno agrarnim društvima, isticali su „zemlju“ u svojim zahtjevima za preuređenje odnosa rada i vlasništva; primjeri za to su revolucionarna organizacija i stranka „Zemlja i sloboda“ u carskoj Rusiji, ili hrvatsko „Udruženje umjetnika Zemlja“ u međuratnom razdoblju. U najnovije i današnje vrijeme, ekološki orijentirani politički pokreti uglavnom su lijevi (socijalistički), temeljeni na kritici „kapitalističkog“ odnosa prema zemlji kao isključivo ekonomskom resursu. Desne političke ideologije, pak, pridružuju se ekologizmu ponajprije preko ideje o vezi zemlje s nacionalnim identitetom. U oba politička svjetonazora mogu se razabrati odjeci dubljih slojeva pretpolitičkih ideja, to jest vjerovanja u iskonsku „svetost“ Zemlje.

HRVOJE PETRIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

hpetric@ffzg.hr

Zemlja kao ugroženi modrozeleni planet: ekohistorijski pogled

Problemi na našem planetu Zemlji zabilježeni su još u staroj povijesti. Dovoljno se prisjetiti kako je još u starogrčko doba Platon svjedočio o tome kako je: „ono što je tada ostalo od nekada bogatog tla, slični kosturu bolesna čovjeka. Brda nekada pokrivena šumom, sada daju pašu samo pčelama. Nekada su duboka tla, upijala i zadržavala vodu atmosferskih padalina, podržavajući posvuda mnogobrojne izvore i potočiče.“ I Rimljanin Ciceron je zapisao: „Unutar svijeta prirode, svojim smo rukama stvorili drugi svijet.“ No, s vremenom će utjecaj čovječanstva na svoj planet postati dramatičan. Stoga je 1972. u Švedskoj, u Stockholmu organizirana prva konferencije Ujedinjenih naroda o problemima okoliša. Tom je prigodom sociolog Rudi Supek napisao knjigu *Ova jedina Zemlja* (1973.). U toj knjizi je na pregledan način predstavio problematiku „ekološke krize“ koja se tek počela osvještavati. Pola stoljeća kasnije, iz stanja lagane zabrinutosti prešli smo u stanje alarmantne zabrinutosti za opstanak. Što se u međuvremenu događalo unutar historiografije? Iako su procesi vezani uz pojačanu degradaciju Zemlje i pojava ekološkog pokreta 1960-tih usmjerili neke povjesničare prema istraživanju povijesnih aspekata ekoloških problema, dio povjesničara je i ranije razmišljao o okolišu u povijesnoj perspektivi. Dovoljno se prisjetiti sjajnih poticaja iz znamenite „škole“ okupljene oko francuskog časopisa *Annales* (osnovanog 1929. godine). No, tek prema kraju 20. i početkom 21. stoljeća ekohistorija odnosno povijest okoliša (*L'histoire environnementale, environmental history, storia ambientale, Umweltgeschichte*) se stala širiti među povjesničarkama i povjesničarima diljem planeta pa tako dijelom i kod nas. S obzirom na sve veću ugroženost planeta Zemlje i potrebu za istraživanjem suvremenih globalnih promjena na planeti Zemlji iz perspektive povijesnih znanosti ima smisla ako razumijemo kako je čovječanstvo svojom gospodarskom djelatnošću izmijenilo sastav vode, tla i zraka, poremetilo kruženje materije te energije, ali se učvrstilo na vrhu hranidbenog lanca. Treba imati na umu kako glavnina neželjenih rezultata proizlazi iz stoljetnih procesa koji su vrlo snažni te globalno povezani pa je stoga utemeljeno uvjerenje kako se suvremeni problemi okoliša mogu do kraja razumjeti jedino kada se prouče slične krize u prošlim društvima i istraži njihovo vrednovanje okoliša te na taj način ponudi doprinos rješavanju suvremenih problema. Stoga je globalnu promjenu (*global change*) sa svim učincima na hrvatske prostore i društva nemoguće razumijevati bez povezanosti raznih okolišnih inicijativa unutar društvenih i humanističkih znanosti (*environmental humanities*), a sve to u interakciji s prirodnoznanstvenim pristupima kako kroz teorijska istraživanja s primijenjenim, tako uključujući i revitalizacijske projekte. Pri tome svakako može pomoći ekohistorija (povijest okoliša) kojoj je temeljna zadaća proučavanje međuodnosa ljudi i prirode pokušavajući produbiti naša shvaćanja o tome koliko je okoliš utjecao na ljude kroz vrijeme, te kako su ljudi utjecali na okoliš i s kakvim rezultatima za naš planet Zemlju. Osim toga poticajna su i promišljanja o planetarnim krizama

kroz ideju antropocena kao kolektivnog efekta čovječanstva na planetarni ekosustav, koja pozornost usmjeravaju na povijesno oblikovane isprepletenosti prirode, znanosti i društva. Oko nas je sve veće zagađivanje plastikom, aluminijem i betonskim česticama, sve veća nazočnost dušika i fosfora iz umjetnih gnojiva u tlu, povećana emisija CO₂ iz fosilnih goriva, a problem predstavlja i masovno umiranje bioloških vrsta što dovodi do ugrožavanja ekološke ravnoteže. Na osnovu raznih podataka možemo pretpostaviti još ekstremnije vremenske događaje od ovih koje sada osjećamo i za njih se treba pripremiti. Rezultat tih promjena može biti sve više ekstremnih kiša, a time i poplava u jednom dijelu svijeta, dok će u drugima biti problema sa sušom. Iz povijesnog iskustva se mogu ponuditi razmišljanja kao prilog raspravama kako se nositi s tim problemima u budućnosti. Primjerice krčenjem šuma ili upotrebom fosilnih goriva oslobađaju se velike količine stakleničkih plinova, koji se priključuju onima koji prirodno postoje u atmosferi, a taj dodatak pojačava efekt staklenika i izaziva globalno zagrijavanje koje osjećamo kroz ekstreme od kojih neki mogu odnijeti ljudske živote. Dovoljno se prisjetiti prošlogodišnjeg jakog ljetnog nevremena u Zagrebu i okolici, koje je s većim ili manjim intenzitetom, zahvatilo i ukupno 14 županija. Vratimo li se desetljeće unatrag, možemo se prisjetiti katastrofalnih poplava u Hrvatskoj, Srbiji te Bosni i Hercegovini 2014. godine. Tako da klimatske promjene odnosno globalno zagrijavanje treba shvaćati vrlo ozbiljno i sustavno raditi na prilagodbi jer živimo u doba klimatske krize koja neće proći sama od sebe već je to dugotrajni proces koji ćemo u bliskoj budućnosti osjećati još intenzivnije. To se podjednako odnosi na Karijske otoke, Bangladeš, Nepal, Istru, Dalmaciju, Slavoniju, Podravinu, Zagreb ili Osijek. Osim toga niz godina svjedočimo kako dramatične promjene u okolišu mogu predstavljati dodatne poticaje epidemijama, ratovima, napestostima, ali i preseljavanjima milijuna ljudi. Sve je više onih koji povezuju baš klimatske promjene sa sukobima na Bliskom Istoku i Africi. Primjerice u Siriji su suše uzrokovane promjenom klime utjecale na pogoršanje ratnog stanja, a kao rezultat toga milijuni ljudi krenuli su prema Europi. Globalne promjene u okolišu planeta Zemlje treba promatrati zajedno s globalnim promjenama u društvu. Izazovi i promjene koje će slijediti postupno mogu mnogo toga dovesti u pitanje. U svakom slučaju važno je pokušati pronaći odgovarajući način suživota s prirodom i prilagoditi se okolišnim promjenama na Zemlji kojima svjedočimo. No, ono što nam se događa i što će se još dogodati može biti i prilika za reorganiziranje odnosa čovječanstva prema svom planetu Zemlji. Ni jedna struka samostalno ne može dati optimalno rješenje, već je potreban dijalog u kojem povjesničarke i povjesničari mogu pokušati dati svoj doprinos kroz razumijevanje načina na koji su ljudi utjecali na nastanak ekoloških problema, ali i objašnjenjima na koji se način ljudska vrsta nosila s tim problemima u prošlosti.

SAŽETCI KONGRESNIH IZLAGANJA

JOSIPA ALVIŽ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest umjetnosti

josipa.alviz@ffzg.unizg.hr

JASMINA NESTIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest umjetnosti

jasmina.nestic@ffzg.unizg.hr

Kultura stanovanja u kontekstu obrazovanja u drugoj polovici 20. stoljeća u Hrvatskoj

U ovom izlaganju razmatrat će se aktualizacija kulture stanovanja u kontekstu obrazovanja djece i mladih u drugoj polovici 20. stoljeća u Hrvatskoj. Pritom će se istaknuti doprinos naših povjesničara umjetnosti razmatranoj problematici, ponajprije sveučilišnih profesora Radovana Ivančevića i Jadranke Damjanov. Naime, u svojim su publikacijama te nastavnom i javnom djelovanju Damjanov i Ivančević često ukazivali na važnost sustavne likovne izobrazbe djece i mladih, smatrajući kako ona ima ključnu ulogu u podizanju kvalitete života pojedinca te posljedično pozitivan utjecaj na njegovu užu i širu zajednicu. Svojim su u mnogim aspektima pionirskim radom dali velik doprinos uvođenju suvremenih i aktualnih tema u obrazovne sadržaje i pristupe, pa tako i one iz područja kulture stanovanja i suvremenog okruženja. U pogledu formalnog obrazovanja od ključne je važnosti bilo uvođenje predmeta Likovna umjetnost u hrvatske gimnazije početkom šezdesetih godina 20. stoljeća. Kao onodobno najmlađi gimnazijski predmet, jedan od njegovih didaktičkih ciljeva bio je i senzibilizirati srednjoškolce za probleme stanovanja u gradskim i seoskim sredinama te ih poučiti mogućnostima kvalitetnog stanovanja na odabranim primjerima. Vodeći se geslom da umjetničko, pa tako i arhitektonsko djelo, svojom cjelovitošću sadrži didaktičku kvalitetu *par excellence* (Damjanov, 1982.), metodika predmeta bila je, između ostaloga, usmjerena prema osjetilnom doživljavanju privatnog i javnog prostora te njihova kritičkog promišljanja. Vrijedno svjedočanstvo aktivnog bavljenja problemima kulture stanovanja iz perspektive srednjoškolaca jest godišnjak *Umjetnost i mi* koji je J. Damjanov izdavala zajedno s učenicima VII. gimnazije u Zagrebu između 1960. i 1969. godine. Unutar njega su se kroz učeničke eseje, kratke zabilješke i ankete propitivale razne teme iz suvremenog življenja: primjerice uloga doma kao mjesta povlačenja, refleksije, odmora i osame; uređenje vlastitog životnog prostora; koncept zajedničkog stanovanja i dr. Unutar tih tekstova treba istaknuti i zanimljivo propitivanje suprotnosti kulture stanovanja urbanog i seoskog okruženja, na primjeru obiteljske kuće koju je u Pisarovini, tada izrazito ruralnoj sredini, projektirao Stjepan Planić. U tom pogledu zanimljiv je i urednički do-

prinos J. Damjanov na publikaciji *Kultura stanovanja* (1985.) koju je kao edukativnu knjigu za mlade osmislio upravo Planić. Promoviranje kulture stanovanja u obrazovnom kontekstu u slučaju R. Ivančevića bilo je neposredno vezano za onaj segment njegova znanstvenog i stručnog rada koji je bio usmjeren na probleme urbanizma i suvremene arhitekture Zagreba. Svojim javnim nastupom u televizijskim i radijskim emisijama Ivančević je često bio glas struke koji je široj javnosti ukazivao na vrijednost zagrebačkog arhitektonskog naslijeđa te nužnost njegove zaštite i očuvanja. Stoga je likovno obrazovanje mladih, osobito senzibiliziranjem za probleme stanovanja, smatrao važnim za osobnu izgradnju pojedinca, ali i društva.

TOMISLAV ANIĆ

Hrvatsko katoličko sveučilište

Sveučilišni odjel za povijest

Zagreb

tomislav.anic@unicath.hr

***Vojska radnika kreće iz sela u grad: o fenomenu
prikrivene urbanizacije u Hrvatskoj (1946. – 1953.)***

U prvim godinama poraća radna se snaga u najvećoj mjeri regrutirala iz bliže gradske okolice, no ubrzo s daljnjim razvojem industrije potreba za radnom snagom ni izbliza nije mogla biti zadovoljena s obzirom na mogućnosti koje je pružao broj radnika iz industrijskih prigradskih naselja. Industrijiji je trebao znatan broj radnika, a jedini način na koji se to moglo postići bila je mobilizacija seoskog stanovništva provedena u prvom desetljeću nakon Drugoga svjetskog rata. Industrijalizacija je tako najvećim dijelom ovisila o privoli seljaka na rad u industrijiji. Selo je u Hrvatskoj predstavljalo ogroman radni potencijal. Ono što je poprilično zabrinjavalo novu vlast bili su radnici putnici iz, gotovo u pravilu, većih sela smještenih relativno blizu industrijskih centara. Bez želje za napuštanjem svoga mjesta boravka na posao su dolazili pješice prelazeći nerijetko kilometarske udaljenosti, biciklima, autobusima ili vlakom. Njihov primarni interes nije bio samo rad u tvornici već i u poljoprivredi u sklopu obiteljskih imanja na manjim zemljišnim parcelama, što im je omogućavalo drugi dio prihoda koji je poprilično olakšavao život.

NIKOLA ANUŠIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

nanusic@ffzg.hr

Prema dekodiranju povijesnih epidemija

Obrada smrtonosnih provala zaraznih bolesti u hrvatskoj historiografiji usmjerena je uglavnom na demografske procjene akutnog epidemijskog mortaliteta te na elementarnu društvenu kontekstualizaciju pošasti. Stvarni uvidi u presudne socijalne aspekte pošasnoga širenja poput urbanizacije, gustoće stanovništva, ekonomske dinamike i tipologije ekonomskog razvitka, kao i sustavnije praćenje epidemijskog kretanja te svojstava toga kretanja, čini se da ostaju izvan historiografskog interesa. Međutim, prije će biti da zbog oskudice povijesnih izvora o epidemijama i ograničenja historijske metode ostaju izvan dometa historiografske analize. U izlaganju se problematizira primjenjivost i spoznajni potencijal epidemiološke metodologije u istraživanju povijesnih epidemija, osobito s obzirom na ograničenja povijesnih izvora.

IVAN ARMANDA

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

Zagreb

ivan.armanda@gmail.com

Dominikanski posjedi na području današnje Splitske metropolije i Zadarske nadbiskupije u 13. stoljeću

Vrhovni zbor Reda propovjednika, održan 1221. u Bologni pod predsjedanjem utemeljitelja Reda, sv. Dominika iz Caleruege, donio je odluku o slanju prvih dominikanaca u Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo. Nakon toga dominikanci dolaze u hrvatske krajeve te osnivaju više samostana, među ostalim i na području današnje Splitske metropolije i Zadarske nadbiskupije. Oko 1225. utemeljeni su samostani u Splitu i Dubrovniku, oko 1228. u Ninu, 1244. u Zadru, 1250. u Pagu, 1266. u Kotoru, oko 1270. u Skradinu i vjerojatno 1272. u Trogiru. Svi ti samostani bili u sastavu Ugarsko-hrvatske dominikanske provincije. Polazeći od pretpostavke da samostanska zajednica ne može postojati bez zemljišnoga posjeda na kojemu su crkva i samostanska zgrada, u predavanju će se, analizom sačuvanih povijesnih vrela, pokušati utvrditi kada su dominikanci dobili posjede u rečenim gradovima, od koga su ih dobili, koji je bio njihov opseg, što se na posjedima nalazilo, što su sami dominikanci potom izgradili te kada su i kako povećali pojedine posjede. Pritom će se pokazati važnost zemljišnih posjeda za nastanak samostanske zajednice te razvoj rada i apostolata njezinih članova, osobito dominikancima svojstvene propovjedničke i prosvjetne djelatnosti.

BRUNO ATALIĆ

Hrvatsko znanstveno društvo za povijest zdravstvene kulture, Rijeka
bruno.atalic@stx.oxon.org; bruno.atalic@cantab.net

Emanuel Edward Klein i njegova istraživanja bolesti ptica

Emanuel Edward Klein (1844. – 1925.), britanski anatom, embriolog, fiziolog, histolog i mikrobiolog hrvatskoga podrijetla, svoju profesionalnu karijeru ostvario je u Londonu, što mu je omogućilo da svoja eksperimentalna istraživanja provodi u skladu s tada najsvremenijim medicinskim trendovima te time utječe na sam razvoj medicine. Podrijetlom iz njemačke židovske obitelji rođen je 31. listopada 1844. u Osijeku kao središtu Virovitičke županije i prijestolnici Kraljevine Slavonije, u sklopu tadašnje Habsburške Monarhije. Gimnaziju je završio u rodnome gradu i maturirao 1863. godine. S pomoću stipendije studirao je medicinu u Beču i diplomirao 1869., ali nakon toga zapravo nikada nije prakticirao medicinu. Posvetio se eksperimentalnom znanstvenom radu te je 1871. postigao titulu naslovnoga docenta. Godine 1871. prelazi u London, da bi 1873. bio proglašen docentom komparativne patologije na Brownovu sanitarnom institutu sa zadatkom provođenja patoloških, kliničkih i epidemioloških istraživanja, a iste te godine biva imenovan izvanrednim profesorom Opće anatomije i fiziologije na Medicinskom fakultetu Bolnice svetoga Bartolomeja. Na istom je fakultetu obnašao funkcije redovitoga profesora Histologije (1873. – 1882.), redovitoga profesora Mikroskopske anatomije (1874. – 1892.), redovitoga profesora Opće anatomije i histologije (1882. – 1903.), redovitoga profesora Bakteriologije (1903. – 1912.), redovitoga profesora Napredne bakteriologije (1910. – 1911.) te je umirovljen s titulom profesora emeritusa. Dana 3. lipnja 1875. postaje članom Kraljevskoga londonskoga društva. Iako obučen kao anatom, embriolog i histolog, njegovo glavno područje istraživanja bila je mikrobiologija. S obzirom na činjenicu da je to tada bila nova i brzo razvijajuća disciplina, Klein je bio u mogućnosti usmjeriti svoje interese u različitim smjerovima i napraviti značajna otkrića, poput identifikacije „*Bacillus Enteritidis* sporogena“ kao uzroka ljetnih bolničkih proljeva. Iako se velika većina njegovih istraživanja bavila bakterijama patogenima za ljude, čije je rezultate objavio u preko 200 znanstvenih radova, 1892. objavio je knjigu pod naslovom *The Etiology and Pathology of Grouse Disease, Fowl Enteritis, and Some Other Diseases Affecting Birds (Etiologija i patologija bolesti jarebica, enteritisa peradi i nekih drugih bolesti koje pogađaju ptice)* koja je iznijela rezultate njegovih pokusa s bakterijama patogenima za ptice. Isti su provedeni u razdoblju od 1887. do 1892. godine na mrtvim pticama koje su mu poslani iz različitih dijelova Ujedinjenoga Kraljevstva. Knjiga je podijeljena u dva dijela, prvi sastavljen od osam poglavlja o bolesti jarebica te drugi sastavljen od šest poglavlja o ptičjoj koleri, enteritisu peradi i grčevima u mladim fazana. Opisana su istraživanja te identifikacije bacila bolesti jarebica, bacila vrtnje zemlje i bacila enteritisa peradi. S obzirom na trenutne epidemije odnosno pandemije različitih zaraznih bolesti, posebice zoonoza patogenih i za životinje i za ljude, Kleinova knjiga o bolestima ptica predstavlja koristan izvor ne samo za proučavanje tadašnjega pristupa istraživanju zaraznih bolesti već i za izvlačenje općih zaključaka o njihovoj pojavnosti.

ANAMARIJA BAČVAR

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

doktorandica

ana.bacvar@gmail.com

Društveno-političke prilike u Slavoniji, Srijemu i Baranji u 18. i 19. stoljeću

Opće je poznato da je Hrvatska u 18. i 19. stoljeću bila razjedinjena između Habsburške Monarhije i Mletačke Republike što je uvelike utjecalo na današnji teritorij Hrvatske. Bila je podijeljena na Bansku Hrvatsku, koja je upravno pripadala ugarskomu dijelu Monarhije na Vojnu granicu (Vojnu krajinu) pod izravnom upravom Beča dok je područje pod mletačkom vlašću bilo podijeljeno na pokrajine Dalmaciju i Istru. Ne smije se zaboraviti ni djelovanje rimsko-njemačke carice i hrvatsko-ugarske kraljice Marije Terezije koja je pokrenula niz reformi s ciljem izgradnje čvršće središnje vlasti sa službenim njemačkim jezikom. Ipak, njezin je najveći doprinos uvođenje općeg školovanja u austrijskom dijelu Habsburške Monarhije. U radu se donosi društveno-gospodarski, demografski, vjerski i povijesni uvid u Slavoniju, Srijem i Baranju u 18. i 19. stoljeću.

JURAJ BALIĆ

Hrvatski institut za povijest

Odjel za novovjekovnu povijest, Zagreb

jurabalic@gmail.com

***Predstavnici vlasti na krajiškoj zemlji:
profili viših vojnih službenika Ličke pukovnije u 19. stoljeću***

Temeljitim preustrojem Hrvatsko-slavonske vojne krajine sredinom 18. stoljeća stvorene su nove vojno-teritorijalno-upravne jedinice – pukovnije. Upravljačke funkcije u pukovnijama, kao i satnijama kao nižim jedinicama, nalazile su se u rukama profesionalnih vojnih časnika koji su dijelom potjecali s hrvatskog područja, a dijelom s raznih teritorija koji su činili sastavni dio multikulture Habsburške Monarhije. Bogata arhivska građa pohranjena u Ratnom arhivu (*Kriegsarchiv*) u Beču, kao i u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, sadrži brojne spise pomoću kojih se može steći bolji uvid u razne aspekte djelovanja tih upravljačkih struktura. Jedna su vrsta te vrijedne izvorne građe skupine osobnih dokumenata, a među njima posebno mjesto zauzimaju popisi o vladanju, odnosno ponašanju (*Conduit Listen*) tih vojnih službenika. Ti popisi vodili su se s namjerom posjedovanja kontinuiranog pregleda o porijeklu, obrazovanju, vještinama, zaslugama i kvalifikacijama vojnog osoblja. U ovome konkretnom slučaju pažnja će biti usmjerena na popise o vladanju viših vojnih službenika koji su upravljali jedinim specifičnim krajiškim područjem – Ličkom pukovnijom. Izdavanjem detaljnih

informacija o tim osobama, poput njihova porijekla, vojnih karijera i drugih osobnih obilježja, nastoji se dobiti jasnija slika o profilu i kvaliteti viših vojnih službenika koji su upravljali krajiškom zemljom, odnosno jednim njezinim konkretnim dijelom. Jednako tako, nastojat će se utvrditi je li postojala povezanost između pojedinih osoba s ciljem otkrivanja mogućih obiteljskih klanova koji su dominirali upravljačkim strukturama.

JELENA BALOG VOJAK

Hrvatski povijesni muzej
Zagreb
j.balog@hismus.hr

IVAN KOKEZA

Hrvatski povijesni muzej
Zagreb
i.kokeza@hismus.hr

Provenijencija građe u muzeju i zašto je važna

Zadaća je muzeja prikupljati, čuvati, stručno obrađivati i prezentirati muzejsku građu. Kako je bilo uređeno muzejsko zakonodavstvo i na koji su način muzeji pribavljali građu polovinom 20. stoljeća? Izlaganje se bavi problematikom muzejske građe dospjele nakon Drugoga svjetskog rata posredstvom Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina (tzv. KOMZA). Na primjeru skupine predmeta iz Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu autori žele pokazati važnost sačuvane dokumentacije u utvrđivanju njihova porijekla.

MARIN BANOVIĆ

Sveučilište u Zadru
Odjel za povijest
mbanovic121@unizd.hr

Promemorija o akademskom i društvenom statusu povijesti hrvatskoga pomorstva

Političke mijene u Dalmaciji u osvitu novoga vijeka – kraj višestoljetne vladavine Mletačke Republike, prva uprava Habsburške Monarhije kao jadranskog hegemonu u usponu, kratki francuski *en passant* te druga i duga habsburška uprava – učinile su pokrajinu poprištem različitih društvenih i gospodarskih silnica. Takva vremenska odrednica sugerira se kao mogući okvir za postavljanje istraživačkih pitanja iz prošlosti dalmatinskog pomorstva. Kako je svaka od tri jadranske sile nastojala kapitali-

zirati pomorski potencijal svojeg istočnojadranskog posjeda? Kako su navedeni (dis)kontinuiteti utjecali na pomorsku aktivnost dalmatinskih pomorskih centara? Na ta pitanja nastoji se odgovoriti retrospektivnim pogledom na dosadašnji doseg obradbe pomorske povijesti Dalmacije u nacionalnoj, a potom i međunarodnoj historiografiji. Izlaganjem se želi preispitati postojeće narative, ali i rekognoscirati moguće istraživačke pravce pri čemu se razmatra konzultiranje neobrađenog arhivskoga gradiva, kao i nov pristup onom već obrađenom. Konačno, razmatra se i trenutno mjesto prošlosti dalmatinskoga pomorstva u nacionalnoj povijesnoj memoriji. Treba li nam, po uzoru na druge zemlje Sredozemlja, nacionalna strategija akademskog istraživanja i kulturnog brendiranja povijesti hrvatskog pomorstva?

MAJA BARIĆ
Muzej grada Iloka
Galerijski odjel
maja.baric@mgi.hr

Likovna kolonija u Iloku pod nazivom U znaku zemlje

U kontekstu likovne kolonije primarna funkcija bila je doniranje djela fundusu muzeja te se u radu spominju značajni dokumenti vrlo vrijedni za promatranje, koji osim nominalnih imena sudionika daju značaj i raritetnu priliku za promatranje forme na čijim se temeljima razvija sustav umjetničke evaluacije i regulacije ulaska predmeta u umjetnički fond. Iz hemerotečnog i dokumentarnog materijala izvode se povijesne činjenice i okolnosti djelovanja saziva kolonije, marketing u različitim uvjetima djelovanja, vrlo precizni razlozi naziva i opredjeljenja materijalu ne samo kao prikladnom resursu Podunavlja nego i kontekstualnoj simbolici tradicija istočne Hrvatske koja obilježavaju visoko kategorizirana djela od visoke umjetničke vrijednosti koja su danas dijelom stalnog postava muzeja. Dokumenti koji su neizostavni za prikaz djelovanja saziva kolonije jesu statut kolonije, evaluacijski komisijski listići autorskih radova i katalogi izložbi održanih nakon održanih susreta.

FRANJO BARIŠIĆ

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu
doktorand
fbarisic@gmail.com

MARIJA BENIĆ PENAVALA

Sveučilište u Dubrovniku
Odjel za ekonomiju i poslovnu ekonomiju
marija.benicpenava@gmail.com

Izazovi i promjene na selu Bosanske Posavine tijekom 19. stoljeća

U izlaganju temeljenom na relevantnoj literaturi i arhivskim izvorima autori analiziraju izazove i nedaće koje su obilježile svakodnevicu sela Bosanske Posavine tijekom 19. stoljeća. Nakon osvrta na demografske prilike u Bosanskoj Posavini prikazat će se onodobne prilike u poljoprivrednoj proizvodnji i teškoće s kojima se susretalo seosko stanovništvo. Prirodne katastrofe, poput čestih suša i poplava, uzrokovale su značajnu štetu agrarnoj proizvodnji, dok su različite bolesti, uključujući groznice, malariju, koleru, trbušni tifus, tuberkulozu i druge, širile se uslijed loših sanitarnih uvjeta i loše prehrane. Bune i nemiri na početku stoljeća, zajedno s migracijama i promjenama demografske slike, obilježili su drugu polovicu 19. stoljeća, posebice nakon okupacije Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske Monarhije. U zaključku autori ističu promjene i poboljšanja u proizvodnji i životu stanovništva posavskog sela tijekom posljednjeg desetljeća 19. stoljeća, posebno naglašavajući utjecaj industrijalizacije na plodnu bosansko-posavsku zemlju.

RUDOLF BARIŠIĆ

Hrvatski institut za povijest
Odjel za latinističku historiografiju
Zagreb
rudolf.barisic@gmail.com

Odnos bosanskih franjevacu prema zemljoposjedništvu

Premda se franjevačka provincija Bosna Srebrena dičila svojom pripadnošću opservantskoj struji franjevaštva, što ih je nominalno vodilo u smjeru većeg obdržavanja ideala siromaštva, realnost situacije na terenu i iskustva života pod osmanlijskom vlašću vodila ih je u smjeru pragmatičnog, često i oportunističkog pristupa imovinskim pitanjima. Budući da su u gospodarskim pitanjima vrlo rano postali upućeni isključivo sami na sebe, odnosno darove ionako siromašnih vjernika, franjevci su nastojali oko pretvaranja svojih samostana u gospodarske subjekte. Najjednostavniji način pred-

stavljalo je kupovanje obradivog zemljišta, kao i livada jer su ratarstvo i stočarstvo i dalje činili osnovicu gospodarskih aktivnosti. Takva su nastojanja bila usmjerena k samoodrživosti samostana, kao i bosanske provincije uopće, a za sobom su ostavila više različitih posljedica. S jedne su strane utjecala na razvijanje mentaliteta koji je bosanske franjevece često stavljao u napetosti s njihovom subraćom iz ostalih provincija gdje takva nastojanja nisu igrala toliku ulogu. S druge, bila su i izvorom različitih napetosti unutar same Bosne, čak i s jasno uočljivim negativnim posljedicama u obrazovanju i odgoju franjevačkog pomlatka. Brojni su gvardijani novake i pripravnike za franjevaštvo primarno upošljavali kao radnu snagu za poljske radove. Napokon, posjedovanje, a osobito širenje zemljoposjeda dovelo je i do jače involviranosti franjevaca i lokalnih muslimanskih vlasti pri čemu je odnos uvijek plesao po tankom rubu između uređivanja imovinsko-pravnih pitanja s jedne i pokušaja zlouporaba s druge strane. Na polju kulture pisane riječi to je dovelo do situacije u kojoj su, osobito u 17. i velikom dijelu 18. st., značajan udio arhivske građe predstavljali dokumenti sastavljeni na turskom jeziku kojima su franjevci dokazivali vlasništvo, odnosno argumentirali ga u brojnim parnicama u koje bi bili uvlačeni. Na toj je točki ponovno primjetan dvojak razvoj: s jedne strane upadljiva je sve veća integracija Bosne Srebrene u osmanlijski pravni poređak, kao i razvijanje njihove svijesti o tome, dok s druge strane i polje pravnih odnosa predstavlja izvor neprestanih sukoba i razvijanja negativnog stereotipa o *Drugome*.

KLEMENTINA BATINA

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Odsjek za etnologiju Zavoda za povijesne i društvene znanosti

Zagreb

klementina@hazu.hr

Zemlja u zapisima slavonskih etnografa krajem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća

Etnografski zapisi koji se čuvaju na Odsjeku za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu izvor su za interdisciplinarna istraživanja različitih aspekata tradicijske kulture, života i običaja Hrvata u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Dr. Antun Radić, autor etnografskog napatka *Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu* (1897.), strukturirao je pitanja na temelju kojih su *narodni* etnografi opisivali materijalne i nematerijalne aspekte hrvatske tradicijske kulture. Zemlja je kao tradicijska tema u napatku zastupljena u različitim poglavljima kao prirodni resurs, obradivo tlo, teritorij, administrativno-geografska cjelina, imovina i imetak te kao planet na kojem živimo. U izlaganju će se komparativno analizirati objavljene etnološke monografije slavonskih zapisivača – svećenika Josipa Lovretića i učitelja Luke Lukića i Ivana Filakovca te će se pojam zemlje promatrati kao etnološka, kulturnoantropološka i folkloristička kategorija.

INGE BELAMARIĆ

Split

ingebelamaric@gmail.com

Plinije Stariji – utemeljitelj ekologije

Europa ima dvije figure koje drži utemeljiteljima ekologije. Prvi je sv. Franjo Asiški, proglašen 1979. godine svetcem patronom ekologa. U njegovu sakramentalnom pogledu na svijet ribe u moru i ptice u zraku i svi živi stvorovi što puze po zemlji i nebeska svjetlila postali su naši krvni srodnici. Međutim, Franjo nigdje ne govori o problemu odnosa čovjeka i prirode, odnosno o uništavanju prirode. Ma koliko danas aktualne bile diskusije o pravima živog svijeta i etičnosti čovjekova djelovanja prema prirodnom svijetu – drugi utemeljitelj suvremene ekologije, Plinije Stariji, u fokus naših razmišljanja stavlja „ekološki otisak” antičkog svijeta i probleme vezane za tzv. „održivi razvoj”. Plinije je – kao i Franjo – također svjestan svetosti i harmoničnosti univerzuma. No, svakako na temeljima drugačije – stoičke filozofije. On prirodu shvaća holistički, uviđajući da ljudska aktivnost može biti nepovratno destruktivna. Pokazuje uolikoj mjeri ljudsko djelovanje mijenja prirodu, postajući sastavni dio prirode. Uništavanje prirode Plinije smatra nesrećom i pogubom. Govori o zatrovanim rijekama (HN 18,3), deforestaciji koja uzrokuje poplave (HN 31,53), upozorava da zemlja vraća ono što je u nju uloženo (HN II,155). Čovjek remeti svojom nerazboritošću božanski i prirodni poredak, na što priroda neumitno uzvraća – kao božjom kaznom za nedolično moralno ponašanje (HN XXXIII, 1–2). Sve je to navelo Andrewa Wallace-Hadrilla da u Pliniju prepozna svojevrsnog protoekologa. Drevna tehnologija bila je sposobna stvoriti djela nevjerojatne veličine, ali je također nanijela ožiljke krajoliku o čemu bjelodano svjedoče pentelički kamenolomi u Grčkoj, Italiji i Dalmaciji te rudarske jame u Španjolskoj... U Plinija nalazimo dvojak stav: s jedne strane nalazimo ga zapanjenog nad mogućnostima rimske inženjerijske organizacije, s druge gotovo u rezignaciji nad bezdušnošću društva prožetog pohleptom. Najrječitiji je i najsystematičniji u opisu funkcioniranja španjolskih rudnika. Riječ je o autopsiji čovjeka koji je neko vrijeme bio *procurator* u upraviteljskom birou rudnika zlata u Španjolskoj. Uništavanje okoliša nije, dakle, svojstveno samo našem modernom vremenu. Plinijev glas nije bio usamljen. Mogla bi se u prvom redu ispisati cijela hrestomatija njegovih stavova o moralnim aspektima ljudskog postupanja spram prirode. S druge strane, Plinije Rimsko Carstvo smatra univerzalnom političkom i duhovnom silom koja – za dobro čovječanstva (*salus humana*) – svijet ujedinjuje i civilizira: njegova je misija da *humanitas* širi duž i poprijeko Carstva, iskorjenjujući barbarstvo (makar silom). Argumenti, dakako, nisu mnogo drugačiji od onih kojima su imperijalne kolonijalne sile 19. stoljeća legitimirale svoje djelovanje po globusu. Izlaganje će, dakle, nastojati interpretirati Plinijeve „ekološke poglede” u rasponu tih dviju pozicija.

JOŠKO BELAMARIĆ

Institut za povijest umjetnosti
Centar Cvito Fisković u Splitu
josipbelam@gmail.com

„Zaštićeni krajolik Rijeke dubrovačke“
– 55 godina od Prelogove sintagme „baštine bez baštinika“

Rijeka dubrovačka (Ombla; per antonomasiam Rijeka) duboki je riječno-morski fjord okružen visokim brdima. Dug 5 km, širok 200 – 400 m, sjeverozapadno od Dubrovnička – zapravo je potonulo ušće rijeke Omble (antički Arion), koja se već 1169. g. spominje kao Rijeka. Nije samo prirodni fenomen. Smatra se stoga da je njezin vodotok dugačak samo 30 metara i da je po tome Ombla najkraća rijeka na svijetu. Njezin riječni otok izmjenjuje se s morem koje plima tjera u duboki zaljev, a oseka ga lijeno iz njega povlači. Vanjskim južnim dijelom pripada dubrovačkoj luci Gružu. Usprkos kratkom putu od izvora do ušća svojom širinom i snagom glasovitog dubrovačkog renesansnog pisca Iliju Crijevića podsjećala je čak na Dunav, neke i na Nil. Serafin Razzi ide dalje pa nam prenosi lokalno vjerovanje: „Neki drže da ta rijeka podzemnim putovima zapravo izvire iz velike rijeke Dunava, što je od spomenutih planina udaljena tek nekoliko dana hoda prema sjeveru.“ Junije Rastić navodi predaju kako su muze protjerane nakon pada Carigrada pobjegle na obale Tibra, Arna i Brente, ali da su se kadikad znale doći kupati baš na ušće Omble. Bijaše omiljeno ladanje dubrovačke vlastele oko čijih se ljetnikovaca razvilo deset naselja. *Palazzi di delizie* ogledali su svoja gotička, renesansna i barokna pročelja izravno na vodenoj površini. Rijeci su pružali svoje terase, skale, orsane, „pavijune“. Podignuti su na pretpostavci neodvojivog jedinstva arhitekture, vrtova i krajolika.

Brojni opisi izazivaju čuđenje kada ih usporedimo s današnjim stanjem. U prostoru Rijeke naći ćemo niz antologijskih primjera arhitektonskih i urbanističkih promašaja, brzopletosti i potpune bezosjećajnosti i nerazumijevanja duha tog povijesnog ambijenta. Rijeka dubrovačka nalazi se danas na prijelomnici posebno s obzirom na čitav niz planova nove mreže komunikacija i drastičnog proširenja ACI-jeve marine u Komolcu... Ipak, imajući u vidu da bi se kulturni krajolik trebao interpretirati kao prostor u kojemu se može čitati konsignacija brojnih materijalnih i nematerijalnih sastavnica, pa i etičkih stajališta društvenih, ekonomskih i političkih snaga te ideoloških stavova, unatoč svemu što je gore dijagnosticirano, s obzirom na neprijepornu kulturno-povijesnu i prirodnu vrijednost koju Rijeka još uvijek posjeduje, mišljenja smo da još uvijek ima mnogo smisla da se čitav prostor brani i čuva kao zasebna cjelina od najvišeg nacionalnog interesa. Izlaganje kani iznijeti i nekoliko konkretnih prijedloga kojim bi se potaknuo, bez odlaganja, rad na izradi nacionalnog i regionalnog atlasa kulturnih krajolika, na što nas sile i obveze koje je Hrvatska preuzela kada je potpisivala, među prvima, Konvenciju o europskim krajobrazima (2000.). Ona obvezuje zemlje potpisnice na prepoznavanje, dokumentiranje, karakterizaciju i zaštitu vlastitih kulturnih krajolika.

LIDIJA BENCETIĆ

Hrvatski institut za povijest
Odjel za suvremenu povijest
Zagreb
lidija.bencetic@gmail.com

Odnos zagrebačkih vlasti prema gradskom zemljištu (1945. – 1963.)

Odnos zagrebačkih vlasti prema gradskom zemljištu ogledao se ponajprije u odnosu prema urbanističkim dokumentima grada, nacionalizaciji i eksproprijaciji zemljišta, bespravnoj izgradnji te industrijskim postrojenjima na užem području grada. Za istraživano razdoblje svojstven je izostanak službenoga generalnog urbanističkog plana ili urbanističkog dokumenta niže razine. Prvi urbanistički dokument usvojen nakon Drugoga svjetskog rata jest Urbanistički program grada Zagreba iz 1965. (UPZG 1963/65.). Raniji prijedlozi iz 1949. i 1953. (DRO 1949. i DRO 1953.) nisu službeno prihvaćeni, ali u nedostatku službenog dokumenta korišteni su za usmjeravanje razvoja grada. Izostanak službenog urbanističkog plana jedan je od glavnih razloga lošeg upravljanja gradskim zemljištem, zbog čega su vrijedna zemljišta na užem gradskom području zauzeta bespravnim objektima nastalima dijelom u međuratnom razdoblju, a dijelom nakon 1945., dok je dio zauzet lakom i teškom industrijom. Takvo je stanje predstavljalo realan problem pri urbanističkom planiranju grada, poglavito zbog nedostatka prostora za javne, kulturne i obrazovne objekte, za parkove, dječja igrališta i sportske terene, plansku stambenu izgradnju te je kompliciralo izvedbu mreže gradskih prometnica. Istraživanjem će se dati uvid u odnos zagrebačkih vlasti prema gradskom zemljištu u razdoblju od kraja Drugoga svjetskog rata do ustavnih promjena 1963., kada dolazi do administrativno-teritorijalne reorganizacije. Pokušat će se dati odgovor na pitanje koliko su gradske vlasti uspjele usmjeravati razvoj grada i kontrolirati izgradnju, a koliko se grad razvijao stihijski, kako tumače pojedini stručnjaci.

SINIŠA BILIĆ-DUJMUŠIĆ

Hrvatsko katoličko sveučilište

Sveučilišni odjel za povijest

Zagreb

sinisa.bilic-dujmusic@unicath.hr

Delmatski „ovčari“ i obradiva zemlja

Arheologija i historiografija prethodne generacije prilično su inzistirale na stočarstvu kao glavnoj, a možda i jedinjoj grani delmatskoga gospodarstva. Ta je teorijska postavka razvijena na osnovi zvučne sličnosti imena Delmata s albanskom imenicom *delmë* u značenju „ovca.“ Iako postoje podatci izvora koji govore o delmatskoj zainteresiranosti za prihod u žitaricama te o postojanju obradivih polja, teorija je išla smjerom potpune delmatske nezainteresiranosti za obradive površine i orijentiranosti na uzgoj stoke sitnog zuba koja se može napasati na brdovitom kraškom području. Ovaj će rad pokušati istražiti valjanost tih postavki.

ALBERT BING

umirovljeni djelatnik

Hrvatskog instituta za povijest

Zagreb

albert1.bing@gmail.com

***Medijski napisi o odnosu ljudi i zemlje u Slavoniji,
Srijemu i Baranji nakon završetka procesa mirne reintegracije 1998. godine***

Izlaganje obuhvaća sintezu medijskih prikaza društvenih prilika u Slavoniji, Srijemu i Baranji u razdoblju nakon mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja. Naglasak je stavljen na odnos ljudi i zemlje, obnovu privrednih djelatnosti nakon rata – prije svega zemljoradnju malih domaćinstava te razvoj novih komplementarnih sadržaja poput seoskog turizma. U širem kontekstu apostrofiraju se problemi poput očuvanja tradicijskih vrijednosti, depopulacije i demografskih promjena, uvođenja modernih ekoloških standarda i promoviranja regionalnih inicijativa.

ANA BIOČIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra crkvene povijesti

anabiocic.1@gmail.com

TIHANA LUETIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Zavod za povijesne i društvene znanosti, Zagreb

tluetice@hazu.hr

***Seljačka mladež na Kr. Sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu
(1874. – 1918.) s osobitim naglaskom na Bogoslovni fakultet***

Socijalna slika studentske populacije Sveučilišta u Zagrebu u razdoblju od osnutka modernog sveučilišta 1874. do kraja Prvog svjetskog rata pokazatelj je niza modernizacijskih procesa koji su zahvatili hrvatske zemlje krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Analizom studentskih upisnih listova (*nacijonala*) za sva tri tadašnja fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Pravnog (Pravo- i državoslovni fakultet), Teološkog (Bogoslovni fakultet) i Filozofskog (Mudroslovni fakultet), koji su u kontinuitetu sačuvani u *Imenicima upisanih redovnih i izvanrednih slušača* u arhivu svakog pojedinog fakulteta, mogu se utvrditi promjene socijalne strukture cjelokupne studentske populacije u navedenom razdoblju, ali isto tako i promjene unutar studentske grupe koja je svojim porijeklom pripadala seljačkim, zemljoradničkim obiteljima. Kao indikator modernizacije unutar samog seljačkog sloja jest i kretanje udjela upisane seoske djece na visokoškolske ustanove u Zagrebu te će se analizom kretanja postotnih udjela u cjelokupnom razdoblju moći utvrditi je li i u kojoj mjeri do nje došlo. Nadalje, osim analize njihove regionalne, jezične i vjerske strukture i prethodnog obrazovanja moći će se napraviti zanimljiva komparativna analiza udjela studentske mladeži seoskog porijekla među fakultetima, s time da će se poseban naglasak staviti na studente Bogoslovnog fakulteta na kojemu su studenti seljačkog porijekla bili upisani u najvišim postotcima.

MARIN BLAŽENOVIC

Osnovna škola Ivana Filipovića

Osijek

marinblazenovic1@gmail.com

Prikaz vlasničkih odnosa na posjedu Gorjani u srednjem vijeku

Općina Gorjani smještena je jugozapadno od grada Đakova. U srednjem vijeku Gorjani su imali značajnu ulogu: služili su kao prijestolnica plemićke obitelji Gorjanski, koji su se dijelili u dvije grane – palatinsku i bansku. Plemići Gorjanski stekli su vlasništvo

nad Gorjanima 1269. godine. Pojedini članovi obitelji obnašali su i funkcije župana te imali ostale istaknute funkcije u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu. Plemići Gorjanski Gorjane su izgradili kao utvrđeni kompleks sastavljen od nekoliko cjelina: plemićkoga grada, utvrđenog naselja i kaštela. Upravo pod vlašću Gorjanskih, potkraj 14. i tijekom 15. stoljeća, Gorjani doživljavaju najveći uspon i dostižu svoj najveći značaj. Palatinska grana plemićke obitelji Gorjanski izumire s Jobom Gorjanskim. Nakon njegove smrti dolazi do češćih izmjena vlasništva nad posjedom Gorjanskim. Početkom 16. stoljeća vlasnik je Gorjana Lovro Iločki, za čijeg upravljanja Gorjani zadržavaju svoju važnost. To, međutim, nije bilo dugoga vijeka jer godine 1537. Osmanlije osvajaju Gorjane. U izlaganju će se prikazati plemićka obitelj Gorjanski u kontekstu vlasništva nad posjedom Gorjana te ostale plemićke obitelji koje su dolazile u posjed Gorjana sve do kraja srednjega vijeka. Cilj je izlaganja da se prikazom vlasništva nad posjedom ujedno pokaže i važnost Gorjana u srednjem vijeku.

TOMISLAV BOGDANOVIĆ

Osnovna škola Ljudevita Modeca

Križevci

tomislav.bogdanovic@gmail.com

Gospodarenje zemljom u Križevcima za vrijeme Prvoga svjetskog rata

Autor će se u izlaganju osvrnuti na kaotičnu gospodarsku situaciju u Bjelovarsko-križevačkoj županiji u vrijeme Prvoga svjetskog rata s osobitim naglaskom na područje grada Križevaca. Bjelovarsko-križevačka županija nije bitno odudarala od prosjeka Hrvatske i Slavonije i pokazivala je sve elemente gospodarski nerazvijenog kraja. Nedostajala joj je modernizacija u proizvodnji, okrupnjavanje posjeda i ulaganje značajnijih financijskih sredstava u poduzeća koja bi se bavila preradom poljoprivrednih proizvoda. Najveći problemi vezani za gospodarenje zemljom u vrijeme Prvoga svjetskog rata javljali su se zbog mobilizacije, odnosno pomanjkanja radne snage, ali samu proizvodnju ograničile su i rekvizicije naročito radne stoke, maksimiziranje cijena, skupoća itd. Trajanjem rata stanovništvo spomenutog prostora sve je više osjećalo ekonomske posljedice rata, a naročito nestašice hrane. Kako bi se izbjegla glad, Kr. zemaljska vlada, vodstvo županije te gradski magistrat različitim su mjerama intervenirali u gospodarstvo, naročito u proizvodnju hrane. Koliko su pojedine mjere vlasti bile učinkovite, ostaje za diskusiju, međutim sigurno je jedino da na području županije za vrijeme Prvoga svjetskog rata nije bilo veće gladi. Poljoprivrednici s područja županije uspjeli su proizvesti ne samo dovoljno hrane za prehranu stanovništva u županiji, nego su svojim proizvodima pomagali prehranu stanovništva od Zagreba do Beča i Budimpešte. U toj poljoprivrednoj proizvodnji značajan dio zauzimali su poljoprivrednici iz grada i kotara Križevci.

LUCIJA BOLJAT

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra kanonskog prava

lucebabic1@gmail.com

Nadarbinski sustav u Statutima Prve sinode Nadbiskupije zagrebačke

Nadarbinski sustav dugo je u Crkvi sačinjavao osnovu za uzdržavanje klera premda nije nikada smatram idealnim rješenjem za probleme ekonomske naravi u Crkvi. U pravom i strogom smislu crkvena nadarbina (*beneficium ecclesiasticum*) pravna je ustanova trajno utemeljena ili osnovana od nadležne crkvene vlasti, koja se sastoji od svete službe i prava na primanje prihoda iz imovine koji su spojeni sa službom. Prva kodifikacija kanonskoga prava posebnu je pažnju posvetila pravnom uređenju nadarbina, što je vidljivo iz opsežnog broja kanona i posebnog naslova posvećenog toj materiji (usp. ZKP-1917, knjiga treća *Stvari*, dio peti *Nadarbine i druge crkvene uredbe nezborne*, naslov XXV. *Crkvene nadarbine*, kann. 1409–1488). U skladu s tadašnjim općim crkvenim zakonom i nužnošću obnove crkvenoga duha u Zagrebačkoj nadbiskupiji, nakon pripremnih radova, dana 19. lipnja 1925. Antun Bauer, nadbiskup zagrebački, sazvaio je prvu biskupijsku sinodu koja se održala od 24. do 28. kolovoza 1925. godine. Kao jedna od tema biskupijske sinode bila je i rasprava o nadarbinama te su se uzevši u obzir prilike i okolnosti mjesta, odobrile, potvrdile i proglasile odredbe *Statuta sinode* koje u devetom dijelu *Crkvene nadarbine* uređuju tu materiju. Pozivajući se na odredbe općega Zakonika, navode se postojeće vrste nadarbina u Zagrebačkoj nadbiskupiji, potom dužnosti i prava nadarbenika te odredbe o patronatskom pravu. Povijesne prilike dovele su ubrzo nadarbinski sustav u Crkvi u posebnu krizu njezina postojanja nemilim događajem konfiskacije crkvenih dobara od strane države, što se dogodilo i na području Zagrebačke nadbiskupije.

MARIJANA BORIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Zavod za povijest i filozofiju znanosti

Zagreb

mbuljan@hazu.hr

Marko Antun de Dominis između tradicionalnog i novovjekovnog pristupa znanosti

Marko Antun de Dominis (1560. – 1624.), teolog, prirodni filozof (fizičar), diplomat, splitski nadbiskup i primas Hrvatske i Dalmacije, jedna je od najznačajnijih duhovnih pojava Europe na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće. Tijekom života obnašao je niz uglednih dužnosti u visokoj crkvenoj hijerarhiji i bavio se raznolikim intelektualnim interesima.

Stvarao je svoj opus u razdoblju kada se u znanosti zbivaju velike promjene. U to postridentinsko vrijeme, u jeku katoličke protureformacije, vlada napetost među Crkvama. Dalekosežni problemi uslijed podijeljenosti kršćanstva koji su iz toga proizlazili doimali su ga se vrlo osobno i odražavali na njegov rad. Osim teologije koja je bila u žarištu njegova interesa osobito se zanimao za optiku i dao je rani prinos teoriji dalekozora u vrijeme kada je Galilei još radio na tom izumu. Dominisovo tumačenje nastanka duge potaknulo je mnoge istaknute znanstvenike i doživjelo u 18. stoljeću mnoge prosudbe uglednih znanstvenika: Isaca Newtona, Christiana Wolfa, Ruđera Boškovića, Christiana Huygensa i Josepha Priestleya. Početkom 19. stoljeća zasluge mu pripisuje i Goethe u svom djelu *Zur Farbenlehre*. Oba je svoja prirodnoznanstvena djela Dominis napisao oko 1590. dok je predavao matematiku u Padovi, da bi ih još dugo dotjerivao i objavio gotovo dvadesetak godina kasnije. Premda oslonjen na tradicionalna polazišta, Dominisov se fizikalni rad, upotrebom eksperimentalnog pristupa i matematičkog aparata, približava tendencijama novovjekovne znanosti. U radu se analizira i tumači Dominisov prirodnofilozofski opus, njegova uloga i rana usmjerenost novim spoznajnim obzorima, koji u tom razdoblju dovode do radikalnih promjena u znanosti, što na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće dovodi do utemeljenja novovjekovne znanosti – jednog od najvažnijih događaja u razvoju modernog društva. Analiza i interpretacija u ovom izlaganju daju relevantne spoznaje koje otvaraju nove istraživačke perspektive iz aspekta filozofskog, znanstvenog i kulturno-povijesnog područja.

DUBRAVKA BOŽIĆ BOGOVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Odsjek za povijest

d.bozic@uniri.hr

Struktura zanimanja stanovništva župe Skrad u drugoj polovini 19. stoljeća

Na temelju analize podataka u matičnim knjigama župe Skrad za drugu polovinu 19. stoljeća na mikrohistorijskoj se razini istražuje utjecaj izgradnje prometne infrastrukture na strukturu zanimanja stanovnika naselja Skrad te drugih naselja u istoimenoj župi. Naselje Skrad smješteno je na važnom prometnom putu te je kroz njega 1806. godine sagrađena nova moderna cesta Lujzijana koja je povezala Rijeku s Karlovcem, a zatim 1873. godine i željeznička pruga. U Hrvatskoj je razdoblje 19. stoljeća, kao i u Europi, doba modernizacije različitog intenziteta, dinamike i opsega, a izgradnja prometne infrastrukture ima značajan utjecaj na razvoj proizvodnje i tržišta. Istraživanje polazi od pretpostavke da je prolazak željezničke prometnice utjecao na promjenu strukture zanimanja stanovnika na način da se povećao udio nepoljoprivrednog stanovništva (radnika, obrtnika, trgovaca i sl.) u odnosu na prevladavajuće poljoprivredno stanovništvo. Analizom podataka utvrdit će se broj i struktura pojedinih zanimanja, promjene u strukturi zanimanja te će se usporediti ona naselja u župi koja jesu i koja nisu smještena uz samu željezničku prugu. Nadalje, u mjeri u kojoj dopuštaju izvori,

istražit će se je li nepoljoprivredno stanovništvo domicilno ili se radi o doseljavanjima povezanima s povećanom potrebom i mogućnostima koje su se pojavile izgradnjom željezničke pruge. Matične knjige župe Skrad za drugu polovinu 19. stoljeća dobro su očuvane, redovito su vođene te je u njima, u pravilu, redovito zapisivan podatak o zanimanju osoba za koje je zabilježen određeni životni događaj.

NAIDA-MICHAL BRANDL

Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za hungarologiju, turkologiju i židovske studije

Katedra za židovske studije i istraživanje Holokausta

mbrandl@ffzg.unizg.hr

Osnivanje EHRI-ERIC-HR (Nacionalnoga ureda za istraživanje Holokausta za Hrvatsku) i Smjernice Međunarodnog saveza za sjećanje na Holokaust za identifikiranje relevantne dokumentacije za istraživanje, obrazovanje i sjećanje na Holokaust

Potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju (MoU) 20. travnja 2023. godine Republika Hrvatska pridružila se Europskoj istraživačkoj infrastrukturi za Holokaust (EHRI) koja je aktivna od 2010. godine. Njome se promiču transnacionalna istraživanja Holokausta, kulture sjećanja i obrazovanja o Holokaustu i rješavaju problemi kao što su široka raspršenost izvora i ekspertize diljem Europe i šire. Svaka zemlja članica osniva svoje nacionalne uredе (nacionalne konzorcije) koji su odgovorni za provedbu misije i aktivnosti EHRI-ja na nacionalnoj razini i stoga čine ključnu komponentu EHRI-ERIC-ja. Organizacijski se sastoje od jedne ili više javnih i/ili privatnih institucija zemalja članica ili promatrača. Ovdje bi se dala informacija o osnivanju Nacionalnoga ureda za Hrvatsku, koji se koordinira sa Sveučilišta u Zagrebu – Filozofskoga fakulteta i informiralo hrvatsku historiografsku zajednicu o mogućnostima koji će taj ured pružati istraživačima povijesti Holokausta. Omogućavanje otvorenog pristupa dokumentaciji i materijalima o Holokaustu važno je jer je dio deklaracije zemalja članica Međunarodnog saveza za sjećanje na Holokaust da „se obvezuju da će rasvijetljivati još skrivene sjene Holokausta” i da će „poduzimati sve potrebne korake da se omogući otvaranje arhiva, tako da svi dokumenti koji se odnose na Holokaust budu dostupni istraživačima.” Svrha je tih smjernica ponuditi objedinjeni alat za identifikaciju relevantne dokumentacije za istraživanje, sjećanje i obrazovanje o Holokaustu koji će pomoći arhivima i drugim subjektima u procjeni njihovih zbirki i omogućavanju pristupa relevantnoj dokumentaciji. Za zemlje koje podliježu GDPR-u ta će definicija također pomoći u provedbi uvodne izjave 158. nudeći praktičnu definiciju pojma „posebne informacije u vezi s političkim ponašanjem za vrijeme bivših totalitarističkih državnih režima, genocida, zločinâ protiv čovječnosti, posebice Holokausta.” Ovim izlaganjem dala bi se informacija o važnosti dostupnosti arhivske građe relevantne za istraživanje, sjećanje i obrazovanje o Holokaustu i o alatu koji AAF razvija u slučaju da istraživači naiđu na različite prepreke. Ovakvo predavanje održat će se i u arhivskoj zajednici.

TOMISLAV BRANDOLICA

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Znanstveni zavod

tomislav.brandolica@gmail.com

***Prema povijesti profesionalnog političkog rada:
Stručna služba Centralnog komiteta SKH (1968. – 1990.)***

U ovom izlaganju iznijet će se osnovne crte institucijskog razvoja i povijesti Stručne službe Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske u vremenu od kraja 1960-ih do rasformiranja službe u proljeću 1990. godine. Analiza će obuhvatiti utjecaje političkih prijelomnica i kako su razlike među pojedinim mandatima političkih tijela (Izvršnog komiteta, Predsjedništva, Centralnog komiteta) utjecale na rad i ustroj službe. Koristeći metodu povijesti svakodnevice, prezentirat će se povijest iskustava stručno-političkih radnika i tehničkog osoblja na njihovim radnim mjestima u službi te kako su se modaliteti rada mijenjali protokom vremena, dok su neke tendencije ostajale standardizirane i nepromjenjive. Preciznije će se rekonstruirati odnosi unutar jedne ustrojbene jedinice Stručne službe kako bi se prikazao model dovođenja novih radnika, formiranja novih ustrojbenih oblika i formuliranje radnih zadataka koji odgovaraju danom povijesnom trenutku: izlaganje će se referirati na djelovanje ustrojbene jedinice koja se bavila idejno-teorijskim radom od sredine 1970-ih do kraja 1980-ih godina. Istraživanje će se temeljiti na arhivskom gradivu fonda CK SKH iz Hrvatskog državnog arhiva i raznim statističkim pokazateljima koji ocrtavaju kretanje trendova u pogledu zapošljavanja i strukture službe. Dodatno, veći broj intervjuva sa svjedocima vremena (radnicima Stručne službe) pomaže dodatno osvijetliti one aspekte njihove burne ili manje burne svakodnevice koji ostaju nepokriveni službenim spisima. Izlaganje će ukazati na utjecaje koje su profesionalni politički radnici imali na procese, odnosno u kojoj su mjeri bili puki izvršitelji volje rukovodstva Saveza komunista, a koliko su imali slobode za vlastito osmišljavanje rješenja za razne političke probleme.

MATEO BRATANIĆ

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

bratanic@unizd.hr

***Pelješko pomorsko društvo (1865. – 1891.):
globalna historija s mikrohistorijske perspektive***

Pelješko pomorsko društvo bilo je, u svoje vrijeme, najveće pomorsko društvo na istočnom Jadranu, a također pripada i među najveća na Sredozemlju. To je društvo brodovlasnika koje je tijekom trideset godina postojanja posjedovalo 33 jedrenjaka duge plovid-

be uključenih u trgovačke operacije na svim svjetskim oceanima. Sjedište društva bilo je u Orebiću, a uključivalo je brodovlasnike s Pelješca, Korčule i ostalih dijelova Dalmacije, kao i s više punktova na Sredozemlju. Predstavlja jedan od rijetkih primjera da su brodovlasničke obitelji ujedinile svoje financije s ciljem „nabave brodova i prijevoz robe brodovima duge plovidbe“. Posebnost tog društva sastoji se u tome što je uspješno izvršena tranzicija sa srednjovjekovnog karatnog sustava vlasništva u moderno dioničarsko društvo. Upravo u vrijeme kada je društvo započelo djelovati događa se konjunktura u pomorskom prometu koja je društvu omogućila iznimne prihode, širenje poslovanja i flote. Njihovi jedrenjaci plovili su u sustavu slobodne plovidbe prenoseći različitu robu na globalnoj razini. Istovremeno rastuće parobrodarstvo postupno ulazi u njihove morske brazde, otimajući im poslove. Premda je Društvo u Statutu predvidjelo izgradnju parobroda, to se nije nikad dogodilo. Nagli pad jedrenjačkog prometa doveo je do gašenja društva 1891. godine. U izlaganju se na osnovi izvorne arhivske građe sačuvane u Sabirnom arhivskom centru Korčula-Lastovo (DADU) i Pomorskom muzeju Orebić analizira uspon, djelovanje i nestanak Pelješčkog pomorskog društva. Istraživanje primjenjuje mikrohistorijski pristup kojim se promatra gospodarsko djelovanje male lokalne zajednice u kontekstu globalne historije. Na mikrohistorijskoj razini moguće je pratiti gospodarske inicijative, poslovanje, tijek vijesti, kulturnih utjecaja i ideja koje su rezultat globalnih kretanja. Istovremeno, arhivska nam građa omogućuje da istražimo kako društvo djeluje na globalnoj razini, tj. kako svojim poduzetništvom svladava izazove pomorske trgovine svojeg vremena. Kombinacija mikrohistorijskog pristupa u kontekstu globalne historije otvara nove mogućnosti interpretacije, ali i potencijalne teoretske koncepte za povijest hrvatskog pomorstva.

VJERAN BREZAK

Hrvatsko katoličko sveučilište

doktorand

Zagreb

vbrezak@unicath.hr

Topografija Segestike

Segestika je iznimno bitan lokalitet u našoj antičkoj arheologiji i historiografiji zbog nekadašnje političke i ekonomske važnosti toga grada za kompletno porječje rijeke Save i sve narode koji tom području gravitiraju. Postoje vrlo jasni razlozi zbog kojeg je to „jedini“ grad kojeg imaju Panonci. Autor će u ovom referatu pokušati prikazati antičku Segestiku kakvom ju je vidio Oktavijan 35. pr. Kr. te na terenu smjestiti prostor i osnovne odrednice grada, kao i dijelove organizacije rimske opsade, opsadnih aktivnosti, ali i specifičnih slabosti obrambenog položaja koje su nametale odlike terena.

BRANIMIR BRGLES

Institut za hrvatski jezik

Zagreb

bbrgles@ihjj.hr

Seljačka buna 1573. godine: mitologija i historiografija

Nemiri kmetova i drugih podložnika na susedgradskome i donjostubičkome veleposjedu započeli su u siječnju 1565. godine, samo pola godine nakon dolaska Franje Tahyja na vlastelinstvo, a vrhunac su dostigli zimi 1573. godine. U tome osmogodišnjem razdoblju na vlastelinstvu su bile podignute četiri oružane pobune. U starijoj hrvatskoj historiografiji ostalo je nekoliko neodgovorenih ili nedovoljno precizno odgovorenih pitanja o uzrocima pobuna te o pojedincima koji su u njima sudjelovali. Stanje na vlastelinstvu u drugoj polovici 16. stoljeća te tijek i uzroci nemira intenzivno su istraživani 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća. U to je vrijeme povjesničare najviše zanimalo nekoliko ključnih tematskih cjelina. Nastojalo se odgovoriti tko su vođe i koji su uzroci pobune, a mnogo se raspravljalo i o povećanju feudalne rente, sprečavanju seljačke trgovine i specifičnoj unutarnjoj strukturi vlastelinstva. Promjena paradigme, nove teorijske mogućnosti i novi istraživački alati omogućili su dovoljno novih istraživačkih saznanja da se javnosti ponudi nov pogled i svježa interpretacija spomenutih tematskih cjelina. Revizija je obuhvatila i zaključke o žarištima pobune te redefiniranje uloge najistaknutijih pojedinaca i skupina u tim događajima. U raspravu su, uz objavljena vrela, uvedeni i dosad neobjavljeni arhivski dokumenti, među kojima su osobito vrijedni razni popisi, regeste i urbari, koji omogućavaju primjenu kombinirane kvantitativno-kvalitativne metode i prozopografski pristup istraživanju.

IVAN BRLIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Područni centar Gospić

Ivan.Brlic@pilar.hr

Border area development: povijesno-sociološki znanstveni projekt o graničnosti hrvatske regije Like

Lički i primorski krajevi između Une i Jadrana dvaput su iskusili razvoj na koji je značajno utjecala međunarodna granica: prvi put u habsburškoj Vojnoj krajini (od 16. stoljeća do 1881.) i drugi put tijekom posljednjih 30 godina s nastankom neovisne Republike Hrvatske i njezinim ulaskom u Europsku uniju i šengenski prostor. Na tome području u 18. i 19. stoljeću vladao je specifičan način obrane i vojne uprave koja se protezala od Jadrana do Karpata. Rubnost i graničnost sa svime što se pod tim podrazumijeva bitne su značajke i suvremenosti na tome prostoru. Arhivskim istraživanjem

u ustanovama koje sadrže povijesne izvore za ovu temu nastojat će se rekonstruirati ondašnji život ljudi na tome području. Posebno će se terenski istraživati fenomen suvremene pograničnosti, i prostorno i organizacijski da bi se dobila jasnija slika i potvrdila specifična uloga Like u vremenu od 18. stoljeća do danas i uspostave šengenskog sustava s migracijama kao novim izazovom. Zamisao je ovog izlaganja da se predstave dosadašnji nalazi o ovoj za Liku vitalnoj temi te da se predstavi sam projekt. Planirana objava publikacija, odnosno njihov sadržaj potvrdit će temeljnu hipotezu kako je višestoljetni život u siromaštvu i nesigurnosti uz granicu i na njoj bio središnji element nastanka puzajuće, odnosno kasneće modernizacije koja je rezultirala demografskim slabljenjem područja te negativnim ekonomskim i društvenim pokazateljima.

IVAN BRLIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Područni centar Gospić
Ivan.Brlic@pilar.hr

ADRIAN KNEŽEVIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Područni centar Gospić
Adrian.Knezevic@pilar.hr

Zemlja i granica koja nas je spojila – povijest jednog mentaliteta granice na primjeru Like i Dalmacije

Specifično područje geografski omeđeno krškom planinom Velebitom u prošlosti daljnjoj, ali i onoj današnjoj element je prirodne razdjelnice hrvatskih pokrajina Like i Dalmacije. Izlaganje će nastojati na više načina objasniti kako se mijenjala granica i vlasnički odnosi te koliko je taj specifični *triplex confinium* utjecao na zavičajno poimanje prostora između mora i unutrašnjosti. Unatoč višestoljetnim promjenama etnokonfesionalne slike tog prostora, uzrokovane brojnim unutarnjim migracijama, kao i modernizacijskim i postmodernizacijskim procesima koji su zahvatili i to „surovo“ područje, razvio se vrlo specifičan odnos prema zemlji, kao i zakonskim odnosima koji su postojali na tome višegraničju. Osim jednog historijskog pogleda na zemljišne odnose između Ličana i Dalmatinaca koji su bili snažno povezani procesima transhumantnog stočarenja s jedne, te interesima raznih imperija s druge strane, nastojat će se u radu precizirati koje su to granice između Like i Dalmacije danas. Na temelju nedavnog povijesnog i sociološkog istraživanja u sklopu jednog interdisciplinarnog projekta nastojat će se rekonstruirati današnje poimanje granica između Like i Dalmacije, kao i zavičajna pripadnost stanovništva koji na tom području danas žive.

ALEXANDER BUCZYNSKI
Hrvatski institut za povijest
Odjel za novovjekovnu povijest
Zagreb
alexander.buczynski@gmail.com

Bjelovar kao središte moći novog kova

Bjelovar se gotovo preko noći poput „dotepenca” uspio ugurati između Karlovca, Varaždina i Zagreba, respektabilnih gradova koji su imali dugu tradiciju kao ključna zapovjedna mjesta kontinentalne Hrvatske. Novopečeni grad, čija je izgradnja započeta 1756. godine, u vrlo kratkom je roku postao stožerno mjesto generalkomande, dviju pukovnija i slobodni vojni komunitet. U potpuno novim zgradama smjestili su se došljaci iz različitih krajeva Habsburške Monarhije i počeli živjeti zajednički i gradski život. Produblivanjem međuljudskih odnosa stvarale su se prve političke i društvene mreže. Bjelovaru je u prvome redu bila namijenjena politička, tj. upravno-pravna uloga novog središta moći, a pripadnici vojnog staleža imali su prvenstvo pred ostalim stanovnicima. No, s obzirom na to da mu je 1771. bila potvrđena i ključna gospodarska uloga, grad je svoja vrata širom otvorio i prema građanstvu. Taj je novi trenutak u njegovoj povijesti neminovno utjecao i na daljnji suživot vojnika i građana. S obzirom na to da priča o Bjelovaru počinje „od nule” i da je ostavila svoj trag u obliku opsežne arhivske građe, ona pruža inače vrlo malu mogućnost da se od samoga početka može pratiti i analizirati razvoj strukture moći i uloge elite u tom procesu. Znanstvenim istraživanjem vezanim za Bjelovar koje će se tijekom četiri godine provoditi u sklopu projekta „Vlast to smo mi. Društvene mreže i upravljačke strukture u hrvatskom novom vijeku“ (VTSM) nastojat će se pronaći odgovori na pitanja tko su bili najutjecajniji pojedinci i porodice, kako je funkcionirala mreža rodbinskih i prijateljskih veza te kako su i do koje mjere bili isprepleteni životi vojnih i civilnih stanovnika grada. U ovom će izlaganju biti predstavljeni prvi rezultati istraživačkog rada.

ALEXANDER BUCZYNSKI

Hrvatski institut za povijest
Odjel za novovjekovnu povijest
Zagreb
alexander.buczynski@gmail.com

JURO BIJELIĆ

Državni arhiv u Bjelovaru
jurabijelic@gmail.com

Vojno leno, kućna zadruga i krajiško uređenje

U ovom će izlaganju biti prezentirani rezultati najrecentnijih arhivskih istraživanja, ponajprije na temelju relevantnoga gradiva fonda br. 434 c. k. Zapovjedništvo u Zagrebu kao krajiška zemaljska upravna oblast, u svezi s ulogom i djelovanjem kućnih zadruga (*Haus-Communionen*) na području Vojne krajine u razdoblju između 1754. i 1871. godine te gradiva Državnog arhiva u Bjelovaru. Posebna će pozornost biti posvećena značenju zemljišta krajiških kuća, a koja su već u prvom Temeljnem zakonu navedena kao „najvažniji predmet vojnokrajiškog uređenja“ (*Die Grund-Stücke seynd wohl der wichtigste Gegenstand bey der Militar-Graenitz-Einrichtung*). Stoga će se u izlaganju problematizirati kakva su bila prava krajišnika u pogledu zemljišta i pod kojim je okolnostima tijekom jednog stoljeća od posjednika s pravom postao vlasnikom s nasljednim pravom.

FILIP BUDIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
fbudic@ffzg.hr; filipbudic.fb@gmail.com

Vinum bonum pax in domum – o isejskim poljoprivrednim strategijama

Iako se struka slaže da je svaka grčka prekomorska naseobina nastala u specifičnim uvjetima i okolnostima, nema sumnje da je veliko i plodno zemljište bilo jedan od ključnih faktora za njezin razvoj. Od arhajskog razdoblja Grci su tragali za perspektivnim poljoprivrednim nišama koje su jamčile prosperitet zajednice, kao i ekonomsku dobrobit kroz trgovinu poljoprivrednim proizvodima. U literaturi se stoga i grčko naseljavanje na srednjodalmatinskim otocima nerijetko promatra u okvirima lokalnih i regionalnih zemljišnih kapaciteta. Međutim, već je na prvi pogled očigledno da se ni Isa ni Far nisu mogli mjeriti u zemljišnim resursima s većinom grčkih polisa diljem Sredozemlja i Crnog mora. Ovaj rad uzima kao studiju slučaja otok Vis i pokušava pomoću modela koja je iznjedrila ekohistorijska struka doprinijeti spoznajama o isejskim poljoprivrednim strategijama.

Cilj je promotriti otočke zemljišne potencijale, a zatim procijeniti isplativosti uzgoja žitarica s obzirom na ostale poljoprivredne kulture. Pri tom su u obzir uzete pedološke karakteristike, irigacijske mogućnosti, paleookolišni podatci, plodored te regionalni poljoprivredni sustav. Sljedeći je korak usporediti podatke o poljoprivrednim potencijalima i strategijama s povijesnim i arheološkim podacima kako bi se bolje razumjelo naknadno isejsko naseljavanje na Korčuli i obalama srednje Dalmacije, usmjerenost na specifična tržišta, ali i opća umreženost u jadransko-jonskoj regiji.

MARIJAN BULJAN

Osnovna škola „Mertojak“

Split

marijanbuljan1@gmail.com

„Vodene nevolje“ – o stanju u splitskome vodovodu u Kraljevini SHS/Jugoslaviji

Tijekom međuratnog razdoblja grad Split i njegovu širu općinu opterećivale su teškoće s mjesnim vodovodom, prikazanim kao zastarjelim i nepodesnim za aktualne potrebe. Vodeći gradski političari rješenje teškoća vidjeli su u opsežnoj rekonstrukciji vodovoda, no unatoč utrošenim milijunima dinara problem je i dalje postojao. Posljedica je bila da su se u mjesnom tisku, ali i na sjednicama Općinskog/Gradskog vijeća tijekom 1930-ih počeli otvoreno javljati znakovi nezadovoljstva kvalitetom i cijenom vode u gradu. Možemo reći da je stanje splitskoga vodovoda time pripadalo u gorući međuratni komunalni problem grada, što je izazvalo razne reakcije svih pozvanih i nepozvanih. Ovo će se izlaganje u prvom redu temelji na arhivskoj građi istaknutog splitskog arhitekta Petra Senjanovića. Dotični je izrazom „vodene nevolje“ možda i najbolje opisao taj problem Splita, a mnoštvo njegovih sačuvanih predavanja i korespondencije oko tog pitanja pokazuju da je Senjanović svakako pripadao u „pozvane faktore“.

IVAN BULJEVIĆ

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

doktorand

ivanb1zg@gmail.com

***„Carstvo i carstvu podložni“ – historiografija,
ideje i teorije o karolinškim vazalno-tributarnim državama***

Karolinško Carstvo predmet je interesa generacija povjesničara te shodno tome u povijesti historiografije ove teme razvijale su se razne oprečne teorije i viđenja što bi samo Carstvo zapravo značilo: od apokaliptičnih viđenja carstva koje to nikad nije bilo – te je bilo u procesu raspadanja od samog začetka – do detaljnih analiza „imperijalnog diskur-

sa“ koji potvrđuju imperijalni projekt Karolinške dinastije. Uz historiografske rasprave na viđenje Carstva i carskog projekta utjecao je i niz teorijskih okvira, od veberovskog poimanja države do adaptacije suvremenijih koncepata posuđenih iz srodnih humanističkih znanosti, poput koncepta segmentarne države Aidena Southalla. Međutim, često zanemaren aspekt istraživanja političke su tvorevine, narodi i teritoriji koji su se nalazili izvan granica Karolinške države, a ipak su na neki način bili podložni. U tu skupinu možemo svrstati primjerice ranosrednjovjekovnu Hrvatsku kneževinu, Velikomoravsku kneževinu, Obodritsku konfederaciju, Bretanju i druge. Odnos takvih tvorevina i carske središnjice nije dovoljno istražen, što zbog fokusa na centar, što zbog jezičnih barijera i različitih historiografskih tradicija u tom širokom, multikulturnom području. Uzmimo hrvatski slučaj kao primjer, gdje prepoznamo karolinški kulturni utjecaj i „formulu vjernosti“ kneza Trpimira koju nalazimo u njegovoj darovnici. Međutim, teško je definirati što bi ta podložnost Carstvu, ako je uopće postojala, značila. Područja poput hrvatskog pokušavala su se objasniti konceptom *frontier zones*, odnosno pograničnih područja (ili protovojnih krajina), no možemo primijetiti da takav model nije u potpunosti adekvatan i svrhovit. Nedostatak izvora, ali i potrebnog historiografskog interesa nužno nas tjera na komparaciju s drugim, sličnim područjima, ne bi li u njima pronašli određene sličnosti i razlike koje bi nas potakle na daljnje promišljanje. Cilj je ovog izlaganja pružiti određenu sintezu raznih mišljenja i tendencija pri proučavanju karolinškog carskog prostora, same historiografije o tome radi li se o carstvu ili ne te o utjecaju historiografskih promjena na lokalnu povijesnu svijest o „tributarno-vazalnim“ državama, s posebnim osvrtom na hrvatsku. Uz takvu kratku analizu nadamo se osvijestiti recentne trendove u historiografiji o karolinškom prostoru, ne bi li potaknuli na promišljanja o svrhovitosti njihove adaptacije i unutar hrvatske historiografije.

TIN CELNER

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli
tin.celner@gmail.com

Zemlja koja život znači. Zemunice tijekom NOR-a u Hrvatskoj

Strah i osjećaj opasnosti natjerao je čovjeka da kroz povijest osmišljava i pronalazi nove načine skrivanja, i sebe i osnovnih za život važnih materijala i osobnih stvari. Još u prapovijesti čovjek počinje skrivati hranu i predmete ukopavanjem u zemlju, a od neolitika razvija i novu vrstu nastambe – zemunicu. Kao ukopana skloništa zemunice su pružale utočište i skrovište tijekom mnogih ratova, a na našem prostoru takva vrsta skrovišta imala je važnu svrhu u razdoblju osmanskih upada. Tijekom Drugog svjetskog rata zemunice postaju domovi pripadnika raznih pokreta otpora širom Europe, ali i skrovišta civila i ranjenika. U istočnoj Europi *zemljanka* je služila kao skrovište partizana i mjesto spasa za brojne koji su se skrivali od užasa rata te se kao koncept, zbog svoje raširenosti i plemenite svrhe, ukorijenila u kulturu i postala inspiracija pjesama i mitova. Logika i iskustva prijašnjih vremena nagnali su partizanske jedinice na gradnju

zemunica u različitim dijelovima Hrvatske. Zemunice su se najčešće gradile na skrivenim mjestima, a služile su kao baza ustanika, mjesto skrivanja ranjenika i materijala, no one se grade i u blizini naselja radi potrebe skrivanja hrane, a ponekad i stanovništva. Zadatak gradnje, opskrbe i održavanja zemunica smatrao se ozbiljnim, a uglavnom mu se pristupalo konspirativno. Razvojem partizanske ratne ekonomije, širenjem vlasti narodnooslobodilačkih odbora i slobodnog teritorija dolazi do promjene vojne strategije, uspostave opskrbe i boljih skrovišta, a zemunica postaje samo rupa u zemlji ili relikv iz početnih dana ustanka i prijašnjih „hajdučkih“ vremena.

TIHOMIR CIPEK

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
tihomir.cipek@fpzg.hr

Zemlja kao ideologija

U izlaganju će se najprije pokazati kako pojam zemlje može djelovati kao bitno ideološki pojam. Naime, riječ je o pojmu koji je raznim političkim strankama služio kao sredstvo političke borbe, pridobivanja pristaša i legitimacije njihove političke pozicije. Ulogu koju zemlja ima u politici pokušat će se analizirati na primjeru ideologije HPSS/HRSS/HSS-a. U prvom dijelu izlaganja ukazat će se na ulogu zemlje u konzervativnoj, liberalnoj, socijalističkoj i komunističkoj ideologiji. Pokazat će se da je način razumijevanja funkcije zemlje snažno povezan s ulogom koju pojedina ideologija pridaje seljaštvu. U drugom dijelu izlaganja nastojat će se pokazati zašto su Stjepan Radić i HSS seljaštvo smatrali središnjim „staležom“ hrvatskog društva i nositeljem modernizacije i razvoja. U trećem će se dijelu na osnovi analize programa HRSS prikazati ideja agrarne reforme u Kraljevini SHS. Ukazat će na njezinu povezanost s nacionalnim pitanjem, kao i na razlog otpora prijedlogu reforme od strane vladajućih elita. Na kraju će se naznačiti kako nam povijest odnosa prema zemlji može pomoći u razumijevanju suvremene europske politike.

SLAVKO ČANDRLIĆ

Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
slavko.candrlic@fdmz.hr; slcandrlic@gmail.com

Protuepidemijske mjere u Slavoniji tijekom 18. stoljeća

Tijekom 18. stoljeća Slavonija je bila u konstantnoj opasnosti od pojave različitih vrsta bolesti. Siromaštvo, nehigijenski uvjeti života i nedostatna zdravstvena skrb utjecali su na lošu demografsku sliku u svim slavonskim gradovima, a ponajviše u Osijeku koji

je bio veliko trgovinsko središte. Većina bolesti dolazila je iz obližnjeg Osmanskog Carstva zbog čega su na graničnim prijelazima čardaci osim vojne dobili i zdravstvenu ulogu. Veći pomak u razvoju zdravstvene zaštite ostvaren je tijekom vladavine carice i kraljice Marije Terezije kada se 1770. donosi *Opći zdravstveni pravilnik – Generale Normativum in re sanitatis*, a koji dvije trećine svojih odredaba posvećuje instituciji sanitarnog kordona kao glavnog sredstva u borbi protiv zaštite stanovništva od zaraznih bolesti. Vojna krajina i slavonski Provincijal tako su predstavljali glavnu obrambenu liniju koja je štitila područje Austrijske carevine, a napose bečke prijestolnice. Prevencija je predstavljala polazišnu točku u obrani od zaraznih bolesti, a neke od navedenih regulativa nalazimo u današnjim modernim propisima kojima se reguliraju, odnosno sprječavaju pošasti zaraznih bolesti.

HRVOJE ČAPO

Hrvatski institut za povijest
Odjel za suvremenu povijest
Zagreb
hrvoje.capo@gmail.com

Posljednje izvješće iz Beograda: što je američki poslanik John Dyneley Prince zaključio o Kraljevini Jugoslaviji 1933. godine?

John Dyneley Prince bio je američki poslanik u Kraljevini SHS/Jugoslaviji od 1926. do 1933. godine. Jedini je od američkih međuratnih poslanika razumio hrvatski, slovenski i srpski jezik. Bio je poliglot, sveučilišni profesor, profesor istočnoeuropskih jezika na Sveučilištu Columbia u New Yorku. Zahvaljujući poznavanju jezika i odlučnosti upoznavanja jugoslavenske stvarnosti, njegova diplomatska izvješća Državnom tajništvu SAD-a vrlo su detaljna i ispunjena informacijama o političkoj i društvenoj povijesti međuratne Jugoslavije. U izlaganju će se analizirati njegovo posljednje izvješće iz Beograda od 25. kolovoza 1933. u kojemu je iznio prikaz svojeg viđenja stanja u Kraljevini Jugoslaviji, njezine budućnosti, uloge kralja Aleksandra Karađorđevića, kao i savjeta koje je želio prenijeti budućim američkim poslanicima u Beogradu.

LOVORKA ČORALIĆ

Hrvatski institut za povijest

Odjel za novovjekovnu povijest

Zagreb

lovorka@isp.hr

***Arhivsko gradivo o Hrvatima – zemljoposjednicima
na mletačkoj terrafermi u 15. i 16. stoljeću***

Ovo izlaganje nastavak je višegodišnjih istraživanja problematike hrvatskih iseljavanja u Mletke i na šire područje Veneta. Najučestalija iseljavanja zbivala su se tijekom druge polovice 15. i u 16. stoljeću, a ponajprije su se odnosila na stanovnike mletačkih stečevina u Istri, Dalmaciji i Boki kotorskoj. Ta je zajednica, koju možemo smatrati hrvatskom, bila uz albansku, grčku i židovsku zajednicu najbrojnija u gradu na lagunama, a brojni su Hrvati ostavili značajne prinose mletačkom gospodarstvu, kulturi i umjetnosti. Na ovome mjestu predstavlja se arhivsko gradivo koje se odnosi na djelovanje hrvatskih iseljenika na mletačkoj *terrafermi*, području koje je zahvaćalo širi prostor Veneta. Predstavit će se tijekom nastanka i širenja mletačke *terraferme* (14. – 15. stoljeće), poglavito s obzirom na današnje granice sjevernotalijanske regije Veneto. Na osnovi izvorne građe iz mletačkog Državnog arhiva (bilježničke oporuke) prikazat će se proces hrvatskoga naseljavanja i prisutnosti na području *terraferme* te njegove temeljne značajke usporediti s istovrsnim pokazateljima hrvatskoga naseljavanja Mletaka. Hrvati su na području Veneta nazočni dvojako: kao vlasnici zemljišnih posjeda te kao stalno nastanjeni stanovnici tamošnjih gradova i sela. Podrobno će se razmotriti njihov teritorijalni razmještaj u venetskim pokrajinama, smještaj, vrste i veličina zemljišnih posjeda, oblici svakodnevne komunikacije s tamošnjim žiteljstvom te upućenost na pripadnike hrvatske iseljeničke zajednice u Mlecima. Na osnovi oporučnih navoda iseljenika razmatrat će se uporaba i namjena njihovih posjeda te naglasiti značaj darivanja venetskih nekretnina hrvatskoj bratovštini sv. Jurja i Tripuna u Mlecima koja je i danas u posjedu nekih imanja na tome području. U zaključnim razmatranjima istaknut će se kratko trajanje intenzivne hrvatske nazočnosti u Venetu (ponajprije 16. stoljeće) te – u odnosu na ukupan zbroj hrvatskoga prekojadranskog iseljništva – ipak nevelik broj Hrvata zabilježen u mletačkom kopnenom zaleđu. Usprkos tome, naglašava se potreba proučavanja hrvatske prisutnosti na širem mletačkom prostoru kao jedne od važnijih sastavnica hrvatskih prekojadranskih migracija tijekom prošlosti. Arhivsko gradivo pohranjeno u središnjoj mletačkoj državnoj pismohrani važan je izvor za tu problematiku i ukazat će se na njegovo značenje u oblikovanju problematske teme koja dodatno pojašnjava važnost hrvatske zajednice i u Mlecima i na širem području njezina kopnenog okruženja.

MAJA ĆUTIĆ GORUP

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Odsjek za povijest

mcutic@ffri.uniri.hr

Pazinska knežija i kupoprodajni ugovori

Pazinska se knežija od 1374. godine nalazila pod vlašću obitelji Habsburg. Kupoprodajnim ugovorima davana je u najam plemićkim obiteljima ili je služila kao zalog za dobivanje zajmova jer je Habsburgovcima bio potreban novac, a to je znatno otežavalo položaj podanika. Knežija se nalazila na rubnom dijelu Svetog Rimskog Carstva. Uslijed zlouporabe svog položaja određene plemićke obitelji ostale bi bez najma nad središnjom Istrom. Autorica u izlaganju govori o kupoprodajnim ugovorima iz novovjekovnog razdoblja koji se čuvaju u Državnom arhivu u Pazinu. Kupoprodajni ugovori svjedoče o upravljanju unutrašnjom Istrom, tadašnjoj vrijednosti posjeda i dr. Habsburgovci su nastojali podizanjem nameta u urbarima postići i veću vrijednost Knežije prilikom davanja posjeda u najam ili zalog.

MAJA ĆUTIĆ GORUP

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Odsjek za povijest

mcutic@ffri.uniri.hr

Tema reformacije u nastavi povijesti: tehnički koncept povijesne perspektive

U izlaganju će autorica govoriti o poučavanju o temi reformacije u osnovnoj i srednjoj školi uporabom tehničkog koncepta povijesne perspektive. Bit će izneseni rezultati kvalitativne i kvantitativne analize sadržaja udžbenika povijesti (koji su u uporabi) vezanih uz temu reformacije, protureformacije i katoličke obnove. Učenici tim konceptom usvajaju spoznaje o postojanju više povijesnih perspektiva na temelju različitih povijesnih izvora o određenoj temi. Također mogu bolje razumjeti perspektivu sadašnjosti pri tumačenju događaja iz prošlosti te utjecaj prošlih događaja na različita povijesna razdoblja i na sadašnjost.

VANNI D'ALESSIO

Sveučilište u Napulju Federico II

Odsjek za društvene znanosti

Napulj, Italija

gidaless@unina.it

***Sporni komad zemlje: Nogometni teren na Kantridi
između Austrije, Mađarske, Hrvatske i Italije***

U ribarskom je selu Kantrida na početku 20. stoljeća skupina srednjoškolaca sa Sušaka izgradila nogometni teren. U sljedećih stotinu godina taj će teren postati nogometna kuća različitih nogometnih klubova: Victoria Sušak, Olimpia Fiume, Fiumana, Kvarner-Quarnero i Rijeka. Ovaj se članak bavi političko-upravnim položajem kantridskog terena i mjesta Kantrida smještenima na samoj granici između Istre i Rijeke, odnosno između Austrije i Mađarske te kasnije između područja talijanske i D'Aannunzijeve okupacije, da bi potom pripadao pograničnom prostoru talijanske Rijeke, Jugoslaviji i naposljetku nezavisnoj Hrvatskoj. Članak dakle analizira materijalne i simboličke funkcije tog terena i njegova područja kroz godine i razne političke tranzicije, fokusirajući se na njihov smisao i ulogu u sportskom, kulturnom i društvenom razvitku Rijeke.

MIHOVIL DABO

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli

Odsjek za povijest

mihovil.dabo@unipu.hr

Djelatnost Istarskoga političkog društva u zemaljskim (pokrajinskim) okvirima

Istarsko političko društvo (tal. *Società politica istriana* – SPI) osnovano je 1884. u Pazinu s ciljem očuvanja talijanske prevlasti u javnom, a napose političkom životu Margrofovije Istre. Premda su statutarne odredbe i djelatnost predsjedništva te organizacije u začetku ukazivali na znatno šire područje djelovanja, društvo je uglavnom bilo usmjereno na predizborne aktivnosti talijanske liberalne stranke, konkretnije na predlaganje kandidata i mobilizaciju birača. Društvo je ponajprije osnovano kako bi se zapriječio nastavak jačanja slavenske (hrvatske i slovenske) prisutnosti u pokrajinskom javnom životu, posebice obrazovanju i politici. Izlaganjem će se naznačiti razvojni put društva tijekom četvrt stoljeća postojanja, obrazložiti osnovni ciljevi udruženja, ali i ukazati na probleme pri njihovoj realizaciji, kao i postupno usložnjavanje pokrajinskih političkih i društvenih prilika na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, što se neminovno odražavalo na aktivnost Istarskoga političkog društva. Štoviše, okviru djelatnosti postavljeni osamdesetih godina 19. st., koje se u više navrata nastojalo reformirati i prilagoditi, pokazali su se nedovoljno čvrstima pri srazu s posljedicama proširenja izbornoga prava na

šire slojeve stanovništva. Konkretnije, uspjeh Hrvatsko-slovenske narodne stranke na izborima za Carevinsko vijeće 1907. i posljedični kompromis oko sastava Zemaljskoga sabora prema kojem su provedeni izbori 1908., pokazali su se prevelikim teretom za društvo. Posljednji dio izlaganja ukazat će na pokušaje formiranja nove organizacije na razvalinama staroga udruženja u godinama pred Prvi svjetski rat.

HARIS DAJČ

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Odeljenje za istoriju

Beograd, Srbija

haris.dajc@f.bg.ac.rs

Kuga na Malti i Gozu (1813. – 1814.) u malteškim i britanskim izvorima

U vrijeme trajanja britanske uprave Malta i Gozo doživjeli su značajan privredni i trgovački procvat kao jedno od najvažnijih trgovačkih čvorišta tijekom ratova između Francuske i Velike Britanije na Mediteranu. Pozicija Malte omogućila je porast trgovine u razdoblju prije Francuske revolucije i početak prosperiteta Malte. Britanija je u približno istom razdoblju kontrolirala više mediteranskih otoka koji su imali razrađene sustave lazareta koji su onemogućavali širenje kuge iz Osmanskog Carstva. Karakteristično je za slučaj širenja kuge izvan karantena na Malti da se ona raširila kao rezultat pljačkanja tereta brigantine *San Nicola* koja je na putu iz Aleksandrije došla sa zaraženom posadom. Izlaganje se temelji na neobjavljenoj građi iz Nacionalnog arhiva na Malti i Nacionalnog arhiva u Londonu, a u njemu se analiziraju britanska i malteška izvješća, posljedice na ekonomiju, stanovništvo i trgovinu. Posljedice su kuge značajne jer je veoma dugo trajala – od ožujka 1813. do rujna 1814. – ostavljajući razorne posljedice prvo na Malti, a zatim i na Gozu.

DRAGAN DAMJANOVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest umjetnosti

ddamjano@ffzg.unizg.hr

***Zgrade društava u Hrvatskoj u 19. stoljeću
– urbanistički položaj, arhitektura, interijeri***

Nagli demografski rast gradskih naselja u 19. stoljeću, kao i nastanak bogatoga sloja građanstva (trgovaca, obrtnika, bankara, činovnika...) u svim su dijelovima Europe, pa i u ostatku svijeta, doveli do formiranja brojnih udruženja. Njihov je nastanak s jedne strane pokazatelj nastojanja za kvalitetnim korištenjem (sve veće količine) slobodnog

vremena, a s druge grupiranja s obzirom na interese najraznolikijega karaktera. Novonastala udruženja okupljala su ljude najrazličitijih političkih opredjeljenja, vjerskih i nacionalnih identiteta i privrednih djelatnosti. U Hrvatskoj broj društava raste osobito od 1860-ih godina i ona postupno imaju sve važniju ulogu u životu građanske elite (dijelom i ostalih društvenih slojeva), a pojedina se kasnije pretvaraju u *zemaljske* zavode, odnosno javne institucije. Nastanak udruženja odrazio se na polju arhitekture u izgradnji društvenih *palača* – zgrada koje su služile njihovu udomljavanju, odnosno sastancima, organiziranju svečanosti, zajedničkim objedima i drugim aktivnostima, ovisno već o karakteru društava. *Priručnik za graditeljstvo (Handbuch der Baukunst)* koji je objavljivan u Stuttgartu krajem 19. i početkom 20. stoljeća dijeli te građevine u četiri osnovne skupine: zgrade raznih klubova/udruženja (kasina, studentska, vojna, muzejska i druga udruženja), zgrade privrednih društava (u tu su skupinu ubrojena cehovska, trgovačka, obrtnička, umjetničko-obrtnička, industrijska, radnička i druga srodna društva, ali, začudo, i dobrotvorna i religijska udruženja), zgrade znanstvenih i umjetničkih udruženja (među koje pripadaju zgrade akademija znanosti i umjetnosti, društava inženjera i arhitekata, društava umjetnosti i slično) i zgrade slobodnozidarskih loža. Njima bi se kao peta skupina mogle dodati i zgrade sportskih društava. U ovom će se izlaganju pokazati kako su u drugoj polovini 19. i početkom 20. stoljeća na nekoliko odabranih primjera s područja današnje Hrvatske (zgrada Hrvatskog sokola i Kola u Zagrebu, sokolski domovi u drugim hrvatskim gradovima, zgrade trgovačkih i obrtničkih komora u Zagrebu i Osijeku, kasina uz kazališta, Mornaričkog kasina u Puli, zgrade masonskih loža u Zagrebu i Osijeku itd.) ukazati na smještaj građevina namijenjenih društvima u urbanom tkivu hrvatskih gradova. Potom će se analizirati stilske i druge arhitektonske osobine tih građevina te posebice uređenje njihovih unutrašnjih prostora. Učestalo, interijeri *društvenih zgrada*, već s obzirom na financijske mogućnosti društava, pripadaju, naime, skupini najreprezentativnijih (dijelom do danas sačuvanih) interijera i historicizma i secesije u Hrvatskoj. S ciljem dobivanja prostranih dvorana pri njihovoj izgradnji korištene su ponekad najmodernije tehnologije, a kasnije i/ili moderna oblikovna rješenja. Svojom veličinom dvorane sportskih i pjevačkih društava, kao i trgovačkih i obrtničkih komora bile su redovito najveće u gradovima pa su služile za održavanje predavanja, plesove, kostimirane zabave, koncerte, predstave, izložbe i druga događanja.

ŠIME DEMO

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za hrvatski latinitet

sdemo@fhs.unizg.hr

Interdisciplinarni pristup proučavanju novovjekovnih latinskih natpisa u Istri

U izlaganju se predstavlja projekt „Ranonovovjekovni kameni latinski natpisi u crkva-
ma južne Istre: dokumentacija, analiza, kontekstualizacija“, koji se od 2024. do 2027.
provodi u okviru istraživačkih projekata Hrvatske zaklade za znanost. Istraživački ci-

klus, vidljiv iz projektnoga naslova, podrazumijeva prije svega terenski rad, a potom i osvjetljavanje predmetnoga natpisnoga korpusa iz perspektive različitih disciplina. Budući da se tako obuhvatno postavljeni ciljevi mogu ostvariti samo suradnjom stručnjaka iz područja arheologije, filologije, povijesti umjetnosti i povijesti, projektni je tim sastavljen na širokoj osnovi. Premda svi članovi svojim radom zadiru u sve aspekte postojanja natpisa, pojedinci su fokusirani na segmente koji odgovaraju njihovim strukama: arheolozi na materijalna svojstva natpisa kao artefakta u konkretnom okružju, povjesničari umjetnosti na dekoracije koje prate natpis i njihove noseće objekte, filolozi na njihovu tekstualnu jezgru, a povjesničari na njihovo smještanje u širi crkveni, politički i civilni kontekst.

Kako bi rad bio u punom smislu kolaborativan i u najvećoj mjeri efikasan, uspostavljena je digitalna platforma u formi *wikija*, u koju se podatci o natpisima unose i gdje se oni mogu pretraživati po različitim parametrima. Nakon dokumentacije pojedini članovi tima pristupit će stručnoj analizi većih ili manjih dijelova korpusa, što će prezentirati na konferencijama, u člancima i na javnim predavanjima. Naposljetku, glavna će se saznanja do kojih se u istraživanju došlo sintetizirati u katalogu natpisa kao jednom od glavnih ishoda projekta. Zamisljeno je da uvodna studija uz katalog obuhvati sve navedene aspekte i da primjereno kontekstualizira predmetnu natpisnu produkciju.

LJILJANA DOBROVŠAK

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Zagreb

Ljiljana.Dobrovsak@pilar.hr

Zemlja ih prekrila: vojna groblja Prvoga svjetskog rata u Slavoniji i Srijemu

Prema izvještaju Pokrajinske vlade u Zagrebu poslanom Ministarstvu vera u Beogradu navodi se da se na prostoru Kraljevine Hrvatske i Slavonije (uključen cijeli Srijem, bez Istre, Dalmacije, Međimurja i Baranje) u više od 580 mjesta nalaze groblja na kojima su se pokapali vojnici koji su stradali u vrijeme Prvoga svjetskog rata. U tom istom izvještaju piše da je u njima sahranjeno 23 533 „žrtava rata“, a po „narodnosti Srba, Hrvata, Slovenaca, Rusa, Čeha, Nijemaca, Mađara, austrijskih Nijemaca, Talijana, Francuza, Bugara i Albanaca“, odnosno vojnika iz austrougarske vojske i Antante. Zasebna vojna groblja nalazila su se u Slavonskom Brodu, Osijeku, Glini, Karlovcu, Otočcu, Petrinji, Sisku, Vinkovcima, Novoj Gradiški i Kraljevici. Ostali gradovi imali su unutar centralnog, najčešće rimokatoličkoga groblja, nekoliko zasebnih grobnih polja koja su činila vojni dio (ratnički odjel) na kojima su se sahranjivali vojnici koji su u bolnicama umrli od rana zadobivenih u borbama ili od raznih bolesti od kojih su oboljeli na bojištima. Gotovo sva mjesta (kotarevi) istočnog Srijema: Zemun, Šid, Ruma, Sremska Mitrovica, Irig, Sremski Karlovc i Stara Pazova imali su vojna groblja. U pojedinim mjestima bilo je nekoliko groblja na kojima su se sahranjivali stradali vojnici, razdijeljeni po vje-

roisповijesti (pravoslavno-rimokatoličko-židovsko groblje). Tijekom rata na nekim od tih groblja podizani su spomenici ili raspela s tendencijom da se nakon završetka rata zamjene trajnim spomenicima u obliku obeliska ili paviljona. No do toga nije došlo te je većinu grobnih humaka prekrila zemlja. Na temelju dosadašnjih istraživanja u predavanju će se govoriti koliko je vojnih groblja iz Prvoga svjetskog rata preživjelo do današnjih dana na području Slavonije i Srijema.

DÁNIEL FERENC DOMJÁN

Pázmány Péter Catholic University

Budimpešta, Mađarska

domjan.d.f@gmail.com

Farewell to peasantry – Similarities and differences in the communist agricultural policy in Yugoslavia and Hungary after the Second World War

Hungary and Yugoslavia ended the Second World War on different sides. As a defeated state, Hungary was politically and diplomatically isolated, while in Yugoslavia the stalinist-communist dictatorship was established in 1945. The Communist Party of Yugoslavia had greater legitimacy (mostly because of the partisan war), which the Communist Party of Hungary did not have. The land ownership and the agrarproduction are one of the primary issues of all political system. In both Hungary and Yugoslavia, the majority of the society belonged to he peasantry and this way of living had a long tradition and history. One of the main goal of the communist ideology was to end the privat ownership. Although the communist system was built in different ways in the two countries, they acted similarly on the fundamental issues: in both countries the liquidation of private farms began, cooperatives were created, private farms were burdened with unrealistic taxes, and a large-scale compulsory delivery program was launched, which made peasant existence almost completely impossible. Due to these measures, a significant part of the peasantry moved to the cities and the peasant way of life almost ceased to exist. In the presentation my goal is to introduce the processes affecting agriculture, and also to compare the situation in Yugoslavia and Hungary between the end of the Second World War and the 1960s.

LUKA DONADINI

Split

luka.donadini11@gmail.com

Posvećeni obod: odnos krajolika i religijsko-kulturne slike antičkoga grada na primjeru Salone

Arheološka grada i književna baština pružaju nam šaroliku sliku religijskog i kulturnog života u antici. Fenomenima starovjekovnih vjerovanja i obrednih radnji možemo pristupiti sagledavajući svakodnevicu zajednice koja se razvija u sebi pripadnom geografskom, misaonom i gospodarskom krajoliku. U posebnom empirijskom slučaju razvoj antičke Salone neraskidivo je povezan s ljudskim djelovanjem na području njezina agera. Osim za odvijanje primarnih djelatnosti, prirodni krajolik u neposrednoj okolici grada doprinio je ostvarenju različitih kulturnih sadržaja. Stoga je cilj izlaganja zadati pregled spoznaja o obrednim mjestima, radnjama i vjerovanjima koje vežemo uz prirodne sadržaje na području salonitanskog agera.

DŽEVAD DRINO

Pravni fakultet Univerziteta u Zenici

Katedra za historiju države i prava

dzevad.drino@unze.ba

Postoji li sajmišno pravo – ius nundinarium?

U historiografiji je odavno otvorena tema odredaba o sajmovima i njihove podloge u antičkim trgovačkim običajima koji prerastaju u srednjovjekovno *lex mercatoria* – trgovačko pravo koje čini osnovnu granu prava u oblasti privrednih odnosa, proučavanu pod tim imenom do danas u suvremenom pravnom obrazovanju. Prenose li se i kako ti ustaljeni trgovački običaji u srednjovjekovnu banovinu, odnosno kraljevinu Bosnu, kakva je uloga prava primorskih gradova, a kakva prava susjednih zemalja Srbije, posebno Dušanova zakonika te ugarskog prava oličenog u pravnom zborniku *Tripartit*? U radu se istražuju odredbe o organizaciji sajмова na bosanskohercegovačkim prostorima od srednjeg vijeka, osmanskog razdoblja do modernog doba austrougarske vlasti i izgradnje novog trgovačkog prava, s osnovnim pitanjem: Postoji li uopće sajmišno pravo kao zaseban dio pravnih normi društva ili se radi o općim odredbama trgovačkog prava koji nemaju osnovu za izdvajanje iz ukupne mase? Što kaže pravna teorija, a na što upućuje praksa?

IGOR DUDA

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli

Odsjek za povijest

igor.duda@unipu.hr

Akcija „Vrtovi za sve“ i mjesne zajednice u Jugoslaviji 1970-ih i 1980-ih

U ozračju modernizacije i urbanizacije te prepoznavanja vrijednosti rekreacije u slobodno vrijeme i širenja prakse „sam svoj majstor“ ili „uradi sam“ u Jugoslaviji se 1970-ih i 1980-ih širilo urbano vrtlarstvo. Na tragu potrebe za rekreacijom, kao jednog od čimbenika, te emotivnog i nostalgičnog odnosa prema zemlji koji sve više prepoznaju gradski stanovnici prisjećajući se odrastanja u ruralnoj sredini iz koje su potekli, mnoge površine postaju obradive. Riječ je o zemljištu u društvenom vlasništvu, i dalje neurbaniziranom ili urbaniziranom, ali neizgrađenom, smještenom uz stambena naselja ili na rubu grada. Tom porivu odozdo dodati treba i dva čimbenika odozgo: ekonomski i društveno-politički. Usljed ekonomske krize gradski vrtovi postaju dobrodošao način opskrbe koji je povoljno utjecao na životni standard. Kako su desetljeća kasnog socijalizma ujedno i vrijeme društvenog samoupravljanja i socijalističke neposredne demokracije na adresi stanovanja putem organiziranja građana u mjesne zajednice, one su odozgo potaknute na jači angažman u području vrtlarenja kao sve popularnijeg hobija. Jugoslavenska akcija „Vrtovi za sve“ za cilj je imala širenje urbanog vrtlarstva, ali u organiziranim i uređenim uvjetima, usklađenima s djelovanjem mjesne zajednice. U mnogim sredinama određene su površine za vrtove, ograničena je njihova veličina po korisniku, određena je cijena najma i potpisivani su ugovori. Ponegdje je akcija iskorištena za uređenje dodatnih sadržaja poput tipskih spremišta, dječjih igrališta i parkova, ali i za jačanje samoupravljanja udruživanjem u vrtlarske zajednice. Reakcije na akciju, kao i na vrtlarenje općenito, bile su različite: od podrške do negodovanja zbog nagrđivanja prostora i zadovoljavanja osobnih interesa pojedinaca. Međutim, svime je ostvarivan i dodatni cilj, značajan u tadašnjoj borbi protiv otuđenja – povezivanje i druženje građana. Zanimanje za temu pokazivale su izdavačke kuće i mediji te specijalizirani list *Mjesna zajednica*.

ŽELJKO DUGAC

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Zavod za povijest i filozofiju znanosti

Zagreb

dugachazu@gmail.com

Tko istražuje povijest medicine: znanstvene discipline i teoretski okviri u istraživanjima povijesti medicine u drugoj polovici 20. stoljeća

U radu se problematiziraju teme vezane uz znanstvene discipline koje istražuju povijest medicine te najznačajniji teorijski obrasci u proučavanju povijesti znanosti, a samim

time i povijesti medicine u drugoj polovici 20. stoljeća. Poviješću medicine tradicionalno se najviše bave dvije profesije – liječnici i povjesničari. Ta se dioba u proučavanju zapaža još od prvih desetljeća prošlog stoljeća kada su pitanja povijesti znanstvenih struka intenzivnije zainteresirala istraživače. Medicinska je zajednica posvetila značajnu pažnju povijesti svoje struke te biografijama osoba koje su doprinijele u razvoju pojedinih institucija, medicinskih škola i metodologija. Ta istraživanja liječnika često su razvoj medicine interpretirala progresivistički i teleološki, kao pravocrtni proces akumulacije medicinskoga znanja. Izvan njihovih interesa uglavnom su ostajali problemi koji su tražili kritičko sagledavanje društvenog, političkog i kulturnog konteksta te oni koji su propitivali kontingentnu povijest nekog prihvaćenog medicinskog koncepta. Važan inovacijski impuls u istraživanjima povijesti medicine dali su povjesničari koji uvode nove teorijske i metodološke pristupe i smještaju medicinsko znanje unutar složenih mehanizama djelovanja društvenog konteksta i društvenih mijena. Osim toga, istraživački naglasak ne stavljaju više samo na medicinare nego i na druge aktere u okviru dispozitiva moderne medicine (pacijenti, farmaceutski lobiji, nositelji zdravstvenih politika itd.). Uz liječnike i povjesničare poviješću znanosti, odnosno medicine počinju se baviti filozofi i sociolozi (npr. Karl Popper, Thomas Kuhn, Bruno Latour, Michel Foucault, Pierre Bourdieu itd.) koji su u drugoj polovici 20. stoljeća osmislili brojne nove interpretativne paradigme koje će itekako utjecati na povijest znanosti, a time i na povijest same medicine. Filozofi i sociolozi razrađuju nove istraživačke pristupe i artikuliraju istraživačka pitanja koja do tada nisu bila razmatrana, poput pitanja ciklusa u znanstvenim istraživanjima, nadogradnje i odbacivanja teorija, odnosa spram odbačenih teorija, odnosa moći unutar znanstvenih zajednica, „ratova“ znanstvenika, prisile, discipline i medicinskih institucija kao disciplinskih aparata, pitanja psihologije i etnologije laboratorija itd. Sve navedene znanstvene discipline u drugoj su polovici 20. stoljeća dale svoj doprinos širenju kompleksnosti povijesno-znanstvenih i povijesno-medicinskih istraživanja te smještaju problematiku proučavanja znanstvenih i medicinskih paradigmi u najširi kontekst razumijevanja proizvodnje znanja i kulture tijela i tjelesnosti.

KRISTINA DŽIN

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Zagreb

kristina.dzin@pu.t-com.hr

VESNA LALOŠEVIĆ

Hrvatsko društvo za proučavanje antičkih mozaika

Zagreb

vesnalalosevic@yahoo.com

**„Kad na vrbi rodi grožđe!“ – vinogradarstvo
u antičko doba na hrvatskom povijesnom prostoru**

Stara hrvatska poslovice govorela je *Kad na vrbi rodi grožđe!* u smislu ‘čekaj pa možda i dočekaš’, jer dobro se zna kako se grozdovi uzgajaju na trsu, a ne na vrbama. Ili... Ovaj rad istražiti će antički način obrade zemlje na hrvatskom povijesnom prostoru. Osobito će se bazirati na uzgajanju vinove loze i vinograda na istarskom poluotoku i priobalju Dalmacije, kao i na panonskim plodnim brežuljcima. Prikazat će se noviji rezultati i spoznaje interdisciplinarnih istraživanja – humanističkih, društvenih, ali i prirodnih i biotehnoških znanosti te osvijetliti tu zanimljivu djelatnost u razdoblju do 6. stoljeća.

ZLATKO ĐUKIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Odsjek za povijest

zdukic@ffos.hr

ROBERT STUBIČAR

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

doktorand

robertstubicar1@gmail.com

***Analiza osvrta na poljoprivredu drevne
Mezopotamije i drevnog Egipta u djelima hrvatskih suvremenika***

U ovom će se radu analizom i iščitavanjem knjiga i znanstvenih radova hrvatskih suvremenika, koji kao akteri prate odnos iznesenih podataka od politike, gospodarstva, zbivanja u odnosu na snagu i značenje poljoprivrede, prikazati osvrt na njihov prikaz poljoprivrede Mezopotamije i Egipta u hrvatskoj historiografiji. Značaj ove tematike očituje se u činjenici kako su temeljne gospodarske grane koje su pokretale cjelovit

razvoj i snagu gradova država u Mezopotamiji bile satkane unutar poljoprivrede, što je također bio slučaj i u drevnome Egiptu pod vlašću faraonskih dinastija. Na temelju obrađenih podataka autori će sastaviti tablicu (grafikon) odnosa proizvodnje pojedinih poljoprivrednih proizvoda Mezopotamije i Egipta. Uz navedeno, autori će prikazati poljoprivredu kao granu koja je zahvaljujući stvaranju viška poljoprivrednih proizvoda omogućila razvoj i nastanak gradova država Mezopotamije i staroegipatske države, ali isto tako dovela i do razvoja pojedinih znanosti kao što su matematika, astronomija, medicina, nastanak slikarstva i umjetnosti, razvoj pisma i trgovine, osnivanje knjižnica te izgradnja novih gradova koji su činili samo dio elemenata vezanih uz svakodnevni život stanovništva staroga vijeka. Zaključno, pojasnit će se prikazi o poljoprivredi gdje se u provedenom istraživanju vidi velik iskorak u radovima domaćih kolega. Također, dio istraživanja osvrnut će se i na načine na koje hrvatska historiografija u radovima mlađe generacije istražuje ovu temu te kakvo je gledište na odnos između gospodarstva i politike u kontekstu tematike poljoprivrede drevne Mezopotamije i drevnog Egipta.

SINIŠA ĐURIČIĆ

Osijek

sdjuricic86@gmail.com

Dva imovinsko-pravna spora na dardanskom vlastelinstvu tijekom 18. stoljeća

U izlaganju će se rasvijetliti detalji obiteljskih sporova oko vlasništva nad vlastelinstvom Darda u današnjem hrvatskom dijelu povijesne regije Baranje. Ubrzo nakon oslobodjenja od osmanske vlasti 1687. Darda s okolnim naseljima prelazi u vlasništvo obitelji carskoga generala Friedricha Veteranija. Budući da je general posmrtno nagrađen tim posjedom, vlasništvo pripada njegovoj kćeri iz prvog braka Mariji Camilli, čiji suprug dobiva pravo nošenja prezimena Veterani. Međutim, dugi niz godina generalova će se kći sporiti oko nasljeđa s Veteranijevom drugom suprugom Marijom Viktorijom Trivulzio. Drugi spor odnosi se na razrješavanje vlasničkih odnosa među članovima obitelji Esterhazy, koja je Dardu kupila od Veteranija 1749. godine. Spor je naposljetku razriješen dogovorom braće Ivana (Janoša) i Karla Esterhazyja, a potvrđen diplomom cara Franje II. 1798. godine. Detalji o navedenim sporovima dokumentirani su u arhivskim zbirkama Državnog arhiva u Budimpešti i Državnog arhiva u Beču.

SABINE FLORENCE FABIJANEC
 Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
 Zavod za povijesne i društvene znanosti
 Zagreb
 flofaber@hazu.hr

***Slike iz agrarnog života Splita iz prve polovice
 13. stoljeća prema zapisima samostana sv. Stjepana pod borovima***

Pod nazivom *Scrittura del Monasterio di S. Stefano di Spalato* krije se sedamnaestostoljetni rukopisni talijanski prijevod originalnog latinskog kartulara koji se odnosi na splitski samostan sv. Stjepana pod borovima. Original tog rukopisa čuva se danas u mletačkoj nacionalnoj knjižnici Biblioteca Marciana, a njegov prijepis iz 1862. godine, koji je djelo knjižničara Giuseppea Valentinellija postoji u Arhivu HAZU-a u Zagrebu. Raspon dokumenata u kartularu kreće se od 11. do 15. stoljeća, ali nisu kronološki poredani. Zbirka sadrži ukupno 160 raznih ugovora na 174 stranice, a na devet je posljednjih stranica popis svih vrsta ugovora s datacijama i paginacijom te pečatima Marciane i akademijina Arhiva u Zagrebu. Zbog činjenice da se radi samo o ranonovovjekovnom talijanskom prijevodu ta je zbirka dokumenata bila dosta zanemarena od povjesničara, iako je i iz tih dokumenata moguće dodatno osvijetliti splitsku povijest. Pored doprinosna poznavanju toponimije splitskog agrarnog areala rukopis svjedoči o zemlji kao predmetu donacija, sporova i zamjena te je neposredni svjedok društvenih i privrednih prilika života ondašnjeg splitskog ruralnog i urbanog stanovništva. Između spomenuta 160 bilježnička spisa, njih 124 napisana su između 1201. i 1255., a najveći dio radnje odvija se od drugog do četvrtog desetljeća 13. stoljeća, prije tatarske provale 1242. godine. Na političkom je planu za Split taj raspon godina razdoblje brojnih previranja oko izbora čelnika grada, uspona jednog sloja društva, tj. patricijata, preustroja gradskih ustanova i njihovih ovlasti, urbanizacije prostora oko antičke jezgre te vanjskih političkih događaja. Međutim, samostanu sv. Stjepana i njegovu opatu s redovničkom subračom glavno je težište bilo oko zaštite njihovih nekretnina, dokazivanja prava vlasništva nad zemljama, terenima, vinogradima stjecanim donacijom, zaređenjem, nasljeđivanjem i kupovinom. Naime, zbirka se sastoji od spisa koji se odnose na benediktinski samostan sv. Stjepana pod borovima, smješten na poluotoku jugozapadno od središta Splita koji je dobio ime po njemu, tj. poluotoku Sustipanu. Osnovan je u 11. stoljeću na ostatcima ranokršćanske bazilike izvan gradskih bedema. Već je pri samom osnutku privukao darežljive darove zemlje i terena od strane svjetovnih vlastodržaca poput hrvatskog kralja Petra Krešimira IV. oko 1070., hrvatskog hercega Stjepana koji se povukao 1078. u samostan nakon što je abdicirao od prijestolja. Za 13. stoljeće zanimljivo je uočiti darove pojedinaca i sukoba ovlasti koje izbijaju oko najvećeg blaga toga vremena, to jest zemljišnih parcela koje hrane i utražuju žed čitavog onodobnog pučanstva.

STELLA FATOVIĆ-FERENČIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za povijest i filozofiju znanosti
Zagreb
stella@hazu.hr

MARTIN KUCHAR

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za povijest i filozofiju znanosti
Zagreb
mkuchar@hazu.hr

SILVIJA BRKIĆ MIDŽIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Hrvatski muzej medicine i farmacije
Zagreb
hmmf@hazu.hr

***Kontagionizam i antikontagionizam, interakcije i nadgradnja:
model epidemiološkog istraživanja Vladimira Čepulića***

Sve do posljednjeg desetljeća 19. stoljeća razvija se žestoka rasprava između kontagionista i antikontagionista. Kochovo otkriće uzročnika pojedinih zaraznih bolesti, među njima i *Mycobacterium tuberculosis*, donijet će konačnu pobjedu kontagionistima označivši početak bakteriološke ere i dominaciju teorije o uzročnicima zaraznih bolesti. Ipak, i antikontagionisti koji daju prednost okolišu pred samim uzročnicima bolesti medicini ostavljaju u naslijeđe higijenski i sanitarni pokret koji leži u samom ishodištu javnozdravstvenih strategija. U tom se smislu slojevi različitih teorija ne poništavaju, već se smisleno nadograđuju, a tomu pridonosi i širenje socijalnomedicinskog modela zdravstvene zaštite koji se usredotočuje na ulogu društva u suzbijanju bolesti. U kontekstu navedenih teorijskih pravaca prezentirat ćemo Čepulićevu argumentaciju protiv teze *tuberkuloza je bolest stana*. Iznijet ćemo argumentaciju i pristupe njegovu epidemiološkom istraživanju od mapiranja tuberkuloze do vizualnog traga o naličju gradskog života, djelomično i samog središta Zagreba unutar ulica kao što su Tkalčićeva, Klaićeva i Vlaška. Prikazat ćemo utjecaj Čepulićeva epidemiološkog istraživanja na širi kulturni kontekst, posebice u kontekstu izložbe socijalno angažirane skupine Udruženje likovnih umjetnika „Zemlja“ na kojoj je Radna grupa Zagreb izložila dokumentarističku cjelinu o stambenim prilikama Zagreba. Fotografije Antituberkuloznog dispanzera – dio projekta Vladimira Čepulića u sklopu izrade katastra o tuberkulozi – bile su prezentirane u sklopu izložbene cjeline *Kuća i život* te su na toj izložbi polučile velik uspjeh.

EMIR O. FILIPOVIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

Odsjek za historiju

emirofilipovic2@gmail.com

***„partium Bosne” – o nekim aspektima širenja
bosanskog imena u kasnom srednjem vijeku***

U srednjem vijeku pojam „Bosna” imao je višeslojan karakter i različite funkcije te je nerijetko korišten kako bi se njime istovremeno označilo i naseljeno mjesto, i župa, i zemlja, kao i država istoga imena. Političkim i vojnim širenjem vlasti bosanskih vladara izvan granica i okvira zemlje Bosne na susjedne oblasti, naročito tijekom 14. stoljeća, posljedično se širilo i bosansko ime koje se u narednom razdoblju postupno počelo vezivati za krajeve, mjesta i naselja koja nisu ulazila u prvobitni sastav Bosne. Uz njihova imena u izvorima različitog porijekla i namjene obično stoji napomena da su oni „partium Bosne” ili „de partibus Bosne”, odnosno da su tada smatrani integralnim dijelom bosanskog prostora. Ovo izlaganje ima za cilj predstaviti osnovne značajke teritorijalno-političkog razvitka i širenja Bosanske države u kasnom srednjem vijeku, s naročitim osvrtom na izvore koji nedvosmisleno pokazuju kako se bosansko ime upotrebljavalo i za one predjele koji su relativno kasno priključeni bosanskom državnom teritoriju.

SERGEJ FILIPOVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Odsjek za povijest

sfilipovic@ffos.hr

Analiza Kurikuluma za nastavni predmet Povijest: trebamo li reformu?

U izlaganju se analizira Kurikulum za nastavni predmet Povijest koji je donesen u ožujku 2019. godine. Sam proces donošenja ključnog dokumenta za nastavu Povijesti u Hrvatskoj nije tekao glatko, već je izazvao brojna neslaganja među strukom, što je rezultiralo i različitim radnim skupinama koje su ga izrađivale. S obzirom na to da su radne skupine polazile od različitih početnih postavki, konačni je produkt kombinacija dvaju koncepata koji spojeni zajedno imaju određene prednosti u odnosu na ranije dokumente, ali, još naglašenije, i značajne nedostatke. Analizom samog Kurikuluma izdvajaju se njegove pozitivne strane, ali i one negativne. Kao pozitivna značajka može se izdvojiti nastavnikova veća sloboda u odabiru koliko će sati posvetiti kojoj nastavnoj temi i mogućnost biranja kojim će se redom te nastavne teme obrađivati. Neke su od izdvojenih negativnih značajki iracionalna podjela nastavnih tema po domenama i nespretni nazivi nastavnih tema. Na koncu se odgovara na pitanje postavljeno u naslovu rada, odnosno donosi zaključak o tome trebamo li novu reformu u nastavi Povijesti u smislu donošenja novog temeljnog dokumenta. Također se daju prijedlozi kako bi se moglo poboljšati temeljne dokumente nastave Povijesti.

SLAVICA FILIPOVIĆ

Arheološki muzej

Osijek

slavica.filipovic@amo.hr

BRUNA KUNTIĆ-MAKVIĆ

Jastrebarsko

brunakm@yahoo.com

Na Katančićevu tragu: panonski miljokazi Maksimina Tračanina

Tijekom radova za izgradnju tramvajske mreže u Divaltovoj ulici u Osijeku arheološkim je nadzorom u iskopu zemlje zamijećen ulomak rimskog miljokaza. Izdvojen je i pohranjen u Arheološkom muzeju Osijek. Oblikom je odsječak stupa kružnog presjeka. Na njemu je sačuvan početak natpisa s naslovom, imenom i dužnosništvima cara Maksimina Tračanina (235. – 238.). Usporedba s drugim miljokazima toga cara pokazuje da se u donjim redovima natpisa vjerojatno nalazilo ime Maksiminova sina i zajednički pobjednički pridjevci obojice. Miljokaz nađen kod Osijeka 1774. godine koji je Matija Petar Katančić objavio u *Dissertatio de columna milliaria ad Eszekum reperta* (1782.) naslovljen je po istom vladarskom paru. Usporedba s ilustracijom Katančićeve rasprave i s njegovim čitanjima pokazuje nešto drukčiji raspored naslova Maksimina Tračanina, a posve drukčiji i rijedak poligonalni oblik miljokaza. Proturječni su podatci o mjestu gdje je spomenik bio nađen. Njihova usporedba s podatcima o nalazu našega ulomka možda će pokazati treba li povećati broj miljokaza s područja Murse ili donekle izmijeniti predodžbu koju je o Maksiminovu miljokazu ostavio Katančić.

TINA FILIPOVIĆ

Europski sveučilišni institut (EUI)

Firenca, Italija

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

doktorandica

tinafilipovic.pu@gmail.com

„Lire iz Trsta imaju drugu težinu“: SUBNOR i teritorijalno-politički aspekti socijalne zaštite na Bujštini 1970-ih

Osim neregulirane napuštene imovine optanata, neriješenih imovinsko-pravnih odnosa i gospodarske zaostalosti Buja u usporedbi s obalnim istarskim općinama, na tome je području u prvoj polovici 1970-ih vladala usijana politička atmosfera isprovocirana posljednjim valom jugoslavensko-talijanskoga graničnog spora uoči potpisivanja Osimskih sporazuma. Činjenica da je dio građana Bujštine potpisao molbu za stječa-

nje talijanskog državljanstva kako bi ostvario pravo na talijansku mirovinu u takvu je kontekstu predstavljala osjetljiv politički problem. „Iredentističke penzije“, odnosno „sramotne lire“ kako su ih svojevremeno nazivali članovi lokalnog SUBNOR-a smatrale su sofisticiranim mehanizmom „trgovine dušama“ koji izrežirano koristi socijalnu zaštitu kao alat za pridobivanje jugoslavenskog stanovništva za talijanske političke ciljeve. Najviše su prijepora izazivali slučajevi odricanja od obiteljske invalidnine u svrhu potraživanja financijski izdašnije talijanske mirovine ili pak primjeri u kojima primanje republičke novčane naknade prema Zakonu o zaštiti boraca NOR-a nije spriječilo dio boračke populacije da u Trstu zatraži mirovinu. Članovi SUBNOR-a različito su reagirali na taj izazov i s jedne strane tražili da se takvi isključe iz organizacije, a s druge apelirali višim tijelima da se pronade rješenje za poboljšanje socioekonomskog položaja bujskih boraca, osobito onih koji su se bavili poljoprivredom i tako ostali izvan radničkog mirovinskog sustava. Izlaganje će otvoriti pitanja o dosezima i ograničenjima veteranske socijalne zaštite na Bujštini te se dotaknuti fenomena identiteta, sjećanja i lojalnosti nekadašnjih boraca u pograničnoj regiji.

MINELA FULURIJA VUČIĆ

Sveučilište u Dubrovniku

Studij povijest Jadrana i Mediterana

minelafulurija@gmail.com

IRENA IPŠIĆ

Sveučilište u Dubrovniku

Studij povijest Jadrana i Mediterana

irenaipsic@gmail.com

***Prostor pokrajinske bolnice u Dubrovniku od
izgradnje 1888. godine do početka Drugog svjetskog rata***

U razdoblju postojanja Dubrovačke Republike u staroj gradskoj jezgri djelovala je bolnica Domus Christi. S dolaskom Francuza i stacioniranjem vojnih trupa pojavila se potreba za organiziranjem još jedne tzv. vojne bolnice dok je Domus Christi nastavila djelovati kao građanska bolnica. Pod austrijskom upravom bolnice na prostoru Dalmacije djelovale su prema Pravilniku čija je svrha bila regulirati rad građanskih bolnica. Osamdesetih godina 19. stoljeća pokazala se potreba za izgradnjom nove, suvremenije bolnice, što je i potvrdio Dalmatinski sabor na sjednici 17. srpnja 1880. godine. U početku se planirala izgradnja u gradskom predjelu Ploče, ali su se veoma brzo pojavile prepreke tom naumu te je Zemaljski odbor naposljetku 1884. godine kupio zemljište „Šiškovo na vrh Pila“. Radilo se o zemljištu na dobroj lokaciji i upravo se izbor tog zemljišta pokazao ključnim za kasnije uspješno širenje bolnice i izgradnju novih zgrada te implementaciju tada suvremenih načina liječenja bolesnika, pogotovo bolesnika plućnog oboljenja. Uz odgovarajuće zgrade zemljište je omogućavalo postojanje i zele-

nog prostora, vrtova i parkova. Nakon svih potrebnih odobrenja bolnica je počela s radom u srpnju 1888. godine. Novoizgrađena bolnica sastojala se od pet zgrada – glavne zgrade (bolničke sobe, upravne sobe, kuhinja i praonica), zgrade za roditelje, zgrade za zarazne bolesnike, mrtvačnice i štale. Ukupni prostor novog kompleksa bolnice iznosio je 30 625 metara kvadratnih, a sve zgrade zajedno imale su 28 500 metara kvadratnih. Kompleks bolnice bio je idealan za tadašnje metode liječenja u kojima su svjež zrak i sunce imali ključnu ulogu. Stoga je u širenju i dogradnjama bolničkog kompleksa tijekom dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća najviše pažnje posvećeno upravo paviljonu za oboljele od tuberkuloze tzv. Morskoj kući. U radu će se razmatrati koliko je prostor pokrajinske bolnice u Dubrovniku od njegove izgradnje 1888. godine pa sve do početka Drugog svjetskog rata udovoljavao tadašnjim standardima u liječenju i skrbi o bolesnima, ali i utjecao na pozicioniranje dubrovačkog područja u okvirima lječilišnog turizma.

TOMISLAV GALOVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

tgalovic@ffzg.hr

Ranonovovjekovni latinski natpisi u Istri: status quaestionis

Hrvatska je iznimno bogata epigrafičkom građom unutar koje Istra zauzima istaknuto mjesto. No, i začetci epigrafije ili epigrafike kao arheološke i pomoćne povijesne discipline – kojoj je zadaća čitanje, proučavanje i tumačenje natpisa (i grafita), tj. tekstova koji su uklesani, urezani ili ispisani na nekom tvrdom, trajnom materijalu kao što je kamen, drvo, kost, metal itd., kao i onih koji su izvedeni bojom na zidu i drugim podlogama – ima svojih dodirnih točaka upravo s istočnojadranskim prostorom. Rimsko razdoblje ostavilo je zamjetan korpus natpisa. No, istraženost glagoljičkih natpisa u Istri s pravom prednjači i kvantitetom i kvalitetom analize i objave (Branko Fučić). Međutim, latinski natpisi srednjovjekovnog i ranonovovjekovnog doba do sada nisu bili sustavno proučavani i publicirani. Iznimku tu čine nastojanja kao što su ona Ivana Kukuljevića Sakcinskog, ali koja su ostala u rukopisu. Tu su i drugi istraživači povijesti istarskog poluotoka koji su u svojim radovima spominjali ili obrađivali latinske natpise kao povijesne izvore. U ovom izlaganju glavna će se pozornost usmjeriti na prikaz obrađenosti i istraženosti ranonovovjekovnih latinskih natpisa u Istri te ukazati na zadaće i ciljeve koje na tome istraživačkom polju tek predstoje.

TOMISLAV GALOVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

tgalovic@ffzg.hr

MAJA TABAK DEMO

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

mtabak@ffzg.hr

Artis heraldicae notitia brevis (1772.): pitanje autorstva i vrste djela

U povijesti hrvatske heraldike predmodernoga doba svega je nekoliko tiskanih djela koja svojom tematikom pripadaju polju te istaknute pomoćne povijesne znanosti. Upravo jedno od takvih djela predstavlja i heraldički priručnik *Artis heraldicae notitia brevis* (*Kratka zabilješka o heraldičkom umijeću*) koji je objavio Ivan (Antun) Voršić (Joannes Worsich) u Zagrebu 1772. godine u tiskari Antuna Jandera (Zagrabiae: Typis Joannis Antonii Jandera). Pisan latinskim jezikom baroknoga doba, taj priručnik ili naš „prvi heraldički udžbenik“ pred istraživače stavlja nekoliko otvorenih pitanja, još od ranije prisutnih unutar historiografske literature. Među njima svakako prednjači pitanje autorstva ili suautorstva (*Antonius Werntle*) toga priručnika, kao i ono o vrsti samoga djela, odnosno o kontekstu njegove izrade i uporabe. Uz razradu tih pitanja u izlaganju će rečeno djelo biti predstavljeno – pri čemu će se ukazati na njegovu vrijednost i osobine – te pozicionirano u kontekstu hrvatske heraldičke baštine.

GABRIEL GRABAR

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

doktorand

gabrielgrabar@gmail.com

Omladinski marš na Učku (1955. – 1989.)

Savez omladine Jugoslavije kao masovna je organizacija na razne načine sudjelovao u organizaciji života mladih u Jugoslaviji. Tako je, osim poznatih omladinskih radnih akcija, Savez organizirao razne kulturno-prosvjetne aktivnosti poput izleta, koncerata, izložaba i sl. Od aktivnosti organiziranih od strane omladinaca na području Istre ističe se marš na Učku. Prvi takav marš istarski su omladinci organizirali 1955. godine. S ciljem obilježavanja desete godišnjice osnivanja I. istarske brigade, grupa se omladinaca 26. ožujka 1955. iz Pule uputila na put dug 158 km s Ilirskom Bisticom kao krajnjim odredištem. Grupi se na proslavi u Šapjanama pridružio i Vitimir Širola Pajo, zapovjednik I. istarske brigade, koji je tom prigodom grupi čestitao na uspješnom podvigu

te izrazio zadovoljstvo što mladi pokazuju interes i samoinicijativu za baštinjenje tekovina NOB-a. Nedugo nakon toga ta je inicijativa omladinaca naišla na odobravanje struktura vlasti te je preasla u manifestaciju koja se redovito održavala sve do 1989. godine. Marš je organiziran na način da bi se svi omladinci na kraju okupili na odmoru Poklon na Učki i to 1. travnja s ciljem komemoriranja I. istarske brigade „Vladimir Gortan“ i Prve oblasne konferencije USAOH-a za Istru koje su osnovane upravo na taj dan 1944. te bi na tim manifestacijama uz lokalne čelnike i sudionike NOB-a prisustvovali i najviši državni dužnosnici. Unatoč prvotnoj komemorativnoj funkciji marš na Učku postao je jedan od najpopularnijih događaja među mladima s područja Zajednice općina Rijeka kojima je predstavljao priliku za druženje s vršnjacima i nova poznanstva te sportski izazov. Iako je raspadom Jugoslavije održavanje marša prestalo na neko vrijeme, njegovo se nasljeđe i popularnost pokazalo jakim te je tako 1996. na inicijativu Buzetske udruge mladih ponovno pokrenut čime se tradicija održala do današnjih dana.

BRANKA GRBAVAC

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za povijesne i društvene znanosti
Zagreb
bgrbavac@hazu.hr

ŽELJKO DUGAC

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za povijest i filozofiju znanosti
Zagreb
dugachazu@gmail.com

Poslovna i društvena djelatnost zadarskog ljekarnika Filipa pok. Ivana Lupicini iz Firenze u drugoj polovici 14. stoljeća

U radu se na osnovi objavljenog i neobjavljenog arhivskoga gradiva i postojeće literature prikazuje poslovna i društvena djelatnost zadarskog ljekarnika Filipa pok. Ivana, pripadnika firentinske plemićke obitelji Lupicini koji je u zadarsku komunu došao krajem četrdesetih godina 14. stoljeća. U Zadru se Filip bavio trgovinom začинима, a posjedovao je apoteku/dućan. Svojim radom i boravkom u zadarskoj komuni stekao je ugled i sklopio mnoga prijateljstva sa zadarskim patricijima i građanima koji ga često imenuju svojim pravnim zastupnikom ili arbitrom u raznim pravnim sporovima. Boraveći i rađeći u zadarskoj komuni, poseban odnos izgradio je s uglednim zadarskim sukarnom Mihovilom pok. Petra što je razvidno iz njegove oporuke sastavljene u lipnju 1382. kod zadarskog bilježnika Ivana pok. Baldinota de Baldinottis iz Casolija, a koja također svjedoči i o njegovu materijalnom statusu. Proučavajući život i poslovne aktivnosti tog

zadarskog ljekarnika te komparirajući ga s radom ostalih ljekarnika u Zadru u 14. stoljeću, dobiveni su podatci o poslovnom i društvenom statusu onodobnih ljekarnika, ali i podatci koji su poslužili u rekonstrukciji povijesti same farmaceutske struke.

MONIKA GRDIŠA ASIĆ

Mokošica

monikagrdisa@gmail.com

***Petar Bianchi (1699. – 1740.) od Dubrovnika i Padove
do Beča: neraskidiva veza s Dubrovačkom Republikom do smrti***

Petar Bianchi rođen je u Dubrovniku gdje je završio srednjoškolsko obrazovanje. Nakon toga, poput mnogih mladića željnih znanja, odlazi u Italiju na daljnji studij. Nakon završenog studija medicine usavršavao se na Sveučilištu u Padovi. Za usavršavanje Senat Dubrovačke Republike odobrio mu je stipendiju čiji se iznos povećavao kroz godine. U Padovi provodi nekoliko godina, a po povratku u Dubrovnik izabran je za državnog liječnika. Zbog nesuglasica i želje za napredovanjem odlazi najprije u Italiju, a potom u Beč gdje postaje liječnikom carice Amalije. Nakon dolaska u Beč ponudio je svoje usluge Senatu Dubrovačke Republike, najprije kao informant o prilikama u Beču, da bi kroz pisma koja razmjenjuju bilo razvidno da redovito izvještava i o svim većim događajima. Iako daleko od domovine, i dalje osjeća veliku povezanost s Dubrovnikom. Dubrovačka Republika cijenila je njegovu odanost te mu Senat Dubrovačke Republike 1742. godine dodjeljuje naziv i službu poslanika Republike u Beču čime je potvrđena neraskidiva veza pojedinca i domovine. Izlaganje će se sastojati od biografije Petra Bianchija, s fokusom na njegovo obrazovanje i predispozicije za daljnje napredovanje u karijeri, zatim ulomaka odabranih pisama koje je slao u Dubrovnik koja dokazuju njegovu odanost i povezanost s domovinom te na kraju prikaz kruga obitelji i prijatelja. Za izlaganje se koristi arhivsko gradivo Državnog arhiva u Dubrovniku, serije *Diplomata et Acta* (18. stoljeće) i *Acta Consilii Rogatorum* (zapisnici Senata).

STIPICA GRGIĆ

Hrvatski institut za povijest
Odjel za suvremenu povijest
Zagreb
grgic.stipica@gmail.com

***Nogomet kao veza sa starim krajem:
efekti gostovanja Sydney i Melbourne Croatia u Hrvatskoj 1990. godine***

Jugoslavenski socijalistički režim djelovao je na razne načine među onim što su percipirali kao svoju dijasporu u svijetu. Primjerice, na polju kulture i sporta davali su različite potpore onim udruženjima koje su smatrali sebi odanima, dok su nastojali spriječiti utjecaj na dijasporu i kontakte sa zemljom iseljenja onih koje su smatrali prijetnjom za svoj opstanak. Hrvatska iseljenička zajednica u Australiji, koja je do 1970-ih brojila nešto manje od 100 000 pripadnika, bila je jako zainteresirana za sport, posebice nogomet. Za njih je nogomet bilo jedno od sredstava međusobnoga povezivanja i važan element provođenja slobodnog vremena. Njihovi dobro vođeni kulturni i nogometni klubovi, prije svega Sydney i Melbourne Croatia, uživali su velik ugled i redali uspjehe u toj državi, koja se inače do tada nije smatrala nogometnom nacijom. Ipak, baš radi jasnog deklariranja prohrvatskih stavova i simbolike bili su na neki način ostracirani od strane jugoslavenskih vlasti, koje su nastojale ograničiti njihov utjecaj na „svoju“ dijasporu u Australiji. To se ipak promijenilo 1990. kada je nakon prvih višestranačkih izbora u socijalističkoj Jugoslaviji Hrvatska demokratska zajednica preuzela vlast u tadašnjoj Socijalističkoj Republici Hrvatskoj. Najavljujući opsežne promjene unutar zemlje te bolje povezivanje sa „iseljenom Hrvatskom“, neposredno nakon uspješne turneje splitskog Hajduka po Australiji, Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) u ljeto 1990. u Hrvatsku je pozvala kombiniranu ekipu Sydney i Melbourne Croatia. Ona je nekoliko tjedana, dobrim dijelom o svom trošku, boravila u Dalmaciji, Hercegovini i središnjoj Hrvatskoj, odigraši pritom više dobro posjećenih utakmica. Ovaj će rad, temeljen ponajprije na analizi novinskih izvora iz tadašnje Hrvatske i Jugoslavije, ali i Jugoslavije, opisati efekte te turneje i postaviti pitanje koji su bili limiti utjecaja tog oblika neformalne diplomacije na tadašnju zainteresiranu sportsku javnost u Hrvatskoj, ali i hrvatsku dijasporu u Australiji.

IVAN GRKEŠ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
ivgrkes@ffzg.unizg.hr

TIHANA PETROVIĆ LEŠ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
tples@ffzg.unizg.hr

TIHANA RUBIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
trubic@ffzg.unizg.hr

***Zemlja – nadahnuće, istraživačka tema i simbol u
fotografskom i filmskom opusu Milovana Gavazzija od 1928. do 1939./1940.
godine***

Etnolog Milovan Gavazzi (1895. – 1992.) odmah po dolasku na zagrebački Filozofski fakultet 1927. godine organizira predavanja, oblikuje nastavni proces, osmišljava i pokreće djelatnost Etnološkog seminara. U okviru Seminara razvijena je razgranata sakupljačka, znanstveno-istraživačka, edukativna i izdavačka djelatnost, zbog čega je trebalo prikupiti, ali i snimiti vizualnu građu kojom se bilježi život i svakodnevica ruralnog stanovništva. Gavazzijeve fotografije imaju barem tri temeljne funkcije koje se često i prepleću, a služe: 1) kao ilustrativni materijal u znanstvenim i stručnim člancima, 2) znanstveni dokument u etnološkoj spoznaji i 3) kao obrazovno sredstvo. Odbranim primjerima fotografskoga opusa Milovana Gavazzija iz razdoblja od 1928. do 1939./1940. godine želi se ukazati na važnost fotografske i filmske baštine Arhiva Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju te na tadašnja temeljna Gavazzijeva istraživanja, vizualnu građu vezanu uz gospodarstvo, zemlju i njezinu obradu (oraće sprave i oranje) te zemlju kao građivni materijal (za keramiku, vernakularnu arhitekturu). U navedenim slučajevima Gavazzi zemlji i ljudima pristupa kroz življeno iskustvo u prostoru i vremenu, čime ga se može uvrstiti u kontekst hrvatske međuratne fotografije.

ANTE GRUBIŠIĆ

Muzej Slavonije

Osijek

ante.grubisic@mso.hr

Struktura zemljišta Vukovarskog vlastelinstva u prvoj polovici 18. stoljeća

Poslije rata s Osmanskim Carstvom u drugoj polovici 17. stoljeća Habsburškoj Monarhiji ostao je veliki financijski dug koji preko Dvorske komore nastoji anulirati darovanjem novostečenih slavonskih posjeda zajmodavcima ili pak prodajom namaknuti potreban novac. U četrdesetak godina toga procesa, u historiografiji poznatog kao dekameralizacija i vukovarski kraj, komorski okrug postao je 1728. privatni veleposjed grofa i baruna od Greillensteina Johanna Ferdinanda von Küffsteina, dvorskog savjetnika i upravitelja dvorske riznice. Tadašnja zamjena za vlastelinstvo u Ugarskoj, pridodavanje vukovarskom posjedu osam sela iz osječkog okruga od strane Dvorske komore i Küffsteinov dokup trgovišta Sotin i Tovarnik govori o složenosti procesa dekameralizacije koja će stvaranjem vlastelinstava odrediti ustroj, organizaciju i pravac razvoja (poljo)privrede velikog dijela slavonsko-srijemskog prostora u sljedeća dva stoljeća. Povijesna istraživanja o veličini, kvaliteti i strukturi zemljišnog prostora velikih vlastelinstava; u vukovarskom primjeru golemog, od preko 110 000 jutara, ali slavonsko-srijemskih (po 2000 čhv), obično su zasnovana na popisima kojima im se u ono vrijeme procjenjivala vrijednost i određivao porez. Sami po sebi oni su važan izvor za gospodarske prilike, daju uvid u veličinu obradive zemlje u sesijama, ali npr. ne popisuju one dijelove na vlastelinstvu koji nisu obrađivani, a veliki su izvor prihoda, kao što su to u prvom redu šume. Orađivani dijelovi, kao što su to oranice, izneseni su u broju sesija, no nije poznata njihova stvarna veličina, kvaliteta, položaj i granice pojedinih čestica što sve skupa u ono vrijeme onemogućava pomnije planiranje poljoprivredne proizvodnje. No, prvom vlasniku Vukovarskog vlastelinstva Küffsteinu bilo je to poznato te je, kako bi mogao zauzimati nove obradive površine isušivanjem močvara, planirati poboljšanja u poljoprivredi, spriječiti devastaciju šuma i na koncu pravilnije odrediti porez, dao premjeriti cjelokupno vlastelinstvo i izraditi kvalitetne karte. U cijeloj kontinentalnoj Hrvatskoj od sveukupno sačuvane kartografske građe vlastelinstava jedino za Valpovačko i Vukovarsko ima sačuvanih karata iz prve polovine 18. stoljeća, s tim da su valpovačke imale svrhu utvrđivanja točnih granica i prikazivanja stvarnih prirodnih obilježja, dok su vukovarske iz 1733. krupnijeg mjerila te s izmjerenom svakom česticom na vlastelinstvu i njihovom točnom veličinom u jutrima (*Joch*) upisanom u popratnu dokumentaciju. U ovom se izvoru prvi put susrećemo s modernim klasiranjem zemljišta u kojem su glavne kategorije zemljišta: oranice, vinogradi, vrtovi, livade, livade s vočkama ili drugim stablima, pašnjaci te šume ili grmlje. Nesumnjivo je takva dokumentiranost dovela do učinkovitijeg korištenja zemljišta, smanjivanja malverzacija te povećanja prihoda vlasnika jer se npr. odmah uvidjelo veliko odstupanje između procijenjenih površina zemljišta i stvarnih veličina. Zbog svoje vjerodostojnosti i objektivnosti vukovarske planove možemo smatrati jednim od najvažnijih povijesnih izvora među svim sačuvanim koji nam prikazuje sadržaj i bogatstvo oblika prirodnog

krajolika na dopadljiv, višebojni način, ali i točan kvantitativni raspored kategorija zemljišta kao pojava toga sadržaja. U cijeloj kontinentalnoj Hrvatskoj prve polovice 18. stoljeća tako detaljan uvid u strukturu zemljišta moguć je samo za vukovarski kraj, što je razlog odabira teme izlaganja.

DUBRAVKO HABEK

Medicinski fakultet Hrvatskoga katoličkog sveučilišta
Klinika za ženske bolesti i porode Kliničke bolnice „Merkur“
Zagreb
dhabek@unicath.hr

Mnogorodnost u obitelji Marije Terezije i Franje Lotarinškoga

Multiparitet, visoki natalitet uz postojeći visoki perinatalni mortalitet, bili su demografska i perinatalna slika 18. stoljeća Habsburške Monarhije u narodu, ali i nekim vladarskim dvorovima. Carica i kraljica Marija Terezija u braku s carem Franjom I. u dobi od svoje 20. do 39. godine rodila je šesnaestero djece iz šesnaest trudnoća: jedanaest djevojčica i pet sinova, troje djece umrlo je u dječjoj dobi, troje u mladenačkoj dobi. Dva sina bili su nasljedni vladari monarhije: Josip II. i Leopold II. Petnaestoro djece rođeno je živo, a jedna je djevojčica rođena bez znakova života u stavu zatkom i krštena od dvorske primalje u nuždi. Njezina snaha, supruga cara Lepolda II., Marija Ludovika, rodila je također šesnaestero djece iz njihova braka; dvanaest sinova i četiri kćeri, od kojih su dva sina umrla. Sin Marije Terezije i Franje I. Ferdinand Karl Anton i supruga mu Maria Beatrica imali su pak dvanaestero djece. Marija Terezija i njezine dvije snahe tako su postale rekorderke u višerodnosti u obitelji Habsburg s 44 porođaja. Osebujni vladarski i privatni život navlastito vladarice Marije Terezije u burnim prosvjetiteljskim vremenima u Europi 18. stoljeća bio je isprepleten još naglašenijom njezinom materinskom, odnosno opstetričkom anamnezom u devetnaest godina njezina reprodukcijskog razdoblja života.

MILJENKO HAJDAROVIĆ

Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
doktorand
miljenko@hajdarovic.com

Nastavna sredstva u budućnosti poučavanja povijesti

Nakon desetljeća užurbane digitalizacije nastave bez sustavnih istraživanja utjecaja digitalizacije na nastavu taj se proces nije zaustavio ni usporio. Prošlogodišnja javna opijenost probijem generativne umjetne inteligencije odrazila se i na obrazovni sustav. Novi projekti i pokušaji korištenja raznih digitalnih tehnologija (primjerice: XR – proširena stvarnost, AI – umjetna inteligencija, LMS – sustavi za upravljanje učenjem, OER – otvoreni obrazovni resursi itd.) imaju široku podršku kreatora obrazovnih politika u Hrvatskoj i Europskoj uniji. Izgledno je da i nakon nedavne pandemije postoji dodatni pritisak i na nastavnike povijesti za prihvaćanje digitalizacije. Premda igrifikacija (*gamification*) više nije novitet, elementi igranja i pripovijedanja unutar udžbenika, s ciljem poboljšanja angažmana i zadržavanja znanja interaktivnim narativima i metodologijom učenja temeljenim na igrama, imaju određeni potencijal i u nastavi povijesti. Od tradicionalnih se tiskanih udžbenika i nadalje očekuje tranzicija prema interaktivnim e-knjigama s multimedijским elementima i mogućom upotrebom umjetne inteligencije za personalizaciju obrazovnih iskustva i razvoja vještina. Integracija umjetne inteligencije mogla bi olakšati personalizirane putove učenja na temelju podataka o učenicima u stvarnom vremenu, istovremeno automatizirajući procese ocjenjivanja, nudeći trenutne povratne informacije i optimizirajući nastavnikovo vrijeme za prilagođenije interakcije. U sjeni digitalizacije nastave mnoga su otvorena pitanja. Nastavnici povijesti već godinama spominju problem smanjenja i ograničene pažnje učenika, ograničenost vokabulara ne samo povezano s historiografijom već i u govoru svakodnevice te sve slabije čitalačke sposobnosti. Na te se probleme nadovezuju već standardni problemi školskog predmeta Povijest – gomilanje sadržaja i faktografije od kurikuluma preko udžbenika nauštrb razvoja vještina. Nedavno doneseni predmetni kurikulum za osnovne škole i gimnazije samo je pogoršao tu situaciju, a prema najavama izgledno je da će se isto dogoditi i u strukovnim školama. Bez obzira na to hoće li u budućnosti nastavna sredstva biti tiskana ili digitalna, ostaje potencijal za njihovu ulogu u razvijanju kritičkog mišljenja, vještina razumijevanja pročitanog, kao i za razvoj povijesnog mišljenja. U predavanju će se uz pregled problematike predložiti i nekoliko mogućih smjerova razvoja udžbenika povijesti, kao i drugih obrazovnih sadržaja za poučavanje povijesti.

DIEGO HAN

Centro di ricerche storiche Rovigno
Centar za povijesna istraživanja Rovinj
diegohan@windowslive.com

**„Visoko humanitarna djela fašističkog režima” – oblikovanje
zemlje u antimalarijskoj kampanji na Rovinjštini između dvaju svjetskih ratova**

Iako je danas prva asocijacija na malariju pomisao o dalekoj i egzotičnoj bolesti, ta je patologija bila dugi niz stoljeća endemska za dobar dio istarskog poluotoka. Prvi put spomenuta u izvorima još 1320., malarija se redovno pojavljivala u epidemijским valovima u raznim dijelovima Istre sve do prvih desetljeća 20. stoljeća, kada je zahvaljujući snažnim naporima fašističkih vlasti u konačnici i iskorijenjena. Upravo se antimalarijska kampanja koju je Mussolini pokrenuo na nacionalnoj razini smatra jednim od rijetkih velikih uspjeha njegova totalitarističkog režima, zbog čega je cijeli proces popraćen snažnom propagandom koja je veličala svaku „pobjedu“ protiv te bolesti. U istarskom kontekstu najpoznatiji poduhvati vezani su uz bonifikacije na područjima dolina rijeke Mirne i Raše, iako je mnogo radnji poduzeto i na drugim mjestima. Jedan je takav slučaj onaj Rovinja i Rovinjštine, gdje se u međuratnom razdoblju okupio tim znanstvenika koji su uložili napore u rješavanje problema malarije kroz aktivno oblikovanje zemlje putem lokalnih bonifikacija, isušivanja močvara i voda stajačica, kopanja kanala radi boljeg upravljanja vodenim resursima itd. Na temelju ovdje ukratko opisanog konteksta u izlaganju će se analizirati odnos režima prema ekološkom sustavu na području Rovinjštine u okviru fašističke antimalarijske kampanje. Također, pokazat će se koje su metode korištene za borbu protiv te bolesti te kako su potonje utjecale na oblikovanje zemlje. Na koncu, razmotrit će se utjecaji i posljedice koje je antimalarijska kampanja imala za lokalnu politiku i ekonomiju.

ROBIN HARRIS

Zagreb
rdrharris48@gmail.com

***Izvešće britanskog poslanika u Jugoslaviji
Sir Nevilea Hendersona nakon atentata na kralja Aleksandra***

Britanska potpora Karađorđeviću režimu u Jugoslaviji bila je dosljedna, barem sve dok knez namjesnik Pavle nije potpisao Trojni pakt s Hitlerom u ožujku 1941. godine. Ta se politika odražavala u izvješćima uzastopnih britanskih poslanika, ali nikad gorljivije nego u depešama Sir Nevilea Hendersona, koji je preuzeo dužnost u Beogradu u prosincu 1929. godine. On nije vidio ništa loše u tome što je kralj Aleksandar te godine proglasio kraljevsku diktaturu, a razvio je i duboko divljenje prema monarhu.

Henderson je bio propisno shrvan viješću o Kraljevu ubojstvu u Marseilleu. Njegova depeša od 22. listopada 1934. britanskom ministru vanjskih poslova Sir Johnu Simonu vjerno je ponovila aktualnu promidžbu o (navodnim) posljednjim Kraljevim riječima. Pritom je istaknuo da je zemlja ujedinjena u tuzi smrću ovog „heroja i mučenika“, i umanjivao hrvatske primjedbe njegovoj vladavini. Tek je nevoljko priznao da bi Aleksandrov nasljednik, knez Pavle, mogao početi „ispočetka“. To odražava stupanj do kojeg su na britansku politiku utjecali veleposlanici koji su upijali sve što im je rečeno u Beogradu. Također pokazuje Hendersonovu sklonost obožavanju heroja diktatora s kojima se susretao. To će imati loše posljedice nakon što se kao veleposlanik preselio u Berlin 1937. godine.

KAROLINA HEGEDIŠ

Hrvatsko katoličko sveučilište
Zagreb
doktorandica
karolinahegedis@gmail.com

Posjedi kao pokazatelj moći. Primjer Morovičkih

U srednjem vijeku zemlja je bila pokazatelj moći neke obitelji. Zemlja, odnosno posjedi obiteljima su bili dodjeljivani kao nagrada za vjernost vladaru te za uspješnost u ratovanju. Jedna od poznatijih velikaških obitelji iz donjeg savsko-dravskog međurječja, Morovički, upravo je zbog svoje odanosti vladaru dobila na dar brojne posjede diljem Vukovske i Srijemske županije te Ugarske. Morovički su obitelj koja je nosila svoj pridjevak Morovički, to jest *de Maroth* prema posjedu Moroviću, koji je bio sjedište obitelji. Posjed Morović nalazi se na području Vukovske županije. Zahvaljujući ratovanju najpoznatijeg člana obitelji, Ivana, Morovički dobivaju posjede Valpovo te Nadašd. Dobivanjem navedenih posjeda Ivan Morovički dobiva pravo sudbenosti, ubiranja placarine na dnevnim i tjednim sajmovima, prevozarine i mostarine te neograničeno pravo korištenja pašnjaka, zemljišta, šuma, mlinova te ostalih dobara koja su se nalazila na tim posjedima. Također, Ivan je zbog svojih ratničkih, ali i ljudskih vrijednosti od kralja dobio posjed Athya, odnosno Šarengrad koji se također nalazi u Vukovskoj županiji te niz drugih posjeda. Uz Ivana je istaknuti član obitelji Morović bio i Ladislav za čije se vrijeme posjed Valpovo krenuo razvijati. Izgradnja tvrđave i dvora u Valpovu potaknuli su doseljavanje brojnog stanovništva na prostoru u blizini same tvrđave te je na taj način ubrzan razvoj Valpova koje s vremenom prerasta u vlastelinstvo, prometno te poslovno središte šireg prostora. Postupnim razvojem Valpovo postaje trgovište te je uvršteno među razvijenija trgovišta 15. stoljeća i parira sličnim gradskim naseljima i trgovištima na području Slavonije. Prilikom izlaganja dat će se kratki pregled posjeda obitelji Morovički te ukazati na povezanost između posjeda kojima je neka obitelj raspolagala i njezina društvena položaja i ugleda u društvu.

VIJOLETA HERMAN KAURIĆ

Hrvatski institut za povijest
Odjel za suvremenu povijest
Zagreb
vherman@isp.hr

Zaboravljani grobovi sudionika Prvoga svjetskog rata u kotaru Pakrac

U izvještaju Pokrajinske vlade u Zagrebu poslanom Ministarstvu vera u Beogradu 1922. navodi se da su se na području kotara Pakrac sudionici Prvoga svjetskog rata, pretežito vojnici austrougarske vojske, ali i pripadnici Antante, sahranjivali u tri naselja – u Pakracu, Lipiku i u Šeovici. Iznenađuje podatak o samo jednoj sahranjenoj osobi na mjesnom rimokatoličkom groblju u Pakracu, najvećem od svih grobalja u kotaru, isto koliko i na znatno manjem židovskom (izraelitičkom) groblju, dok se sahranjivanje na pravoslavnom groblju ne spominje. Umjesto toga navedeno je da je najveći broj sudionika rata sahranjen na bolničkom groblju u Šeovici, njih 70, ali nema naznaka da je riječ upravo o istom tom pravoslavnom groblju. To groblje danas se ne povezuje sa selom Šeovica, već s Japagom, prigradskim naseljem nastalim u 20. stoljeću širenjem grada uz brdo prema groblju. Nekoliko sahranjenih sudionika rata u Lipiku povezano je s boravkom ranjenika na oporavku u lipičkim toplicama, no više od toga nije poznato. Iako na mjesnom groblju u Pakracu postoji spomenik stradalima u Prvom svjetskom ratu, koji je podigao mještанин svojim stradalim suborcima, vrlo je malo saznanja o pojedinačnim grobnim humcima na rimokatoličkom i židovskom groblju u Pakracu, a posebice na groblju u Šeovici. Do današnjeg dana ostalo je sačuvano sjećanje na postojanje bolničkog groblja, ali ne i tko je na njemu sahranjen. No, to ne iznenađuje jer nije sačuvana svijest o važnosti pakračke bolnice u liječenju sudionika Prvoga svjetskoga rata, što je s obzirom na broj ozlijeđenih nužno moralo dovesti do formiranja danas zaboravljenoga vojničkoga groblja.

ROBERT HOLJEVAC
Hrvatski institut za povijest
Zagreb
robert.holjevac1@gmail.com

ZLATKO KUDELIC
Hrvatski institut za povijest
Odjel za novovjekovnu povijest
Zagreb
zkudelic@isp.hr

Historiografija o proučavanju društvenih interesnih mreža u upravljačkim strukturama gradova dugog 18. stoljeća. Kratki pregled stupnja istraženosti

Proučavanje obitelji, pojedinačnih pripadnika te strategije umrežavanja u upravljačkim strukturama urbanih sredina dugog 18. stoljeća zanimljiva je i svjetski poznata i obrađivana tema. Mnoga istraživanja i proučavanja u tome smjeru dobivaju zamah nakon uspostava teza o „društvenom kapitalu“ francuskog filozofa i sociologa Pierrea Bordieua (1930. – 2002.) pod kojim se kumulativno nalaze svi stvarani resursi (novac, imovina) koji su isprepletano ovisni o stvaranju društvenih mreža i povezanosti te odanosti među određenim interesnim skupinama. U tome smjeru započinju istraživanja interesnih skupina obitelji ili pojedinaca u upravljačkim strukturama urbanih sredina dugog 18. stoljeća, koja osim obiteljsko-genealoških analiza vladajućih obitelji te rekonstrukcija biografija njihovih pojedinih pripadnika sve više u fokus stavljaju detekciju takvih mreža. U hrvatskoj historiografiji ranomodernog doba i to osobito 18. i 19. stoljeća navedena tema nije još uvijek prema navedenom modelu dubinski istraživana. No, većina istraživanja i relevantnih radova nose velik potencijal u početnoj točki s koje istraživač može krenuti u rekonstrukcije tih društvenih mreža. Naznake takvih istraživanja u urbanim sredinama nalaze se u prikazima aktivnosti raznih pojedinaca unutar gradova na polju gospodarstva, politike, mecenatstva i kulture, u raznim monografijama gradova i urbanih sredina (npr. R. Horvat, *Kulturna povijest grada Varaždina* i sl.) te kompilacijama biografija (npr. *Ljudi 18. stoljeća na hrvatskom prostoru. Od plemića i crkvenih dostojanstvenika do težaka i ribara*, L. Čoralić et al., 2016.), kao i u enciklopedijskim natuknicama (npr. *Hrvatski biografski leksikon*). U izlaganju će se tako prikazati neki reprezentativni i značajniji primjeri takvih radova ili dijelova monografija koje čine polaznu točku istraživača u rekonstrukcijama umrežavanja obitelji u urbanim sredinama dugog 18. stoljeća, ukazujući na potencijal korištenja tih podataka u daljnjim istraživanjima navedenog pitanja.

ŽELJKO HOLJEVAC

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Zagreb

zeljko.holjevac@gmail.com

Uvođenje modernih zemljišnih knjiga u Vojnoj krajini

Zemljišne knjige u Vojnoj krajini temeljile su se na Jozefinskoj topografskoj i ekonomskoj (katastarskoj) izmjeri iz druge polovice 18. stoljeća i Krajiškom temeljnom zakonu iz 1807. godine. Tim je zakonom sustav vojnih lena iz 1754. preobražen u sustav nasljednih imanja „kućnih družina“, tj. krajiških zadruga. One su imale pravo uživanja zemlje koja se nalazila u vlasništvu vladara. Sve promjene nastale novom izmjerom, drugom uporabom, prodajom, kupnjom, zamjenom, nasljedstvom, opterećenjem ili odrješenjem zemljišta od kakve obveze unosili su gruntovničari u odjelima krajiške uprave u zemljišne knjige koje su se čuvale u zemljišno-knjižnim odjelima pukovnijskih sudova. One su sadržavale brojeve kućnih zadruga, imena i prezimena kućnih gospodara, položaj svakoga zemljišta i zemljišne posjede razvrstane na oranice i livade prve, druge i treće klase te voćnjake, vrtove i vinograde. Zemljišni posjedi dijelili su se u zemljišnim knjigama na baštinu i tzv. suvišnu zemlju. Baština se sastojala od okućnice i selišta koje nije moglo biti veće od 24 jutra oranica i livada u karlovačko-banskim i 34 jutra oranica i livada u varaždinsko-slavonskim pukovnijama. Baština je bila neotuđiva, dok se suvišna zemlja mogla s odobrenjem pukovnije prodati ili založiti, ali samo ako je takve zemlje bilo više od neotuđive četvrtine selišta. Novi Temeljni zakon za Vojnu krajinu iz 1850. priznao je krajiškim kućnim zadrugama pravo neposrednog vlasništva nad zemljom i ostalim nekretninama, ali pod uvjetom ispunjavanja dužnosti „služenja pod oružjem“ i podmirivanja poreznih obveza. Budući da katastar označava posjed, a gruntovnica vlasništvo, provedbom zakona iz 1879. o uvođenju gruntovnoga reda Banske Hrvatske iz 1855. u Hrvatsko-slavonsku Vojnu krajinu uvedene su za svaku krajišku katastarsku općinu moderne zemljišne knjige koje su predane kotarskim sudovima. Sastojale su se od glavne knjige s pripadajućim zemljišno-knjižnim (gruntovnim) ulošcima (posjedovnica, vlastovnica, teretovnica) o svim zemljišnim posjedima i njihovim vlasnicima te zbirke isprava koja se vodila skupno za sve glavne knjige jednoga suda.

FILIP HREN

Hrvatsko katoličko sveučilište
Sveučilišni odjel za povijest
Zagreb
filip.hren@unicath.hr

Dvije zemlje ili jedna? Dobrosusjedski odnosi i obrana Hrvatske, Slavonije i Unutrašnje Austrije u prvoj polovici 17. stoljeća

Osmanске navale prema hrvatskim zemljama i dalje na sjeverozapad inicirale su proces njihova zbližavanja s austrijskim pokrajinama, napose onima Unutrašnje Austrije. Kako je osmanska ugroza rasla, tako se i uzajamnost Hrvatske, Slavonije, Štajerske, Koroške, Kranjske pa i Goričke grofovije povećavala. Nesumnjivo, dva su najjasnija pokazatelja odredbe bručkog sabora iz 1578. kojima su unutrašnjoaustrijske zemlje izravno upletene u upravu nad dijelom Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva i Sisačka bitka 1593. godine u kojoj su pored banskih postrojbi sudjelovale brojne snage Unutrašnje Austrije i drugih habsburških Nasljednih Zemalja. U prvoj polovici 17. stoljeća sukobi s Osmanlijama umnogome mijenjaju svoju narav jer je zaustavljeno njihovo daljnje širenje na štetu zemalja pod habsburškom krunom. Razdoblje je to svršetka Dugog rata (1591./1593. – 1606.), ali i Tridesetogodišnjeg rata (1618. – 1648.) za vrijeme kojega su borbe na habsburškoosmanskom pograničju bile od sekundarnog značenja politikama cara i sultana. Međutim, tijekom tih ratova Osmanlijama se u borbi protiv Beča pridružuje dio ugarskog plemstva predvođen trima erdeljskim knezovima, što pak pred vojnu suradnju unutrašnjoaustrijskih i hrvatskih zemalja postavlja novu vrstu izazova. U ovom referatu želi se prikazati na koji su način spomenute zemlje bile ugrožene te kako su zajedničkim snagama djelovale prema novoj prijetnji u kontekstu ratnih zbivanja prve polovice 17. stoljeća.

IVAN HRSTIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Zagreb
Ivan.Hrstic@pilar.hr

Prozor u „stari kraj“ – propagandna uloga časopisa Matica za vrijeme Hladnoga rata

Politički zaokret Jugoslavije prema Zapadu nakon Rezolucije Informbiroa 1948. obuhvatio je i promjenu iseljeničke politike. Milijuni iseljenika i njihovih potomaka u Sjevernoj i Južnoj Americi, Oceaniji te Zapadnoj Europi predstavljali su izniman potencijal u pronalasku saveznika na međunarodnoj sceni. Stoga je jugoslavensko političko vodstvo odustalo od inicijative masovnog povratka iseljenika, a veći napor uložilo u

razvoj dijaspora u okviru useljeničkih društava unutar kojih su se formirale. U tom se kontekstu od 1951. osnivaju matice iseljenika u svim republikama. Među njima naj-snažniju aktivnost u narednim desetljećima razvila je Matica iseljenika Hrvatske, koja je od 1952. započela s tiskom časopisa *Matica*. Časopis se brzo profilirao kao ključan propagandni alat u odnosu s iseljenicima, a cilj je izlaganja analizom časopisa mapirati i analizirati strategije koje je Jugoslavija koristila u svrhu (re)konstrukcije identiteta iseljenika i njihovih potomaka. Posebno važnu ulogu pri tome imala je slika zemlje koja je distribuirana u inozemstvo. Njezinu prezentaciju sačinjavao je vizualno bogat fotografski materijal, koji je bio popraćen ilustrativnim tekstovima. Cilj je bio buđenje snažnih emocionalnih reakcija kod iseljenika, koje su oni u velikom broju i iskazivali po stupanju u kontakt s uredništvom časopisa putem pisama. Analize časopisa *Matica* omogućiće uvid u kapacitet tog tipa medija za proizvodnju emocija, njihovu objektivizaciju te u konačnici i politizaciju.

NEVEN ISAILOVIĆ

Istorijski institut

Beograd, Srbija

neven.isailovic@gmail.com

***Zemlja, država, rusag, župa(nija), županat, kotar:
prilog pojmovniku srednjovjekovne Hrvatske, Bosne i Srbije***

Pojmovi kojima su označavani teritoriji i teritorijalne jedinice na prostoru južnoslavenskih zemalja našli su svoje mjesto u više općih rječnika i pojmovnika i o njima je raspravljano u brojnim monografijama i znanstvenim radovima, ali nisu bili predmetom posebnih historiografskih i filoloških studija. Višejezičnost i višestruke pravne tradicije zahtijevaju komparativan pristup prilikom proučavanja navedenih pojmova, ne samo usporedbom njihova značenja i upotrebe u različitim državama, već i unutar istih političkih granica, jer jedan pojam nije uvijek imao isto značenje. Prostor srednjovjekovne Hrvatske, Bosne i Srbije predstavlja pogodan okvir za komparativno istraživanje uslijed dovoljnog broja sličnosti i ujedno dovoljnog broja razlika koje se mogu uočiti u izvorima. Oslanjajući se ponajprije na gradivo na slavenskom jeziku, ali uz osvrt na latinske, talijanske i osmanske izvore, nastojat će se utvrditi što su u spomenutim, jezično bliskim državama značili pojmovi kao što su zemlja, država, župa/županija, županat, kotar, ali i riječi inozemnog podrijetla poput rusaga (*ország*), uz osvrt na druge bliske pojmove iz slavenskih i neslavenskih izvora, kao što su knežstvo, vladanje, oblast, međa, *comitatus*, *contrata*, *provincia*, *districtus* itd., od kojih su neki vezani uz titule, dok su neki općenitijeg karaktera. Osim što će se pokušati utvrditi izvorna i naknadna značenja pojmova, razmotrit će se i njihov razvoj od avarsko-slavenskog razdoblja do kasnog srednjeg vijeka, kao i utjecaj mađarskog i bizantskog teritorijalno-administrativnog ustroja na terminologiju južnih Slavena, ali i utjecaj izvorno slavenskih pojmova na Ugarsku i, u manjoj mjeri, Bizantsko i Osmansko Carstvo.

SNJEŽANA IVČIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Baza za radničku inicijativu i demokratizaciju

Zagreb

snjezana.ivcic@gmail.com

Veze Hrvatskog Crvenog križa i sestrinstva

Istraživanje se bavi slabo istraženim vezama Hrvatskog Crvenog križa i sestrinstva u Hrvatskoj od 1940-ih do 1991. godine. Djelovanje Crvenog križa i sestrinstva povezano je od svojih samih početaka te su mnoge djelatnosti koje su danas institucionalizirane proizašle iz zajedničkog djelovanja. Taj aspekt zajedničkog rada i doprinosa području zdravstva ostao je zanemaren te je slabo/nedovoljno istraživan u Hrvatskoj. U okviru Hrvatskog Crvenog križa osnovano je 1943. „sestrinstvo“ koje su činile dobrovoljne bolničarke, pomoćne bolničarke i dobrovoljne radnice Crvenog križa. Pripadnice sestrinstva pružale su prvu pomoć ranjenicima i unesrećenim osobama, negovale bolesnike, vodile brigu o djeci, raskuživale prostore itd. Hrvatski Crveni križ bolničarske tečajeve drži od 1946., a povezanosti Crvenog križa i sestrinstva svjedoči i osnivanje škole za medicinske sestre Crvenog krsta Jugoslavije 1952., koja je djelovala do 1973. kada je pripojena Višoj medicinskoj školi u Beogradu. Ovo istraživanje fokusira se na tri djelatnosti/aktivnosti koje je u navedenom razdoblju provodio Hrvatski Crveni križ uz pomoć medicinskih sestara, a koje su s vremenom postale dio zdravstvenog sustava i zakonodavstva. Djelatnosti koje su tema ovog istraživanja jesu zdravstvena njega u kući, prevencija i liječenje alkoholizma te dobrovoljno davanje krvi. Zdravstvena njega u kući službeno je postala dio zdravstvenog sustava izmjenama Zakona o zdravstvenoj zaštiti 1993., a do tada se nakon Drugog svjetskog rata razvijala u okviru djelovanja Hrvatskog Crvenog križa. Pri Glavnom odboru Crvenog križa 1953. osnovano povjerenstvo za borbu protiv alkoholizma, a 1958. osnovan je Savez protiv alkoholizma u Hrvatskoj čiji se rad uvelike oslanjao na rad Crvenog križa. Institut za proučavanje i liječenje alkoholizma osnovan je 1965. pri bolnici Sestara milosrdnica, ali Crveni je križ i dalje nastavio predano raditi na liječenju i prevenciji alkoholizma. Promoviranje dobrovoljnog davanja krvi također ima dugu tradiciju od 1953. godine te je i danas dio aktivnosti koje provodi Crveni križ. U provođenju i popularizaciji tih djelatnosti veliku ulogu imaju medicinske sestre i dobrovoljne bolničarke Crvenog križa bez čijeg rada one ne bi bile uspješno provedene i kasnije integrirane u zdravstveni sustav. Ovaj se rad temelji na arhivskom istraživanju u Hrvatskoj, Sloveniji i Srbiji te proučavanju dostupne znanstvene i stručne literature.

MARIO JAGER

Osnovna škola Franje Krežme

Osijek

mario_jager@yahoo.com

Primarni povijesni izvori za poznavanje povijesti Slavonije, Baranje i Srijema u udžbenicima povijesti za sedme i osme razrede osnovne škole

Korištenje primarnih povijesnih izvora važno je za poučavanje u nastavi povijesti jer se učenici mogu direktno povezati sa svojom prošlošću i razvijati vlastite stavove i osobnu svijest o prošlim događajima. Navedeno ojačava razvoj kritičkog i deduktivnog mišljenja za razumijevanje prošlosti, ali i sadašnjosti, a posebno je zanimljivo ako se to može postići učeći o povijesti kraja u kojem netko živi, na konkretnim poznatim primjerima u učioničkoj i izvanučioničkoj, odnosno terenskoj nastavi. Neminovno je da nastava takvim pristupom postaje intrigantna, zanimljiva i izazovna, a učenici su daleko motiviraniji za sudjelovanje i rad. Za istraživanje će biti korišteni svi udžbenici za sedme i osme razrede osnovnih škola odobreni od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja (Školska knjiga, Alfa, Profil Klett i Alka script). U izlaganju će se dati osvrt na povijesne sadržaje o prostoru Slavonije, Baranje i Srijema u udžbenicima povijesti za sedme i osme razrede te istražiti zastupljenost primarnih povijesnih izvora. Analizom će se udžbenika kvantitativno i kvalitativno istražiti zastupljenost primarnih izvora koji govore o Slavoniji, Baranji i Srijemu. Kvantitativnom metodom utvrdit će se ukupan broj pisanih, slikovnih i materijalnih izvora, usporedit će se primarni povijesni izvori s obzirom na razinu učenja te sličnosti i razlike u izboru izvora među izdavačima. Istraživanje bi moglo biti zanimljivo autorima nekih novih udžbenika, odnosno dati nove ideje i smjernice pri njihovu pisanju, a o čemu će također biti govora u izlaganju.

JOSIP JAGODAR

Državni arhiv u Slavanskom Brodu

jjagodar91@gmail.com

Poljoprivreda i druga pitanja vezana uz zemlju u Kraljevskoj kotarskoj oblasti u Oriovcu (1881. – 1886.)

U radu će se predstaviti i analizirati pitanja vezana uz poljoprivredu, šumarstvo, stočarstvo, veterinarstvo, lov i ribolov. Dosadašnja istraživanja nisu detaljnije obrađivala navedene teme na području Kraljevske kotarske oblasti u Oriovcu koju su činile upravne općine Bebrina, Kaniža, Kobaš, Nova Kapela, Sibirj, Stupnik i Oriovac. U Državnom arhivu u Slavanskom Brodu čuva se više stotina dokumenata koji sadrže izvještaje o stanju usjeva, livada, voćnjaka i žetvi poljoprivrednih kultura. Uz to, posebno su zanimljiva izvješća o elementarnim nepogodama i drugim štetama koje su činile divlje

životinje. Zaštita šuma bila je jedan od prioriteta, stoga su sačuvani dokumenti o prijavama šumskih šteta, plaćanju globa, kaznenih presuda i prekršajnih prijava počinitelja šteta. Kako je na području kotarske oblasti bio zaposlen veterinar, analizirat će se izvještaji o zdravstvenom stanju stoke, ugroženosti od bijesnih pasa, godišnjim sajmovima, održavanju stočnog fonda te sprječavanju širenja bolesti stoke. U radu će se spomenuti i dozvole i zabrane napasivanja stoke na zajedničkim pašnjacima, prijave prekršitelja te stoka koja je pronađena na ispaši bez pastira. Posebno je zanimljiva tema lova i ribolova te tretiranje zabrane lova na području kotara, organiziranje hajki na divljač i nagrade koje su mještani dobivali za odstrijeje bijesnih pasa i druge divljači koja je stvarala štetu. U radu će se analizirati i korespondencija kotarske oblasti s upravnim općinama iz koje je vidljivo plaćanje poreza za puške i lov, plaćanje globi zbog prekršaja lovnog zakona i davanje lovišta u zakup privatnim posjednicima koji su upravljali lovištem i plaćali godišnju naknadu. Na kraju rada sistematizirat će se obrađena dokumentacija i usporediti s literaturom koja obrađuje navedeno razdoblje u drugim kotarskim oblastima te obrazložiti značaj poljoprivrede u svakodnevnom životu potkraj 19. stoljeća.

BRANIMIR JANKOVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

bjankovi@m.ffzg.unizg.hr

Je li proces suočavanja s kolonijalnom poviješću relevantan za hrvatsku povijest?

Ulogu Kongresa hrvatskih povjesničara možemo zamisliti ne samo kao mjesto predstavljanja tekućih istraživanja već i sumiranja rasprava u razdoblju nakon prethodnog Kongresa te postavljanja širih pitanja i otvaranja novih velikih tema za buduća istraživanja. Stoga je održavanje Kongresa u Slavoniji bila prilika ne toliko za razmjerno općenitu središnju temu „Zemlja“, koliko za nova propitivanja velike teme regija hrvatske povijesti, odnosno europskih regija hrvatske povijesti, kao prostornih okvira koji nezaobilazno određuju hrvatsku povijest. Osim toga, polemika o povučenom udžbeniku povijesti „Zašto je povijest važna?“ još je jednom potvrdila uvijek aktualno pitanje stavljanja povijesti u službu nacionalnog identiteta. S time je povezano problematiziranje dominacije nacionalne paradigme u historiografiji i pokušaji njezina nadilaženja kroz transnacionalnu i globalnu historiju te druge pristupe koji su trenutno u fokusu međunarodne historiografije. U njoj se zadnjih godina, povrh toga, posebno raspravljalo o odnosu prema kolonijalnoj prošlosti. Ne samo da ta rasprava nije zasjenjena aktualnim ratovima u Ukrajini i na Bliskom istoku već se i oni promatraju iz perspektive kolonijalizma. Štoviše, u Njemačkoj je u tijeku „Historikerstreit 2.0“, polemika o mjestu Holokausta u odnosu spram kolonijalizma i drugih genocida. U Hrvatskoj tome još uvijek nije pridavana veća pozornost. Nešto više prostora zadobili su tek prijepori o Meštrovićevim skulpturama „Indijanci“ u Chicagu, pokazujući da nije moguće ostati po strani od globalnih rasprava. Isto tako, prethodni Kongres hrvatskih povjesničara

održan je 2021. u Rijeci, s programom obilaska Muzeja grada Rijeke u palači Šećerane, nekadašnjoj rafineriji šećera koja je preko Habsburškog Carstva i nizozemskih trgovača bila uključena u kolonijalnu proizvodnju šećera. Ti i drugi primjeri koje ću iznijeti poticaj su da iz nove perspektive promotrimo hrvatsku povijest i postavimo pitanje u kojoj mjeri međunarodna rasprava o suočavanju s kolonijalnom prošlošću rezonira s hrvatskom poviješću. Vrijedi promišljati o tome jer su u hrvatskom društvu iznimno aktualna pitanja migracija i demografskih promjena u svjetlu velikog povećanja broja stranih radnika u Hrvatskoj. Mnogi od njih dolaze iz zemalja koje imaju kolonijalnu prošlost. Njihova brojnost i slučajevi napada na njih otvorili su i u hrvatskoj javnosti globalne prijepore oko pitanja migracija i rasizma, (ne)prihvaćenosti i integracije. Stoga je postavljanje pitanja koliko su rasprave o suočavanju s kolonijalnom prošlošću relevantne za hrvatsku povijest upućivanje povijesne struke na veće bavljenje aktualnim društvenim temama. Osim toga, riječ je o poticanju promatranja hrvatske povijesti u bitno širim okvirima koji nadilaze nezaobilazne nacionalne i regionalne granice Srednje i Jugoistočne Europe te Sredozemlja i usmjeravaju je prema – „globalnoj povijesti Hrvatske“.

VALENTINA JANKOVIĆ BARBARIĆ

Hrvatsko katoličko sveučilište

Sveučilišni odjel za povijest

Zagreb

valentina.jankovic@unicath.hr

***Vremenske (ne)prilike, prirodne pojave i gospodarenje
plemičkim posjedima u središnjoj Hrvatskoj s kraja 17. i u 18. stoljeću***

Živeći u vremenima kada svakodnevno svjedočimo različitim oblicima vremenskih ekstrema i prirodnih nepogoda dijelom kao posljedice rapidnih klimatskih promjena, značajnom mi se za istraživanje odnosa čovjeka i zemlje učinila tema opisa, utjecaja i doživljaja vremenskih prilika i različitih prirodnih pojava u povijesnoj zbilji, napose u odnosu prema zemlji ljudi s hrvatskog ranonovovjekovnoga prostora. Namjera je u izlaganju opisom poljoprivrednih i gospodarskih radova kroz godišnji hod na zemljišnim posjedima plemstva prikazati način gospodarenja te analizom sačuvanih zabilješki o vremenskim prilikama, nerijetko nepogodama (hladnoći, olujama, oborinama, poplavama, vjetrovima, vrućinama) utjecaj vremenskih pojavnosti na svekoliko gospodarenje zemljišnim dobrima. Vremenske su pojavnosti, uobičajene, ali i one izvanredne, diktirale mogućnosti poljoprivredne proizvodnje, uspješan urod ili njegov izostanak, nestašice, bolesti, pokretljivost, putovanja i migracije, trgovinu i posljedično cijene i prihode. Jednako su tako primoravale na različite prilagodbe i mijene, stoga će se u izlaganju pozornost posvetiti i promatranju odnosa suvremenika prema zabilježenim vremenskim prilikama i prirodnim pojavama, njihova subjektivnog osjećaja i doživljaja te postupaka prilagodbe nastalim životnim situacijama. Izlaganje će se temeljiti na

arhivskim vrelima, ponajviše korespondenciji i privatnim zabilješkama o gospodarenju posjedima pojedinih plemićkih obitelji sa zemljišnim dobrima na području Varaždinske i Zagrebačke županije u razdoblju s kraja 17. do sredine 18. stoljeća.

MARIO JAREB

Hrvatski institut za povijest
Odjel za suvremenu povijest
Zagreb
m_jareb@yahoo.com

***Američka izvješća o unutarnjem stanju u Hrvatskoj
neposredno nakon svršetka Drugoga svjetskog rata***

Djelovanje američkoga konzulata, koji su prekinule vlasti NDH u ljeto 1941., nije obnovljeno neposredno po svršetku rata i obnove jugoslavenske vlasti u Zagrebu nakon svibnja 1945. godine. Do toga je došlo tek u proljeće 1946., no američki su predstavnici stanju u Hrvatskoj od početka posvećivali veliku pozornost. U uvjetima izgradnje novoga totalitarnog komunističkog režima u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji i Federalnoj Hrvatskoj (Narodnoj Republici Hrvatskoj) njihova brojna izvješća ukazuju na stvarno stanje u hrvatskome društvu u tome vremenu, koje je umnogome odudaralo od agitpropovski oblikovane slike koju su svijetu nudile „narodna vlast“ i dirimirani mediji. Američka izvješća ukazuju na veliko nezadovoljstvo u Hrvatskoj novom vlašću. Pritom su s pravom ukazali na nemoć oporbe, odnosno HSS-a kao nekoć vodeće političke stranke. Kao snagu koja se odupirala namjerama režima da nametne svoj monopol i koja je uživala znatno povjerenje širokih slojeva stanovništva isticana je Katolička Crkva predvođena zagrebačkim nadbiskupom Alojzijem Stepincem.

ZDRAVKA JELASKA MARIJAN

Hrvatski institut za povijest
Odjel za hrvatsku povijest 19. stoljeća
Zagreb
jelaska@isp.hr

Pomorci i vlasnici brogarskih društava obitelji Ferić

Promjene državnih granica i uloga upravnog središta koju Split dobiva u međuratnom razdoblju utjecale su i na promjenu značenja pojedinih gospodarskih grana u strukturi gradskoga gospodarstva. Pomorstvo tek u međuratnom razdoblju postaje značajna gospodarska grana u Splitu, a u gradu 1930-ih sjedište ima veći broj pomorskih poduzeća. Za temu ovog rada izabrano je jedno od manjih pomorskih poduzeća, koje se

s vremenom diobom obiteljske imovine podijelilo na dva još manja, na čijim se primjerima razmatra više pitanja važnih za razvoj grada, odnosno za promjene njegove društvene i gospodarske strukture. Na temelju arhivske građe koja sadrži podatke o vlasnicima i pomorcima istražuje se interes domicilnog stanovništva za pomorstvo, struktura zaposlenih s obzirom na mjesto rođenja i mjesto prebivanja te promjene gravitacijskog područja Splita.

DANIJEL JELAŠ

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Odsjek za povijest

djelas@ffos.hr

Zemljišni odnosi i gradske općine Vukovske županije

U izlaganju će se na temelju diplomatske građe donijeti pregled dostupnih podataka o djelovanju općinske uprave u pogledu zemljišnih odnosa na području Vukovske županije u razvijenom i kasnom srednjem vijeku. Jedan aspekt koji će biti obrađen jest uloga gradskih vlasti u predmetima kupoprodaje zemljišta. Drugi će aspekt biti pitanje teritorija gradskih općina, neteritorijalne nadležnosti gradske uprave. Glavni izvor na koje se izlaganje oslanja bit će isprave gradskih općina Iloka, Gorjana i Erduta, ali će se koristiti i druga relevantna diplomatska građa.

IVAN JELIČIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Odsjek za talijanistiku

ivan.jelicic@uniri.hr

Poginuli na krajnjem dijelu talijanske zemlje, poslijeratni gubici i kultura sjećanja u talijanskoj Rijeci

Prvo poslijeratno razdoblje snažno je obilježilo povijest grada Rijeke. Kraj Prvog svjetskog rata i primirje bili su početak dugogodišnjeg i složenog procesa tranzicije iz Austro-Ugarske Monarhije, procesa koji će, nakon D'Annunzijeve okupacije i neuspješne epizode nezavisnog grada države, skončati tek u siječnju 1924. kada Rijeka biva anektirana Kraljevini Italiji. U tim poslijeratnim godinama riječko društvo suočilo se s nekoliko krvavih događaja, od kojih je najpoznatiji „Krvavi Božić“ 1920. godine. Osim navedenog ratnog sukoba između riječkih legionara i vojnika Kraljevine Italije u raznim manjim političkim obračunima i manifestacijama te prilikom državnog udara na riječku državu više desetaka osoba izgubilo je živote. Već u trenutku svoje smrti poginuli

u „bratoubilačkom“ sukobu i ostali usmrćeni postali su mučenici za talijanstvo grada. Pokopani na gradskom groblju, njihovih grobovi postali su mjesto kulture sjećanja, a u politici pamćenja fašističkog režima apoteozu doživljavaju ekshumacijom i premještanjem u novoizgrađenu kriptu podno katoličke crkve u izgradnji. Izlaganje će predstaviti prikupljene podatke o ljudskim gubicima u Rijeci od 1918. do 1924. godine te ukazati na kulturu sjećanja poslijeratne i fašističke Rijeke. Naglasak će biti stavljen na nacionalno prisvajanje zemlje žrtvenom smrću i na oblikovanje sjećanja izgradnjom krajobraza.

MANUEL JELIĆ

Rijeka

jelic.manuel@gmail.com

***Ekonomija materijalnoga i ikonomija duhovnoga
– srpski srednjovjekovni manastirski posjedi***

Srpska se srednjovjekovna država unatoč osamostaljenju Stefana Nemanje krajem 12. stoljeća od snažna politička utjecaja Bizanta te kasnijih sukoba i animoziteta između srpskih vladara i bizantskih careva neće moći, a u konačnici ni htjeti, osloboditi religijskih i kulturnih stremjenja koja su snažno zračila iz Konstantinopola i Soluna. Duhovne spone bizantske civilizacije sa slavenskim ozemljem trajno su označile pripadnost predmodernoga srpskoga etnosa unutar kulturno-lingvističke zajednice – *Slavia ortodossa*. Nakon pada Konstantinopola 1204. i razdoblja *interregnuma* Latinskoga Carstva u tomu prijelomnom 13. stoljeću za srpske zemlje i pomorske dolazi do njihova političko-teritorijalnog širenja i umjetničko-kulturnog uzdizanja. Nakon obnove 1261. već onemoćalog Bizantskog Carstva uz političku slabost i sve snažniju penetraciju Turaka Seldžuka u povijesne bizantske provincije posljednjoj vladarskoj dinastiji Romeja nije ništa drugo preostalo osim znakovita kulturnog uzleta u 14. stoljeću poznatom kao renesansa Paleologa i vjerska pokreta hezihazma. Među dostignućima se ističu i manastiri. Geneza srednjovjekovnih manastira od (hagio)topografije njihova smještaja preko umjetničkog rasporeda fresaka i ikona te raznih darivanja do funkcionalne gospodarsko-ekonomske jedinice predstavlja znakovit povijesni fenomen koji se interpretira na više razina. Ktitori su srpskih srednjovjekovnih manastira zadužbine neminovno namijenili za svoje posljednje počivalište, ali i za propagiranje vlastite političke i/ili staleške moći u društvu. Život u manastiru bio je reguliran ustavom ili tipikom carigradske, kasnije jeruzalemske, tradicije, a uz temeljni molitveni i liturgijski život bila je zastupljena intelektualna i fizička djelatnost. Pojedina manastirska vlastelinstva imala su visok postotak obradive i darovane zemlje (metoha) koju su koristili za poljoprivredni i stočarski rad. Tako obimni manastirski vlastelinski posjedi uključivali su više dionika unutar samog proizvodnog procesa. Uz monahe na većim i značajnijim manastirskim vlastelinstvima radili su i zavisni seljaci – *parici* i baštinici – *pronijari*. Manastirska proizvodna materijalna dobra koristila su se i za internu upotrebu među žiteljima manastira i za prodaju. Obradiva zemlja i plodovi s iste odražavali su se i na manastirsku kuhinju, a time i prehranu monaha koja je bila propi-

sana tipikom. Uz proizvodnju dobara manastirsko je vlastinstvo imalo i svoje groblje za monahe i sve one koji su po ktitorskom pravu smjeli biti ondje pokopani. Tako je simbolika zemlje u dubokom kršćanskom imaginariju srednjovjekovnog čovjeka opterećenoga grijehom, a posebno monaha u kasnijim razdobljima, odjekivala snažnom biblijskom riječju: „U znoju lica svoga kruh svoj ćeš jesti dokle se u zemlju ne vratiš: ta iz zemlje uzet si bio – prah si, u prah ćeš se i vratiti.“

MARKO JERKOVIĆ

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

mjerkovic@fhs.unizg.hr

Papina bula Quo elongati i koncepcije posjedovanja u ranoj franjevačkoj zajednici

Papina bula *Quo elongati* iz 1230. prva je pravna evaluacija i interpretacija franjevačkoga *Pravila (Regula bullata)* iz 1223.). Izdana kao odgovor na potrebu uprave Reda za jasnijim definiranjem temeljnih principa franjevačkoga redovničkog opsluživanja, bula – između ostaloga – utvrđuje i odnos zajednice prema materijalnim dobrima. Značaj bule ogleda se u tome što njezini pravni standardi postaju temeljne referentne točke oko kojih se unutar Reda razvijaju dugotrajne diskusije o prakticiranju evanđeoskoga siromaštva. Izlaganje utvrđuje koje pravne koncepcije posjedovanja Papinska kurija integrira u normativni korpus Reda i analizira modele autoriteta uz pomoć kojih se nastojalo osigurati realizaciju novih koncepcija. Istražuje se i utjecaj bule na poimanje franjevačkoga siromaštva, (ne)suglasja do kojih dolazi zbog njezine primjene te recepcija bule u okvirima ranoga normativnog razvoja Reda. U tom kontekstu istraživanje u obzir uzima i komentar *Pravila* pariških magistara (1241./1242.), bulu *Ordinem vestrum* (1245.) te konstitucije Reda 1239. – 1260. godine.

MILENA JOKSIMOVIĆ

Arhiv Srba u Hrvatskoj

Zagreb

milena.z.joksimovic@gmail.com

Katarina Celjska / Kantakuzina Branković – nove perspektive

Katarina Celjska, supruga Ulrika II. Celjskog i kći srpskog despota Đurđa Brankovića i Irene Kantakuzin, praunuke bizantskog cara, obilježila je jedno razdoblje hrvatske, slovenske i srpske, ali i austrijske, talijanske i turske povijesti. Još je za života svog supruga obavljala izvjesne upravne poslove kao „*Dei gracia Cillie, Ortemburge Zagorieque etc. comitissa... necnon regni Sclavonie banissa*“. Od posebne važnosti bilo je njezino

djelovanje u Varaždinu i zagrebačkom Gradecu. Nakon nasilne smrti Ulrika II. 1456. godine naslijedila je posjede Celjskih na području današnje Hrvatske i Slovenije i nekoliko godina gospodarila njima. Popustivši, najzad, ogromnom pritisku moćnika u svojoj okolini, prije svega cara Fridrika III. Habsburškog, odustala je od pokušaja da vlada celjskim posjedima te ih je prepustila caru Fridriku III., odnosno slavonskom banu Janu Vitovcu i njegovoj svojti. Nekoliko godina kasnije od goričkih je grofova kupila dvorac Belgrado u Furlaniji i prepustivši ga svom bratu Stefanu Slijepom, otišla u Tursku sestri Mari, udovici sultana Murata II. Ondje je nastupala kao posrednica za sklapanje mira između Mletačke Republike i Porte, pa je tako zapala u nemilost novog sultana i bačena je u tamnicu. Sultan je pokušao dobiti novac od prodaje dvorca Belgrado, pa se o tome vodila intenzivna prepiska s mletačkim vlastima i goričkim grofovima. Ova fascinantna žena u patrijarhalnom i nerijetko okrutnom društvu balkansko-mediteranskog srednjovjekovlja, na vjetrometini neprekidnih ratnih okršaja i sukoba vjeroispovijesti i religija, odvažno se suprotstavila moćnim muškarcima oko sebe, boreći se za vlast nad posjedima na koje je polagala pravo. Putovala je od Smedereva preko Gradeca i Varaždina do Celja i Udina, preko Dubrovnika i Krfa sve do Sera i Carigrada. Svjedočanstva o njezinu djelovanju pohranjena su u arhivima Hrvatske, Mađarske, Slovenije, Austrije, Italije i (vjerojatno) Turske. Dio je toga gradiva objavljen, dok je dio još neistražen. Autorica predstavlja projekt koji za cilj ima detekciju postojećih izvora o Katarini Celjskoj i njihovu objavu.

MILENA JOKSIMOVIĆ

Arhiv Srba u Hrvatskoj

Zagreb

milena.z.joksimovic@gmail.com

DARKO KOMŠO

Arheološki muzej Istre

Pula

komsodarko@gmail.com

Crkveno uređenje Pulske biskupije u 16. stoljeću

Godine 1579. i 1580. veronski biskup Augustin Valier po nalogu pape Grgura XIII. posjetio je biskupije na istočnoj jadranskoj obali, pa tako i biskupije na području Istre, među njima i Pulsku biskupiju. Vizitatorovi brojni pratitelji i suradnici ispitali su i detaljno opisali stanje zatečeno na terenu. Posebna pažnja posvećena je, naravno, Crkvi. Crkvene ustanove i građevine pomno su pregledane i u tančine opisane, a dane su i upute za njihov daljnji rad. Autori opisuju istarske biskupije, zatim posebice Pulsku biskupiju prema spisima o vizitaciji biskupa Valiera, njezinu organizaciju i život pastve, a zatim posebnu pažnju posvećuju crkvenim zdanjima i ustanovama.

SLAĐANA JOSIPOVIĆ BATOREK

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Odsjek za povijest

sjosipovic@ffos.hr

***Provedba agrarne reforme na biskupijskim
posjedima u Đakovu nakon 1945. godine***

Nakon uspostave komunističkog režima 1945. godine jedno od glavnih pitanja s kojima se suočila nova vlast bila je potreba rješavanja preostalih feudalnih i polufeudalnih odnosa u zemlji. S ciljem rješavanja vlasničkih odnosa i podjele zemlje seljcima vlast je krenula u izradu zakona o agrarnoj reformi, koji je izglasan prije izbora za Ustavotvornu skupštinu 23. kolovoza 1945. godine. Osim što je bio jedan od prvih zakona donesen nakon uspostave komunističkih vlasti, *Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji* bio je i jedan od rijetkih zakona koji je usvojen bez izdvajanja opozicije, od 385 zastupnika svi su glasali u njegovu korist. *Zakon* je propisivao eksproprijaciju (izvlaštenje) veleposjeda, odnosno posjeda većih od 45 ha (oko 78 jutara), dok je za seljačke posjede određen maksimum od 20 do 35 ha (od 35 do 60 jutara). *Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji* u redovima Katoličke Crkve dočekan je s velikim strahom i nepovjerenjem. Budući da je Katolička Crkva bila veliki zemljoposjednik i gospodarski je ovisila o tim posjedima, agrarna je reforma izazvala veliko ogorčenje i shvaćena je kao napad nove vlasti na Katoličku Crkvu. Osim toga, Katolička je Crkva smatrala da joj država ne smije oduzimati zemlju bez pristanka Svete Stolice. Nezadovoljstvo Katoličke Crkve bilo je opravdano jer je *Zakon* bio iznimno oštar prema crkvenim posjedima te je dopuštao zadržavanje zemljišnog maksimuma od 10 ha, što je bilo znatno manje od maksimuma koji se ostavljao običnim, seljačkim posjedima (20 do 35 ha). Međutim, postojala je zakonska mogućnost da se crkvenim ustanovama ostavi i veći maksimum, od 30 ha, ako se priznaju kao ustanove većeg značaja i veće povijesne vrijednosti. No, od 42 zahtjeva Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva priznalo je poseban status samo tri ma crkvenim ustanovama. Budući da je Đakovačka i Srijemska biskupija bila jedna od rijetkih crkvenih ustanova kojoj je odobren uvećan zemljišni maksimum, u izlaganju će se nastojati prikazati okolnosti provedbe agrarne reforme na njezinim posjedima, razloge dobivanja povlaštenog položaja te ulogu tadašnjeg đakovačkog biskupa Antuna Akšamovića u navedenim procesima.

SANDRA JOVIĆ MAZALIN

Biskupijska klasična gimnazija Ruđera Boškovića s pravom javnosti

Gimnazija Dubrovnik

sandjov@gmail.com

Tradicionalno korištenje zemlje na Elafitskim otocima

U izlaganju se govori o tradicionalnom korištenju zemlje na Elafitima od početka njihove naseljenosti do danas. Rezultati istraživanja temelje se na terenskom obilasku i proučavanju otoka, razgovoru s otočnim stanovništvom, na proučavanju arhivske građe i relevantne stručne i znanstvene literature. Elafiti su dio dubrovačkog arhipelaga i krajnja jugoistočna stalno naseljena skupina hrvatskih otoka. Obuhvaćaju 17 otoka i otočića, a najveći su i stalno naseljeni otoci Šipan, Lopud i Koločep. Kontinuirano su naseljeni od prapovijesti, a razvoj poljoprivrede moguće je pratiti od antike kad započinje tradicija uzgoja maslina i vinove loze. Od ostalih tradicionalnih kultura uzgaja se smokva, badem, rogač, agrumi i raznovrsno povrće, uglavnom vrste prilagođene sredozemnoj klimi. Slično kao i na ostalim hrvatskim otocima, poljoprivreda Elafita stoljećima je uglavnom bila autarkična (samoopskrbrna) osobito u uvjetima nepovoljnih društveno-političkih prilika kad je na otoku u okvirima prirodnih mogućnosti trebalo proizvesti sve za vlastite potrebe. Otočni resursi racionalno su se koristili, što je bilo i zakonom regulirano. Nastojalo se optimalno koristiti sve dostupne obradive površine te njima prilagoditi poljoprivredne kulture. Elafiti su jedan od najstarijih dijelova Dubrovačke Republike te su bili u povlaštenom položaju u pitanju načina korištenja zemlje, uzgoj vinove loze i maslina posebno se poticao. Proizvodnja vina i ulja premašivala je lokalne potrebe i bila je usmjerena na izvoz, a najviše su se uvozile žitarice kojih se nije moglo proizvesti u dovoljnoj količini za vlastite potrebe. Propašću Dubrovačke Republike i uspostavom austrijske uprave nestaje individualni pristup u razvoju gospodarstva, pa se tako i za Elafite izdaju naputci za uzgoj raznovrsnih poljoprivrednih kultura (voćki, žitarica, industrijskog bilja) bez obzira na prirodna ograničenja njihova uzgoja. U moderno doba, s obzirom na negativne demografske trendove i gospodarske promjene u kojima dominira turistička aktivnost, tradicionalna se poljoprivreda na otocima mijenja. Uglavnom se smanjuje broj stanovnika angažiranih na obradi zemlje, kao i površine koje se obrađuju, a smanjuje se i raznovrsnost poljoprivrednih kultura koje se uzgajaju. U određenoj mjeri, ovisno o prirodnoj osnovi, primjenjuju se suvremena sredstva i načini obrade zemlje, ali zbog osobitosti reljefa tradicionalne su metode obrade i dalje prevladavajuće. Maslinarstvo je najvitalnija poljoprivredna djelatnost jer iziskuje nešto manje vremena u odnosu na ostale poljoprivredne kulture i često je dopunska djelatnost uz turizam i ugostiteljstvo. Ovo istraživanje nastoji dati uvid u bogatu povijest i suvremene izazove tradicionalne poljoprivrede na Elafitima, ističući važnost očuvanja tog dijela kulturnog naslijeđa za buduće generacije i održivi razvoj tog otočja.

KRISTIJAN JURAN

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

kjuran@unizd.hr

Uspon kornatskog ribarstva u 16. stoljeću

Prve vijesti o ribolovu u zadarskom akvatoriju, odnosno uz obale otokâ Ista, Molata, Dugog otoka i Kornata sežu u rani srednji vijek. No pravi je uzlet zadarskog i kornatskog ribarstva uslijedio nakon što je 1524. zadarski plemić Šimun Cedolini osmislio nov način lova srdela. U tim su okolnostima kornatski otoci Jadra (Piškera) i Panitula postali infrastrukturnim središtem zadarskog ribarstva, s kaštelom mletačkog po-reznog službenika, operativnom obalom, crkvom te brojnim skladištima i kućama u vlasništvu ribara i trgovaca iz Zadra i mjesta Sali na Dugom otoku. O tome su pisali mnogi, posebice J. Basioli, N. Čolak, A. R. Filipi, A. M. Strgačić, S. Kulušić, V. Skračić i S. Sorić. Koliko se još neiskorištenih vijesti krije u arhivskim vrelima? Uklapaju li se one u postojeći historiografski narativ o procvatu zadarskog i kornatskog ribarstva u 16. stoljeću? Ta će pitanja, uz možda još pokoje koje međuvrijeme nametne, usmjeriti ovo izlaganje.

IVAN JURKOVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli

Odsjek za povijest

ivan.jurkovic@unipu.hr

Pogled Frankapana Modruških prema zemljama južno od Drave (kraj 15. – početak 16. stoljeća)

Za trajanja Rata Cambraiske lige Bernardinov sin Krsto kao carski je vojskovođa uspio zadobiti u Furlaniji Gradišku (Gradisca d' Isonzo), Udine i Marano, sačuvati Trst i Mlečanima preoteti sve manje kaštele u okolici mletačkog Milja u Istri. Kontrolirao je u gornjoj Istri i dvije dominantne tvrđave, Rašpor i Novigrad (danas Podgrad). Štoviše, Novigrad s pripadajućim vlastelinstvom dobio je u vlasništvo, a s obzirom na njegov položaj u neposrednom susjedstvu Trsata i Grobnika mogao ga je u perspektivi teritorijalno objediniti u obiteljsku državinu s jedne, a s druge strane zadobiti i kranjski indigenat. Pored Novigrada, nagrađen je krajem 1511. ili tijekom sljedeće godine i imanjima u pristajalištu grada Postojne. Takva postignuća ispunila su očekivanja i njegova oca Bernardina, koji je s obzirom na opće ratno stanje u pograničju s Osmanlijama prilagodio i strategiju borbe za opstanak obitelji. Podijelio je uloge svakom članu svoje obitelji, a s krajnjim ciljem financijske stabilizacije i time opstanaka obitelji na svojem vjekovnom patrimoniju. Krstina je uloga vojne službe rezultirala i toliko od hrvatskog

plemstva željenim i traženim novim posjedima koji nisu bili ugroženi osmanskom nazočnošću i kakvih više nije bilo na prostorima srednjovjekovne Hrvatske. Najstariji je Bernardinov sin Matija pak službom rođaku i prijatelju od djetinjstva, ostrogonskom nadbiskupu Hipolitu d'Este, dobio na upravljanje vlastelinstva u Zagrebačkoj županiji (Okić, Jastrebarsko, Pokupje, Kravarsko i Stupnik), koja su uz Krašić i Vivodinu, tada već u posjedu Modruških, činila gotovo jedinstvenu cjelinu na granici Slavonije s Kranjskom. No, dolaskom Tome Bakača na mjesto ostrogonskog nadbiskupa (1497.) izbili su prijepori oko navedenih imanja i potom otvoreno neprijateljstvo koje je potrajalo i nakon Matijine smrti 1518. godine. Bernardinova je kći Beatrica pak udajama za Ivaniša Korvina, a potom i za Jurja Brandenburškoga do svoje smrti (1510.) svakako bila najmoćnijom i najbogatijom veleposjednicom na slavonskim prostorima, a Matijinom se ženidbom za Sofiju Tuz od Laka nastojala očuvati posjedovna moć barem u Zagrebačkoj županiji koju je prije smrti ostvarila Beatrica. No, vrhunac i gotovo istovremeni slom Bernardinovih pokušaja da stekne ratom pošteđene posjede južno od Drave dogodili su se krajem 1526. kada je Krsto prihvatio službe hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog bana, vranskoga priora, kapetana Bihaća i vrhovnog kapetana Ugarske između Drave i Dunava kao Zapoljin sljedbenik. Zapolja je doduše vratio Frankapanima Senj koji im je kraj Matija 1469. oduzeo i koji je tek trebalo preoteti Ferdinandu vjernom kapetanu Kružiću. U trenu je sva Bernardinova osnova nestala Krstinom pogibijom pod Varaždinom krajem rujna 1527. godine. Ostao je sam s dvoje maloljetne unučadi kojima je zadnjim naporima pokušavao osigurati posjedovne jezgre obitelji – vlastelinstva Modruš i Ozalj.

MARICA KARAKAŠ OBRADOV

Hrvatski institut za povijest
 Odjel za suvremenu povijest
 Zagreb
 karakasmar@gmail.com

Borba za urod s polja Slavonije i Srijema tijekom Drugoga svjetskog rata

Ratno gospodarstvo podrazumijeva uvođenje niza mjera koje su nepopularne i u pravilu pogoršavaju odnos države i pojedinca. Država uvodi racioniranu opskrbu, ponajprije živežnim namirnicama, državni monopol nad raspolaganjem brojnim proizvodima, posebice hranom, normira količine hrane za stoku, određuje raspolaganje stočnim fondom te provodi obvezni otkup viškova proizvoda. Odgovor dijela stanovništva na te mjere skrivanje je hrane i drugih životnih potrepština te „trgovanje na crno“. Slavonija i Srijem, ratarska područja u kojima su se ponajprije uzgajale žitarice i tovila stoka, posebice svinje, očekivano su za vlasti Nezavisne Države Hrvatske (NDH) trebali tijekom rata nositi velik dio tereta prehrane civilnoga stanovništva novoosnovane države i pripadnika oružanih snaga NDH te sudjelovati u podmirivanju obveza preuzetih od savezničkih država, Njemačkog Reicha i Kraljevine Italije. Nerodna područja, Lika,

Dalmacija, Hrvatsko primorje i Hercegovina, koja nisu mogla ni u mirnodopskim uvjetima proizvesti dovoljno hrane za svoje stanovništvo, bila su ovisna o dopremanju žitarica iz žitorodnih krajeva sjeverno od Save. Zbog razorenosti prometnica te uništenog i nedostatnog voznog parka opskrba tih područja teško se provodila, a obvezni otkup poljoprivrednih i stočarskih proizvoda ugrožavalo je više čimbenika – nemotiviranost seljaka za prodaju viškova zbog niskih otkupnih cijena, nesklonost režimu te posebice djelovanje Komunističke partije i razvoj Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP) i Narodnooslobodilačke vojske (NOV). Jačanje i omasovljenje NOP-a i NOV-e u Slavoniji dovest će sredinom 1942. godine do ustrojavanja vojne intendature za opskrbu pripadnika NOV-e koji su, uz podmirenje svojih potreba, prebacivali iz Slavonije i Srijema hranu za NOV-u i civile na područjima pod njihovim nadzorom na Banovini i Kordunu te u Lici i Bosni. Obaviti sjetvu, žetvu, berbu i ostale poljoprivredne radove, kao i otkup viška proizvoda na područjima pod nadzorom državnih vlasti ili nadzorom NOV-e često se moglo jedino uz oružanu pratnju. Stanje je bilo osobito neizvjesno i teško za vrijeme žetve. Komunistička partija, pod krilaticom „Ni zrna žita fašističkom okupatoru“, poticala je pripadnike NOV-e na paljenje usjeva, uništavanje ili oštećivanje vršilica, sprečavanje rada, uključivo i likvidaciju državnih službenika koji su provodili kontrolu žetve i otkupa. U svojoj su promidžbi govorili o žetvi kao o „krvavoj bitci“, a ne „svetkovini“. Protiv sela koja su podržavala te akcije poduzimani su kazneni pohodi vojnih snaga NDH i njemačke vojske iza kojih su najčešće ostajala poharana sela i uništena polja.

MARIJA KARBIĆ

Hrvatski institut za povijest
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje
Slavonski Brod
mkarbic@isp.hr

Zemljišni posjedi i plemićki status u savsko-dravskom međurječju tijekom srednjeg vijeka

Zemljišni posjedi imali su veliko značenje u životu plemstva. Oni su predstavljali materijalnu osnovicu njegova djelovanja i moći te je stoga plemićki status bio usko povezan s vlasništvom nad posjedima. Od druge polovine 13. stoljeća shvaćanje da posjedovanje zemlje određuje plemićki status i pojedinca i obitelji postaje sve prisutnije. Tako kralj Ladislav V. u jednoj ispravi navodi da *nobiles in Hungaria existentes tenere seu possedere possessiones suas proprias consueverunt*, a za vrijeme vladavine Anžuvina pojam *homo possessionatus* počinje bivati sinonim za pojam *plemić*. U izlaganju će se na primjerima iz savsko-dravskog međurječja nastojati pokazati kako je takvo shvaćanje djelovalo na posjedovno i nasljedno pravo, kao i koheziju plemićkih rodova i obitelji te promjene obiteljskih struktura. Razmatrat će se i utjecaj kraljevske vlasti na međusobni odnos vlasništva nad posjedima i plemićkog statusa, napose u kriznim razdobljima smjena

dinastija. Je li i, ako jest, kako je posjedovanje plemićkih posjeda utjecalo na ulazak skupina poput tvrđavskih gradokmetova (*iobagiones castri*) u red plemstva također je jedno od pitanja koje u ovom kontekstu treba razmotriti. Pažnja će se pokloniti i pitanju kako je činjenica da je vlasništvo nad posjedima povezano s plemićkim statusom utjecalo na položaj pripadnika plemstva, a pritom će se pokazati i da njihova uloga u transferu posjeda i statusa nipošto nije bila zanemariva.

PALMA KARKOVIĆ TAKALIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Odsjek za povijest umjetnosti

pkarkovic@ffri.uniri.hr

PETRA PREDOEVIĆ ZADKOVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Centar za istraživanje srednjovjekovne baštine sjevernog Jadrana

ppredoevic@uniri.hr

***Prilog povijesno-topografskom istraživanju
teritorija antičke i srednjovjekovne Rijeke***

U radu se raspravlja o zemlji kao teritoriju antičke Tarsatike i srednjovjekovne *terre Fluminis sancti Viti*. Tema je do danas tek sporadično istraživana za potrebe članaka i monografskih pregleda o antičkom i srednjovjekovnom gradu što otvara mogućnost da se dosadašnja saznanja revidiraju i nadopune. Za razdoblje antike analizirat će se geomorfološka obilježja prostora, pružanje komunikacijskih pravaca, poznati položaj manjih naselja, posebno *villa rustica* s ciljem definiranja granica teritorija i njegovih gospodarskih osobitosti i potencijala. Istraživanja će se nadopuniti za razdoblje srednjeg vijeka analizom različitih arhivskih vrela poput dokumenata vezanih uz pitanja vlasništva i razgraničenja, kartografskih prikaza grada i teritorija, katastarskih mapa i dr. Suvremena istraživanja ukazuju na to da je razvoj teritorija srednjovjekovnih općina usko povezan sa zatečenim stanjem društveno-ekonomskih struktura antičkog razdoblja. Ta međuovisnost temelj je i predloženog izlaganja, imajući u vidu da se prostor, za koji se vjeruje da je u antici pripadao teritoriju Tarstike, u srednjem vijeku dijeli na više pravno-administrativnih jedinica, primjerice samu Rijeku – *terru Fluminis sancti Viti* i jednu od devet vinodolskih općina – Trsat. Cilj je ovog istraživanja bolje razumijevanje obilježja i transformacije povijesnog prostora današnje Rijeke, društvenih, gospodarskih i kulturnih kretanja unutar spomenutih razdoblja i teritorija, interdisciplinarnom metodom te usporedbom sa srodnim primjerima šireg, istočnojadranskog prostora.

AMILA KASUMOVIĆ

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu

Odsjek za historiju

amila.kasumovic@ff.unsa.ba

Društvena margina kao sudbina?

Administrativna kontrola prostitutki u habsburškoj Bosni

Namećući zakonski i obrazovni sustav u Bosni i Hercegovini nakon njezine okupacije 1878. godine te promovirajući koncept civilizatorske misije na tom prostoru, Austro-Ugarska Monarhija razvila je tzv. kolonijalnu situaciju u odnosu na svoj „novi plijen“. Novi administrativni diskurs, postupno uveden u Bosni i Hercegovini nakon 1878., inzistirao je na kontroliranju svake pore svakodnevnog života, pa i prostitucije. U historiografiji se do sada nije raspravljalo o problemu prostitucije u kontekstu europskog kolonijalizma i imperijalizma. U ovom izlaganju nastoji se, na temelju neobjavljenih arhivskih vrela iz Arhiva Bosne i Hercegovine, ukazati na osnovne pravce austrougarske politike u pogledu reguliranja prostitucije u Bosni i Hercegovini, donošenju propisa koji su jasno utvrđivali status prostitutki, način njihova funkcioniranja i rada u bordelima. S druge strane, želi se ukazati na odnos vlasti spram pitanja javne higijene i zdravlja te na koji je način to utjecalo na život prostitutki u bosanskohercegovačkim gradovima i u koliko se mjeri odražavalo na njihovu marginalnost. Također, izlaganje otvara i vrlo važno pitanje tajne ili prikrivene prostitucije, kao i trgovine bijelim robljem - izazovima s kojima se austrougarska vlast ozbiljno hvatala ukoštac.

MARKO KEVO

Muzej grada Iloka

kevo.marko@gmail.com

Konfiskacija imovine kao način zatiranja mnogobrojnih iločkih obitelji

Drugi svjetski rat donio je goleme promjene u hrvatskom društvu pa tako i na iločkom području. Do tog vremena u Iloku su među ostalim živjele značajne zajednice Židova i Nijemaca koje su imale određeni društveni utjecaj i status. U prosincu 1944. godine došlo je do promjene vlasti, tj. u mjesto su ušle postrojbe Crvene armije i partizani što je za mnoge obitelji značilo neizvjesnost. Nestale su cijele zajednice čija je imovina prešla u državno vlasništvo. Početkom 1945. godine osnovana je Zemaljska uprava narodnih dobara sa zadaćom zaštite imovinsko-pravnih interesa nove države te evidentiranje i postupanje prema novostečenoj imovini. Zemaljska uprava djelovala je putem okružnih uprava narodnih dobara (OUND) s ciljem kontrole konfiscirane imovine. Tako je OUND Osijek bio nadležan za konfisciranu imovinu mnogih iločkih obitelji. Analizirajući arhivsku građu, u radu će se prikazati sudbina imovine iločkih hrvatskih, židovskih i njemačkih obitelji kojima je 1945. i 1946. godine naprasno oduzeta imovina tijekom djelovanja Zemaljske uprave narodnih dobara NRH.

VALENTINA KEZIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

doktorandica

valentinakezic96@gmail.com

Položaj radništva Banske Hrvatske krajem 19. i početkom 20. stoljeća

Postupni razvoj kapitalističke privrede i modernoga građanskog društva na području Banske Hrvatske omogućen je tek ukidanjem feudalnih odnosa nakon revolucionarnih zbivanja 1848. godine. Bio je praćen složenom administrativnom reorganizacijom te postupnom modernizacijom u nekoliko sfera najviše tijekom 1870-ih. No iako se poticanje kapitalističke privrede i industrijalizacije od strane bečkog središta naziralo još 1850-ih godina, akumulacija veće količine kapitala uslijedila je tek nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe (1868.). Tada dolazi do prelaska manufakturnih na tvornička poduzeća, a njihovim osnivanjem u gradovima dolazi i do zamjetne pojave industrijskog radništva uz već postojeće obrtničke pomoćnike i kalfe (naučnike). Koristeći se dosadašnjom relevantnom literaturom i dostupnim izvorima, u izlaganju će biti prikazan socijalni, ekonomski i politički položaj radništva na koji su utjecali spomenuti povijesni i društveni procesi. Pri tom će naglasak biti stavljen na problem heterogenosti radništva koji je bio uvjetovan njihovim zanimanjem, etničkim podrijetlom, rodom i dobi. Pažnja će biti posvećena i aktivističkim djelatnostima organiziranih radnika koji su od kraja 19. stoljeća pokušavali postići bolje radne i životne uvjete.

VEDRAN KLAUŽER

Hrvatski institut za povijest

Odjel za novovjekovnu povijest

Zagreb

vedranklauzer@gmail.com

Mogućnosti istraživanja obiteljskih i drugih interesnih poveznica među pripadnicima upravljačkih struktura habsburških primorskih gradova dugog 18. stoljeća – primjeri Senja i Rijeke

Gradovi Senj i Rijeka, okruženi mletačkim posjedima i pripadajućim gradovima istarskog poluotoka, otočja sjevernog i srednjeg Jadrana te mletačkog obalnog pojasa od Zadra do teritorija Dubrovačke Republike, u 18. stoljeću uz Trst predstavljaju jedne od najznačajnijih, a ujedno i malobrojnih gradova Habsburške Monarhije na Jadranu. Navedeni gradovi Senj i Rijeka stoga su strateški gledano izuzetno značajni kao jedne od malobrojnih luka u rukama habsburških vladara bitnih za tranzitnu trgovinu Monarhije, koji s vremenom postaju i značajna početna uporišta za razvoj i habsburške vojne flote i trgovačke mornarice. Stanovništvo, tj. vodeće slojeve gradskog društva sačinja-

vali su patriciji (plemići) i građani koji su temeljili svoja autohtona gradska prava i slobode na statutima i privilegijima koje su im generacijski potvrđivali habsburški vladari. Kako su se mnoga od tih prava i sloboda odnosila na određene trgovačke i porezne povlastice (npr. pravo trgovanja određenim robama bez oporezivanja), istraživačka je pretpostavka da je postojao velik interes i domicilnih utjecajnih obitelji uključenih u tranzitnu trgovinu, kao i pridošlih pojedinaca koji su vršili određene upravljačke funkcije u navedenim gradovima (gradski vojni zapovjednik, voditelj carinskih ili poreznih ureda, voditelj luke i sl.) za ostvarivanjem što većeg utjecaja na očuvanje ili unaprjeđenje navedenih privilegija i sloboda kako bi se očuvao ili stekao što veći monopol nad bavljenjem navedenim aktivnostima. Naime, oba navedena grada pripadala su u teritorij Austrijskog Primorja (*Littorale Austriaco*) pri čemu je Senj još od 16. stoljeća bio vezan uz vojnokrajiske strukture protuosmanske obrane te kasnije, od sredine 18. stoljeća, uz strukture nastalih vojnokrajiskih pukovnija. Iako je Rijeka predstavljala slobodnu luku izvan navedenog vojnog sustava, habsburške su vlasti u oba grada utjecale na gradsku upravu postavljanjem raznih službenika na najznačajnije funkcije od kojih su mnogi bili strani dužnosnici. S druge strane, mnoge domicilne obitelji došle su vojnim i drugim političkim zaslugama te vlastitim obiteljskim strategijama u mogućnost lobiranja i optiranja za uključivanje članova svojih obitelji u upravljačke strukture. Istraživačka hipoteza i pretpostavka jest da su takve obiteljske strategije uključivale niz modaliteta poput školovanja svojih članova za određenu funkciju (vojna, pravnička, sudska, trgovačka, pomorska obuka i sl.) te strateško povezivanje stvaranjem raznih interesnih skupina s drugim obiteljima, kao i sklapanjem brakova među članovima više utjecajnih domicilnih obitelji ili s članovima obitelji stranih dužnosnika u upravi grada. Jedan od važnih segmenata svakako je bilo, u skladu s određenim interesima, a osobito onim koji su se odnosili na bavljenje trgovinom, posjedovanje raznih nekretnina i zemlje koje su se strateški stjecale na važnim lokacijama unutar grada ili područjima izvan njega (posjedovanje palača, kuća i skladišta te posjedovanje šuma, vinograda i drugih zemljišta kao izvora trgovačkih sirovina). Zahvaljujući obilnoj sačuvanoj i relevantnoj arhivskoj građi, kao i dostupnim matičnim knjigama, moguće je istraživati navedene veze i strategije, a te su mogućnosti i inicijalni rezultati početnih istraživanja u fokusu ovog izlaganja. Stoga će se u izlaganju iznijeti pregled onih obitelji koje sudjeluju u upravljačkim strukturama navedenih gradova, genealoške rekonstrukcije, njihove obiteljske i druge interesne veze te naznake i presjek navedenog strateškog posjedovanja nekretnina i zemlje.

HRVOJE KNEŽEVIĆ

Agencija za odgoj i obrazovanje

Osijek

hrvoje.knezevic@azoo.hr

***Polaganje stručnog ispita iz nastavnog
predmeta Povijest u osnovnim i srednjim školama***

Stručni ispit jedan je od najvažnijih segmenata prilikom početka rada učitelja i nastavnika u osnovnim i srednjim školama. Nakon što se uspješno položi, učitelji i nastavnici savladali su i posljednju prepreku u svom učiteljskom zvanju. Spomenuti ispit polaže se nakon odrađenog pripravničkog staža koji traje godinu dana. Moje izlaganje fokusira se na proces polaganja stručnog ispita iz nastavnog predmeta Povijest u osnovnim i srednjim školama. Jedan je od ciljeva analizirati prolaznost ispita kroz različite etape koje kandidati prolaze. U navedenom vremenu pripravnik uz sebe ima stručni tim koji prati njegov rad i pomaže mu u uspješnom savladavanju zadane materije. Tijekom niza godina praćeni su načini na koji se pristupnici pripremaju za polaganje istoga. Analizom predmetne građe došlo se do niza zaključaka. Poseban naglasak stavlja se na sam proces polaganja ispita koji obuhvaća teorijski i praktični dio. Teorijski dio ispita ocjenjuje poznavanje osnovnih koncepata povijesti, dok se u praktičnom dijelu vrednuje primjena nastavnih metoda i pristupa. Nastojat će se pojasniti na koji se način provodi stručni ispit iz nastavnog predmeta Povijest. Navest će se dijelovi ispita i njegov tijek, posebna pozornost posvetit će se analizi dokumentacije koju su pristupnici dužni priložiti prije polaganja ispita (prijavnice, dnevnik stažiranja i dr.). Također će se pojasniti na koji se način adekvatno pripremiti za sve dijelove ispita kako bi on bio uspješno položen. Izlaganje se temelji na teorijskim i praktičnim iskustvima uočenim tijekom sudjelovanja u radu Povjerenstva za polaganje stručnog ispita. Nadalje, predavanje razmatra rezultate ispita i analizira faktore koji utječu na prolaznost kandidata. Obratna veza s nastavničkim pripravničkim programom također se razmatra kako bi se razumjela uspješnost kandidata u svakoj pojedinoj fazi. U završnom dijelu izlaganja izvršit će se sinteza petogodišnje analize rada s posebnim naglaskom na uspješnost polaganja ispita i navesti primjeri koji su bili razlog neuspješnog polaganja ispita. Kroz cjelokupan proces naglašava se važnost kontinuirane pripreme i profesionalnog razvoja kako bi se osiguralo uspješno polaganje stručnog ispita za nastavni predmet Povijest.

ARIJANA KOLAK BOŠNJAK

Hrvatski institut za povijest
Odjel za modernu povijest
Zagreb
akolak@isp.hr

***Integracija i dezintegracija hrvatskih zemalja u 19. stoljeću:
(pro)mađarska politika prema jedinstvu hrvatskih zemalja***

Iako je jedno od glavnih pitanja hrvatske politike 19. stoljeća bilo pitanje integracije hrvatskih zemalja za koju se ona zalagala od početka stoljeća, ali i u kontekstu nacionalne ideologije s tendencijom stvaranja jedinstvenog političkog, gospodarskog i kulturnog prostora te oblikovanja nacionalne države, pretenzije susjednih naroda, ali i novi dezintegrativni elementi iznutra taj su proces priječili. Ugarska je npr. pojedine hrvatske zemlje (Rijeka, Međimurje, Vojna krajina) nastojala dovesti pod svoju direktnu upravu, ali javljali su se i unutarnji dezintegrativni elementi koji su težili odvajanju pojedinih dijelova hrvatskog teritorija te su dodatno usložnjavali ideju integracije hrvatskih zemalja. Kako je značajan utjecaj i interes u pitanjima integracije i dezintegracije hrvatskih zemalja u navedenom razdoblju imala Ugarska, tj. mađarska politika, koja je u Hrvatskoj i Slavoniji imala i svoje pristaše, u radu će se razmatrati stajališta promađarski orijentiranih hrvatskih političara i stranaka prema tim dvama pitanjima, kao i rješenja koja su u vezi s tim nudili.

MARKO KOLIĆ

Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zavod za patologiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
doktorand
marko.kolic@mef.hr

IVICA VUČAK

Hrvatsko društvo za povijest medicine Hrvatskog liječničkog zbora
Zagreb
ivicavucak@gmail.com

Tako je sve počelo... – zagrebački studenti medicine između 1917. i 1925. godine

Završetak rata, devalvacija i općenito kompleksne društveno-političke prilike obilježile su kraj Prvog svjetskog rata i prve poslijeratne godine. S druge strane, upravo su ti čimbenici uz nedostatak liječnika doprinijeli otvaranju Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu čije je pokretanje bilo predviđeno 1874. prilikom osnutka modernog

Sveučilišta u Zagrebu. U dosadašnjoj literaturi prve generacije zagrebačkih medicinara nisu podrobnije istražene. Stoga ćemo na temelju dostupne literature, arhivskih izvora i periodike nastojati prikazati različite aspekte koji su utjecali na prve studente medicine u Zagrebu. U prvom djelu izlaganja bit će dan kratak prikaz s najvažnijim društveno-političkim događajima koji su obilježili razdoblje između 1917. i 1925. godine. U drugom djelu izlaganja analizirat će se različiti aspekti iz života zagrebačkih studenata medicine – stipendije, stambena situacija i prehrana te sudjelovanje u različitim udruženjima. Osvrnut ćemo se i na dvije skupine koje, iako su dio prvih generacija studenata medicine u Zagrebu, imaju i neke specifične karakteristike – studenti medicine u inozemstvu te demobilizirani studenti medicine. Glavni je cilj ove analize iz studentske perspektive istražiti prilike na Medicinskom fakultetu u prvim godinama njegova djelovanja. Osim toga, želimo pridonijeti rasvjetljavanju prošlosti Sveučilišta u Zagrebu u prvim godinama nakon Prvog svjetskog rata koja do sada nije istraživana u većoj mjeri. Razdoblje obuhvaćeno ovim izlaganjem uvjetovano je dvama čimbenicima. Prvi je čimbenik vezan uz sam osnutak fakulteta 1917. godine. Drugi je taj što su do 1925. na fakultetu ostvareni potrebni uvjeti da se nastava počne izvoditi bez poteškoća, poput popunjavanja većeg broja katedri.

JELICA KORDIĆ

Ugostiteljsko-turistička škola
Osijek
jelica.kordic@skole.hr

KSENIJA KESEGI-KRSTIN

Ugostiteljsko-turistička škola
Osijek
ksenija.kesegi-krstin@skole.hr

Mogućnosti korištenja metode oživljene povijesti u nastavi povijesti

Proučavanje kulturne baštine vlastitog zavičaja ključno je za očuvanje identiteta, razumijevanje povijesti, promicanje društvene povezanosti, uvažavanje različitosti, poticanje gospodarskog razvoja i zaštitu kulturnih prava. Obogaćuje živote pojedinaca i jača strukturu društva potičući dublje poštovanje zajedničkog kulturnog naslijeđa koje povezuje zajednice. Kulturna baština ključna je za očuvanje identiteta jer odražava tradiciju, vrijednosti, vjerovanja, običaje i prakse koji su se prenosili generacijama unutar određene zajednice ili društva. Proučavanje i očuvanje te baštine pomaže pojedincima i zajednicama da zadrže osjećaj identiteta i povezanosti sa svojim korijenima. Kulturna baština iznimno je važna i za razumijevanje povijesti jer pruža uvid u povijest i evoluciju društva, uključujući njegovo podrijetlo, migracije, interakcije s drugim kulturama i povijesne događaje. Proučavanjem kulturnih artefakata, spomenika, tradicije

i usmene povijesti pojedinci mogu steći dublje razumijevanje svoje prošlosti i kako je ona oblikovala sadašnjost. U radu su prikazani primjeri iz zavičajne povijesti i kulturno povijesne baštine Osijeka i Slavonije. Nastali su u izvannastavnim aktivnostima u suradnji profesorice povijesti i školske knjižničarke u školskom projektu „Upoznaj svoje sugrađane!“ Primjer predstavlja korištenje metode praktičnih radova u nastavi povijesti, metode oživljene povijest kojom su učenici uprizarili život i djelo Ivana M. Divalda, prvog svjetovnog tiskara. Otvaranje Divaldove tiskare u Osijeku potaknulo je širenje prosvjetiteljske misli u Slavoniji. Taj je način rada kod učenika osvijestio potrebu istraživanja i čuvanja zavičajne povijesti. Istraživačka je nastava rezultirala brojnim kreativnim i edukativnim radovima učenika. Rad predstavlja mogućnosti korištenja digitalnih alata u nastavi povijesti, razvijanje kritičkog mišljenja, suradničkog učenja i inkluzivnog okruženja.

SNJEŽANA KOREN

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

skoren@m.ffzg.hr

Metodičke implikacije recentnih kretanja na polju nastave povijesti

Nedavni slučaj povučenoga udžbenika povijesti ponovno je – nakon velikih rasprava o kurikulumu povijesti i nekoliko godina zatišja – skrenuo pažnju javnosti na učenje i poučavanje povijesti u osnovnoj i srednjoj školi. No, u sjeni politiziranih rasprava ostale su metodičke implikacije tog slučaja, kao i nekih drugih recentnih kretanja na polju nastave povijesti. Ovo izlaganje promatra ta kretanja upravo iz metodičkog rakursa. Osim slučaja povučenog udžbenika fokus je na inoviranim ispitima iz povijesti na državnoj maturi te na prijedlogu novog strukovnog kurikuluma povijesti koji je bio na javnoj raspravi početkom 2024. godine. U izlaganju se razmatra kako se u ta tri slučaja (ne) reflektiraju suvremeni pristupi učenju i podučavanju povijesti te temeljna načela na kojima je u posljednjih desetak godina počivalo provođenje obrazovne reforme na polju nastave povijesti.

VINKO KOROTAJ DRAČA

Zagreb

vinko.draca@gmail.com

***Između destigmatizacije i dehumanizacije: pogledi
psihijatara prema duševno oboljelima u Banskoj Hrvatskoj***

S otvaranjem Kraljevskog i zemaljskog zavoda za umobolne u Stenjevcu (danas Klinika za psihijatriju Vrapče), prve psihijatrijske institucije na području Banske Hrvatske, počinje i objavljivanje članaka iz polja psihijatrije. Liječnici poput Dragutina (Karla) Forenbachera i Ivana Žirovčića u razdoblju od 1879. do 1918. proizveli su velik broj klasifikacija duševnih bolesti, kliničkih studija, članaka o postupanju s duševno bolesnima i psihijatrijskih vještačenja. U tim člancima razvija se specifična vrsta diskursa koja se odnosi na duševno oboljele; psihijatrijski diskurs koji ima dvije naizgled kontradiktorne tendencije. S jedne strane nastoji se medikalizirati društvenu bolest, pristupiti masi novih zavodskih pacijenata kao prema nesretnim i oboljelim ljudima koji trebaju medicinsku skrb. S druge strane, nastoji ih se predstaviti kao opasne, strašne i nepredvidive kako bi se naglasila potreba njihove, u ono doba gotovo u pravilu prisilne, institucionalizacije. Slijedeći konceptualni okvir kanadskog sociologa Erwina Goffmana o stigmatu i institucionalizaciji, autor će u svom izlaganju analizirati složenost psihijatrijskog diskursa o duševno oboljelim između 1879. i 1918. i način na koji su diskurzivne prakse rane zavodske psihijatrije proizvele nove kategorije ljudi koje je trebalo podvrgavati institucionalnom nadzoru države.

MIRO KOVAČ

Sveučilište Sjever

Koprivnica

mirokovac@icloud.com

Hrvatska u francuskim diplomatskim izvorima (1918. – 1929.)

Hrvatska stvarnost nakon Prvoga svjetskog rata bila je određena dvama ključnim čimbenicima: na razini Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca centralističkim državnim uređenjem i srpskom dominacijom, a na međunarodnoj razini versajskim poretom, čija je glavna zaštitnica na europskom kontinentu bila Francuska. Neraskidiva povezanost između vanjskopolitičkog položaja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i njezina unutarnjeg ustrojstva dominantno je obilježavala poglede službene Francuske na novostvorenu državnu zajednicu pod vodstvom Srbije i Karađorđevića. Umjesto u južnoslavenskoj zajednici ravnopravnih naroda Hrvati su završili u svojevrsnom labirintu, koji je odlučujuće pogodio nastanku hrvatskog narodnog pokreta predvođenog Stjepanom Radićem i koji je, gledajući retrospektivno, već zbog svoje same konstitucije, isključivo mogućnost poboljšanja položaja Hrvata oslanjanjem na službenu Francusku.

VINKO KOVAČ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

doktorand

vinkokovac2@gmail.com

Dematerijalizacija mjesta sjećanja

Konceptualno najopširnije shvaćanje *mjesta sjećanja* podrazumijeva mjesto, objekt ili entitet koji nosi povijesnu, kulturnu ili emocionalnu težinu u kolektivnom pamćenju. Pritom lokaliteti najčešće sadržavaju materijalnu reprezentaciju *sjećanja* u obliku spomenika, muzeja, memorijalnog centra ili drugi oblik koji reprezentira događaj, razdoblje ili cjelokupnu baštinu. Možda jedan od najistaknutijih i najdugovječnijih primjera takva shvaćanja jest Trakošćan. Visok stupanj očuvanosti dvorca te arhitektonska i prirodna bogatstva čine ga poznatom turističkom atrakcijom, no istovremeno ga možemo smatrati simbolom minulih povijesnih razdoblja i oblika života koji je gotovo iščeznuo. Tom dvojakom funkcijom Trakošćan ispunjava očiglednu institucionalnu ulogu u formiranju, očuvanju i prenošenju kolektivnog pamćenja te jačanja identiteta zajednice. Doduše, u ovom bismo izlaganju problematizirali nužnost materijalne komponente *mjesta sjećanja* u procesu stvaranja kolektivnog pamćenja, stavljajući fokus na pandemije kao fenomene. One su se dosad dominantno percipirale kao javnozdravstveni fenomeni, pa plijene kolektivnu pažnju do trenutka postojanja ozbiljne ugroze, iako je prisutno mnoštvo kompleksnih sociokulturnih fenomena koji nužno ostavljaju dublji trag. Pošasti ne izazivaju samo demografske oscilacije, već nagrízaju cjelokupne zdravstvene sustave te postupno ulaze u sve sfere života, bilo ekonomske, bilo kulturno-društvene, bilo individualne. Gubitak bliske osobe, borba s bolešću ili popratna stigma rezultiraju promjenom u načinu života te dugoročnim društvenim alternacijama. Tako pandemije postaju dio osobnih iskustava, sjećanja, osjećaja te formiraju vrijednosti, prioritete i perspektive. Stoga bi ih, barem povjesničari, trebali promatrati i kroz prizmu *mjesta sjećanja*, budući da se u intenzivnom razdoblju oblikuju kolektivna iskustva, vrijednosti i zajednički identitet. Konceptualizacijom pandemija kao *mjesta sjećanja* ujedno se otvara prostor za istraživanje načina na koji se društva nose s izazovima pandemijskog kolektivnog pamćenja, ali i za proučavanje faktora koji potencijalno uzrokuju naglo osvještavanje traume koja se nesvjesno može transgeneracijski prenositi.

VINKO KOVAČ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

doktorand

vinkokovac2@gmail.com

Titove štafete. Lokalni doprinosi stvaranju kulta ličnosti

Središnju poziciju u historiografski obrađenoj temi kulta ličnosti Josipa Broza često zauzima Dan mladosti te službene štafete uručivane Titu. Njihova simbolična važnost u tumačenju funkcioniranja jugoslavenskog socijalističkog društva nije bezrazložna, no valja istaknuti nepravedno zapostavljane „lokalne“ štafete u dosadašnjim povijesnim interpretacijama. Lokalne štafete su, mimo službenih, odnosno republičkih, slane Titu od strane građana i institucija kao sastavni dio Dana mladosti. Njihova interpretativna vrijednost u pogledu društveno-političke kontekstualizacije i aktivne participacije u osnaživanju kulta ličnosti eksponencijalno raste ako se uzme u obzir samoinicijativa pošiljatelja. Stoga će u okviru ovog izlaganja biti predstavljeni rezultati istraživanja hrvatskih lokalnih štafeta pohranjenih u Muzeju istorije Jugoslavije u Beogradu. Pritom će naglasak biti stavljen na prezentaciju kvantificiranih socijalističkih znamenja te utvrđenih sintaktičkih trendova socijalističkog metajezika u popratnim pismima, čime su stvoreni temelji za kvalitetniju historiografsku interpretaciju dviju značenjskih razina lokalnih štafeta – odraza već stvorenog kulta ličnosti u mentalitetu stanovništva te samovoljno propagiranje socijalističke ideologije u sve pore jugoslavenskog društva.

BRUNA KUNTIĆ-MAKVIĆ

Jastrebarsko

brunakm@yahoo.com

Rimljani i panonska zemljišta: mjerenje, dodjela, vrste, porezi

Raspolaganje panonskim tлом spominje se u dva rimska mjernička spisa s početka 2. stoljeća. Oba su sačuvana pod Higinovim imenom. Pišući o kategorijama zemljišta (*De conditionibus agrorum*), Higin je opisao postupak uzorna vojnog mjernika. Dijelevći u Panoniji zemlju Trajanovim veteranima, on je unio neuobičajno precizne podatke i na brončanu ploču i u pripadni spis, spriječio je eventualne sporove i unaprijedio mjerničku struku. Za spis o uspostavljanju međa (*De constitutione limitum*) nije sigurno da pripada istome autoru, ali prikazuje prilike istoga vremena. Panonija se u njemu spominje kao primjer kako se pri određivanju visine poreza ne smije gledati samo na površinu zemljišta, već i na kulturu koja na njemu uspijeva. Oba odlomka panonskim prilikama ilustriraju kako su se za razvijenog principata u rimskoj državi uređivali zemljovlasnički odnosi i porezne obveze. Time svrstavaju Panoniju početkom 2. stoljeća među napredne pokrajine rimske države.

ROBERT KURELIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli

Odsjek za povijest

rkurelic@unipu.hr

Slavonija i Hrvatska kao ključni čimbenici dinastičke politike grofova Celjskih

Grofovi Celjski jedna su od najmoćnijih velikaških obitelji na hrvatskom ozemlju 15. stoljeća, a za vrijeme Ulrika II. Celjskog dosegli su svoj zenit, u političkom, društvenom i geografskom smislu. Njihov strelovit uspon na teritoriju Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva bio je posljedica vezivanja uz Sigismunda Luksemburškog, a zatim i njegove nasljednike iz albertinske loze Habsburgovaca. Mudra višegeneracijska ženidbena politika i jasna, beskompromisna teritorijalna ambicija omogućila je Celjskima da u nepunih pedeset godina od stranaca u srednjovjekovnoj Slavoniji prerastu u njezine neupitne hegemoni, potvrdivši to i dugogodišnjim držanjem banske časti na koju su u vrijeme Ulrika II. počeli polagati i faktičko nasljedno pravo. Čitavo to vrijeme izgrađivali su svoj političko-propagandni imidž kao vrsni vojskovođe i vitezovi čija je dominacija nad Slavonijom, a kasnije i Hrvatskom bila predstavljena kao svojevrsna teleološka zacrtanost, potvrđena izvanrednim naslovima carskih kneževa, kao i njihovom vlastitom vladarskom propagandom koja je ocrtavala praktički neutažive dosege njihovih konačnih ciljeva: ovladavanja – nominalno, doduše, u ime svojih kraljevskih rođaka iz roda Luksemburgovaca/Habsburgovaca – čitavim područjem južno od Drave kao njezini neupitni gospodari. U kasnijim razdobljima na vidjelo je postupno dolazila želja za doseganjem kraljevskog naslova koji je, jednako tako, bio usmjeren na prostore na obodu hrvatskih zemalja. Pritom su koristili svoju enormnu financijsku moć, koju su dugovali kontroli nad lukrativnim trgovačkim putovima, kako bi se istaknuli i izdigli iznad svih potencijalnih rivala. Neke su uveli u svoju orbitu, neke zastrašili, a neke i slomili ne birajući sredstva kako bi ostvarili svoje ciljeve. U ovome radu bit će prikazana politika grofova Celjskih od kraja 14. do sredine 15. stoljeća u kontekstu njihova odnosa prema zemljama hrvatskog srednjovjekovlja, a razmotrit će se i predstaviti političke, ženidbene, propagandne, društvene, ekonomske i ritualne strategije koje su koristili kako bi zaposjeli prostore južno od Drave, nametnuli se elitama koje su se ondje nalazile, ali i kooptirali ili podvrgnuli one koji su im stajali na putu. Premda podrijetlom s područja Svetog Rimskog Carstva, njihovo djelovanje u spomenutom razdoblju imalo je jasno vidljivo usmjerenje prema jugoistoku, odnosno prema onim dijelovima Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva koje smatramo hrvatskim srednjovjekovnim zemljama. U tome se čak nazire i svojevrsna preferencija prema područjima južno od Drave kao tlu na kojemu je daljnji uspon moguć u odnosu na Carstvo gdje je on bio omeđen realnošću habsburške snage. Samim time su Slavonija, a zatim i Hrvatska bile od gotovo egzistencijalne važnosti za ostvarenje dinastičkih ambicija Celjskih, što predstavlja i središnju tezu ovoga rada.

DUBRAVKA LATINČIĆ
Hrvatsko katoličko sveučilište
Zagreb
doktorandica
latincic.d@gmail.com

KREŠIMIR REGAN
Leksikografski zavod Miroslav Krleža
Zagreb
kresimir.regan@gmail.com

***Zagrebački „limes“: utjecaj reljefa na organiziranje
obrane Zagreba u srednjem i ranom novom vijeku***

Grad Zagreb od svog je formalnog osnutka krajem 11. stoljeća oduvijek bio jedan od najvažnijih gradova Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Zahvaljujući smještaju na desetak važnih prometnih pravaca koji su upravo preko zagrebačkog prostora povezivali Ugarsku s istočnom obalom Jadrana s jedne strane, a s druge strane Sveto Rimsko Carstvo Njemačke Narodnosti sa zemljama jugoistočne Europe i dalje prema Levantu, tijekom razvijenog i srednjeg vijeka Zagreb se razvio u snažno obrtničko-trgovačko i političko središte, u kojem je svoje sjedište imala biskupija, županija te naposljetku državna tvorevina ili entitet, za koji će se tijekom 13. stoljeća ustaliti naziv Slavonija. Zahvaljujući tome što se Zagreb nalazi u središtu mikroregije omeđene poplavnom nizinom rijeke Save na jugu sve do Vukomeričkih gorica, Medvednicom na sjeverozapadu te jugoistočnim zagrebačkim prigorjem na istoku, šire područje Zagreba bilo je gotovo prirodno zaštićena mikroregija, osobito u slučaju napada na nju iz smjera sjevera, zapada i juga. Stoga ne čudi da je šire zagrebačko područje u razvijenom srednjem vijeku bilo branjeno tek malobrojnim tvrdim gradovima (*castrumi*) smještenim na obroncima Medvednice (zagrebački *castrum* na Gornjem gradu, Susedgrad, Medvedgrad, Vugrovec, Blaguša, Moravče, Čičan itd.) te gradskim bedemima, podignutim samo oko Gradeca, jedne od četiri urbane sastavnice srednjovjekovnog Zagreba. Takvo stanje održalo se do potkraj 15. stoljeća, kada se zbog osmanske opasnosti na istočnim i južnim prilazima zagrebačkom prostoru podiže niz drvenih kaštela (gradišta), koja će se do 16. stoljeća povezati u sustav obrambenih građevina i kompleksa raspoređenih prema konfiguraciji terena, odnosno u zagrebački „limes“. Tada se na istočnim prilazima Zagrebu, na području južnog zagrebačkog prigorja, grade takvi kašteli u Sesvetama, Ladomeru, Belovaru, Paukovcu, Kašini, Planini, Brckovljanima i Božjakovini (Dugo selo), tvrđava u Ivanić-Gradu, dok se u Posavini i u Turopolju za zaštitu prilaza brodovima preko rijeke Save grade kašteli Novigrad na Savi, Želingrad, Vukovina, Kravarsko, Lukavec, Mala Mlaka, Brezovica i Stupnik. Također se utvrđuju pojedine crkve (zagrebačka katedrala, Odra, Vrapče), naselja (zagrebački Kaptol) i samostani (Remete). Tako se tijekom prve polovice 16. stoljeća oko Zagreba formirao složeni obrambeni sustav – „limes“ – zahvaljujući kojemu je zagrebačko područje postalo stožernom žu-

panijom u obrani preostalih slobodnih dijelova Trojedne Kraljevine, a u širem smislu glavnim protuosmanskim branikom susjednih habsburških zemalja Kranjske i Štajerske. Stoga je osnovni cilj ovoga rada prikazati cjelovit razvoj zagrebačkog „limesa“ u srednjem vijeku i prvom stoljeću novog vijeka te predstaviti i u određenoj mjeri produbiti dosadašnje spoznaje o fortifikacijskim građevinama i kompleksima, koji su tvorili taj sustav. Iz tog razloga ovo će se izlaganje baviti zagrebačkim „limesom“ u nekoliko skupina pitanja, odnosno istraživačkih tema. Prva se istraživačka tema bavi strogo geografskim definiranjem istraživanog prostora te utjecajem njegovih reljefnih karakteristika na obrambene aktivnosti tijekom stoljeća. Iduća se istraživačka tema bavi kronološkim razvojem zagrebačkog „limesa“ od početaka izgradnje prvih srednjovjekovnih utvrda u 12. pa sve do kraja 16. stoljeća. Treća i posljednja istraživačka tema bavi se tipovima utvrđenja koja su činila zagrebački „limes“ te njihovim užitim i širim geostrateškim značajem.

SANJA LAZANIN

Institut za migracije i narodnosti

Zagreb

sanja.lazanin@imin.hr

Zemlja kao resurs i nagrada: dodjeljivanje zemljišnih površina doseljenicima u Slavoniju u 18. stoljeću

Slavonija i Srijem hrvatske su regije koje obiluju zemljom kao prirodnim resursom, a koja se tijekom velikog dijela ljudske povijesti smatrala važnim izvorom egzistencije i blagostanja. To je osobito bilo naglašeno tijekom 18. stoljeća. Tada su različite političko-ekonomske doktrine, promišljajući napredak i ekonomski rast pojedine države uz potrebu demografskog rasta, isticale vrijednost zemlje i važnost njezine obrade. U većini zemalja Habsburške Monarhije, čiji su sastavni dio bile i hrvatske zemlje, poljoprivredna proizvodnja bila je temelj privrednog života. Od druge polovine 18. stoljeća pod utjecajem prosvjetiteljskih ideja i fiziokratskog pokreta osobita se važnost pridavala zemlji kao prirodnom resursu i unapređenju njezine obrade. Budući da su postojale velike količine raspoloživih zemljišnih površina, osobito u istočnim dijelovima Slavonije i u Srijemu, i da je od završetka protuosmanskih ratova u njima prevladavala slaba naseljenost i velika pošumljenost, habsburške su vlasti u njih nastojale privući novo stanovništvo. Jedan od čimbenika kojim se namjeravalo privući nove doseljenike na područje slavonsko-srijemske Vojne granice, kao i Provincijala, bilo je, između ostalog, i obećanje da će dobiti na raspolaganje određenu količinu zemljišta. U izlaganju će se naglasak staviti na način dodjele zemlje doseljenicima u vojnom dijelu Slavonije i Srijema tijekom 18. stoljeća. Na izabranim primjerima iz povijesnih izvora, ponajprije iz fonda Slavonska generalkomanda u Hrvatskom državnom arhivu, ali i drugih fondova, prikazat će se kako je doseljenicima dodjeljivana zemlja ovisno o vrsti migracija i načinu doseljenja, ishodištu migracija i odredištu na koje su novi stanovnici

naseljavani te o raspoloživim zemljišnim površinama. Cilj je izlaganja pokazati kako se raspolagalo zemljišnim površinama u Vojnoj granici u odnosu na novodoseljeno stanovništvo te ispitati je li dodjela zemlje u pretežno agrarnom društvu bila dovoljno privlačan čimbenik za potencijalne doseljenike. Osim toga, u izlaganju će se nastojati odgovoriti na pitanja o tome kako je država uredila odnose vlasništva nad zemljom te koja su bila prava i obveze doseljenika s obzirom na zemlju koju obrađuju i nominalnog vlasnika te zemlje. Zaključno će se u općim crtama naznačiti jesu li postojale i koje su bile razlike između civilnog i vojnog dijela Slavonije vezano uz migracije i raspodjelu zemljišta za obradu.

SUZANA LEČEK

Hrvatski institut za povijest

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

Slavonski Brod

slecek@isp.hr

***Dieneševi iz Nove Gradiške:
građani plemići i njihov posjed do Drugoga svjetskog rata***

Prvi član obitelji koja je pripadala sitnom mađarskom plemstvu, Daniel Dieneš, došao je u Novu Gradišku 1850-ih. Postao je ljekarnik, a usto je kupio i zemljišni posjed nedaleko od grada. Od tada pa sve do Drugoga svjetskog rata obitelj je živjela u gradu, a kombinirala je prihode ljekarne i poljoprivrede (vinogradarstvo i proizvodnja vina, voćarstvo, u manjoj mjeri stočarstvo, tvornica sode). Izlaganje upozorava na često previđen fenomen – da je ono što držimo klasičnim građanstvom zapravo društvena skupina koja uspješno kombinira gradsko zanimanje i način života s bavljenjem poljoprivredom, najvažnijom gospodarskom granom u onovremenoj Hrvatskoj. Obitelj je primjer koji omogućava analizu još jednog pitanja, a to je transformacija sitnog plemstva u moderno građanstvo (ovdje praćena kroz tri generacije). U izlaganju se prikazuju naponi u modernizaciji posjeda, neke inovacije koje su uvodili, kao i utjecaj koji je to imalo. Osim toga, upozorava se na utjecaj koji je ta kombinirana privreda imala na obiteljsku strukturu i odnose te na način života.

TINO LELEKOVIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Zavod za povijesne i društvene znanosti

Zagreb

tilelek@hazu.hr

Digitalna kartografija i povijesne znanosti

Predavanje tematizira utjecaj tehnološkog razvoja 21. stoljeća na razvoj prostorne analize u povijesnim znanostima. Godina 2005. bila je prekretnica u razvoju povijesnih znanosti jer su tada pokrenute platforme Google Maps i Google Earth, što je omogućilo da digitalna kartografija postane dostupna široj javnosti. U desetljećima koja su uslijedila razvijen je čitav niz sličnih internetskih platformi, pružajući istraživačima još veće i detaljnije izvore podataka. Za našu zemlju treba izdvojiti platforme Državne geodetske uprave koje su omogućile pristup državnim geografskim kartama, nekad tretiranim kao državna tajna, te platforma projekta Arcanum, gdje su dostupne georeferencirane povijesne karte naših krajeva od 18. stoljeća do danas. U isto vrijeme razvijali su se geoinformacijski sustavi (GIS), alati za stvaranje digitalnih karata i baza podataka, koji omogućavaju povezivanje statističkih i geoloških podataka s konkretnim mjestima na karti. GIS je istraživačima omogućio da jednostavno stvaraju vlastite karte i baze podataka, čime je prostorna analiza postala ne samo lakša, već i preciznija i egzaktnija nego ikad prije. Digitalni kartografski alati za prostornu analizu postali su neizbježni u sagledavanju krajolika. Istraživačima, čiji rad uključuje i prostor, digitalna kartografija i GIS pružaju nove perspektive i otvaraju nove mogućnosti istraživanja. Primjer hrvatskog dijela granice Rimskog Carstva (limes), gdje se trenutno intenzivno radi primjenom tih neinvazivnih metoda, ilustrira kako su zahvaljujući tim alatima ostvarene nove spoznaje i zaključci, ali i kako su potaknuli reviziju dosadašnjeg znanja te odbacivanje nekih ustaljenih mišljenja. Unatoč tehnološkom zaostajanju povijesnih znanosti tehnologija napreduje, a mi se moramo prilagođavati. Naročito je važno istraživati koristeći se alatima vremena u kojem živimo, pogotovo u svjetlu nadolazećeg razvoja umjetne inteligencije, koja bi prostornu analizu mogla učiniti još boljom, lakšom i pristupačnijom.

FILIP LENIĆ

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

flenic@unizd.hr

***Zemljišni odnosi i položaj župnika na stranicama
zadarskog novinstva u drugoj polovici 19. stoljeća***

U Dalmaciji su dva suprotstavljena tabora, aneksionistički i autonomistički, svojim političkim djelovanjem pokušavala usmjeriti budućnost pokrajine, koja je tada bila gospodarski među najzaostalijim pokrajinama Monarhije. Zemljišno pitanje u Dalmaciji ostalo je otvorenim, odnosno stavljeno je u drugi plan u vrijeme pada Bachova apsolutizma i povratkom ustavnosti 1861. godine. Raznoliki zemljišni odnosi u Dalmaciji mogu se svesti na dva najrasprostranjenija: na otocima i u primorju vladao je oblik kolonata, a u kopnenom dijelu privatni posjed s obvezom državne desetine u naturi koja se mogla namiriti u novcu. No i ondje su nepriučeni nezaštićeni seljaci zbog teških okolnosti bili prisiljeni ulaziti u kolonatske odnose. Najveći broj stanovnika Dalmacije u 19. stoljeću živio je na selu i od zemlje, a oko 80 % ukupnog stanovništva činili su težaci koloni. Poljodjelstvo je, uz stočarstvo, i početkom 20. stoljeća bilo u sličnom postotku dominantna privredna grana, iako je pokrajina siromašna i količinom i kvalitetom obradive zemlje, koja je još k tome usitnjena na malene čestice. I neki vodeći politički krugovi autonomaša i Narodne stranke pripadali su zemljoposjednicima pa su i sami bili nedovoljno motivirani za rješavanje agrarnog pitanja. Niže svećenstvo napose u zabačenim siromašnijim krajevima vrlo je teško živjelo, nerijetko na rubu oskudice. Neriješen ekonomski status i ovisnost klera o seljaštvu i naturalnom porezu tzv. redovini često je bio predmetom rasprave u Dalmatinskom saboru i novinstvu. S obzirom na političke teme koje su zauzimale naslovnice zemljišni su odnosi predstavljali važnu temu u novinstvu, i uz pravu motivaciju, mogle pokretati mase.

ELDINA LOVAŠ

Hrvatski institut za povijest

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

Slavonski Brod

eldina.lovas@gmail.com

***„Vinograd illiti sad koie od brata moga ostao i menie ostavljen u ovu kondiciju...“
– poljoprivredna zemljišta u pečuškim oporukama 18. stoljeća***

U Arhivu Baranjske županije Mađarskog nacionalnog arhiva čuvaju se oporuke pečuskoga stanovništva sastavljene između 1704. i 1799. godine. Kao privatno-pravni spisi, većinom sastavljeni prije oporučiteljeve smrti, odraz su njegove posljednje volje. Bo-

gatog su sadržaja i donose različite podatke o testatorima, njihovoj ostavštini, rodbinskim vezama, svakodnevici i legatima. U njima se detaljno navode sva pokretna i nepokretna dobra oporučitelja, a jedan dio njih posjedovao je i poljoprivredna zemljišta (livade, oranice, vinograde). Cilj je izlaganja utvrditi učestalost pojavljivanja obradivih zemljišta u pečuškim oporukama, njihovu praksu nasljeđivanja, tj. pitanje određivanja nasljednika poljoprivrednih zemljišta, kao i eventualne upute koje su dane vezano za njihovu daljnju obradu i nasljeđivanje.

LANA LOVRENČIĆ

Institut za povijest umjetnosti

Zagreb

llovrenc@ipu.hr

Osjećaj prirode na kraju XX. stoljeća Petra Dabca

Krajem sedamdesetih Petar Dabac snima iznimnu seriju fotografija naslovljenu *Osjećaj prirode na kraju XX. stoljeća* koju u formi portfolija objavljuje 1982. godine. Luksuzno opremljeno izdanje sadržavalo je 17 fotografija kvadratnog formata snimljenih kamerom Roleflex s motivima prirode – „slučajne isječke svijeta“, kako ih je u pratećem tekstu nazvala Annie Le Brun, strukture koje se otkrivaju fokusiranim promatranjem površina vode i različitih vrsta tla. Te fotografije nastale u „blijesku slučajnog susreta“ otkrivaju polje nepodudaranja „svijeta samog i pogleda koji na njega upravljamo“ (Le Brun). Tako snimljene one prestaju biti „svjedokom neponovljivosti svijeta.“ U kontekstu Dabčeva opusa ta serija fotografija predstavlja vrhunac njegova analitičkog i strukturnog istraživanja medija sedamdesetih godina. Međutim, iako je fascinacija strukturama očigledna, izbor motiva – među kojima je upravo motiv tla, odnosno zemlje značajno zastupljen – zasigurno nije slučajna. Također, nije slučajna ni činjenica da je upravo Annie Le Brun, glasovita francuska pjesnikinja i kritičarka te članica nadrealističkog pokreta, u toj seriji vidjela poticaj da progovori o svijetu i pogledu. U ovome izlaganju predstaviti će se spomenuta serija Dabčevih fotografija, nastojati će se zatim pozicionirati je u okviru Dabčeva cjelokupnog opusa te kontekstualizirati u okviru ondašnjih promišljanja prirode i motiva zemlje. Progovoriti će se naposljetku i o ulozi koju su u njezinu formiranju imali ne samo Annie Le Brun, već i njezin suprug, pjesnik, pisac, esejist i prevoditelj Radovan Ivšić te umjetnik Ivan Picelj.

LADA LOZANČIĆ
Hrvatski sabor
Zagreb
lada.lozancic@sabor.hr

SANJA LOZANČIĆ
Grad Zagreb
Zagreb
sanja.lozancic@zagreb.hr

Zemlja kao preduvjet gospodarskog razvoja Bogomolja na otoku Hvaru

Za vrijeme druge uprave u Dalmaciji u prvoj polovici 19. stoljeća Austrija je potaknuta državnim bankrotom, teškim financijskim stanjem u zemlji, manjkavim podacima o poreznom sustavu i dotadašnjim mjerenjima zemljišta posegnula za novim načinom financiranja državnog proračuna. Rješenje za državnu blagajnu i dugoročni izvor prihoda pronalazi u novoj, ali ovoga puta sustavnoj izmjeri zemljišta cijele Monarhije uključujući i pokrajinu Dalmaciju. Izmjera je započeta u razdoblju od 1830. do 1838. godine dok je na otoku Hvaru započeta 1835. godine. Nakon izmjere zemlje Austrija poseže i za daljnjim instrumentima kako bi se u potpunosti stvorila demografska i ekonomska slika društva. Jedan od financijskih instrumenata koji je dao detaljnu gospodarsku sliku općine svakako je bio i Operat za procjenu poreza *Operati dell'Estimo censuario*, koji je u pojedinim dalmatinskim općinama nastao četrdesetih godina 19. stoljeća. Operat porezne procjene (*Operato dell'estimo censuario*) dokument je koji sadrži ekonomski opis katastarske općine, uz koji su se prilagale i žalbe te odgovori na žalbe stanovnika općine. Vođen je na talijanskom jeziku i dokumentira gospodarsko stanje općine nizom statističkih i gospodarskih podataka kojima se oslikava način života na tom prostoru početkom 19. stoljeća. Gospodarska slika općine opisuje se u nekoliko poglavlja koji se odnose na topografiju (*topografia*), granice (*confini*), stanovništvo (*popolazione*), životinje (*bestiame*), tržnice (*Piazze di Mercato*), obrađeno zemljište, neobrađeno zemljište i neupotrebljivo zemljište (*tereni coltivati, non coltivati, e non utilizzabili*), način obrade zemlje (*Coltivazione del Suolo*) i druge vrijedne podatke. U svjetlu navedenih okolnosti 1844. godine nastao je i za hvarsku općinu Bogomolje, smještenu na istočnoj strani otoka, Operat za procjenu poreza općine Bogomolje (*Operati dell'Estimo censuario del Comune di Bogomoglie*). Operat daje dragocjene podatke o načinu života, zemljoradnji i stočarstvu koji su bitan uvjet za preživljavanje otočkih stanovnika. Kao takav ukazuje na specifičnost kolonatskih odnosa u kontekstu korištenja i podjele zemljišta općine Bogomolje. Operat prikazuje tradicionalno, statično društvo u kojem je 90 % stanovništva živjelo gotovo isključivo od agrara te u kojem su se vitalni događaji zbivali u najužoj vezi s crkvenim i običajnim normama. Cilj je ovog rada dati prikaz gospodarske slike ruralnog otočkog mjesta na otoku Hvaru na temelju podataka iz Operata nastalog u prvoj polovici 19. stoljeća, iznimno važnog historiografskog vrela koje pruža zanimljive i pouzdane podatke o uvjetima i načinu života stanovništva te zrcali sliku demografskog i gospodarskog stanja Dalmacije u 19. stoljeću.

KATARINA LUKIĆ MILIVOJEVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

doktorandica

katarina280793@yahoo.co.uk

Uloga limesa u kasnocarskoj vojnoj strategiji – primjer limesa Druge Panonije

Arheološko-povijesni historijat istraživanja rimske granice i pograničnih zona, njihove definicije i uloge u prostoru, kao i utvrđenja vojnih jedinica prisutnih u navedenom prostoru obiman je za ranija razdoblja Rimskog Carstva. No, za kasnocarsko vrijeme, točnije vrijeme od Konstantinove dinastije do pada zapadnog dijela Carstva, u literaturi je prisutan određen istraživački jaz. Slaba istraženost, poglavito arheološka, posebno je prisutna za prostor tzv. limesa Druge Panonije, odnosno pograničnog prostora Rimskog Carstva od utvrđenja u Batini do Zemuna koji je u kasnoj antici bio pod administrativnom upravom provincije Druge Panonije. Ovaj će rad dati osvrt na najznačajnije aktualne teze o definiciji, ulozi i pitanju uniformnosti rimskih granica, pograničnih zona i limesa te analizirati na koji su način one primjenjive na istraživanju područja limesa Druge Panonije. Istraživanje granica i pograničnih zona, tj. njihovo tumačenje nadovezuje se na način na koji se sagledava vojna strategija, odnosno koncept strategije u Rimskom Carstvu. Zbog toga će ovaj rad predstaviti i trenutna promišljanja o konceptualnom okviru strategije te potencijale i prepreke u njezinu izučavanju u arheološkoj i povijesnoj znanosti. U konačnici će se sagledati uloga limesa u sklopu vojne strategije u kasnocarskom razdoblju te vidjeti na koji se način prostor limesa Druge Panonije uklapa u trenutne znanstvene konsenzuse.

LOVORKA MAGAŠ BILANDŽIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest umjetnosti

lmagas@ffzg.unizg.hr

PATRICIA POČANIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest umjetnosti

ppocanic@ffzg.unizg.hr

***„Stan za naše prilike“ – o kulturi stanovanja, ambijentu stana
i oblikovanju namještaja u Hrvatskoj kroz tisak i izložbe (1955. – 1960.)***

Poslijeratno razdoblje obilježeno je intenzivnom industrijalizacijom, urbanizacijom, modernizacijom, poboljšanjem životnog standarda i profiliranjem niza inicijativa koje su pridonijele redefiniranju dotadašnjih koncepata te promišljanju uloge umjetnosti

u društvu, veze umjetnosti i industrije i utjecaja dizajna na oblikovanje svakodnevice. Tijekom 1950-ih dnevni i periodički tisak različitog profila koji je objavljivan u nizu republika Federativne Narodne Republike Jugoslavije, izložbene manifestacije posvećene primijenjenim umjetnostima (npr. *Zagrebački triennale*) i sajamske priredbe poput Zagrebačkog velesajma na kojemu je organizirano više izdanja izložbe *Porodica i domaćinstvo* postale su platformom za osvještavanje i educiranje javnosti o temama vezanima uz kulturu stanovanja i oblikovanje životnog prostora. U medijima, ali i djelovanjem pojedinaca i grupacija umjetnika, dizajnera i arhitekata te prijedlozima prezentiranim na izložbenim manifestacijama nastojalo se pronaći teorijske i praktične odgovore na izazove stambene problematike i opremanja interijera te istražiti mogućnosti implementiranja novih standarda koji odgovaraju potrebama pojedinca i u skladu su sa zahtjevima modernog društva. U izlaganju će biti riječi o načinima kako se u tisku i na izložbama organiziranim u zemlji i inozemstvu prezentirala aktualna problematika vezana uz kulturu stanovanja i neusklađenost tržišta sa suvremenim potrebama te djelovanje inicijativa, poput Studija za industrijsko oblikovanje, koje su ponudile nove modalitete promišljanja „stana za naše prilike“ – od razine stambene jedinice do oblikovanja namještaja. Pri tome će se posebna pažnja posvetiti analizi i interpretaciji brojnih članaka i rubrika u dnevnim i periodičkim tiskovinama i stručnim časopisima te praksama kreiranja stambenih ambijenata na izložbama, a pomoću kojih se javnost educirala o obilježjima suvremenog stana i stanovanja.

VELJKO MAKSIĆ

Vera

veljkomaksic23@gmail.com

***Prilog poznavanju položaja prosjaka na prostoru
Hrvatske i Slavonije tijekom „dugog“ 19. stoljeća***

Društvo koje je od svakog pojedinca očekivalo da se uklopi u dodijeljenu mu ulogu nije moglo blagonaklono gledati na one koji su lutali i živjeli mimo postavljenih normi. Hodajući po marginama društva, prosjaci su iskakali iz poželjnih obrazaca ponašanja te postajali potencijalni problem za društvo. Cilj je izlaganja dati uvid u položaj prosjaka na hrvatsko-slavonskom prostoru tijekom „dugog“ 19. stoljeća. U toj namjeri ukratko će biti predstavljen odnos prema siromaštvu od srednjeg vijeka do modernog doba. U istim kronološkim odrednicama predstaviti će se i milosrđe kao osnova za egzistenciju prosjaka. Zbog tumačenja prosjačenja kao „zanimanja“ lijenih bit će prikazan i odnos prosjaka prema radu. Nastavno na to nadovezuje se viđenje prosjaka kao varalica. Uz prosjačenje su suvremenici vezivali brojna devijantna ponašanja, od kojih će neka biti prikazana u izlaganju. Uz sve navedeno bit će analiziran i odnos prema prosjacima koji su dolazili izvan lokalne zajednice.

ANDREJ MALEK

Gradski muzej Virovitica

andrej.kustosgmt@gmail.com

Gospodarenje virovitičkim vlastelinstvom od 1749. do 1911. godine

Tema je izlaganja gospodarenje virovitičkim vlastelinstvom od preuzimanja posjeda od strane grofovske obitelji Pejačević, zatim od 1841. obitelji Schaumburg-Lippe do prodaje grofu Draškoviću 1911. godine. Uvodni dio ukratko će obraditi temu gospodarenja vlastelinstvom nakon oslobođenja od Osmanlija 1684. godine. Glavni dio izlaganja koncipiran je u dva dijela, sukobe trgovišta Virovitica i virovitičkih feudalaca Pejačevića, najčešće zbog povećavanja feudalnih davanja, gdje se najviše ističu pobune seljaka iz prvih godina gospodarenja Marka Aleksandra Pejačevića te pobuna iz 1837. godine koja je izbila u okolnim selima zbog klasifikacije zemlje i naplate poreza na nju. Posebno je loše upravljanje vlastelinstvom bilo u vrijeme Antuna III. Pejačevića te je ono 1829. stavljeno pod sekvestar. Nagomilani dugovi na kraju su doveli do prodaje vlastelinstva 1841. godine. Drugi dio obuhvaća gospodarski uzlet tijekom gospodarenja obitelji Schaumburg-Lippe i industrijalizaciju koju su oni poticali. Otvorena je radionica za preradu svile, šećerana, tvornica žeste itd. Njihov je glavni interes za kupnju virovitičkog vlastelinstva bilo veliko šumsko bogatstvo toga područja, zbog čijeg su iskorištavanja morali biti doseljeni i iskusni šumari, najčešće iz Like. Gospodarski procesi pokrenuti u to vrijeme, odnosno njihovo nasljeđe vidljivo je i danas. Budući da se industrija grada Virovitice uvelike nastavlja na tu tradiciju, drvna je industrija, posebice proizvodnja namještaja još uvijek glavna grana industrije samoga grada. Uz to, do nedavno je ovdje djelovala šećerana, a tvornica špirita i octa djeluje još uvijek. Završni dio izlaganja ukratko će prikazati daljnji tijek događaja na vlastelinstvu nakon što je ono prodano grofu Ivanu Draškoviću.

RENE MALIŠA

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

doktorand

rene.malisa@gmail.com

Talijanske okupacijske zone Nezavisne Države Hrvatske – odnosi talijanskih okupacijskih vlasti prema stanovništvu i ostalim zaraćenim stranama

Nakon poraza i uništenja Kraljevine Jugoslavije u travanjskom ratu 1941. godine stvorena je Nezavisna Država Hrvatska (NDH). NDH je stvorena kao protektorat nacističke Njemačke i Kraljevine Italije, koje su je podijelile tzv. demarkacijskom crtom koja se protezala približno sredinom NDH, na svoje interesne zone. Iako su njemačka vojska i obavještajna služba glavni čimbenik uništenja Kraljevine Jugoslavije i postav-

ljanja ustaša na vlast u NDH, uz nju su u okupaciji Jugoslavije, u većoj ili manjoj mjeri, sudjelovale i ostale njemačke saveznice: Mađarska, Bugarska i Italija. NDH je najviše bila vezana uz Kraljevinu Italiju zbog činjenice da je ustaški pokret na čelu s Antom Pavelićem djelovao u internaciji iz Italije te da je doveden iz Italije kako bi preuzeo vlast u novoproglašenoj NDH. Većina država članica njemačkog „novog europskog poretka“ priznala je NDH te su ugovorene granice, dok je Benito Mussolini u ime Italije zahtijevao određene teritorijalne ustupke kako bi zadovoljio talijanske iredentističke želje i talijanski utjecaj na istočnoj obali Jadrana. Stoga je najproblematičnije razgraničenje za NDH, ono s Italijom, razriješeno Rimskim ugovorima potpisanim 18. svibnja 1941. godine. Rimskim ugovorima NDH je prepustila velike dijelove svojeg teritorija i svojeg suvereniteta u korist Kraljevine Italije, kako bi utajila njezine teritorijalne pretenzije i platila talijansko pokroviteljstvo ustaškom pokretu. Italija je time dobile velike dijelove Dalmacije i hrvatskih otoka te dijelove Hrvatskog primorja i zaleđe Rijeke. Od pripojenog i okupiranog teritorija stvorene su okupacijske zone, u kojim je civilna i vojna vlast NDH bila mala ili neznatna. Talijanska okupacijska uprava, civilna i vojna, slobodno je gospodarila okupacijskim zonama, provodila talijanizaciju te pljačkala prirodna bogatstva i resurse, a na štetu domaćeg stanovništva. Rimski ugovori i postupanje talijanske vojske te slabost vlasti NDH pogurnuli su narod prema partizanima i Narodnooslobodilačkoj borbi (NOB). Italija je na partizanski ustanak i gerilski način ratovanja odgovorila žestokim represivnim mjerama, zatvaranjem, strijeljanima ustanika, među koji su često bili nedužni civili, te paljenjem kuća i hapšenjem simpatizera partizanskog pokreta. Uz sve to talijanska politika pronašla je i prirodnog saveznika, koji se također borio protiv partizana, ali i ustaša, a to su bili četnici. Talijani su koristili srpsko stanovništvo Dalmacije, Like i sjeverne Bosne koje je bilo u četničkom pokretu te od njih ustrojavalo jedinice MVAC-a (*Milizia volontaria anticomunista*), kako bi ih koristila u borbi protiv partizana, ali i protutežu vojnim i civilnim vlastima NDH. U izlaganju će se nastojati objasniti odnos i postupci talijanskih vojnih i civilnih vlasti prema stanovništvu, ali i ostalim zaraćenim stranama, vojnim i civilnim vlastima NDH, partizanima i četnicima, na trima okupacijskim zonama NDH. Cilj je prikazati međuodnose na stvarnim primjerima u razdoblju od travanjskog rata 1941. do kapitulacije Italije 1943. godine.

IVANA MANCE CIPEK

Institut za povijest umjetnosti

Zagreb

imance@ipu.hr

Topos zemlje u pejzažnom slikarstvu 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća

Sa stanovišta prikazivanja zemlje (tla) slikarstvo tzv. apstraktnog krajolika monumentalna je dionica hrvatskoga pejzažnog slikarstva 20. stoljeća, zastupljena ponajprije djelima Otona Glihe (1914. – 1999.) i Frane Šimunovića (1908. – 1995.), ali i nekih

drugih slikara koji su razvijali tu inačicu pejzaža (npr. Jozo Janda). Izrazit uspjeh, odnosno dobra recepcija toga slikarstva, koja je trajala od sredine 50-ih te osobito kroz 60-te godine, očitovala se i u bogatoj produkciji i u intenzivnom izložbenom predstavljanju u zemlji i inozemstvu, a njihove tada naručene slike još i danas rese interijere zgrada državne uprave i javnih ustanova. Dok povijest umjetnosti razlog tog uspjeha tumači formulom „umjerenog modernizma” kao stilskog kompromisa između tradicije i modernosti, odnosno figurativnog i apstraktnog likovnog jezika, o semantici toga slikarstva u povijesnom kontekstu nije se mnogo razmatralo. U izlaganju bi se stoga predstavila analiza diskursa onodobne likovne kritike te iščitala specifična topika tog tipa pejzaža, odnosno elementi temeljem kojih se identificirao kao ratarski i težački, plasirajući u kontekstu sveopće društvene modernizacije svojevrstan mitologem pripadnosti tlu i determiniranosti tlom – tla kao uvjeta rada i preživljavanja, ali i kao vrednote zavičajnosti.

IVA MANDUŠIĆ

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

Zagreb

iva.mandusic@lzmk.hr; mandusic.iva@gmail.com

Zagrebački vrtovi i perivoji na prijelazu 18. u 19. stoljeće

Širenje prosvjetiteljskih ideja utjecalo je na pojačano zanimanje za prirodu i oblikovanje okoliša i u hrvatskim zemljama. S razvojem i proširenjem grada na nekadašnja podgrađa u 18. stoljeću zagrebački vrtovi, majuri i zemljišta iz temelja mijenjaju svoju namjenu i izgled. Nastaju prvi javni perivoji otvoreni za građanstvo, uređuju se vrtovi s dotad nepoznatim ukrasnim biljem, uzgajaju nove poljoprivredne kulture te oblikuju novi pejzaži. Glavni inicijatori i kreatori vrtlarskih ostvarenja u Zagrebu bili su zagrebački biskupi, koji su svojim spojem financijske moći i visokorazvijenog estetskog ukusa ostvarili važne vrtne i perivojne projekte, i danas vidljive u vizuri grada. Osim biskupskih nastaju perivoji i vrtovi građanskih i plemićkih kuća i dvorova, koji svjedoče ne samo o bogatstvu njihovih vlasnika nego i o promjeni načina života i razvoju građanske kulture. U oblikovanju tih prostora sudjeluju poznati hortikulturni stručnjaci, a novosti o podizanju staklenika, sadnji egzotičnih biljaka, vinograda, voćnjaka, cvjetnjaka i povrtnjaka te o pokretanju gospodarskih škola šire se tiskom i stručnim publikacijama.

MARINO MANIN

Hrvatski institut za povijest

Odjel za hrvatsku povijest 19. stoljeća

Zagreb

mmanin@isp.hr

Zadružni pokret u Istri

Od 80-ih godina 19. stoljeća u Istri se počinju širiti zadružni pokreti kao dio aktivnosti nacionalnih pokreta. Osnivalo se zadruge za tri različite namjene i to: štedno-kreditne ustanove (posujilnice), koje su svojim članovima plasirale kredite s povoljnom kamatom, proizvodne zadruge (mljekarske, vinarske itd.) te konzumne zadruge, koje su svojim članovima pod povoljnim uvjetima nabavljale robu široke potrošnje, alat i sl. Pod talijanskom upravom tijekom 20-ih godina 20. stoljeća hrvatske i slovenske zadruge bile su podvrgnute restriktivnim mjerama i dovodene u stečaj. Pred kraj 40-ih godina 20. stoljeća pokušalo se i u Istri uvesti zadrugarstvo sovjetskog tipa, ali se već početkom 50-ih godina odustalo zbog otpora naroda.

MARINO MANIN

Hrvatski institut za povijest

Odjel za hrvatsku povijest 19. stoljeća

Zagreb

mmanin@isp.hr

Vodoopskrbni sustav Zagreba između dvaju svjetskih ratova

Nagli razvoj i porast broja stanovnika grada Zagreba nastavio se i između dvaju svjetskih ratova, pa se uz određeno zaostajanje razvijala i komunalna infrastruktura, uključujući i vodovodnu mrežu grada. U izlaganju će se osvrnuti na higijenske i zdravstvene prilike u Zagrebu, na ulaganja i brigu gradskog poglavarstva za gradsku infrastrukturu, a napose za vodovodni sustav, uključujući i planove za eksploataciju podzemnih voda unutar Botaničkog vrta iz 1934. te rezultate provedenih analiza.

LEO MARIĆ

Delnice

leo.maric@protonmail.com

Stambene politike u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj: teorija i praksa

Prvi svjetski rat, Velika gospodarska kriza i pojačana urbanizacija u velikom su dijelu svijeta – pa i u Hrvatskoj – u međuratnom razdoblju doveli do stambene krize. Brojne su države od 1920-ih, a posebno od 1930-ih, počele poduzimati razne sveobuhvatne mjere stambene politike kako bi odgovorile na tu krizu. Te su mjere osim rješavanja neposrednih praktičnih problema povezanih s nedostatkom stambenoga prostora za rastuće gradsko pučanstvo za pobudu imale i odgovor na šire političke izazove. Iz toga razloga različite odgovore na stambenu krizu između 1920-ih i 1940-ih nalazimo, primjerice, u Sovjetskom savezu, fašističkoj Italiji, weimarskoj i nacionalsocijalističkoj Njemačkoj, Rooseveltovoj Americi ili Salazarovu Portugalu. Po uspostavi Nezavisne Države Hrvatske 1941. godine Ustaški je pokret nastojao ojačati svoj politički legitimitet među hrvatskim radništvom, među ostalim, pokušajem rješavanja stambene krize kojom je radništvo bilo posebno pogođeno. U izlaganju će stajališta ustaških ideologa o stambenoj krizi i razradba stambenih politika biti prikazani u svojem transnacionalnom okružju. Na stranicama ustaškoga tiska odjeka su imali raznorodni uzori, od katoličkoga socijalnoga nauka do praktičnih izvedbi stambenih politika u Mussolinijevoj Italiji i Salazarovu Portugalu. Kako ustaške stambene politike nisu za cilj imale isključivo rješavanje praktičnih problema proizašlih iz stambene krize nego i borbu protiv rasta komunističkoga utjecaja među radništvom, posebna će pozornost biti posvećena tzv. „deproletarizaciji“ kao njihovoj važnoj sastavnici. Između 1941. i 1945. ustaška je vlast i u praksi pokušala provesti neke od zamišljenih rješenja stambene krize. Započeta je (a u nekim slučajevima i dovršena) izgradnja nekoliko radničkih naselja, od kojih je današnjoj javnosti najpoznatije naselje „Ante Starčević“ u zagrebačkoj Dubravi. U izlaganju će, stoga, biti prikazano kako su arhitektonska rješenja primijenjena u tim naseljima bila odraz „deproletarizacijske“ stambene politike ustaških vlasti. Iako su ratna zbivanja ograničila provedbu ustaških stambenih politika, a poraz osovinske Europe 1945. naposljetku ju i prekinuo, sagledavanje onodobnih stambenih politika onkraj čisto praktičnih rješenja stambene krize, odnosno analiza njihove ideološke pozadine, može nas uputiti i na zaključke o širim društveno-političkim pojavama u Hrvatskoj sredinom 20. stoljeća.

MARINKO MARIĆ
Sveučilište u Dubrovniku
marinko.maric@unidu.hr

Falsifikati i zablude o „srpskom jeziku“ u Dubrovniku 1890. godine

Premda povijest dubrovačkih popisa stanovništva seže u 13. stoljeće, tj. u godine 1282. – 1295., kada je proveden najstariji poznati *Liber de introitibus stacionum et territoriorum comunis*, rijetko je s podacima nekog popisa više manipulirano kao s popisom od 1890. godine. Naime, podaci iz tog popisa su, nekoliko godina nakon njegove provedbe 1897., poslužili kao matrica za političke potrebe tadašnje koalicijske autonomaško-srbokatoličke vlasti u Dubrovačkoj općini. Tijekom 19. stoljeća Dubrovnik je prolazio kroz brojne krize vlasti i politička previranja. Osamdesetih godina tog stoljeća unutar Narodne stranke došlo je do raskola između Hrvata i Srba nakon čega su se Srbi svojim separatističkim idejama sve više približavali autonomašima koji su bili protiv ideje o ujedinjenju hrvatskih zemalja. Te i druge okolnosti dovele su do toga da je sljedećih godina srbokatolički pokret u Dubrovniku znatno ojačao. Zbog problema unutar Narodne stranke i njezine apstinencije na izborima za Dubrovačku općinu 1890. godine vlast je osvojila koalicija Srpske i Autonomaške stranke. Potaknuti izbornim uspjehom dubrovački Srbi katolici nastojali su preoblikovati dubrovački politički, kulturni i nacionalni identitet okrećući se u potpunosti ideji „srpskog Dubrovnika“. U prilog tomu 1892. godine osnovali su vlastitu Srpsku Dubrovačku Štampariju gdje nastavljaju s izdavanjem svojih tiskovina među kojima je najpoznatiji bio časopis *Dubrovnik*. Prije toga su već bili pokrenuli *Slovinac*, *Guštericu*, *Glas Dubrovački*, *Radnik* itd. Na izborima 1894. godine u Dubrovačkoj općini vlast je i dalje ostala u rukama srbokatoličko-autonomaške političke elite. U ozračju takvih prilika 1897. godine Srpska Dubrovačka Štamparija A. Pasarića tiska drugi broj kalendara *Dubrovnik za prostu godinu 1898*. Pokretač i urednik kalendara *Dubrovnik* bio je dubrovački srbokatolik Antun Fabris, ujedno i jedan od vlasnika, izdavača i odgovorni urednik lista *Dubrovnik*, koji je postao glasilo Srpske stranke u Dubrovniku. Iste funkcije imao je i u časopisu *Srd* u kojemu je također propagirao srpske ideje. Naime, Fabris je bio jedan od glavnih zagovaratelja ideologije Srpske stranke i općenito srpskog ekspanzionizma promičući ideje o srpskom Dubrovniku. Zbog toga je više puta bio „nagrađivan“, primjerice 1902. u Beogradu kada je na Prvom srpskom novinarskom kongresu izabran za potpredsjednika Kongresa, kao i 1903. kada je u Splitu na skupštini Srpske stranke u Dalmaciji izabran za tajnika stranke. Fabris u spomenutom kalendaru donosi, bolje rečeno krivotvori, statističke podatke službenoga austrougarskog popisa stanovništva od 31. prosinca 1890. godine. Tako u kalendaru, u poglavlju *Nekoliko statističkih podataka o Dubrovniku*, Fabris donosi strukturu stanovništva Dubrovačke općine, koja je tada obuhvaćala prostor od Mokošice do Plata, podijeljenu po raznim statističkim kategorijama. Naime, kako bi još više propagirali i popularizirali ideju „srpskog Dubrovnika“, dubrovački su Srbi katolici kroz osobu glavnog urednika kalendara A. Fabrisa falsificirali pojedine statističke kategorije popisa, poput jezika javnog ophođenja, tj. „saobraćajnog jezika domaćeg pučanstva“ (u austrijskom originalu „Umgangssprache der einheimischen

Bevölkerung“). Fabris je tu statističku kategoriju preveo kao „Po jeziku (govoru u kući)“ što je netočno jer da se radilo o jeziku koji se govorio u kući, tj. materinskom jeziku kako to sugerira Fabris, onda bi se u popisu koristio izraz „Muttersprache“, a on se uopće nije koristio u popisu za austrijski dio Monarhije nego samo u dijelu koji je pokrivala ugarska uprava. Premda je jedan od devet jezika za koje se stanovništvo moglo izjasniti bio „srbsko-hrvatski“ (u austrijskom originalu „Serbisch-Kroatisch“), Fabris je to u kalendaru *Dubrovnik* „preinačio“ u „srpski“. Nadalje, Fabris i eventualni drugi suautori kalendara manipulirali su i brojčanim statističkim podacima falsificirajući ih prema potrebama „srpske stvari“ u *Dubrovniku*. Tako su, primjerice, za naselje *Dubrovnik* donijeli netočan podatak govornika „srpskog“, tj. „srbsko-hrvatskog“ jezika. U originalu popisa ta je brojka iznosila 5198 što je Fabris u kalendaru krivotvorio u brojku 5823. Čini se da je tu razliku od 625 „srpskih“ govornika pridodao iz skupine onih koji se u originalnom popisu, a bilo ih je 1292, uopće nisu izjasnili o svome govornom jeziku. Također, kalendar kao zbroj govornika „srpskog“ jezika iz svih naselja *Dubrovačke* općine donosi brojku od 9713, dok je broj govornika „srbsko-hrvatskog“ jezika u originalu popisa iznosio 9721. To je samo dio uočenih krivotvorina i falsifikata iz statističkoga dijela srbokatoličkog kalendara *Dubrovnik za prostu godinu 1898*. čiji se podaci društvenim mrežama i ostalim elektroničkim medijima propagiraju i lažno predstavljaju kao službeni podaci popisa stanovništva za 1890. godinu, a sve u svrhu „srpskog *Dubrovnika*“.

MARICA MARINOVIĆ GOLUBIĆ

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za sociologiju

mmarinovi@fhs.hr

Hrvatske iseljenice u Australiji (1945. – 1990.): rad, plaćeni i neplaćeni poslovi

U referatu se na temelju prikupljenih 25 životnih priča hrvatskih iseljenica u Australiji analiziraju teme rada, plaćenih i neplaćenih poslova, radne etike. Zanima nas koje su poslove radile žene hrvatskog podrijetla koje su bile radno aktivne u razdoblju od 1945. do 1990. godine u Australiji. Jesu li se uspinjale na društvenoj ljestvici te koji su smisao pridavale radu? Ekonomski status i poslovi koje su obavljale bili su povezani s relativno niskom razinom obrazovanja te dugo vremena nisu aktivnije sudjelovale u javnom životu Australije. Ipak, pripadnice druge i sljedećih generacija nisu nužno slijedile taj put te su doživjele značajnije društveno priznanje. Životne priče prikupljene su metodom usmene povijesti tijekom 2023. i 2024. godine.

IVAN MARJANOVIĆ

Hrvatski institut za povijest

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

Slavonski Brod

imarjanovic997@gmail.com

***Strategije posjedovanja ivanovačkog reda na primjeru
zamjene posjeda Čičan s posjedima Trnava i Starča 1328. godine***

Dolaskom na prostor Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva u drugoj polovici 12. stoljeća te preuzimanjem templarskih posjeda početkom 14. stoljeća jedna od glavnih zadaća ivanovačkog reda na tim prostorima bila je izgradnja gospodarski stabilnih i prosperitetnih posjeda. Osnovna karakteristika ivanovačkih preceptorata bila je pretvaranje stečenih posjeda u snažne gospodarske cjeline kao temelja financiranja djelatnosti reda. Drugim riječima, prihodi ivanovačkih posjeda, poslani u središte Reda, u to vrijeme na otocima Cipru i Rodu, bili su financijski temelj za osnovne funkcije Reda – brigu za hodočasnike i borbu protiv nevjernika. Jedna od ključnih gospodarskih strategija bila je koncentriranje posjeda, glavnih izvora prihoda, radi efikasnijeg i ekonomičnijeg upravljanja. U tom smislu nakana je ovog izlaganja na primjeru zamjene ivanovačkih posjeda preceptorata Čičan s kraljevskim posjedima Trnava i Starča 1328. godine analizirati stratešku važnost te zamjene posjeda i rekonstruirati institucionalno djelovanje ivanovačkog reda, odnosno kako teče proces okrupnjavanja i povezivanja posjeda te kako je izgledala komunikacija s autoritetima, vjerodostojnim mjestima i kancelarijama uopće. Na temelju toga otkrit će se važnost strateškog i institucionalnoga gospodarenja posjedima za izgradnju unutarnje stabilnosti tog viteškog reda. Osim toga, promotrit će se i obrambena funkcija posjeda, odnosno stvaranje sigurnosnog pojasa utvrda na posjedu Trnava i na susjednim posjedima u kontekstu borbe protiv nevjernika.

NIKOLA MARKULIN

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Zavod za povijesne znanosti u Zadru

nikola.markulin@gmail.com

Ekonomska moć lokalnih vojnih elita Mletačke Dalmacije u 18. stoljeću

Jedna od glavnih teza autorovih dosadašnjih istraživanja bila je ta da kada je Mletačka Republika na svojim istočnojadranskim posjedima počela masovnije graditi svoju vojnu organizaciju od lokalnih struktura, neizbježno se u tom procesu morala oslanjati na lokalne elite. To je podjednako bio slučaj s izgradnjom organizacije profesionalnih vojnih postrojbi (*Oltramaringi* i *Croati a Cavallo*), kao i s organizacijom postrojbi teritorijalne milicije (*cernide, colletizie, craine, terittoriali...*). Dok je takvu tezu, pogotovo

uzevši u obzir relativno skroman doseg infrastrukturne moći središnje vlasti, jedva trebalo dodatno argumentirati, ono se oslanjalo na dosege domaće historiografije u istraživanju društvenih elita ranomodernog Dalmacije i Boke. S obzirom na zadanu temu, ovaj će referat ocrtati neke smjerove budućih istraživanja kojima bi valjalo pokazati u kojoj su mjeri lokalne vojne elite bile ujedno i zemljoposjedničke elite te (budući da je već sada nedvojbeno da u određenoj mjeri jesu) jesu li te dvije karakteristike lokalnih društvenih elita imale preklapajuću dinamiku u smislu, primjerice, da je uspinjanje unutar sloja lokalnih vojničkih elita bilo povezano s povećanjem vlasništva nad zemljom i drugim nekretninama. Na taj bi se način donekle objedinilo istraživanje dva (prema početnoj tezi uvjetovana i isprepletena) izvora društvene moći – vojne i ekonomske – u rukama lokalnih društvenih elita istočnojadranskog prostora u 17. i 18. stoljeću. S obzirom na navedeno i činjenicu da je istraživanje u početnoj fazi, referat će, između ostalog, skicirati istraženost arhivske građe, kao i potencijal pojedinih arhivskih zbirki i fondova za buduća istraživanja.

MARINO MARTINČEVIĆ

Zavičajni muzej Poreštine

Poreč

lemmensis.martincevic38@gmail.com

Porečki kaptol i prikupljanje crkvene desetine u prvoj polovici 17. stoljeća

Zemlja je najvažniji resurs predmoderne ekonomije. Poljoprivredna proizvodnja pruža osnovicu života i djelovanja i pojedincima i institucijama ranonovovjekovne Europe. Iznimka u tome nije bio ni porečki kaptol, u strukturi čijih je prihoda napose u prvoj polovici 17. stoljeća razvidno prvenstvo desetina dobivenih od poljoprivrednih proizvoda. Istodobno je to razdoblje dugotrajnih sporova između porečkog biskupa i kaptola s jedne te seoskih općina s druge strane oko podavanja desetine, što će biti riješeno presudama u korist kaptola tek sredinom 17. stoljeća. Nedostatni prihodi duboko su utjecali na cjelokupan život porečkih kanonika, a posredno i na čitavu Porečku biskupiju jer su kanonici stolnoga kaptola trebali biti prvi suradnici biskupa u provođenju i primjeni reformi Tridentskog koncila.

MARKO MATEŠIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

doktorand

marko.97matesic@gmail.com

Templarski posjedi u Hrvatskoj i njihovo gospodarstvo

Za što učinkovitije djelovanje templarskog reda važnu su ulogu odigrali njihovi posjedi. Svaka templarska provincija imala je određeni broj posjeda koji su bili međusobno umreženi i povezani na različite načine. Tako je na hrvatskom dijelu templarske provincije Ugarske i Slavonije do sada zabilježeno, tj. otkriveno 34 posjeda. Svi su oni odigrali ključnu ulogu za samo djelovanje Reda, i logistički za opskrbu vojske i za duhovnost samih templara. Ovaj rad nastoji predočiti, na do sada poznatim znanstvenim spoznajama, mrežu posjeda templarskog reda, kao i njihovo gospodarstvo te način funkcioniranja na tlu Hrvatske. Danas znamo da su unutar templarskog reda postojale tri skupine templara: vitezovi, svećenici i svjetovnjaci. Od navedenih rad u svom prvom dijelu posebnu pažnju usmjeruje na treću skupinu templara. U vojnim pohodima braća svjetovnjaci (Sergentes) uglavnom su bili posluga i prateće osoblje te štitonoše i pješništvo. Isto tako, na templarskim posjedima uz svjetovnjake su postojali farmeri i zanatlije koji često nisu bili članovi Reda, ali su radili i poslovali za templare i njihove posjede. Drugi dio rada predočuje upravu Reda koja je bila sačinjena tako da je na čelu svake templarske provincije bio magistar. Ispod njega u hijerarhiji su slijedili preceptor, vicepreceptor i priori (upravitelji samostana). Hrvatski dio provincije imao je preceptorate: Vrane, Zablache, Gora (pokraj Petrinje), Senj, Gacka, Kampanija, Treviška marka, Sv. Martin (Našice), Glogovnica i Požega. Na tom tragu treći dio rada iznosi templarsku prisutnost u Dubici (Kozarskoj), gdje do danas nije razjašnjeno je li se ondje nalazio jedan od preceptorata ili nešto drugo. Naime, Red je 1169. godine u zamjenu za Senj dobio Dubicu (Kozarsku) te je zabilježeno da su ondje boravili sami magistri provincije. Nigdje se u izvorima ne navodi ni jedan preceptor, kao ni to da nema isprave koja striktno potvrđuje da je ondje bilo središte cijele provincije. Slučaj Dubice do danas ostaje samo na pretpostavkama od strane povjesničara da je ondje bilo središte templarske provincije Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva. Naposljetku, četvrto poglavlje pojašnjava djelatnosti važne za gospodarstvo na posjedima te onu djelatnost po kojoj su ostali zapamćeni, a to je njihovo bankarsko poslovanje. Templari su kao bankari razvili napredan sustav tog zanata te su bili na usluzi svim slojevima društva, ali su najvažniju ulogu igrali kao bankari kraljeva.

TOMISLAV MATIĆ

Hrvatski institut za povijest

Odjel za srednjovjekovnu povijest

Zagreb

tom.matic@yahoo.com

***Sukobi Martina II. Frankapana i zagrebačkog
kaptola oko prikupljanja desetina sredinom 15. stoljeća***

Crkvena desetina predstavljala je jedan od glavnih izvora prihoda biskupija i kaptola, ali je ujedno bila i jedan od najčešćih uzroka prijepora između crkvenih institucija i zemljovlasnika. Sredinom 15. stoljeća došlo je do niza sukoba između zagrebačkog kaptola i Martina II. Frankapana uzrokovanih nesuglasicama oko načina prikupljanja desetine, koji su rezultirali napadima Martinovih četa na kaptolske posjede i ubojstvima kaptolskih podanika i Martinovim svećanim i javnim izopćenjem od strane kaptola. Do sukoba je dolazilo ponajprije na području Goričkog arhiđakonata, gdje se nalazila glavnina Martinovih posjeda, ali su se prelijevali i na druga područja. Isprave o sudskim postupcima koji su vođeni nakon tih činova otkrivaju nam uzroke tih nesuglasica, a kontekst vremena u kojem je do sukoba došlo ukazuju na kompleksne i često nejasne zemljovlasničke odnose u turbulentnom stanju hrvatskih zemalja sredinom 15. stoljeća, kada su prijestolne borbe i dolazak Osmanskog Carstva na granice često mijenjali odnose snaga među lokalnim čimbenicima. Ovo će se izlaganje fokusirati na rečene sukobe oko prikupljanja desetine, s širim osvrtom na ulogu desetine u kasnosrednjovjekovnoj Slavoniji. Epizode kojima ćemo se ovdje baviti dodaju još jednu sličicu kompleksnoj povijesti Zagrebačke županije u kasnom srednjem vijeku i osvjetljaju tadašnje odnose između crkvene i lačke vlasti, u čijoj se osnovi nalazila zemlja.

ROBERT MATIJAŠIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli

Odsjek za arheologiju

robert.matijasic@unipu.hr

Klasična arheologija i stara povijest – interdisciplinarnost na djelu? / Stara povijest, klasična arheologija i klasična filologija – jedinstvo u trojnosti?

Tema VII. kongresa hrvatskih povjesničara – „Zemlja“ – potaknula me na razmišljanje o statusu i stanju disciplina koje se bave istraživanjem najstarije prošlosti, staroga vijeka, u kontekstu one znanosti koja je u najbližoj i doslovnoj vezi sa zemljom kao fizičkom okolinom, u kontekstu arheologije. Ali nepobitna je uska povezanost ne samo stare povijesti i klasične arheologije nego povrh toga i klasične filologije jer sve tri discipline doprinose zajedničkom cilju. Pojmovi interdisciplinarnost, transdisciplinarnost i

multidisciplinarnost označavaju raznolikost odnosa među znanstvenim disciplinama, raznolikost međuovisnosti u istraživanjima, a kontakt i dijalog među njima doprinose stvaranju novih spoznaja, više nego što to samo jedna disciplina može polučiti. Zanimljivo je promotriti i položaj tih triju disciplina u našem visokoškolskom obrazovnom sustavu: one su u velikoj mjeri razjedinjene, ili barem slabo povezane, ali ne (samo) zbog slabosti unutar njih samih, već i zbog sve lošijeg odnosa prema humanističkim znanostima općenito, čiji negativni trend nije svojstven samo našoj domaćoj intelektualnoj sredini. Čvršće povezivanje stare povijesti, arheologije i klasične filologije, po uzoru na sličan ustroj u anglosaksonskoj (ali ne samo toj) tradiciji, gdje su Classical Studies duboko ukorijenjeni u sustav obrazovanja i znanosti, zacijelo bi donijelo nove, zanimljive i vrijedne rezultate.

IVAN MATIJEVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Odsjek za povijest

imatijev@ffst.hr

Rimska vojska u kontroli južnih teritorija Gornje Panonije i Donje Panonije

Glavnina rimskih vojnih postrojbi u Gornjoj Panoniji i Donjoj Panoniji bila je smještena na dunavskom limesu i njezinu neposrednom zaleđu. Legije i desetci augzilija raspoređeni u brojnim vojnim logorima i umrežani cestama iznosili su teret obrane toga strateški izuzetno važnog dijela Carstva. Međutim, logističku i prometnu vrijednost imali su i južni dijelovi obiju panonskih provincija jer je kroz njih prolazila cesta Emona – Siscija – Sirmij. Na nju su se spajale ceste kojima je taj prostor povezan s gradovima na obali provincije Dalmacije. Provala Kvađa i Markomana početkom kasnoga principata drastično je promijenila sigurnosnu situaciju u svim provincijama na dunavskom limesu što je dovelo i do pojačavanja vojne prisutnosti na različitim točkama na cesti Emona – Sirmij. Latobički pretorij i Siscija zajedno su s obližnjim lokalitetima dali desetke posvetnih natpisa aktivnih beneficijarija što jasno upućuje na to da su na tim mjestima djelovale njihove postaje. Beneficijariji su u namjesnikovoj administraciji bili najbrojniji službenici višega ranga (*principales*). Izvršavali su pravno-policijske zadaće, održavali su obavještajnu vezu između namjesnika i vojske u njegovoj provinciji, često su bili jedini vidljivi predstavnici rimske vlasti i posrednici između lokalnog stanovništva i provincijske uprave. U postajama su tijekom šestomjesečnog razdoblja istodobno djelovala dvojica beneficijarija. Mnogo se o njihovoj službi saznalo zahvaljujući arheološkom otkriću objekta beneficijarijske postaje u Sirmiju u kojoj je bilo najmanje devedesetak posvetnih žrtvenika. Iz drugih mjesta izvan pravca te ceste (*Mursa, Teutoburgium, Aquae Iasae, Aquae Balissae*) također potječu natpisi aktivnih beneficijarija što je dovoljno da se pretpostavi kako su i u tim krajevima Gornje i Donje Panonije bile smještene njihove postaje. Ti su beneficijariji pripadali legijama iz Gornje Panonije (*X gemina, XIII gemina*) i Donje Panonije (*I adiutrix, II adiutrix*) što nije iznenađujuće

jer su namjesnici na te službe postavljali vojnike iz legija u svojim provincijama. Unatoč tome, malobrojni natpisi pokazuju da su beneficijariji dolazili i iz legija smještenih u susjednim provincijama (*II Italica, III Flavia felix*). Najveći broj žrtvenika posvetili su Jupiteru Najvećem i Najboljem (*IOM*), mnogi su izostavili isticanje imena svoje legije u korist prestižnije oznake beneficijarijske službe. Na nekim lokalitetima kao što su *Aquae Balissae* i Topusko potvrđeni su beneficijariji i aktivni legionari što upućuje na pretpostavku da je kontrola nad tim mjestima bila dvojaka, kao što je zapaženo na važnim prometnim točkama u sjeverozapadnom dijelu susjedne provincije Dalmacije.

MARGARETA MATIJEVIĆ

Hrvatski institut za povijest

Odjel za hrvatsku povijest 19. stoljeća

Zagreb

margareta@isp.hr

Počeci zadrugarstva u Trojnoj Kraljevini

Umjesto davanja u naravi 1848. oslobođeno kmetstvo dobilo je veće financijske obveze, za što je trebalo povećati proizvodnju, stvoriti višak i novac. Nisu svi to uspjeli, pa su zaredale dražbe seljačkih posjeda. Pokrenuti proces oživio je financijsko tržište, nastaje vrijeme banaka i štedionica. Mnogi dobronamjeni ljudi prepoznavali su problem i nudili rješenja. Posebno dobrima pokazala su se dva njemačka modela: prvi za obrtnike tzv. Schulze-Delitzschev čiji je cilj bio osigurati obrtnicima sredstva za nabavku sirovina i pokrivanje dugova, a radnike zaštititi u starosti i bolesti od nesreće i trajne nesposobnosti. Drugi model osmislio je Friedrich W. Raiffeisen kroz štedno solidarno zadrugarstvo, namijenjeno seljaštvu, s niskim udjelima, prihvatljivo i za siromašnije, koji su uvijek najizloženiji na tržištu. Zajmovi bi se otplaćivali dugoročno, prema mogućnostima, uz jamstvo drugih i rezervni fond. Nije bilo lihve ni gubitka posjeda. Zadrugarstvo se zalaže za privredno, prosvjetno i ćudoredno pridizanje seljaštva, to znači da promiče trijezan život, sitnu štednju i pošten rad. Članstvo dobiva praktičnu pomoć kroz jeftiniji kapital, ali i strukovnu i gospodarsku pouku. Zadruge promiču načela samouprave, samopomoći i samoodgovornosti. Dosljedno se poštovala politička sloboda članstva. Postojali su razni tipovi zadruga: vinarske, voćarske, mljekarske, dobavne, prodavačke i druge. Kreditne zadruge raspolazu gotovinom, imaju atraktivne kamate. Dobiveni zajam prvotno je iznosio do 1500 kruna. Članovi su preko istih mogli obavljati sve svoje novčane transakcije. Zadrudni pokret u Trojnoj Kraljevini posebno se proširio kad je iza njega stala Crkva, na Prvom hrvatskom katoličkom kongresu 1900. godine. Političar, profesor, kasniji zagrebački nadbiskup Antun Bauer osobno je poticao kler, prijatelje i znance s viškom prihoda da potpisuju dionice Hrvatske poljodjelske banke. Poveće iznose dali su Strossmayer, Posilović, Prvostolni kaptol, franjevci, Društvo sv. Jeronima i druge pobožne zaklade i pojedinci. Mnogi su svećenici podržavali taj vid pastoralnog rada i osnivali zadruge. Preko zadruga su se

nabavljali i prodavali seoski proizvodi i strojevi, uvodilo sjeme i stoka bolje pasmine. Održavana su i brojna predavanja raznih profila stručnjaka, od liječnika do pravnika i agronoma, a i niz analfabetskih tečajeva. Poticala se i parcelacija velikih posjeda i kolonizacija siromašnijih u plodnije krajeve. Prva naselja osmišljena za naseljavanje bila su Mala Maslenjača i Ivanovo polje kod Daruvara. Hrvatska poljodjelska banka pokrenula je i list *Hrvatski udrugar*, kao svoje službeno glasilo, posvećeno razvoju i promicanju zadrugarstva među Hrvatima (1905. – 1914.). List su uređivali pravnik Krunoslav Janda, svećenik Josip Cvetko i agronom Artur Machnik.

MIRJANA MATIJEVIĆ SOKOL

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

m.matijevic.sokol@gmail.com

Latinska epigrafija u Hrvatskoj

Rimska provincija Dalmacija ostavila je veliki korpus latinskih zapisa na kamenu. Sačuvani su natpisi na javnim zgradama, ali još više raznoliki epitafi koji imaju veliku važnost kao povijesna vrela. Do promjena u antičkim natpisima dolazi s emancipacijom kršćanstva te se one ogledaju u sadržaju i u strukturiranju zapisa. Ranokršćanska će epigrafija utjecati kasnije na ranosrednjovjekovnu epigrafičku pismenost u Hrvatskoj koja je jedinstvena u europskim razmjerima jer je latinski jezik bio službeni jezik hrvatskih institucija. Ranosrednjovjekovni natpisi imaju neprocjenjivu važnost kao povijesna vrela i kao dokaz latinske pismenosti u Hrvatskoj. Tradicija latinskih natpisa na kamenu, ali i drugim predmetima od drva, metala i keramike zadržat će se do 19. stoljeća. Antička i ranokršćanska epigrafija s hrvatskih antičkih lokaliteta ušla je u europski epigrafički korpus. Ranosrednjovjekovna ostavština neprocjenjiva je za istraživanje rane hrvatske povijesti. Zanimljiva je svakako renesansna epigrafija zbog hrvatske uključenosti u europske humanističke trendove. U izlaganju će se donijeti pregled te jedinstvene pisane baštine u Hrvatskoj s više aspekata.

STJEPAN MATKOVIĆ

Hrvatski institut za povijest

Odjel za hrvatsku povijest 19. stoljeća

Zagreb

matkovic@isp.hr

***Milan Ivšić (1887. – 1972.) o problemima
seljačkih zadruga do kraja Drugoga svjetskog rata***

Autor na temelju analize ostavštine Milana Ivšića rekonstruira njegov stručni prilog raspravi o seljačkim zadrugama kao bitnoj sastavnici agrarnih problema u Kraljevini SHS/Jugoslaviji. Tijekom Drugoga svjetskog rata izradio je nacrt zakona o uspostavi seljačkoga zakonika radi uspješnije regulacije seljačkoga imovinskog prava. Nakon završetka rata bio je prvo uklonjen sa Sveučilišta, zatim uhićen i osuđen na dvije godine zatvora, koje je odslužio u logoru Stara Gradiška.

MARKO MEDVED

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini

marko.medved.rijeka@gmail.com

Terra Sancti Viti i vjerska povijest: identitet(i), tenzije i zajedništvo

Na temelju nekoliko primjera iz vjerske povijesti Rijeke, muških i ženskih redovničkih zajednica, kao i župnih, odnosno biskupijskih struktura, priopćenje iznosi različite odnose članova tih struktura prema gradskom identitetu. Opisat će se način na koji je ta povezanost uz *Terru Sancti Viti*, od srednjega vijeka do novoga vijeka i suvremenog razdoblja, određivala i vjersku pripadnost, koje su pojmove pripadnici crkvenoga života koristili da bi je izrazili i je li ona uzrokovala napetosti unutar samih zajednica. U kontekstu nacionalnih i socijalnih razlika iznijet će se primjeri suprotstavljenih odnosa i tenzija iz prošlosti, kao i situacija u kojima kršćanstvo gradi općeljudsko bratstvo i zajedništvo po uzoru na nadilaženje granica između Židova i Grka iz svojih početaka, na temelju kojih je stoljećima formiralo čovječanstvo.

MARKO MEDVED

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini

marko.medved.rijeka@gmail.com

***Dva stoljeća od otvaranja Gradske bolnice u Rijeci 1823.:
poznato i nepoznato o prvoj lokaciji središnje zdravstvene ustanove***

Obljetnica dvjesto godina od otvaranja Gradske bolnice u Rijeci na staroj lokaciji ostala je nezabilježena i u javnosti i među povjesničarima medicine. Iznijet će se *status quaestionis* istraživanja djelovanja te ustanove od njezina otvaranja u 19. stoljeću do preseljenja u zgradu bivše Vojno-pomorske akademije između dvaju svjetskih ratova. Nakon otvaranja Gradska bolnica Svetoga Duha neko je vrijeme povezana s Općim zavodom za siromašne, a od posljednjih desetljeća 19. stoljeća u mnogočemu ostvaruje glavne zadaće javnozdravstvene ustanove. Iznijet će se i nove vijesti vezane uz pronalazak i atribuciju kamene ploče koja se nekoć nalazila na zgradi bolnice.

NIKŠA MENDEŠ

Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja

Rijeka

niksa.mendes@ppmhp.hr

***Od Petra Jakova Leve do Branka Širole
(kvarnerski pomorci po svjetskim morima od 1834. do 1909.)***

U radu će se predstaviti plovidbe riječkih i kvarnerskih pomoraca kao zapovjednika brodova, ali i običnih mornara na plovidbama oko svijeta ili na pojedinim svjetskim morima. Istaknut će se plovidbe u kojima su sudjelovali, njihov doprinos razvoju hrvatskog pomorstva u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, ali i značaj uporabe hrvatskog jezika koji su pojedini pomorci stidljivo koristili u vrijeme germanizacije i talijanzacije u pomorstvu, a osobito u pomorskom školstvu. Naglasak je rada na promicanju važnosti otkrića novih morskih putova i prostranstava, ali i sudjelovanje hrvatskih pomoraca s Kvarnera u njima. Istaknut će se doticaj s prekomorskim kulturama, otkrića novih plovnih putova za značaj širenja utjecaja Austro-Ugarske Monarhije te otkrića novih priobalnih i otočnih područja na Zemlji. Također će se preko izvornih dokumenata naglasiti ono što su pomorci zabilježili na putovanjima u doticaju s različitim kulturama.

JOSIP MIHALJEVIĆ

Hrvatski institut za povijest
Odjel za suvremenu povijest
Zagreb
josip@isp.hr

***Hrvatske reakcije u zemlji i inozemstvu
na smrt Josipa Broza Tita: emocionalni aspekti***

Smrt Josipa Broza Tita, doživotnog predsjednika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, bila je događaj koji je potresao tadašnju komunističku nesvrstanu državu. Njegova smrt izazvala je brojne reakcije mnogih političkih aktera, medija i običnih građana, ne samo u Jugoslaviji već i diljem svijeta. Osim reakcija na Titovu smrt u kontekstu politike i međunarodnog položaja Jugoslavije, izazvala je i brojne emotivne reakcije, i u zemlji i izvan nje. Cilj je ovog rada analizirati emocije koje je Titova smrt izazvala među hrvatskim narodom. Kako su na Titovu smrt reagirali Hrvati u domovini, Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, a kakve su bile reakcije Hrvata izvan domovine, ponajprije u zemljama demokratskoga Zapada? Ovaj rad, koji ulazi u sferu povijesti emocija, temelji se na analizi izvornoga arhivskoga gradiva, domaćeg i stranog tiska iz 1980., kao i na najnovijim dostignućima u historiografiji, sociologiji i kulturnoj antropologiji.

ŽELJKA MIKLOŠEVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti
zmiklose@ffzg.unizg.hr

Paradigme participacije i oblici suradnje umjetnika i muzeja

Umjetnička produkcija vrlo često završi u fundusima umjetničkih i drugih muzeja u svojstvu muzejskog predmeta, koji se, ako su dovoljno reprezentativnog karaktera, nađu na stalnim izložbama kao oznake središnje vrijednosti muzejske zbirke. No, 1960-ih godina konceptualna umjetnost, često u opoziciji petrifikaciji značenja i elitizmu muzejskih institucija, uvodi u umjetničku sferu demokracijske paradigme kulturne politike, vrlo često čineći odmak od djelovanja u okvirima muzeja. No, tijekom 1990-ih, djelujući i dalje kao protagonisti institucionalne kritike, suvremeni umjetnici nerijetko ulaze u prostore umjetničke i druge baštine iz istih ili sličnih nastojanja – kako bi ukazivali na probleme reprezentacije, podizanje svijesti o zanemarenim baštinskim aspektima i sl. Krajem prošlog, a posebice početkom ovog stoljeća redefiniiraju se odnosi između muzeja i suvremenih umjetnika i to ponajviše u vidu suradnje na zajedničkim projektima i formiranju zajedničkih kulturnih poruka. Jačanjem utjecaja različitih pa-

radigmi kulturnih politika koje su donijeli i brojni financijski instrumenti, ponajviše iz Europske unije, potiče se suradnja muzeja i srodnih institucija i organizacija s jedne i umjetnika s druge strane. Posljedično dolazi do proširenja uloge suvremene umjetnosti u smislu njezine uporabe za društveno relevantno djelovanje muzeja, bilo da se radi o kanonskim institucijama ili projektima koji se samoodređuju kao muzej(sk)i. Instrumentalizacija umjetnosti donosi novi izvor strategija i alata kojim se ostvaruje njihovo društveno poslanje, a što je moguće iščitati iz različitih projekata provedenih u posljednjih nekoliko godina. U ovom radu analizira se međudjelovanje umjetnosti, odnosno suvremenih umjetnika i muzeja u kontekstu paradigmi kulturnih politika posebice s obzirom na paradigme demokratizacije umjetnosti i kulturne demokracije – od njihova uvođenja kasnih 1960-ih i 1970-ih godina do njihove primjene danas. Na konkretnim primjerima umjetničkih radova, odnosno muzejskih projekata ilustriraju se dominantne društvene teme kojih se oni dotiču, a njihov se značaj dijakronijski komparira.

IVAN MILEC

Hrvatski institut za povijest

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

Slavonski Brod

ivan.milec1203@gmail.com

***Zemlja kao izvor dodanog prihoda i kapitala
– primjeri građanstva Slavanskog Broda u prvoj polovici 20. stoljeća***

Slavonski se Brod zbog svoje vojne važnosti relativno kasno počeo razvijati kao grad, a njegova prostorna zbijenost između rijeke Save i Dilja utjecala je na to da se značajan dio stanovništva na rubovima grada dugo vremena bavio isključivo poljoprivredom. Uz to, najveće brodske trgovačke i obrtničke obitelji generacijama su kupovale velike zemljišne posjede (pustare) oko grada koje su najčešće davale u najam, ali su ih ponekad i osobno obrađivale. Ti posjedi predstavljali su im ne samo važan izvor prihoda nego i sigurnost u kriznim vremenima, a također i izvor kapitala kroz parcelaciju i prodaju kako se grad širio. Posebna priča bilo je vinogradarstvo na obroncima Dilja koje je za brodsko građanstvo bilo statusni simbol, ali ujedno i važan izvor prihoda, a brodsko se vino prodavalo diljem Austro-Ugarske Monarhije. Iako je raspad Austro-Ugarske značio nestanak velikog tržišta i pojavu jeftinijeg dalmatinskog vina, još u međuratnom razdoblju u Brodu je djelovalo preko 400 vinogradara od kojih je većina bila organizirana u društva i zadruge. U izlaganju će se na izabranim primjerima reprezentativnih brodskih obitelji prikazati međuodnos građana, kao primarno trgovaca i obrtnika, i zemlje, odnosno poljoprivrede i vinogradarstva u prvoj polovici 20. stoljeća.

FEDA MILIVOJEVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Odsjek za povijest

feda.milivojevic@uniri.hr

**„Cives Romani qui Illyrico negotiantur“ – uloga zemlje
u formiranju konvenata rimskih građana na istočnoj obali Jadrana**

Pojava organiziranih rimskih građana (*conventus civium Romanorum*) u provincijama rimskoga svijeta odavno je poznata istraživačima kasnorepublikanskog razdoblja. Ovisno o području i zatečenom stanju ti konventi nisu prisutni posvuda, ali jednom uspostavljeni čine posljednju fazu provincijskog doseljavanja italskoga elementa u Republici. Pretpostavke o njihovu funkcioniranju i međuodnosu s imenom sličnim sudbenim konventima nastale su već krajem 19. stoljeća, no stanje današnje istraženosti nije zavidno veće. Znamo da je njihov broj, opseg djelovanja i uloga u mjestu gdje su se nalazili bio različit te da njihovo postojanje nije nastavak službene rimske administracije i vlasti u provincijama. Isključivo su privatnog karaktera, sastavljeni od rimskih građana na mjestima gdje uprava nad teritorijem funkcionira prema lokalnom modelu i gdje ne postoji municipalna organizacija, a ni kolonije. Unutrašnja im organizacija nalikuje gradu u kojem se nalaze, no jedna od njihovih važnijih unutarnjih razlika jest – zemlja. Konvent u već uspostavljenom urbanom centru nema pravo na svoj teritorij. U razdoblju kada nema municipija ili kolonije zemlja je neizravno rimska, a stvarno vlasništvo autohtono. Ta dostupnost i mogućnost držanja zemlje ključan je faktor prema kojem se konventi dijele i gdje nastaju. On je uvjetovao specifičnu geografsku raspodjelu konvenata na istočnoj obali Jadrana sredinom 1. st. pr. Kr., što je jedna od važnijih odlika razdoblja Cezarove uprave Ilirikom.

IVA MILOVAN DELIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli

Odsjek za povijest

iva.milovan.delic@unipu.hr

JASNA VALIĆ

Nastavni zavod za javno zdravstvo Istarske županije

Pula

jasna.valic@zzjziz.hr

Javnozdravstveni odgovor na pojavu AIDS-a u Hrvatskoj 1980-ih

Otkad su se u Hrvatskoj 1985. pojavili prvi slučajevi AIDS-a, bolesti koja je obilježila osamdesete godine 20. stoljeća, kao prvi i vrlo snažan javnozdravstveni odgovor prihvaćen je Nacionalni program za prevenciju HIV-a i AIDS-a. U tom su se dokumentu

pružile važne informacije o patologiji i virologiji bolesti, ponudilo znanje o prevenciji i liječenju, čime se stanovništvo trebalo potaknuti na veću svjesnost o bolesti. Istovremeno, cilj je također bio pružiti podršku bolesnima, što je posredno utjecalo i na postupno smanjenje predrasuda o novoj bolesti i diskriminacije oboljelih. U ovom se radu analiziraju navedene javnozdravstvene mjere Zavoda za zaštitu zdravlja SR Hrvatske, danas Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, i istovremeni odjek javnosti (u tisku) na novu bolest, u petogodištu nakon prvog zabilježenog slučaja u Hrvatskoj. Interpretacija rezultata uključena je u složeni kontekst ekonomske i političke krize u Jugoslaviji i novih društvenih gibanja osamdesetih godina 20. stoljeća.

IVAN MISSONI

Zagreb

ivan.missoni@yahoo.com

***Pohrvaćenje Svete Zemlje ili posvećenje hrvatskih krajeva: scenski prikazi
Jeruzalema u hrvatskim srednjovjekovnim pasionskim prikazanjima***

Hrvatska srednjovjekovna pasionska prikazanja kroz svoja četiri razvojna stupnja, od lirsko-narativnih pjesama preko dijaloških i dramatisiranih plačeva sve do cikličkih prikazanja, s 15-ak djela i ukupno oko 15 000 stihova predstavljaju začetak hrvatskog dramskog stvaralaštva. Nastala su u gradovima duž istočnojadranske obale (Rijeka, Osor, Zadar, Tkon, Hvar), a pisana su na narodnom jeziku (vernakularu). Razvojni put domaćih prikazanja dosegnuo je svoj vrhunac jedinim pravim cikličkim prikazanjem, *Mukom Spasitelja našega*, koje je sastavljeno od 3664 stiha, a sačuvano je u glagoljskom rukopisu iz 1556. godine iako je vjerojatno 100 godina starije. Podrijetlom je svakako iz Hrvatskoga primorja. To složeno dramsko-scensko djelo počinje Lazarovim uskrsnućem, nastavlja se Kristovim ulaskom u Jeruzalem i razvija uobičajenim pasionskim tematskim tijekom sve do raspeća na Kalvariji i skidanja mrtvoga Isusa s Križa. Prema uputama izvođačima trebalo se prikazivati u tri kazališna termina u Velikom tjednu: „*najprvo na Cvitnicu*“, zatim na Veliki četvrtak i napokon treći dio na Veliki petak. Prema Silviu D'Amicu, u Europi koju je ujedinilo kršćanstvo, i kazalište je dobilo ujediniteljske značajke. Dakle, srednjovjekovna kršćanska drama na vidljiv je način prenosila svijest o jedinstvu svijeta koji je Krist otkupio. Bitna značajka prikazanja bila je mnogostruka scena. Srednjovjekovna pozornica, naime, ne predstavlja jedno mjesto nego cijeli svijet. Na pozornici su se jedan pokraj drugog tako redali jeruzalemski hram, Galilejsko jezero, Pilatovo sudište, Kalvarija, Kristov grob. Oko ili pored plateje (lat., trg, široka ulica) kao neutralnog prizorišta postavljene su bile scene, mansije (lat., boravak), ponekad nasuprot gledateljima, ponekad u krugu ili polukrugu, a povremeno i raštrkane po različitim dijelovima grada. Imajući u vidu materijalne mogućnosti hrvatskih prikazivača, skromnost scene i druga ograničenja, Darko Lukić uočio je kako se u našim didaskalijama ne zahtijeva, nego samo preporučuje i predlaže. O tome zanimljivo svjedočanstvo pruža didaskalija iz već spomenute *Muke Spasitelja*

našega iz 1556. koja redatelju ostavlja potpunu slobodu napomenom „*vazmi kot drago*”, što će reći – onako kako možeš i kako želiš. Nikola Batušić ustanovio je kako je publika na izvedbama naših prikazanja bila mnogobrojna i očito vrlo oprečnih društvenih obilježja, što međutim ni u kojem slučaju nije smetalo duhovnom zajedništvu koje bijaše temeljnim vezivnim tkivom srednjovjekovnog kazališnog čina. U malim i pretežito zatvorenim urbanim sredinama Hrvatskoga primorja, otocima na potezu od Krka do Korčule, u Zadru, Splitu i južnije, na trgu pred katedralom ili u njoj, našlo bi se stanovništvo cijeloga grada okupljeno, očarano, ali i zasljepljeno fenomenom medievalnoga glumišta. Bilo je ujedinjeno željom za pribivanjem ilustraciji čudesnih evandeoskih zbivanja koja su kao konačan cilj imala promicanje vjerskih namisli, ali i svojevrsno duhovno oplemenjivanje književnim vrednotama. Pri tome bi tijekom izvođenja dolazilo do nadahnjujućega supostojanja i prožimanja, na simboličkoj i nadnaravnoj razini, biblijskoga i zbiljskoga svijeta.

GORAN PAVAO MLADINEO

Vis

Sveučilište u Zadru

doktorand

goran.pavao@gmail.com

***Vis za Knin: o paralelnom rušenju i gradnji dviju
pravoslavnih crkvi u komunističkoj Hrvatskoj 1960-ih***

U radu se govori o dva sakralna objekta Srpske pravoslavne Crkve u dva dalmatinska gradića smještena daleko od centara odlučivanja, no koja su svedjedno, zbog jake simboličke kojom su zračila (samim svojim postojanjem u viškom slučaju, odnosno nepostojanjem u kninskom slučaju), postala toliko složeni problemi početkom 1960-ih da je o njihovoj sudbini konačnu odluku morala donijeti tadašnja najviša republička i državna politička razina. Te dvije građevine bile su ne samo veliki uteg u odnosima tadašnjih komunističkih vlasti i Srpske pravoslavne Crkve kao vjerske organizacije, nego, pokazat će se pomalo neočekivano, i potencijalni izvor raskola po nacionalnoj liniji i među pripadnicima samih državnih službi zaduženih za rješavanje tog pitanja. Naročito je za društveni poredak bilo opasno to što su vrlo nezgodno ukazivale na neprekinuto postojanje (pa i jačanje) do tada naizgled uspješno potisnutih i prevladanih starih međunacionalnih i međuvjerskih predrasuda, razlika i sukoba među pripadnicima jednog formalno ateističkog pokreta s dodatno proklamiranom politikom „bratstva i jedinstva” među njegovim dvjema najbrojnijim nacionalnostima, Hrvatima i Srbima. Uza sve to, istovremeno se i vodstvo SPC-a našlo u nezgodnoj situaciji unutar vlastite zajednice, morajući se pravdati pred svojom antikomunistički nastrojenom dijasporom da nije previše popustljivo prema komunističkim vlastima, tj. da ne pri staje bezuvjetno i lako na njihove prijedloge i zamisli, a to bi bilo rušenje postojeće crkve (Vis) i zabrana gradnje nove crkve (Knin). Na kraju je ta priča riješena na najbez-

bolniji mogući način za sve uključene strane: vezanom trgovinom. Odnosno, SPC je 1963. godine dao pristanak za uklanjanje svoje crkve na otoku Visu sagrađene tijekom kontroverznog prijelaza tamošnjih otočana s katoličke na pravoslavnu vjeru u doba Kraljevine Jugoslavije, ali je zauzvrat dobio dopuštenje za gradnju, bombardiranjem u Drugom svjetskom ratu porušene, crkve u većinski srpskom (a time njoj i važnijem) Kninu. Rad se zasniva pretežito na dokumentima tadašnje Komisije za vjerska pitanja Izvršnog vijeća Sabora NR Hrvatske, odnosno kasnije SR Hrvatske (u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu).

DUBRAVKA MLINARIĆ

Institut za istraživanje migracija

Zagreb

dubravka.mlinaric@imin.hr

***Darovana zemlja kao pogodnost ili kazna? Francesco Borelli
i upravljanje nizinskim močvarnim tlima sjeverne Dalmacije***

Sjevernodalmatinsko su višegrađište i njegov dugoročni razvitak u ranom novom vijeku oblikovali ponajprije mletačko-osmanski ratovi, ali i prirodno-okolišne datosti prostora. Ratovima izazvane ekonomske, ekološke i demografske devastacije otežale su svakodnevicu lokalnom stanovništvu, čiju je kvalitetu već ionako narušavala zdravstveno-ekološka podložnost protomalaričnim oboljenjima. Feudalni posjed Vrana kroz 18. je stoljeće bio stoga pravno-ekonomski i demografsko-ekološki organiziran na način da se spomenuti nedostaci zemlje kao resursa premoste ili bar umanje. Vlasnik vranske nadarbine (laudemija) i fiziokratski vizionar Francesco Borelli nastojao je osigurati obranu agrarnih prostora od eventualnih ponovnih osmanlijskih upada, povećati agrarnu iskoristivost potencijalno plodne zemlje te unaprijediti kvalitetu života svojih podanika na specifičnom prostoru mletačke *Nove* i *Najnovije stečevine*. Pritom se zemljišnim fondom plodne nizinske zemlje Ravnih kotara koju je davao na korištenje služio s namjerom privlačenja njezinih novih korisnika. Demografski je popunjavao opustjela i devastirana selišta feuda novim morlačko-stočarskim stanovništvom s jedne i sjeverno-talijanskim stanovništvom s druge strane. Jedan od ciljeva kolonizacije i drugih tipova doseljavanja bila je racionalnija i učinkovitija ekonomsko-fiskalna eksploatacija posjeda. Paralelno s tim nastojanjima provodili su se i projekti isušivanja nizinskih močvarnih polja u cilju melioracije i bonifikacije tla te eradikacije dugotrajnih groznica i sličnih bolesti uzrokovanih „mijazmatičkim isparavanjima“. S druge su strane brojni novodoseljeni polunomadski Morlaci provodili kulturno-gospodarsku transformaciju plodnog (ratarskog) prostora u smjeru sigurnosno održivijeg stočarstva, prije svega u razdoblju intenzivne ratne nesigurnosti. Pritom su i sami stradavali zbog izloženosti utjecajima „bolesnih“ nizinskih polja. U radu će se temeljem interdisciplinarnе kvalitativne analize izvora različite provenijencije predstaviti ekološko-ekonomsko-demografska problematika krškog nizinskog prostora te organizacijski izazo-

vi vranskog feudalnog dobra na krajnjoj periferiji mletačke Dalmacije, koja je i sama bila na geostrateško-politički nestabilnom pograničju. Posebna pozornost posvetit će se valorizaciji zemlje kao resursa za privlačenje novog stanovništva; u opreci od plodne zemlje kao inicijalne privilegije za novodoseljene do kazne za njezine dugotrajnije korisnike. Fokus će biti na kratkoročno, srednjoročnoj i dugoročnoj kulturnoj i okolišnoj transformaciji prostora koja je započela kolonizacijskom i melioracijskom inicijativom grofa Borellija.

MARIJA MOGOROVIĆ CRLJENKO

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli

Odsjek za povijest

Centar za istraživanje povijesti stanovništva sjevernog Jadrana

marija.mogorovic.crljenko@unipu.hr

DANIJELA DOBLANOVIĆ ŠURAN

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli

Odsjek za povijest

Centar za istraživanje povijesti stanovništva sjevernog Jadrana

danjela.doblanovic.suran@unipu.hr

Odnos prema zemlji i životinjama u istarskim komunalnim društvima od 15. do 17. stoljeća

U srednjem i ranom novom vijeku zemlja je bila izvor egzistencije. Od zemlje i životinja živjelo se, pa je uništavanje ljetine moglo značiti ne samo osiromašenje već i glad i ozbiljnu ugrozu egzistencije. Stoga su onodobni zakonodavci veliku pozornost pridavali upravo zemlji, poljima, vinogradima, vrtovima i životinjama, odnosno zaštiti zemlje, plodova sa zemlje i životinja. Na temelju pojedinih istarskih izvora, posebice gradskih statuta, bilježničkih knjiga, sudskih procesa itd. autorice razmatraju odnos prema zemlji i životinjama u istarskim komunalnim društvima u razdoblju od 15. do 17. stoljeća. Posebno se promatraju propisi o zaštiti zemlje i plodova, zaštiti i odnosu prema životinjama, odredbe protiv šteta u vrtovima, poljima i vinogradima koje bi učinile životinje ili ljudi, o prodaji i načinu prodaje te skladištenju plodova zemlje i životinjskog mesa. Promatra se i problematika razgraničenja, odnosno međa među pojedinim zemljištima, pašnjacima, ali i među pojedinim komunama. Nadalje, autorice analiziraju i propise o otkupu zemljišta i prednosti prilikom otkupa, o zaštiti zemljišta od ulaska ili prisvajanja tuđeg posjeda, o prilaznim putovima, o javnim putovima i njihovoj zaštiti od prisvajanja i obrađivanja, o zaštiti od paljenja zemljišta i plodova zemlje itd.

MYROSLAVA MOSTEPANIUK

Papinski orijentalni institut

Fakultet Istočnih crkvenih znanosti

Rim, Italija

mmostepaniuk@orientale.it

Europska provincija sestara bazilijanki sa sjedištem u Osijeku (1951. – 1960.)

Sestre bazilijanke ili Sestre Reda sv. Bazilija Velikog istočni je katolički red papinskog prava. Sve do kraja 19. stoljeća sestre su živjele u autonomnim samostanima. Godine 1897. zalaganjem grkokatoličke hijerarhije započinje proces reformiranja sestara koje ostaju podložne mjesnim biskupima, ali istovremeno razvijaju oblike samouprave, usmjerene prema uniformnosti i ujedinjenju o čemu svjedoče Generalni kapituli 1909., 1923. i 1931. posvećene administrativnim, financijskim i formacijskim pitanjima. Završni korak ujedinjenja ostvaren je 1951. godine proglašenjem dekreta o centralizaciji svih bazilijanki u jedan red pod Generalnom upravom. Tom prilikom ustanovljene su četiri provincije: Argentinska, Galicijska i Potkarpatska u SAD-u te Europska provincija sa sjedištem u Osijeku. Cilj je ovog izlaganja prikazati povijest Europske provincije od njezina uspostavljanja 1951. godine do 1960. godine. Istraživačko pitanje usmjereno je prema otkrivanju i analiziranju glavnih razloga ujedinjenja sestara 1951. te njegovih neposrednih posljedica na primjeru Europske provincije. Glede stanja istraženosti tema nije zastupljena na hrvatskom govornom području, istraživanje se temelji na dosad neobjavljenoj arhivskoj građi. Izlaganje je podijeljeno u tri cjeline. U prvom su dijelu analizirani glavni preduvjeti ujedinjenja sestara 1951. godine. Zatim slijedi uvid u stanje zajednica bazilijanki u Europi neposredno prije centralizacije te uvid u razloge za izabiranje Osijeka kao sjedišta europske provincijske uprave. Treći dio donosi pregled dinamike razvoja Europske provincije do 1960., sve do kad osječka poglavarica nosi naslov Europske provincijalke. Izlaganje se temelji na građi Arhiva Dikasterija za Istočne crkve u Rimu, Arhiva Generalne kuće otaca bazilijanaca u Rimu, Arhiva Generalne kuće sestara bazilijanki u Rimu, a to su pravni akti, službena i privatna korespondencija. Analizom podataka arhivske građe stječe se uvid u proces ujedinjenja bazilijanki 1951. te prvo desetljeće njegova provođenja u praksu na primjeru Europske provincije. U širem kontekstu rad doprinosi istraživanju povijesti redovnica u 20. stoljeću, posebice pod komunističkom vladavinom.

NATAŠA MUČALO

Državni arhiv u Šibeniku

nmucalo@dasi.hr

Skradinski posjedi obitelji Divnić

Na temelju izvornoga arhivskoga gradiva fonda obitelji Divnić, pohranjenog u Državnom arhivu u Šibeniku, u izlaganju će se razmatrati skradinski posjedi te šibenske plemićke obitelji. Obiteljsko porijeklo dovodi se u vezu sa Skradinom u kojemu je 1368. godine Mihovil Divnić jedan od sudaca Velike kurije. Izvorna isprava nije sačuvana, ali prijepisi se javljaju na više mjesta u spisima procesa protiv skradinskog kaptola, mještana i kolona Plastova i Kulišića, u kojima su članovi obitelji tijekom 18. stoljeća dokazivali pravo na posjede u Skradinu i okolici stečene investiturom 1688. godine. Spisi sadrže i prijepise ostalih starijih isprava s podacima o stjecanju i povratu posjeda koji, uz malobrojne podatke iz sačuvanoga izvornoga gradiva 15. i 16. stoljeća šibenskog notarskog i općinskog arhiva, omogućuju identifikaciju skradinskih posjeda obitelji Divnić.

DINO MUJADŽEVIĆ

Hrvatski institut za povijest

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

Slavonski Brod

Dino.Mujadzevic@hu-berlin.de

Oblici zemljišnih prava u sandžaku Požega u 16. stoljeću

Osmansko Carstvo uspostavilo je svoju vlast nad područjem koji danas nazivamo Slavonijom u razdoblju između 1526. i 1552. godine. Sandžak sa sjedištem u gradu Požegi, koji je obuhvaćao najveći dio teritorija današnje Slavonije, nastao je početkom 1540-ih na području osmanskih teritorijalnih stečevina na području nekadašnje Požeške, Vukovske i Baranjske županije u prethodnom desetljeću. Već od 1540. osmanske su vlasti za teritorij koji će uskoro postati sandžakom Požega započele izradivati opširne porezno-katastarske popise (*mufassal deftere*). Takva vrela u osnovi donose popise poreznih prihoda s kojima su osmanske vlasti mislile da mogu računati, što je uključivalo poimenični popis poreznih obveznika (najčešće isključivo glava obitelji) te očekivane porezne prinose od pojedinih lokaliteta u jednoj godini. Ukupno raspoložemo s četiri popisa te vrste za ovo područje, pri čemu je posljednji nastao 1579., a sačuvan je i jedan sažeti popis timarsko-spahijskih prihoda za sandžak Požega iz toga razdoblja. Ti popisi redom su sačuvani u Osmanskom arhivu Predsjedništva Republike Turske te se njihove digitalne preslike nalaze u posjedu Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest u Slavanskom Brodu. Osim

izobilja podataka relevantnih za istraživanje demografskih promjena, *mufassal* defteri i druge vrste osmanskih izvora donose vrlo iscrpne, no dijelom još nerazjašnjene, podatke o oblicima posjedovanja zemlje u okvirima timarsko-spahijskog sustava na tom području. Velika većina poljoprivredne zemlje u Osmanskom Carstvu, pa i u sandžaku Požega, smatrala se državnim vlasništvom. Na toj vrsti zemljišta postojala su dva oblika zemljišnih prava na zemlje koja su egzistirala paralelno. Prvi je bio svojevrsno prošireno plodouživanje zemlje uz povelju poznatu kao tapija (*tapu*). Nositelji tih prava faktično su posjedovali i obrađivali zemlju, no u načelu nisu imali niti mogli steći puno vlasništvo nad njom iako su svoje pravo na zemlji mogli otuđiti ili ostaviti u nasljedstvo. Njihovi posjedi nazivali su se u defterima na različite načine, a njihova razlika nije uvijek jasna. Velika većina seoskog stanovništva – što kršćanskog što muslimanskog – držala je seljačke posjede za koje se u defterima koristi hrvatski i južnoslavenski termin baština (*baštine*). Osim toga, postojala su i imanja poznata kao čiftluci (*çiftlik*), kao i druge vrste zemljišta (pustoseline, livade, vrtovi i sl.) čije su tapije držali uglavnom muslimani, no bilo ih je i u kršćanskim rukama. Druga vrsta zemljišnog prava u 16. stoljeću bilo je doživotno uživanje nadarbine (*dirlik*) koja se sastojala od naturalne rente i novčanih daća koje su uživateljima nadarbine imali davati obrađivači zemlje, odnosno nositelji tapija. U tom razdoblju gotovo svi poznati uživatelji nadarbina u sandžaku Požega bili su muslimani. Veličina nadarbine ovisila je o rangu uživatelja – najveće su bile poznate kao hasovi, srednje kao zeameti, a najmanje kao timari. U sklopu ovog izlaganja na osnovu vrela i literature iznijet ćemo osnove osmanskog zemljišnog prava, pokušati definirati temeljne pojmove na koje nailazimo u vrelima te iznijeti statistike o prisutnosti pojedinih oblika zemljišnih prava, odnosno broja posjednika i uživatelja nadarbina u sandžaku Požega.

DIJANA MUŠKARDIN

Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli

Odsjek za povijest

dijana.muskardin@gmail.com

Metodički okvir za implementaciju zavičajne nastave

Zavičajna nastava naziv je za projekt koji posljednjih deset godina uspješno provodi Istarska županija. Temeljni je cilj projekta Istarske županije formiranje institucionalnog oblika očuvanja istarskog zavičajnog identiteta. Stoga, uvođenjem zavičajne nastave u sve obrazovne institucije i kroz sve nastavne predmete želi se njegovati zavičajni identitet i razvijati zavičajna pismenost. Zavičajna nastava važan je aspekt učeničkog obrazovanja i predstavlja izvrstan primjer učenja i kritičkog promišljanja o onome što nas okružuje jer učenici direktno rade s izvorima i sadržajima koji se tematski odnose na zavičaj. Povijest nam pomaže u razvijanju brojnih vještina kod učenika, poput oblikovanja vlastita mišljenja, korištenja i razvijanja istraživačkih vještina, analize i interpretacije izvora. Takvim načinom razvijamo i povijesno i kritičko mišljenje koji

postaju alati podučavanja u razredu. Pomoću povijesnog i kritičkog mišljenja podučavamo učenike na koje načine mogu formulirati i poduprijeti argumente temeljene na primarnim izvorima, kao i razumjeti i osporiti povijesne interpretacije povezane sa sekundarnim izvorima. Kroz zavičajne teme razvija se zavičajna pismenost koja u procesu učenja i poučavanja uključuje međusobno povezana četiri temeljna elementa: aktivno sudjelovanje učenika i nastavnika, zavičajni identitet, zavičajne vrijednosti, zavičajne teme. Učenici različitim aktivnostima razvijaju svoje kompetencije, a time i vrednuju osobne, kulturne i nacionalne identitete, prošle i sadašnje, i njihov doprinos istarskoj zavičajnoj baštini. Aktivno sudjelovanje vezuje se uz planirane ishode učenja, odnosno ishodi određuju načine na koji učenici mogu razviti znanje, vještine i stavove radom na zavičajnim temama. Cilj je ovog izlaganja prikazati kako se implementirala zavičajna nastava u obrazovne institucije, posebice u sve srednje škole te na koji su način osmišljene metodičke smjernice za samu implementaciju zavičajne nastave u srednjoškolske kurikulume. Na koncu izlaganja prikazat će se i ogledni primjer zavičajne nastave.

MAGDALENA NAJBAR-AGIČIĆ

Sveučilište Sjever

Koprivnica

mnajbar@unin.hr

Lokalni tisak u kasnom socijalizmu o izgradnji zemlje samodoprinosom

U kasnim je desetljećima socijalističkog samoupravljanja samodoprinos bio relativno čest način financiranja infrastrukturne izgradnje na lokalnoj razini. Primjenjivan je za uređenje cestovne infrastrukture i izgradnju objekata od društvene koristi, ponekad i onih dosta velikih, poput bolnica i škola, a odluke o njegovu uvođenju donosile su se glasovanjem na referendumima u lokalnim zajednicama. U teoriji, samodoprinos je bio dobrovoljan i trebao je pokazivati angažiranost građana u sustavu samoupravljanja. U cijelom procesu važnu ulogu igrao je lokalni tisak na čijim su se stranicama vodile agitacijske akcije, a kasnije izvještavalo o uspjesima socijalističke izgradnje. Ipak, ponekad se na stranicama lokalnih novina mogu pronaći i odjeci sukoba i sporova koji su se javljali u tome procesu. U ovom će se izlaganju nastojati na određenim primjerima ocrtati realna uloga samodoprinosa u razvoju zemlje, ali i uloga lokalnog tiska u tom procesu.

ZRINKA NOVAK

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Zavod za povijesne i društvene znanosti

Zagreb

zrinka.novak@gmail.com; znovak@hazu.hr

***Važnost zemlje u svakodnevnom životu
stanovnika rapske komune početkom ranoga novog vijeka***

Povoljna geografsko-klimatska zadatost otoka Raba, koji obiluje prirodnim izvorima slatke vode, omogućila je stanovnicima komune i distrikta da svoju egzistenciju, osim ribarstva i pomorstva, temelje na zemlji, tj. poljodjelstvu i stočarstvu (ovčarstvo i kozarstvo) kao glavnim djelatnostima ponajprije distriktualnoga stanovništva. Stoga je zemlja, koja je najvećim djelom bila u vlasništvu patricijata i rapske Crkve te je davana u zakup na obrađivanje, bila vrlo cijenjena. Život i opstanak rapske komunalne zajednice u složenim okolnostima 16. stoljeća (mletačko-osmanski ratovi, uskočke pljačke, kužne epidemije, glad itd.) uvelike su ovisili o urodu zemlje koju su vrijedni seljaci iz komunalnoga distrikta obrađivali ili pak koristili za pašnjake te prehrambenim proizvodima opskrbljivali ostalo stanovništvo. Na temelju analize neobjavljenih i objavljenih arhivskih izvora, u prvome redu rapskih notarskih spisa (primarno oporuka, ali i ugovora o najmu zemlje), odredaba komunalnoga statuta, izvještaja mletačkih sindika za Dalmaciju te narativnih vrela (*Velika kamporska kronika* fra Odorika Badurine), ali i relevantne literature, autorica daje pregled društvenih i gospodarskih odnosa u rapskoj komuni, naročito vezanih uz posjedovanje, obrađivanje, nasljeđivanje i darivanje zemljišnih nekretnina u razdoblju druge polovice 16. stoljeća. Kvantitativnom i kvalitativnom analizom oporučnih legata u vidu zemljišnih nekretnina darovanih u nasljeđe i *ad pias causas* i *pro anima testatoris* razmatra se tko su bili darivatelji zemljišnih nekretnina, ali i primatelji istih te naposljetku koje su se vrste zemljišnih čestica kultivirale, odnosno generacijski nasljeđivale (oranice, krčevine, vinogradi, maslinici itd.). Sadržajnom analizom ugovora o prodaji, davanju u zakup ili obradi zemlje bit će riječi i o vrstama povrtnih i voćarskih kultura kojima su bile zasijane i zasađene obrađive zemljišne čestice na otoku, čime je moguće dobiti detaljniji uvid u prehrambene navike tadašnjih otočnih žitelja. Raščlambom navedenih izvora i uvidom u različite društvene, gospodarske i klimatske faktore, o kojima je ovisio i zemljišni urod, ali i komunalna ekonomija, nastojat će se ukazati na egzistencijalnu važnost zemlje za stanovništvo rapske komune početkom ranoga novog vijeka.

FILIP NOVOSEL

Hrvatski institut za povijest
 Odjel za novovjekovnu povijest
 Zagreb
 fnovosel1@gmail.com

Osuđenik i uzdanik Serenissime. Nova arhivska građa za proučavanje rada Jerolima Manfrina na razvoju proizvodnje duhana na području Nina u 18. stoljeću

Nakon višestoljetnih ratova s Osmanlijama i uopće pada ekonomske moći i važnosti Sredozemlja Mletačka je Republika u 18. stoljeću poduzimala razne mjere kako bi re-vitalizirala svoju ekonomsku moć. Unatoč ograničenim mogućnostima postignuti su određeni rezultati, a u tom smislu nikako nije zanemaren ni istočnojadranski prostor, posljednji ozbiljni prekomorski posjed *Serenissime*. Jedan od najvećih projekata u Dalmaciji bila je upravo sadnja duhana na području Nina koju je, na poticaj mletačkih vlasti, pokrenuo Zadraniin Jerolim Manfrin. Iako ova tema u hrvatskoj historiografiji nije u potpunosti nepoznata, ona je do sada samo usputno spominjana te se o toj problematici zapravo malo zna. Još je manje poznat navedeni pokretač spomenutog projekta, inače prilično zanimljive biografije s obzirom na to da je svojevremeno bio u mletačkom zatvoru, ali mu je kasnije ipak dana šansa da pridonese prosperitetu Republike. Ovo izlaganje fokusirat će se na predstavljanje izvora vezanih za temu organizirane sadnje duhana na području Nina u 18. stoljeću i uz taj pothvat povezanu biografiju Jerolima Manfrina. Za razliku od domaćih povjesničara ozbiljniji iskorak u poznavanju spomenutih tema napravila je talijanska povjesničarka Rita Tolomeo što je rezultiralo objavom nekoliko vrijednih radova i, konačno, knjigom. No, uvidom u bogatu arhivsku građu pohranjenu u Državnom arhivu u Zadru došlo se do zaključka kako materijal za ovu temu nije još ni približno iskorišten, unatoč velikom trudu spomenute povjesničarke. Konkretno, izlaganje će se fokusirati na dosada istraživačima očito nepoznat materijal pronađen u ostavštini zadarskog bilježnika Donata Antonija Ferrarija (1774. – 1796.) u fondu Bilježnici Zadra (sign. HR-DAZD-31) vezan za organizaciju zemlje za sadnju duhana kod Nina te na raznovrsnu građu iz fonda Obitelj Difnico-Micateo-Manfrin (sign. HR-DAZD-350). Prezentacijom spomenutih izvora pokušat će se dati smjernice za daljnje istraživanje tog iznimno važnoga gospodarskog pothvata u mletačkoj Dalmaciji u 18. stoljeću, kao i boljem poznavanju samog Jerolima Manfrina, vrlo živopisne osobe dalmatinskog *settecenta*. Boljim upoznavanjem s ovom dosada nekonzultiranom građom nastojat će se potaknuti daljnje zanimanje za spomenutu temu i olakšati eventualni predstojeći istraživački postupci. Također, ovo izlaganje za cilj ima otvoriti nova i razraditi neka postojeća općenitija pitanja koja se tiču odnosa središnjih vlasti Mletačke Republike prema svojoj Provinciji Dalmaciji i Albaniji, gospodarskoj situaciji na spomenutom mletačkom posjedu i potencijalima koje on pruža, ali i (a) tipičnosti mletačkih podanika s istočnog Jadrana kao protagonista društvenih kretanja na razini čitave Republike u posljednjem stoljeću njezina postojanja.

ZRINKO NOVOSEL

Zagreb

zrinko.novosel@gmail.com

Zemlja i upravljanje zemljom u hrvatskoj ekonomskoj misli od recepcije kameralizma u 18. stoljeću do nove financijalne znanosti u prvoj polovici 19. stoljeća

Oblici upravljanja zemljom, dobrima proizvedenim agronomskom djelatnošću i posljedično ostvarenim prihodima, neke su od središnjih tema prosvjetiteljskog poimanja političke ekonomije. To se znanstveno polje sredinom 18. stoljeća u Habsburškoj Monarhiji etabliralo kao sveučilišna disciplina u okviru pravnih studija, a uvelike je bila utemeljena na učenju austrijskog kameralista Josepha von Sonnenfelsa (1732. – 1817.). Takav akademski model političke ekonomije prenio je u hrvatski visokoškolski sustav Sonnenfelsov učenik i jedan od najistaknutijih pobornika kameralizma Adalbert Adam Barić (1742. – 1813.). Općom uredbom za školstvo u Kraljevini Ugarskoj, *Ratio educationis*, koja je stupila na snagu 1777. godine, katedre za političku ekonomiju postale su sastavnim komponentama pravnih studija na Sveučilištu u Budimu (Pešti) te na Kraljevskim akademijama znanosti, među kojima je bila i ona u Zagrebu. U normativnom smislu, kurikulum propisan tom uredbom ostao je gotovo nepromijenjen do 1850. godine i sveobuhvatnih reformi školstva u Habsburškoj Monarhiji. Usprkos jasno propisanom visokoškolskom kurikulumnom okviru kameralističko učenje kasnog 18. stoljeća postupno je preispitivano pritokom novih ekonomskih ideja, poglavito pod utjecajem radova njemačkih intelektualaca ranog 19. stoljeća. U tom smislu mijenjao se i akademski pogled na zemlju kao izvor prihoda. Produkt disciplinarnih promjena u tom akademskom polju svakako je i pojava udžbenika *Osnove opće financijalne znanosti* 1824. godine zagrebačkog profesora Pravnog fakulteta Antuna Ferdinanda Albelyja (1794. – 1875.). Jasan utjecaj radova njemačkih ekonomista vidljiv je u Albelyjevu rukopisu navedenog udžbenika, čije je kritičko izdanje napokon ostvareno 1996. godine. Ovim istraživanjem nastojat će se ukazati na promjene koje su se unatoč strogom institucionalnom okviru Kraljevskih akademija u Ugarskoj odvijale u vidu revizije kameralističke misli od strane pojedinih zagrebačkih profesora pod utjecajem nove liberalne ekonomije. Njihovi će radovi iz područja političke ekonomije – u prvom redu knjižice ispitnih pozicija koje su koncipirali prema svojim predavanjima i koje su služile studentima u svrhu polaganja javnih ispita – biti sagledani u dijakronijskoj perspektivi, što omogućuje uvid u postupne modifikacije ekonomskog znanja s posebnim fokusom na potencijal i gospodarenje zemljom. Ipak, udžbenik A. F. Albelyja iz financijalne znanosti predstavlja najznačajniji odmak od Sonnenfelsove kameralističke nauke, pa će se posebna pažnja posvetiti razlikama, ali i sličnostima u tretmanu zemlje kao ekonomskog faktora između te dvojice autora. Pored toga, dubinskom analizom njihovih tekstova uz pomoć digitalnih alata bacit će se novo svjetlo na načine na koje su autori progovarali o temama vezanim uz zemlju. To će doprinijeti razumijevanju modifikacija nastalih unutar polja političke ekonomije i akademskog pogleda na zemlju na kraju 18. i početkom 19. stoljeća.

PAVAO NUJIC

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
pnujic@foozos.hr

„Zemlja i služba“ u Petrovaradinskoj pukovniji 18. stoljeća

Petrovaradinska krajiška pješačka pukovnija uspostavljena je 1747. godine na prostoru Srijema tijekom reorganizacije i militarizacije Slavonske vojne krajine. Po uspostavi pukovnija satnijama je kao vojno-taktičkim jedinicama pripao određeni prostor kojima su upravljale i s kojeg su novačile, čime su kao satnijska područja predstavljale temeljnu upravno-teritorijalnu jedinicu. Svako satnijsko područje imalo je obvezu unovačiti propisani broj krajišnika u aktivnu vojnu službu i osigurati im ujedno primjerenu naknadu. Naknada za vojnu službu bila je određena u obliku osiguravanja propisane količine korisne zemlje, čime je zemlja predstavljala temelj krajiške plaće i osnovu gospodarstva krajiških kućanstava. Njezina je raspodjela stoga bila jedno od važnijih zaduženja pojedinih satnija i neraskidivo povezana s popunjavanjem aktivnog vojnog stanja. Za Petrovaradinsku je pukovniju prvotno bila predviđena naknada od 14 jutara oranica, a 1753. povećana je na 20 jutara oranica. Tijekom prvih desetljeća propisane naknade za vojnu službu nisu bile dosegnute, a razlike između pojedinih satnijskih područja bile su značajne. Stvarnost je ukazivala da su pojedini krajišnici za svoju službu dobivali višestruko nižu naknadu od propisane ili pak od krajišnika koji su služili u sklopu zemljom bogatijih satnijskih područja. Unatoč tome, pojedina satnijska područja koja su raspolagala oskudnom količinom korisne zemlje u aktivno su vojno stanje davala iznadprosječan broj krajišnika čime se jaz u naknadama za službu produbljivao. Stanje je dodatno otežano tijekom Sedmogodišnjeg rata (1756. – 1763.), a visoka razina odstupanja od propisanog navela je vojne vlasti na aktivno djelovanje u pogledu otklanjanja strukturnih problema s kojima se pukovnija suočavala. Transformacija je uspješno provedena do 1780-ih godina i Petrovaradinska pukovnija postaje oglednim primjerom krajiškog prostora koji osigurava primjerenu naknadu u zemlji za službu svojih krajišnika.

DENIS NJARI

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Odsjek za povijest

dnjari@ffos.hr; denis.njari@gmail.com

Jezik i Zemlja: mađarska toponimija na području donjega međurječja u kasnom srednjem vijeku

Predmet je ovog izlaganja identifikacija prostora na donjem međurječju Drave i Save (odnosno u današnjim slavonskim županijama) na kojemu je bila prisutna mađarska toponimija u kasnom srednjem vijeku. Izlaganje će se temeljiti na dosad poznatim spoznajama iz mađarske i hrvatske historiografije te dijelom neobjavljenim srednjovjekovnim ispravama. Fokus istraživanja usmjeren je na razdoblje kasnog srednjeg vijeka s ciljem preciznog određivanja mikroprostora na kojima je mađarska toponimija bila prisutna i dominantna u odnosu na slavensku odnosno hrvatsku toponimiju. Taj historiografski pristup temelji se na analizi dostupnih izvora iz mađarske i hrvatske historiografije, uključujući neobjavljene srednjovjekovne isprave koje pružaju dodatne uvide u jezične i kulturne dinamike tog područja. Prisutnost mađarske toponimije, kako će biti argumentirano, nužno ne znači i prisutnost mađarskog stanovništva u naseljima, već se interpretira kao izraz jezičnog utjecaja mađarskoga jezika na onimizaciju analiziranoga prostora. U sklopu ranije postavljenih okvira istraživanja bit će provedena analiza prostornih obilježja koja ukazuju na specifičnosti jezičnog krajolika. Kombinirajući metode analize toponima s podacima iz pisanih izvora, istraživanje će pridonijeti dubljem razumijevanju dinamika jezičnih interakcija na tom geografskom području tijekom kasnog srednjeg vijeka. Tim pristupom želi se doprinijeti boljem razumijevanju kulturnih i jezičnih aspekata povijesti donjeg međurječja Drave i Save, istražujući specifičnosti mađarske toponimije i njezin utjecaj na jezični pejzaž kasnosrednjovjekovnog prostora donjega međurječja.

JELENA OBRADOVIĆ MOJAŠ

Hrvatska radio-televizija

Sveučilište u Dubrovniku

Jelena.Obradovic@hrt.hr

Dva ljetnikovca, dva doma oca i kćeri: Mata Zamagne Tamarića (1800. – 1870.) i Mariettine Zamagna Welzel (1840. – 1886.)

U državnim arhivima u Dubrovniku i Zadru čuvaju se fragmenti rukopisnih ostavština obitelji povjesničara i pjesnika Mata Zamagne Tamarića (1800. – 1870.), pripadnika prve generacije razvlaštene dubrovačke vlastele nakon pada Republike i njegove kćeri Mariettine Zamagna Welzel (1840. – 1886.). Iz sačuvane korespondencije, dnevnčkih

zapisa i memorabilija naslućuju se obrisi svakodnevice življenja u drugoj polovici 19. stoljeća u obiteljskom renesansnom ljetnikovcu Zamagna Tamarić na samoj obali Rijeke dubrovačke i na gospodarsko-ladanjskom imanju u Luci Šipanskoj na elafitskom otoku Šipanu nadomak Dubrovniku. Sačuvani arhivski dokumenti otkrivaju slike života, obrade zemlje, vrtova i maslinika u povijesnom okruženju i dodirima s kulturom mediteranskog nasljeđa.

GABRIJELA ODOBAŠIĆ

Muzej Slavonije

Osijek

gabrijela.odobasic@mso.hr

Nastali iz zemlje. Radovi Marte Plazzeriano u Muzeju Slavonije

U smislu poimanja riječi *zemlja* kao tvornog materijala rad donosi prilog o uporabi gline i sličnih osnovnih sirovina u umjetničkom oblikovanju u keramici. Na polju hrvatske moderne keramike umjetničkim stvaranjem ističe se keramičarka Marta Plazzeriano (Osijek, 1904. – Zagreb, 1992.). U svom oblikovanju služila se uobičajenim keramičarskim tehnikama u tradicionalnom kiparskom materijalu. Iako je veći dio svog stvaralaštva posvetila oblikovanju uporabne i dekorativne keramike, osobito nakon Drugog svjetskog rata, prilog obrađuje četiri primjera njezine figuralne plastike iz opusa. Radi se o djelima nastalim oko 1937. godine u Osijeku pod nazivima: „Šetnja“, „Glava žene“, „Žirafa“ i „Čoban“. U Muzej Slavonije predmeti su pristigli nabavkom od autorice nakon što su posudbom građe predstavljeni na izložbi *Likovna umjetnost Osijeka 1900.-1940.* Navedenim djelima autorica se predstavljala na zajedničkim izložbama umjetnika u Osijeku i Zagrebu. Njezina figuralna plastika odiše smirenim kompozicijama, realističnim temama i vještim poznavanjem materijala izrade. Keramička djela reljefno su obrađena te najčešće efektno glazirana. Sama autorica rođena je u Osijeku i potječe iz velike obitelji Plazzeriano. Otac Emil, kao i stric Franjo Plazzeriano, posjedovali su tvornice opeke i crijepa, odnosno ciglane. S obzirom na to da se cijeli život bavila keramikom, očigledan je utjecaj obiteljske djelatnosti na njezino umjetničko opredjeljenje. Ti umjetnički oblikovani produkti *zemlje* daju mogućnost novog sagledavanja keramičarskog stvaralaštva, konteksta nastajanja i obiteljske inspiracije u stvaralaštvu Marte Plazzeriano, kao i općenito keramičke plastike u fundusu Muzeja.

IDA OGRAJŠEK GORENJAK
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
iograjse@ffzg.hr

***Otvoreni horizonti – organizirana putovanja
kao mostovi međuratnih ženskih udruženja***

U međuratnom razdoblju putovanja prestaju biti privilegij elita. Razgranata i raznovrsna prometna mreža, demokratizacija društva i svijet koji sve više postaje globalan otvorili su horizonte, turističke mogućnosti, ali i aspiracije širih društvenih slojeva. Stvaraju se organizacije koje su se specijalizirale za relativno jeftine smještaje, a dostupne turističke prilike otvarale su se i članovima raznih društava uključenih u međunarodne organizacije. Velika ženska udruženja i savezi u Kraljevini Jugoslaviji, kao primjerice Jugoslavenski ženski savez, Alijansa ženskih pokreta ili Udruženje univerzitetski obrazovanih žena nisu bile izuzetak. Umreženost s međunarodnim ženskim organizacijama sličnog tipa otvarala je njihovim članicama brojne prilike i pogodnosti za vrijeme putovanja. Mogle su sudjelovati u međunarodnim konferencijama i radionicama ženskih organizacija, razmjenama, posjetama ili čak paketima turističkih putovanja. Često su imale dogovoren popust na željezničke karte i povoljni ili čak privatni smještaj, a ponekad su mogle računati i na određena sponzorstva koje su dogovorile njihove matične organizacije. Izvještaji i izvori koji prate takva putovanja otkrivaju nam svijet susreta kultura i ideja, doživljaje iz raznih gradova, ali i niz informacija o praktičnim problemima s kojima su se susretale putnice u međuratnom razdoblju te strategijama njihova premošćivanja. Izlaganje će se fokusirati na usporedbu dviju studija slučaja s kraja tridesetih godina: sudjelovanja Pavle Hočevar na konferenciji International Council of Women u Edinburghu i razmjene francuskih i hrvatskih studentica u organizaciji zagrebačke sekcije Udruženja univerzitetski obrazovanih žena. Analizirat će se organizacijski aspekti putovanja, dojmovi i događaji koje su im privlačili pažnju, rezultati tih susreta, ali i kako sama putovanja zrcale situaciju u ženskim organizacijama i Europi u predvečerje Drugog svjetskog rata.

OLGA ORLIĆ

Institut za antropologiju

Zagreb

olga.orlic@inantro.hr

***Zemlja kao zajedničko dobro i resurs zajedničke zalihe:
primjeri solidarne ekonomije iz Slavonije i Baranje***

U ovom radu analizirat ću dva različita režima upravljanja zemljom kao oblikom zajedničkog dobra u Slavoniji i Baranji. Prvi se odnosi na upravljanje pašnjakom Gajna u Oprisavcima pored Slavenskog Broda kojim upravlja Pašnjačka zajednica braniteljska zadruha Eko-Gajna, proizašla iz rada Brodskog ekološkog društva i koja predstavlja jedan od rijetkih primjera „zajedničkog dobra“ u Hrvatskoj koji se odnosi na korištenje pašnjaka. Drugi primjer odnosi se na Eko-centar Zlatna greda koji upravlja *pustarom* na sjevernom ulazu u Kopački rit, a koji je proizašao iz nastojanja udruge Zeleni Osijek. U oba slučaja glavni akteri udruga imaju vrlo afirmativan odnos prema zemlji kao resursu koji se koristi održivo (i u ekološkom, socijalnom i ekonomskom smislu), a ne eksploatacijski. Stoga su se u oba slučaja glavni akteri angažirali oko upravljanja zemljom po principima solidarne ekonomije, u okviru koje profit nije u prvom planu, već dobrobit što većeg broja ljudi i/ili prirode. U radu će biti predstavljeni dominantni narativi glavnih aktera te analizirane njihove motivacije i strategije preživljavanja u neoliberalnom kontekstu. Način na koji se pristupa navedenim zemljištima istraživački je također vrlo zanimljiv u kontekstu istraživanja praksi solidarne ekonomije stoga što se radi o isprepletanju nekoliko različitih režima upravljanja zajedničkim dobrima. Rasprave o zajedničkim dobrima (engl. tzv. *commons*) često zanemaruju ili zamagljuju razliku između pojedinih vrsta zajedničkih dobara. Najčešća je klasična ekonomska podjela dobara ona na privatna, javna, zajednička i klupska, odnosno „dobra uz pristojbu“ (Ostrom i Ostrom, 1977. u Tomašević et al.). Michael Heller (*ibid*) razlikuje međutim tri pravna tipa vlasništva – privatno, državno i zajedničko, a kriterij svrstavanja ovisi o tome tko donosi odluke o načinu upravljanja. U slučaju privatnog i državnog vlasništva to je najčešće jedan vlasnik (u slučaju države morao bi voditi računa da to bude na dobrobit građana), a kod zajedničkih dobara odluke donosi određena grupa ljudi. Ta se dobra stoga razlikuju po tome postoji li tom dobru otvoren ili grupni pristup. U slučaju otvorenog pristupa nije moguće isključiti potencijalne korisnike, dok u grupnom jest. U analizirana dva slučaja, s obzirom na to da se radi o preklapanju nekoliko režima načina upotrebe zemlje, do izražaja će doći činjenica na koju je upozorila Elinor Ostrom kritizirajući Hardinovu „tragediju zajedničkih dobara“ (1968.), a to je da je kod zajedničkih dobara koja pripadaju određenoj grupi pojedina međusobna komunikacija neminovna i da ona dovodi do razumnog upravljanja (Ostrom, 1990.). Iako pravni odnosi korištenja navedenih zemljišta ukazuju na režime zajedničkog dobra s grupnim pristupom (odnosno resursa zajedničke zalihe) ili klupskog dobra uz pristojbu, upravo zbog praksi solidarne ekonomije koja dominira u načinu korištenja zemlje/zemljišta, najveću dobrobit uživa čovječanstvo, s obzirom na to da su oba načina upravljanja zemljištem rezultirala očuvanjem biološke raznolikosti, koji predstavlja jedno važno javno dobro.

OLGA ORLIĆ

Institut za antropologiju

Zagreb

olga.orlic@inantro.hr

ŽELJKA PETROVIĆ OSMAK

Etnografski muzej

Zagreb

zpetrovic@emz.hr

***Urbani vrtovi u muzejima kao pokretači razvoja civilnog društva:
primjer Etnografskog muzeja u Zagrebu***

Tema urbanih vrtova i značaja koji oni imaju za širu zajednicu već odavno je prepoznata među istraživačima različitih profila (npr. Biti i Blagaić Bergman, 2014.; Gulin Zrnić i Rubić, 2015.; Bokan, 2018.), ali i kulturnih djelatnika (npr. snimljen je dokumentarni film *Dišem, kopam, čeprkam* o varaždinskim urbanim vrtovima) i što je najvažnije među samim korisnicima. U Hrvatskoj se već spomenuti prvi urbani vrt pojavio inicijativom samih građana u Varaždinu, a potom, najčešće kao inicijativa lokalnih vlasti, u brojnim drugim gradovima (npr. Zagreb, Osijek, Belišće, Rijeka, Rovinj). Dobrobiti urbanog vrtlarenja višestruki su za sve uključene dionike. To uključuje ponajprije nutritivne, ali i one egzistencijalne dobrobiti, koje se tiču jačanja prehrabene sigurnosti stanovništva u doba globalnih nesigurnosti te jednako tako i one koje se tiču jačanja fizičke i društvene aktivnosti, ali i uočene dobrobiti rada sa zemljom na mentalno zdravlje (za dobrobiti urbanog vrtlarenja vidi npr. Dickinson et al., 2003.; Wakefield et al., 2007.). Upravo zbog svega toga urbani vrtovi imaju potencijal postati važna platforma koja bi mogla okupljati ranjive skupine kojima takve dobrobiti nedostaju u određenoj mjeri. Ta se platforma može ostvariti osnivanjem pomno osmišljenih živih laboratorija zajednice (*community living lab*), koje uključuju različite društvene aktere (od pojedinaca do institucija). Uspostava urbanih vrtova globalna je tendencija kulturnih i drugih ustanova u svijetu u skladu s ekološkim politikama te jedan od brojnih odgovora na klimatske promjene i energetske krizu, stoga urbani vrt u okviru institucije kao što je Etnografski muzej Zagreb može postati sustvaratelj jednog takvog laboratorija. Ideja projekta koji se provodi u dvorištu čuvaonice Etnografskog muzeja u Zagrebu jest ta da se mali prostor dvorišta uz pomoć stručnjaka prenamijeni u vrt aromatičnog bilja i vrtnih gredica uz koje bi se zasadile i pojedine namirnice. Šireći mrežu svojih korisnika i suradnika te koristeći znanja tradicijskoga gospodarstva i suvremenih permakulturnih metoda, Etnografski bi muzej tom manifestacijom pronalazio pozitivna lokalna rješenja u skladu sa Strategijom zelene urbane obnove Grada Zagreba, a kojoj je cilj urbana zelena infrastruktura kao kvalitetna zelena površina koja omogućuje niz koristi za stanovništvo dok istodobno pruža stanište za biljke i životinje. Umirovljenička populacija regrutirana preko Matice umirovljenika animirala bi se ne samo da svojim kazivanjima doprinese čuvanju znanja o tradicijskom načinu korištenja pojedinih namirnica i odnosu prema zemlji, već i da se aktivnije uključi

u brigu o urbanom vrtu Etnografskog muzeja u Zagrebu. Na taj bi se način dodatno povezali međusobno, ali i sa sektorom kulture.

BRANKO OSTAJMER

Hrvatski institut za povijest

Odjel za hrvatsku povijest 19. stoljeća

Zagreb

bostajmer@gmail.com

***Uloga i značenje zemaljsko-kulturnih vijećnika
na tlu Slavonije i Srijema (1876. – 1918.)***

Među zamašnim reformama koje su provedene za banovanja Ivana Mažuranića nisu najmanje važne ni one gospodarske, a u tom korpusu jedna od najčešće spominjanih – ali i dalje slabo istraženih – jest ona o utemeljenju Zemaljskoga kulturnoga (gospodarskog) vijeća kojemu je bila namijenjena savjetodavna uloga Zemaljske vlade u svim poslovima poljoprivrede i gospodarstva. Članovi toga Vijeća, imenovani od strane Vlade, bili su birani iz raznih slojeva stanovništva, pa u njegovim redovima nalazimo predstavnike visokoga plemstva, upravne činovnike i raznovrsne gospodarske stručnjake, često svećenike, a nerijetko i seljake ratare vične racionalnom gospodarenju. Njima je pripadao naziv kraljevskog zemaljsko-kulturnog vijećnika, a službu su obavljali besplatno. U onodobnom novinstvu, kao i u saborskim te drugim političkim raspravama nerijetko se propitivala uloga Vijeća, odnosno kulturnih vijećnika, tj. gospodarskih izvjestitelja i tražio se odgovor na pitanje u kolikoj su mjeri te ustanove uspjele ispuniti zadaću postavljenu pred njih u trenutku utemeljenja. Polazeći od tih rasprava te od pokušaja da se načini što potpuniji popis kulturnih vijećnika s prostora Slavonije i Srijema, kao i pokušaja analize strukture tog popisa, u ovom će se izlaganju nastojati ocijeniti uloga i značenje kulturnih vijećnika na prostoru istočne Hrvatske, od usvajanja toga Mažuranićeva zakona pa do sloma Austro-Ugarske Monarhije.

JASMINA OSTERMAN

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

josterma@m.ffzg.hr

Klinopis i hijeroglifi: utjecaj okoliša na formaciju najstarijih pisma

Tijekom 4. tisućljeća pr. Kr. na prostoru južne Mezopotamije i gornjeg Egipta odvijaju se slični urbanizacijski procesi kojima se formiraju dvije najstarije urbane kulture sta-

rog Istoka. Kao jedan od rezultata tih procesa svakako je i stvaranje specifičnih pisama koja će ostati jedan od glavnih simbola tih kultura. Iako na ta dva prostora pratimo gotovo istovremene promjene i izrastanja visoko-urbanih kultura, od početka su prisutne jasne razlike koje su utjecale na daljnji razvoj svih elemenata kulture. U ovom radu fokusirat ću se na krajolik ta dva prostora i prikazat ću kako je on jedan od glavnih uzroka tih razlika. Južna Mezopotamija bila je močvarni prostor koji su oblikovali brojni riječni kanali Eufrata i Tigrisa. S duge strane gornji je Egipat i dandanas jedno od deset najsušnijih područja na svijetu. Rijeke dominiraju krajolikom i životom na oba prostora i zemljoradnja ovisi o periodičnim poplavama tih rijeka, ali ritam i karakter poplava znatno se razlikuju. To utječe na proizvodnju i gospodarenje resursima. Sudeći po dosadašnjim arheološkim nalazima, tijekom 4. tisućljeća pr. Kr. u južnoj Mezopotamiji dominira samo jedno urbano središte (Uruk) dok se u gornjem Egiptu nadmeću barem tri velika središta (Nagada, Hijerakonpol i Abid). Pismo nastaje na oba područja iz potrebe uspostave kontrole nad gospodarenjem i trgovinom pa se iz gore navedenih razlika ono oblikovalo na drugačiji način. Uz sami izgled prvih simbola i daljnjeg razvoja samog izgleda pisma najveća je razlika u brojnosti i vrsti pisanih izvora koji su do danas pronađeni. Na primjeru pisma prikazat ću kako je okoliš ključan faktor kod formacije svih sfera života, pogotovo u ranoj povijesti ljudskog društva.

DANIEL PATAFTA

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra crkvene povijesti

d.patafta@yahoo.com

Vremenita dobra u Franjevačkom redu – služba Apostolskog sindika

Franjevcima je od početaka reda Pravilom, a zatim Konstitucijama bilo zabranjeno zajedničko i individualno vlasništvo nad nekretninama. Pojam privatnog vlasništva bio je stran duhu Franje Asiškog, stoga se pravno uvijek nastojalo riješiti problem posjedovanja u Franjevačkom redu. Pitanje siromaštva bilo je točka lomova unutar Reda kroz stoljeća. Tijekom prvih godina postojanja Reda doslovno obdržavanje Pravila i evanđeoskog siromaštva nije predstavljalo nikakvu poteškoću. Kako se Red vrlo rano počeo razvijati kao velika i dobro organizirana institucija i proširio se cijelim svijetom, pojavila se žestoka kontroverza, *quaestio de paupertate* koja je trajala stoljećima. Kako bi očuvali i zaštitili koliko god je to moguće slovo i duh potpunog „izvlaštenja“ od vlasništva, koje je zagovarao Franjo Asiški, pape su usvojile *fictio juris* preuzimanja na sebe vlasništva nad svim dobrima darovanim braći. Stoga su se braća zakonski smatrala običnim korisnicima, a pravo vlasništva pripadalo je papi. Međutim, pravno je bila nužna civilna uprava nad imovinom, što je franjevcima bilo zabranjeno Pravilom, takvu je upravu morao vršiti upravitelj kojeg je imenovala, ili barem ovlasila, Sveta Stolica. Prema Dekretu Nikole III. „Exiit qui seminat“ (čl. 12, br. 2) od 14. kolovoza 1279. imenovanje Apostolskog sindika pripadalo je papi ili kardinalu protektoru Reda. Ponekad

su biskupi djelovali kao papinski delegati u toj stvari, dok Martin IV. nije dokumentom „Exultantes“, od 18. siječnja 1283., ovlastio poglavare reda – generale, provincijale i kustode – unutar njihovih područja jurisdikcije, da imenuju i smjenjuju sindike prema potrebama prostora i vremena. Veću ulogu sindika i njegove ovlasti povećali su Martin IV. i njegovi nasljednici Martin V. u „Constitutiones Martinianae“ i Pavao IV. u „Ex Clementi“ od 1. srpnja 1555. godine. Njihovim dokumentima ta je služba uzdignuta na *syndicus Martinianus* u suprotnosti sa *syndicus communis*. Taj posljednji, kako su ga ustanovili Nikola III. i Klement V. u „Exivi de Paradiso“ od 6. svibnja 1312., mogao je upravljati samo pokretnom imovinom, izuzev dragocjenostima i novcem za kupnju. Martinijanski sindik s druge strane, kao povjerenik i zastupnik Svete Stolice u ime braće, može primiti i raspolagati svim pokretnim i nepokretnim dobrima (upravljanje zemljišnim posjedima, novčanim prilozima, legatima i naknadama). Zemljišni posjedi s vremenom su postali nužna stvarnost i potreba kojim su se uzdržavali samostani, provincije i projekti Reda, stoga je uloga apostolskog sindika jedan primjer upravljanja zemljišnim posjedima redovničke zajednice obvezane na strogo siromaštvo, a u isto vrijeme u potrebi da održava zemljišne posjede radi vlastitog preživljavanja i funkcioniranja.

HRVOJE PAVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

doktorand

pavichroje@gmail.com

Od vlastelinstva do kombinata

Gospodarska moć Slavonije počiva na zemlji, kao najvrjednijem resursu u proizvodnom lancu. Zemlja predstavlja osnovu, ali i nadgradnju koja je omogućila razvoj i napredak slavenskog gospodarstva u proteklim stoljećima. Nakon oslobađanja Slavonije od Turaka ispražnjena zemlja raspoređena je u vlastelinstva, koja su kao nagradu za doprinos u ratovima za oslobođenje dobili pripadnici europskog visokog plemstva. U ovom izlaganju autor će predstaviti razvojni put Čepinskog vlastelinstva u vlasništvu plemićke obitelji Adamovića Čepinskih od osnivanja sredinom 18. stoljeća, prateći prijelomne povijesne trenutke tijekom 19. stoljeća, revoluciju 1848. godine, financijski slom vlastelinstva 1881. godine te parcelizaciju imanja među bogatim osječkim trgovcima i građanima. Prvu polovicu 20. stoljeća obilježilo je daljnje usitnjavanje posjeda te agrarna reforma i kolonizacija. Prvih poslijeratnih godina nakon Drugog svjetskog rata novoosnovane poljoprivredne zadruge bez adekvatnog znanja i opreme rade otežano i loše. Početkom 60-ih godina u okviru gospodarskih reformi osnivaju se kombinati, na području Osijeka i okolice nastaje Industrijsko poljoprivredni kombinat Osijek koji postupnom integracijom u svoj sastav uklapa gotovo sve društvene poljoprivredne zadruge i djelatnosti na području nekadašnjeg Čepinskog vlastelinstva. Gospodarska povijest Slavonije prepuna je kontinuiteta, a također i diskontinuiteta; kontinuitet

predstavlja zemlja na kojoj se mijenjaju gospodari i upravitelji, no ona svoju punu moć pokazuje pri jedinstvenoj upravi u okviru velikih sustava poput Čepinskog vlastelinstva te kasnije Industrijskog poljoprivrednog kombinata Osijek.

MILORAD PAVIĆ

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

mpavic@unizd.hr

Geneza kartografskog prikazivanja jadranskih otoka od 14. do 18. stoljeća

Kartografski prikaz određenog područja rezultat je percepcije dotičnog prostora u vremenu njegova nastanka. Prikazivanje geografskog prostora na kartama tijekom promatranog razdoblja prolazilo je određene razvojne faze, a ovisilo je o nizu čimbenika. Na prvom mjestu svakako valja istaknuti razinu geografskog poznavanja prikazanog prostora. Ono je, barem u prvim stoljećima promatranog razdoblja, znatno ovisilo o nasljeđu iz antike, pa su se i pogrešna shvaćanja naslijedena od antičkih autoriteta nekritički prenosila i rezultirala pogrešnim shvaćanjem prostora. Razvoj geografskih spoznaja o određenom prostoru bio je u uskoj vezi s društveno-gospodarskom prostornom dinamikom, stupnjem razvoja tehničkih pomagala, mjerničkim radovima te metodologijom prikupljanja, organiziranja i korištenja tih spoznaja u njihovoj daljnjoj nadgradnji. Kartografski prikaz također je ovisio i o njihovoj namjeni te mediju, odnosno načinu na kojem je dotični prostor tehnički prikazan. Kartografsko prikazivanje otoka, uz navedeno, imalo je određene specifičnosti koje su proizlazile iz pomoračko-plovidbene perspektive. Kartografija je u pitanju prikaza obale i otoka imala dva razvojna pravca. S jedne strane karte baštinjene na antičkoj tradiciji s matematičko-kartografskom zasnovanom podlogom, a s druge strane tipične pomorske karte pragmatične naravi s kompasnim ružama koje olakšavaju navigaciju. Obje tradicije pokazuju znatne manjkavosti, a tek njihovim zbližavanjem početkom 19. stoljeća dolazi do napretka u kvaliteti kartografskog prikazivanja otoka. Hoće li neki otok biti percipiran i prikazan većim ili manjim, ovisilo je o njegovu izgledu pri čemu se misli na odnos njegove širine i dužine te njegovu razvedenost, smještaju uz važniji plovidbeni pravac ili izvan njega, ali i o hidrografske-maritimnim značajkama zbog čega je često svjesno žrtvovana vjerodostojnost njegova prikaza.

VIDA PAVLIČEK

Državni arhiv u Varaždinu

vpavlicek@dav.hr

Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije (1774. – 1784.): prikaz sela, trgovišta i drugih podložničkih zajednica kao imovinskopravnih cjelina i uz to vezanih vlasničkih i posjedovnih odnosa

U ediciji *Marijaterezijanski urbari Varaždinske županije 1774. – 1784.* te prvom svesku edicije *Marijaterezijanski urbari Križevačke županije 1774. – 1779., 1795., 1. svezak: Po-dravski kotar* prikazani su dokumenti urbarijalnog uređenja nastali u drugoj polovici 18. stoljeća za oko 380 sela, osam trgovišta i jednu zajednicu slobodnjaka. Uz osnovne dokumente objavljen je i niz dokumenata u rasponu od sredine 14. do druge polovice 18. stoljeća koji su poslužili u provedbi postupka. Ukupno prva i druga edicija imaju sedam svezaka, objavljenih u devet knjiga. U prvoj ediciji kao prvi svezak objavljena je *Uvodna studija*, koja prikazuje povijesni okvir provedbe postupka na području on-dašnje Banske Hrvatske te daje opširan prikaz svih primijenjenih tipskih dokumenata. Na temelju tih edicija nastala je i knjiga *Sela, trgovišta i ostale podložničke zajednice Va-raždinske županije u marijaterezijanskim urbarijalnim spisima* koja prikazuje spomenu-te zajednice ponajprije kao imovinskopravne i teritorijalne cjeline u okviru feudalnih odnosa te uz to vezane pojmove. Spoznaje do kojih sam došla u pripremi spomenutih edicija i detaljnije razradila u spomenutoj knjizi govore o tumačenju pojma *selo*, od-nosno latinskog izraza *possessio* u ovom posebnom smislu, kao i o imovinskopravnom tumačenju drugih posebnih zajednica i njihova postojanja u okviru feudalnih odnosa. Tumačenje tog pojma prikazano je kroz opće pravne dokumente, kao *Tripartit*, ali i kroz konkretne dokumente provedbe urbarijalnog uređenja. Ukazano je i na poveza-nost tog pojma s nizom drugih pojmova, ponajprije s pojmom vlasništva i posjedova-nja u tom povijesnom razdoblju. Sami dokumenti prikazuju stanje zemljišta u korište-nju podložnika prije i nakon provedenog uređenja, prikazuju strukturu tog zemljišta, značajne promjene do kojih je došlo u obimu zemljišta u korištenju podložnika i neke druge. U početnom dijelu prikazan je i niz podataka o prirodnom okolišu koji su danas zanimljivi s ekološkog aspekta. S obzirom na razna shvaćanja tih pojmova mislim da bi ovo tumačenje bilo korisno prikazati široj stručnoj zajednici.

LUKA PEJIC

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Odsjek za povijest

lpejic@ffos.hr

Tretman zatvorenika u Banskoj Hrvatskoj u kasnom 19. stoljeću

Pod modernizacijskim utjecajem bečkog središta javna batinanja, odrubljivanja glava, vješanja, žigosanja i mučenja na kotaču u drugoj polovici 19. stoljeća na području Banske Hrvatske mjesto su ustupila lišavanju slobode koje je od tada preuzelo primat kao dominantan način kažnjavanja zločinaca. Shodno tome, izgrađene su moderne kaznonice, poput Lepoglave (1854.), otvoreni su novi kanali za komunikaciju i razmjenu informacija od strane policije (*Redarstveni viesnik*, 1862.), a formirane su i dodatne sudske instance, kao što je Stol sedmorice (1862.). Naredna su desetljeća također ostala obilježena nastojanjima da se unaprijedi represivni sustav na ovim prostorima, što je naročito do izražaja došlo za vrijeme vlade Ivana Mažuranića (1873. – 1880.). Ukratko, pojavile su se složene administrativne strukture, moderna policija i zatvorske ustanove čiji je zadatak jednim dijelom bio i produkcija detaljnih izvještaja o nepoželjnim društvenim kretanjima. Izgubivši simboliku monarhističke osvete nad tijelom zločinca, kažnjavanje je postalo polujavno, a njegova je realizacija premještena u strogo kontrolirane uvjete iza zatvorskih zidina. Građansko društvo u nastajanju, prožeto usporenim procesom industrijalizacije, s vremenom je akumuliralo solidan korpus informacija o devijantnim i subverzivnim pojedincima čije je postupke bilo poželjno razumjeti, ali i učinkovito sankcionirati. U tom smislu, zatvorske ustanove poslužile su kao generatori novih znanja, odnosno mjesta nadzora i analize osuđenih pojedinaca. U izlaganju se ukratko analiziraju vrste počinjenih zločina te profili osuđenika na zatvorske kazne u Banskoj Hrvatskoj. U konačnici, skrenut će se pozornost na uvjete u hrvatskim kaznonicama te prevladavajući kriminološki diskurs 19. stoljeća.

TEA PERINČIĆ

Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja

Rijeka

tea@ppmhp.hr

Ča je z druge strane brega? Grad Rijeka i njegovo zaleđe

U radu će se predstaviti kontinuitet i diskontinuitet administrativnih i političkih granica između grada Rijeke i šireg zaleđa (današnje Kastavštine i Grobinštine) s namjerom da se ukaže na promjenjivost političkih odnosa grada i njegova okruženja, ali s druge strane i kontinuitet njihove međuovisnosti. Rijeka je kao grad dugi niz stoljeća funkcionirala kao „izdvojeno tijelo“ unutar Habsburške Monarhije. Kako je ta izdvojenost utjecala na odnose grada i okolice kao što je Kastavska i Grobnička gosposhtija koje su

zasebno funkcionirale u odvojenim administrativnim jedinicama (Kastavsko područje kao dio Kranjske, pa zatim Istre, a Grobničko područje kao dio Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva). Nasuprot tome je područje kvarnerskih otoka koje je stoljećima bilo pod mletačkom upravom, državnom granicom odijeljeno od habsburškog kopna. Državne granice to su područje ispresijecale stoljećima, privremeno nestajale pa se ponovno još jače utvrđivale sve do sredine 20. stoljeća. Koliko su one utjecale na povezanost ili animozitete među stanovnicima Rijeke, zaleđa i otoka? Taj relativno mali teritorij u radu će poslužiti kao primjer kontinuiteta i diskontinuiteta granica te njihov utjecaj na gospodarstvo, društvenu i kulturnu povezanost stanovništva koje danas čini dio Primorsko-goranske županije Republike Hrvatske.

ZORAN PEROVIĆ

Državni arhiv u Dubrovniku
zoran.perovic@dad.hr

Digitalizacija arhivskoga gradiva Dubrovačke Republike

U Državnom arhivu u Dubrovniku, u Odjelu Dubrovačke Republike, čuva se najstarije i najvrjednije gradivo, 100 000 isprava, gotovo 8000 uvezanih knjiga te oko 15 000 spisa turske provenijencije, raspona od 11. do početka 19. stoljeća. Prema količini, cca 500 dužnih metara gradiva, prema starosti i vrijednosti Državni arhiv u Dubrovniku jedan je od najvažnijih u ovom dijelu Europe. O njegovu značaju govori i činjenica da su 2023. godine fondovi Dubrovačke Republike upisani u UNESCO-ov Registar *Memory of the word*. Sveobuhvatna digitalizacija gradiva Dubrovačke Republike, i radi njegove zaštite i radi lakšeg korištenja, nameće se kao imperativ.

ŽELJKA PETROVIĆ OSMAK

Etnografski muzej, Zagreb
zpetrovic@emz.hr

TIHANA RUBIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
trubic@ffzg.unizg.hr

Ususret izložbi Zemlja u Etnografskom muzeju

Etnografski muzej u Zagrebu 2005. je godine započeo izložbeni ciklus etnografskih i kulturnoantropoloških istraživačkih pristupa elementima: voda s istoimenom izložbom *Voda* (2005.) i vatra s istoimenom izložbom *Vatra* (2011.), realiziranim u surad-

nji s muzejom Frankische Schweiz iz Njemačke. Izložbeni se niz nastavlja te za 2025. godinu pripremamo izložbu *Zemlja*, ovoga puta u suradnji s kolegicama iz Instituta za etnologiju i folkloristiku i Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Izložba *Zemlja* u fokus postavlja odnos čovjeka prema Z/zemlji kroz povijesnu, etnološku i kulturnoantropološku perspektivu, ističući njezino gospodarsko, komunikacijsko, društveno i simboličko značenje te ukazujući na etičke, ekološke i socijalne posljedice inzistiranja na sadašnjim oblicima odnosa čovjeka prema Z/zemlji. Obrada zemlje – poljoprivreda – nalazi se u srcu svjetskih izazova već godinama stvarajući sigurnost ljudskom postojanju opskrbljujući ga hranom i nutritivnim vrijednostima, vodom i kvalitetom tla, bioraznolikošću i održivim sredstvima za život. Osim toga, zemlja – tlo inspirativna je kolijevka ljudskih mitova i medij iz kojega život proizlazi i završava. U proteklih nekoliko desetljeća različita su događanja utjecala na naš planet uključujući migracije i zdravstvene krize, zahtjeve za kulturnim integracijama, politička nestabilnost i klimatske promjene te ekocid antropocena, kapitalocena, otpadocena, plantažocena sa „završnim“ ktulucenom. Naime, terminom *ktulucen* (*Chthulucene*) Donna Haraway spaja starogrčki *chthonios* (od, u ili ispod zemlje i mora) i sufiks *kainos* (tj. -cen, koji označava novo, nedavno napravljeno), a osmišljava ga kako bi označila kritičke prakse koje se temelje na viševrsnim relacijama (Haraway, 2015.). U isto vrijeme Z/zemljina bioraznolikost počela je dramatično opadati kao posljedica ljudskog korištenja zemlje i vode, prekomjernog industrijskog iskorištavanja, invazivnih vrsta i zagađenja. Nezadovoljstvo nastalim promjenama pokrenulo je masovne proteste diljem svijeta. Kulturne, socioekonomske i političke promjene utječu na ljudske živote, njihove percepcije budućnosti, kao i na način na koji muzeji komuniciraju i prenose zajedničku povijest budućim generacijama. U svemu tome muzeji nastoje ostati relevantni šireći svojom djelatnošću svijest o društvu i društvenim promjenama, razvijajući i njegujući razumijevanje za okolišni aktivizam te jačajući krhko društveno tkivo u mnogim zemljama i nadu u društvene zajednice. Na ovom skupu namjeravamo predstaviti prve istraživačke rezultate i proces izrade izložbe koja će biti podijeljena na nekoliko većih tema: zemlja kao izvor hrane, zemlja i dom, zemlja i svakodnevnica, zemlja i duhovnost te zemlja i ekologija.

MARIN PINTUR
JGL Muzej farmacije
Rijeka
marin.pintur@jglpharma.com

Od Dioskurida do moderne farmacije

Zemlja je ishodište beskrajnog broja biljaka, od kojih mnoge od njih imaju ljekovita svojstva. Početak ljekarničke djelatnosti, posebno vještine pripravljanja lijekova, zasniva se na ljekovitom bilju. Prije moderne farmacije koja se industrijski počela razvijati relativno kasno, tijekom 18. stoljeća, izrada lijekova i ostalih farmaceutskih pripravaka

bila je vezana uz uzgoj ljekovitog bilja. Ljekovito bilje susrećemo praktički na svakom koraku, a liječenje biljem postoji otkad postoje i ljudi. Tražeći hranu, čovjek je nalazio i upoznao različite biljke kojima je liječio bolesti, ublažavao bolove i druge tegobe te je tako kroz stoljeća stjecao različita iskustva o ljekovitoj vrijednosti mnogih biljaka. Pedanije Dioskurid bio je grčki liječnik iz 1. stoljeća, a radio je u rimskoj vojnoj službi. Dok je putovao s rimskom vojskom, skupljao je informacije i crteže različitih vrsta ljekovitog bilja. Njegovo enciklopedijsko djelo u pet knjiga na grčkom jeziku *Peri hyles iatrikes* (poznatije pod latinskim nazivom *De materia medica*, tj. *O ljekovitim tvarima*) obuhvaća cjelokupno antičko znanje o farmakologiji i primijenjenoj botanici te je dugo bilo najvažniji priručnik tih struka. Dioskurid je u svojim djelima opisao i klasificirao oko 600 ljekovitih biljaka, a zanimljivo je da je prva biljka koju spominje u svojoj enciklopediji *Iris Illyrica* (perunika). U ovom izlaganju iznijet će se kratak presjek korištenja ljekovitog bilja kroz povijest, od antičkog doba s posebnim osvrtom na Dioskurida, preko srednjeg vijeka kada se pretežito u samostanima uzgajalo ljekovito bilje sve do razvoja moderne farmacije i korištenja ljekovitog bilja u svrhu zdravlja u naše doba.

SILVIJA PISK

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
spisk@ffzg.hr

Burgologija: problemi, mogućnosti i izazovi

Proučavanje utvrda kompleksan je interdisciplinarni proces koji zahtijeva angažman ponajprije arheologa, povjesničara, povjesničara umjetnosti i arhitekata. Velik broj hrvatskih srednjovjekovnih utvrda nije kvalitetno istražen, ni arheološki ni povijesno. Dok arheološka istraživanja iziskuju obično dosta vremena i financijskih sredstava, do povijesnih bi podataka trebalo doći ipak nešto lakše, no izvori nisu uvijek blagonakloni prema istraživaču. Naime, velik dio dokumenata nije uopće sačuvan, a postojeći dokumenti često iziskuju dugotrajan rad u arhivima širom Europe jer postoji još pregršt neobjavljene srednjovjekovne građe. Povjesničari burgolozi u Hrvatskoj nisu brojni, pa stoga hrvatskoj historiografiji manjka suvremenih relevantnih burgoloških povijesnih studija. Suvremeni povjesničari burgolozi još se uvijek moraju nezaobilazno oslanjati na autore i njihove radove iz druge polovice 19. stoljeća i prve polovice 20. stoljeća. Burgologija u hrvatskoj historiografiji još uvijek nema zasluženu pažnju, no postoje primjeri dobre prakse. Javno mijenja naklonjeno je očuvanju i istraživanju baštine, a održivost kulturne baštine jedan je od ključnih faktora očuvanja kulturno-povijesnih spomenika i razvoja turizma, posebno u kontinentalnom dijelu Hrvatske. Često se doduše istraživanja, konzervacija i potencijalna restauracija utvrda promatraju kroz prizmu novca i financijske koristi. Ipak, cilj je ovog izlaganja na konkretnim primjerima pokazati kako se spregom arheologije i povijesti te uključivanjem lokalne zajednice mogu postići odlični rezultati te osmisliti vjerodostojna priča koja se može lijepo prezentirati i ponuditi kao dobar turistički proizvod.

PETRA PLANTOSAR

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu

Odsjek za filozofiju i povijest

Katedra povijesti Crkve i patrologije

petra.kolesaric@djkb.hr

***Popisi izvanredne papinske desetine
kao izvori za povijesnotopografska istraživanja***

Razdoblje Avignonskog papinstva donijelo je europskim, prije svega zapadnim biskupijama opetovano prikupljanje različitih davanja i poreza za Crkvu. Navedeno nije zaobišlo ni Ugarsko Kraljevstvo, gdje je izvanredna papinska desetina prikupljena više puta tijekom 14. stoljeća. Najopsežnije prikupljanje desetine na području ugarskih (nad)biskupija, iako naloženo već početkom 14. stoljeća u vremenu pape Klementa V., izvršeno je u razdoblju od 1332. do 1337. godine, to jest tijekom pontifikata Ivana XXII. i Benedikta XII. Izvori o tom prikupljanju čuvaju se u Vatikanskom apostolskom arhivu i dio su fonda Papinske riznice, odnosno Apostolske kamere. Za to prikupljanje sačuvani izvori svjedoče kako je izvanredna papinska desetina prikupljena na prostoru jedanaest ugarskih (nad)biskupija za što su bila zadužena dva glavna sakupljača i više njihovih pomoćnika, ovisno o biskupiji. Podaci iz izvornih dokumenata sadrže imena naselja gotovo svih crkvenih ustanova u pojedinim biskupijama u kojima je prikupljena desetina, što čini opsežan opus zapisa korisnih za topografska istraživanja. Također, zastupljena su i imena svećenstva u pojedinoj župi ili samostanu te iznosi koje je crkvena ustanova darovala u desetinu. Iako se podaci iz izvornika često koriste kao dokaz prvog spomena pojedine župe ili samostana, oni, uz navedeno, nude mogućnost provođenja topografskih, kao i drugih istraživanja, primjerice ekonomskih. U fokusu izlaganja bit će prikazane prednosti korištenja izvornih dokumenata, s naglaskom na Pečušku biskupiju i prikupljanje desetine od 1332. do 1335. godine. Ono će uključivati sumarni pregled te specifičnosti topografskih podataka Pečuške biskupije prema navedenom popisu, s naznakom na novootkrivene crkvene ustanove, odnosno one koje do sada nisu bile poznate historiografiji. Kao nadogradnja tome bit će prikazane karte pojedinih arhidakonata Pečuške biskupije te pretpostavljeni putovi kretanja sakupljača i podsakupljača po određenim arhidakonatima. Uz navedeno će biti predstavljeni obrasci za ekonomska istraživanja te biskupije prema računima izvanredne papinske desetine na pojedinačnim primjerima, koji za cilj imaju prikazati na koji su način iznosi darovani u desetinu povezani s topografijom.

TOMISLAV POPIĆ

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

tpopic@fhs.unizg.hr

***Između svjetovne vlasti i duhovnoga autoriteta:
Trogirski franjevački samostan od 14. do 16. stoljeća***

Izlaganje će se fokusirati na vlasničke odnose unutar trogirskih redovničkih zajednica s težištem na franjevački samostan od 14. do 16. stoljeća koji je zbog svoga položaja izvan bedema u neposrednoj blizini kopnenih gradskih vrata često bio na vjetrometini u mijenjajućim političko-društvenim okolnostima. Za polaznu točku uzima se 1315. godina kada je trogirski potestat Matej Zorijev iz roda Cega usred lokalnoga sukoba plemićkih frakcija i očekivanoga napada bana Mladena II. Šubića na grad dao porušiti franjevački samostan kako ne bi mogao poslužiti banovoj vojsci prilikom opsade. Povodom toga dolazi do razmještaja nekoliko redovničkih zajednica u gradu kako bi se osiguralo mjesto za franjevce, što je za sobom povlačilo više problema koji su s jedne strane proizlazili iz lokalnih političkih, a s druge strane iz širih crkvenih prilika toga doba. Tijekom 14. stoljeća razrušeni je franjevački samostan obnovljen, ali početkom 15. stoljeća u novim je političkim okolnostima mletačkog rata za Dalmaciju ponovno uništen. Nakon toga stari je samostan iznova revitaliziran, da bi ga onda 1538. godine mletačke vlasti u kontekstu osmanskoga osvajanja Klisa opet razrušile i građevni materijal iskoristile za utvrđivanje grada. Franjevcima se tada dodjeljuje lokalitet na otoku Čiovu, gdje su se u dogledno vrijeme trajno preselili. U izlaganju će se secirati svi ti događaji s osobitim naglaskom na imovinsko-pravne odnose u kontekstu interesa različitih razina srednjovjekovne moći: lokalne trogirске elite, vrhovne političke vlasti nad gradom i univerzalnoga papinskog autoriteta.

PETAR PRELOG

Institut za povijest umjetnosti

Zagreb

pprelog@ipu.hr

O pojmu „zemlje“ u djelovanju Udruženja umjetnika Zemlja (1929. – 1935.)

Udruženje umjetnika, osnovano u Zagrebu 1929. te predvođeno arhitektom Dragom Iberom i slikarom Krstom Hegeđušićem, odabralo je ime *Zemlja*. Što je članove, a posebice najistaknutije protagoniste navelo da novoosnovanu umjetničku skupinu – čiji je temeljni cilj bio povezati umjetnost sa suvremenim životom – nazovu tim imenom? Osnovni okvir Zemljina djelovanja bio je, naime, obilježen ključnim društveno-političkim procesima i događajima toga doba: atentatom u beogradskoj Skupštini i smrću

Stjepana Radića, Šestosiječanjskom diktaturom, zatim nacionalnim aspiracijama koje je nametalo „hrvatsko pitanje“ u međuratnoj jugoslavenskoj multinacionalnoj zajednici, snažnom orijentacijom na seljaštvo u skladu s političkim strategijama Hrvatske seljačke stranke, te, konačno, utjecajnom lijevom ideologijom, čiji je nositelj bila tada zabranjena Komunistička partija. Nastala kao produkt složena vremena, u kojemu umjetnost postaje usko povezanom s političkim, ekonomskim i općim društvenim ozračjem, *Zemlja* se za svoga kratkotrajnog postojanja našla u središtu ideoloških sukoba, a ne samo prijepora oko disparatnih estetskih shvaćanja ili formalnih odabira. Njezino je ime u tim suprotstavljanjima mišljenja svakako imalo važno mjesto, upućujući na niz značenja koja su odavala stav o ključnim umjetničkim pitanjima, ali i ideološkom usmjerenju te problemima suvremenog društva. U ovome izlaganju nastojat će se analizirati različita značenja koje je pojam „zemlja“ nosio u imenu društveno najangažiranijeg umjetničkog udruženja hrvatskoga međuraća. Pritom će se posebice uzeti u obzir umjetnički i ideološki habitus Krste Hegedušića kao središnje osobnosti udruženja.

STJEPAN PRUTKI

Državni arhiv u Vukovaru
stjepan.prutki@davu.hr

IGOR JOSIPOVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Odsjek za povijest
ijosipovic@ffos.hr

Značaj zemljišnoknjižnih reformi u Vojnoj granici s posebnim osvrtom na ustroj i vođenje prvih sustavnih zemljišnih knjiga u Brodskoj graničarskoj pukovniji

Autori u svom radu analiziraju povijesne okolnosti prvih sustavnih zemljišnoknjižnih reformi provedenih na području Vojne granice u vremenu od 1786. godine, kada je izvršen prvi poznati sveobuhvatni zemljišno-katastarski premjer, do njezina ukidanja 1881. godine. Razvoj građanskog društva Habsburške Monarhije u navedenom razdoblju vezan je uz brojne promjene, prilagodbe i modernizaciju na području javne i vojne uprave, koja se upravo na primjeru razvoja pravnih okvira reguliranja posjedovnih odnosa na specifičan način manifestira u ustroju zemljišnoknjižnih tijela i oblikovanju gruntovnih evidencija. U radu će također naglasak biti dan i na prikaz značaja zemljišnih knjiga kao prvorazrednih historiografskih vrela za proučavanje povijesti razvoja posjedovnih odnosa na području Vojne granice, ali i drugih znanstvenih grana. Zapisi u zemljišnim knjigama pružaju neiscrpne mogućnosti realizacije istraživačkih projekata s područja gospodarske povijesti, demografije i toponimije. Dakako, proučavajući ih, moguće je rekonstruirati povijest vlasništva svakog pojedinačnog posjeda, od prve zemljišnoknjižne reforme sve do današnjih dana. U radu će biti prikazani pri-

mjeri svih serija zemljišnih knjiga Brodske graničarske pukovnije, sačuvanih u našim povijesnim arhivima, s poveznicom na zakonske podloge nastanka istih (prva regulacija 1786. godine, osnovni krajiški zakoni iz 1808. i 1850. godine, katastarske izmjere). Analizom sadržaja podataka zapisanih u zemljišnim knjigama zaključujemo kako zemljišne knjige u svojim povijesnim sljedovima predstavljaju svojevrsnu *osobnu kartu* gradova i naselja te dio povijesnog identiteta naše zavičajne i nacionalne povijesti.

KRISTINA PULJIZEVIĆ

Hrvatsko katoličko sveučilište

Sveučilišni odjel za povijest

Zagreb

kristina.puljizevic@unicath.hr

Dr. Luko Stulli i prva vakcinacija na dubrovačkom području

Imunizacija protiv velikih boginja materijom iz pustula kraljkih boginja (vakcinacija) koju je znanstveno verificirao i ustanovio engleski liječnik Edward Jenner 1790-ih bila je sigurnija i jednako učinkovita metoda od dotadašnje inokulacije virusom varirole. U narednim desetljećima vakcinacija se kao javnozdravstvena mjera uvodila u europskim zemljama različitom dinamikom i metodama. Za promociju i provedbu vakcinacije na dubrovačkom području od 1801. godine uglavnom se zaslužnim smatra angažman stipendista Dubrovačke Republike i liječnika u javnoj službi, Luka Stullija. Oduševljen Jannerovom metodom Stulli je napisao elegiju koja slavi to otkriće te je sastavio upute za vakcinaciju na „ilirskom” i talijanskom jeziku. U praksi je svojim angažmanom uspio privoliti određeni broj stanovnika dubrovačkog kraja na cijepljenje i dubrovačku vladu na suradnju. U tom kontekstu razmatra se interakcija pojedinca i državnog sustava u javnom djelovanju, tj. međuodnos nadležnih državnih tijela, posebno Senata Dubrovačke Republike i Stullija oko njegove inicijative uvođenja vakcinacije. Izložiti će se načini djelovanja sudionika u procesu uvođenja vakcinacije, sredstva ostvarivanja, modeli odlučivanja i eventualne procjene rizika i troškova te u konačnici motivi uvođenja predloženih novih javnozdravstvenih metoda.

ŽELJKO RADIĆ

Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu

Katedra za pravnu povijest

zeljko.radic@pravst.hr

Neki specifični pravni odnosi na zemljištu u srednjovjekovnom Trogiru

U radu se obrađuju neki karakteristični pravni odnosi na zemljištu u srednjovjekovnom trogirskom pravu, kojima je zajedničko ustupanje zemljišta drugome na obradu uz dodatnu obvezu poboljšanja zemljišta (*contractus causa meliorationis*). Takvi ugovori imaju hibridni karakter jer izlaze iz uskih okvira obveznog prava i proizvode značajne stvarnopravne posljedice s obzirom na to da kreiraju novu vlasničku situaciju na zemljištu koje je predmet ugovora. Takav je u prvom redu ugovor o diobi zemljišta (*colonia partionaria*), koji u našem srednjovjekovlju predstavlja gotovo emblematsku pojavnost trogirskog prava. Jednako je u praksi zastupljen i ugovor o nasadivanju zemljišta (*contractus ad pastinandum; pastinatio*) koji je rasprostranjen i u drugim dalmatinskim pravnim sustavima. U tim slučajevima obrađivač će nakon što provede ugovorene promjene na zemljištu, odnosno nakon što privede zemljište svrsi, steći određena vlasnička ovlaštenja, u prvom slučaju nad polovicom samog zemljišta, a u drugom nad nasadima trajno zasađenim na zemljištu. Važnost navedenih ugovora očituje se i u tome što uvode ideju rada kao podloge za stjecanje vlasništva. To je tipično srednjovjekovna koncepcija spram koje je tradicionalno rimsko pravo imalo izrazito negativan stav. Uz navedeno, autor se osvrće i na starinski običaj trogirskog prava (*antica consuetudo*) prodaje zemljišta pod vidom zamjene istoga za više ili manje bezvrijedan komadić (*passus*) močvarnog tla na lokalitetu Pantan, uz doplatu određenog iznosa u novcu.

PAULINA RADONIĆ VRANJKOVIĆ

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

Zagreb

pradonic@lzmk.hr

Zastupnici od pluga i motike – zastupnici Hrvatske seljačke stranke iz redova seljaštva u razdoblju između dvaju svjetskih ratova

Hrvatska (pučka) (republikanska) seljačka stranka u razdoblju između dvaju svjetskih ratova bila je najvažnija politička stranka na hrvatskom prostoru. Na hrvatskom je selu uživala gotovo pa plebiscitarnu podršku. Koliko je pak stranka uspjela uvesti seljaka u politiku i javni život, odnosno učiniti ga političkim subjektom, vidljivo je i u broju njezinih zastupnika zanimanjem seljaka. U izlaganju će se nastojati dati njihova prozopografska skica u promatranom razdoblju. Utvrdit će se njihovo uže geografsko podrijetlo i dobna struktura, kontekstualizirati fluktuacije u njihovu broju te omjer u odnosu na broj zastupnika Hrvatske seljačke stranke drugih profesija.

MILAN RADOŠEVIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci – Područna jedinica Pula

mrados@hazu.hr

Digitalni alati u suvremenoj historiografiji: (r)evolucija u povijesti znanosti

Heuristički model kao prva faza istraživačkog postupka, u okviru kojega se identificiraju te potom prikupljaju izvori i literatura, počinje nakon određivanja teme istraživanja. Tehnika tog postupka odnosi se na „oruđa kojima raspolaže ispitivanje, a organizira ih metoda sa svrhom da priskrbi što solidnije rezultate svojstvene određenoj znanosti“ (M. Gross). Same po sebi, u idealnom scenariju (u nas utopijskom) tehnike istraživanja trebale bi biti samorazumljive i neograničavajuće. No, prikupljanje informacija u najvećem broju slučajeva u (hrvatskoj) historiografiji podrazumijeva i niz otegotnih okolnosti koje taj proces nosi sa sobom. Digitalna tehnologija, javno dostupna posljednjih dva, tri desetljeća, oslanja se na uporabu računala, tableta i (pametnih) mobitela, kao i aplikacija koje ovise o internetu. Njezin važan utjecaj na razvoj znanosti u cjelini pa tako i na historiografiju neprikosnoven je. Između ostaloga on se očituje i u kraćem vremenu heurističkog procesa, unatoč sve opsežnijim bibliografijama kao posljedice sve veće znanstvene produkcije. S druge strane postojeća razina digitalne tehnologije, u prvom redu pomoću otvorenih baza podataka, trenutno ni približno ne može, a to joj nije ni namjera, „osigurati“ dostupnost cjelovitog korpusa informacija nužnog za pojedino istraživanje. U tom kontekstu informatički uređaji i digitalni alati, koji su svima pristupačni i omogućuju brzo prikupljanje, pohranjivanje i obradu (OCR metoda) gradiva i literature u istraživačke svrhe, relativno su slabo zastupljeni u znanstvenoj zajednici. Fokus rada bit će usmjeren upravo na neiskorištenost potencijala digitalne tranzicije u povijesnoj znanosti.

MARIJA RAGUŽ

Medicinski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Katedra za medicinsku statistiku i medicinsku informatiku

maraguz@mefos.hr

Dok ne zvekne motika nad glavom: ukopi i pogrebni običaji u istočnoj Slavoniji od 19. stoljeća do danas

Pogrebni su običaji jedan od najvažnijih obreda prijelaza, odnosno *rite de passage* kako ih opisuje van Gennep, naglašavajući njihovu važnost u shvaćanju određene kulture. Brojni arheološki nalazi u Slavoniji svjedoče o ukopu u zemlju kao načinu postupanja s ljudskim posmrtnim ostacima kroz povijest. Hrvatski svećenik i etnograf Josip Lovrenčić navodi kako bi se starci u Otoku, danas gradu na istoku Slavonije, krajem 19. stoljeća u odmakloj dobi stižali i čekali „dok ne zvekne motika nad glavom“, tako metaforički

opisujući približavanje trenutka ukopa. Cilj je ovoga istraživanja analizirati kulturno specifične elemente pogrebnih običaja u Slavoniji. Kao građa za analizu korišteni su dostupni etnografski i povijesni izvori, ali i rezultati terenskoga istraživanja pogrebnih običaja u 21. stoljeću u ruralnoj i urbanoj Slavoniji. Usporedbom pogrebnih običaja u Slavoniji u 19. stoljeću s današnjima očekuje se određena promjena praksi vezano uz smrt, umiranje i tugovanje na području Vukovarsko-srijemske, Brodsko-posavske i Osječko-baranjske županije. Promjena praksi povezanih s pogrebima u najvećoj je mjeri pod utjecajem važećih zakona i pravilnika. Međutim, prisutna su identitetska obilježja slavonske lokalne kulture kojima se pogreb u Slavoniji identificira s kulturom kojoj je pokojnik pripadao, na primjer, tamburaška glazba prilikom pogreba. Domovinski rat na samom je istoku Slavonije stvorio fenomen masovnih grobnica. O toj je temi razgovor vođen sa stanovnicima Bogdanovaca, mjesta u neposrednoj blizini Vukovara, koje je bilo potpuno razrušeno i okupirano za vrijeme Domovinskoga rata. Dio slavonske plodne zemlje odvojen je za tiha počivališta umrlima i upravo se pod tom slavonskom zemljom kriju svjedoci njezine burne prošlosti – na velikim gradskim grobljima, grobljima pripadnika drugih vjeroispovijesti osim katoličke, na manjim seoskim grobljima i na do sada neotkrivenim arheološkim nalazištima i masovnim grobnicama zaostalima nakon Domovinskoga rata. Istraživanje pogrebnih običaja određene kulture otkriva stav te kulture prema smrti, umiranju i tugovanju, ali i prema životu.

ANA RAJKOVIĆ PEJIĆ

Hrvatski institut za povijest

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

Slavonski Brod

anarajkovic23@gmail.com

***Traktoristice i zadrugarke u izgradnji društva – djelovanje
žena na selu u poslijeratnom razdoblju Drugog svjetskog rata***

Politika jugoslavenske vlasti uspostavljene 1945. godine, u okviru obnove i izgradnje zemlje nakon Drugog svjetskog rata, poseban je naglasak postavila na uključivanje žena u javnu sferu, čime se nastojao osnažiti emancipatorski potencijal novih vladajućih struktura. U tu su svrhu, između ostaloga, žene pozivane na nastavak borbe za izgradnju novog društva pri čemu je isticana njihova uloga, uz onu vezanu uz opismenjavanje te brigu za ratnu siročad, posebno i ona vezana uz poslove obrađivanja zemlje te pitanje prehrane. Poticanje žene na djelovanje u javnoj sferi odvijalo se preko nekoliko organizacija od Antifašističkog fronta žena (AFŽ) do seljačkih zadruga. Sukladno navedenome cilj je izlaganja analizirati djelovanje žena na selu u poslijeratnom razdoblju Drugog svjetskog rata u okviru politike koja je proklamirala njihovu široku društvenu i političku djelatnost. Na tom tragu izlaganje će predstaviti načine organiziranja žena pri obavljanju poljoprivrednih radova te održavanje domaćinskih i stručnih tečajeva koji su uključivali osposobljavanje za upravljanje poljoprivrednim strojevima, konzervira-

nje hrane ili pak sadnju povrća. Izlaganje će također ukazati i na činjenicu da su žene koje su se pokazale uspješnima u obavljanju navedenih poslova, poput mlade Teodore Rašić iz Čepina koja je 1951. godine bila proglašena najboljom polaznicom traktorskog tečaja, poslužile kao podloga za kreiranje slike nove jugoslavenske žene koja je društveno i politički aktivna. Izlaganje se temelji na fondovima Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu, posebno na fondu Antifašističkog fronta žena Hrvatske te fondovima okružnih odbora AFŽ-a (Slavonski Brod, Osijek). Osim navedenog izlaganje se temelji i na analizi periodike poput *Glasa Slavonije*, *Večernjeg lista*, *Žene u borbi* itd.

IVAN RASTOVIĆ

Zagreb

ivan.rastovic@gmail.com

***Zemljišni posjedi kasnosrednjovjekovnih urbanih
naselja na istočnom području međurječja Save i Drave***

Srednjovjekovni gradovi prostora suvremene Slavonije u nedostatku sačuvanih izvora često ostavljaju dojam prostora kojeg je, osim u osnovnim prostornim crtama, teško temeljito analizirati, dok je obrađivanje značaja njihova društva i ekonomije zaoblazeno. Historiografija je dosad bila u prvom redu usredotočena na dodire gradskih općina s kraljevskom vlašću ili plemstvom te na urbane djelatnosti koje dokazuju izuzetnost gradskih područja kao pojednostavljeni kontrast „feudalnoj“ okolici orijentiranoj zemljoradnji. Premda u sačuvanim ispravama uz bilježenje statusa naselja i privilegija njezinih pripadnika najčešće slijedi upravo opis razgraničenja šireg zemljišnog posjeda komune, značaj tih teritorija dosad nije bio predmetom opširnijih analiza. Pritom se radi o područjima koja svojim opsegom uvelike izlaze izvan okvira potrebe za prostorom jezgre urbanog naselja i svakako nisu bila korištena samo za stambene, trgovačke i manufakturne namjene. Na primjeru većih i manjih gradova na drugim bliskim područjima Ugarskog Kraljevstva za koje postoje izvori na temelju kojih su proizašli radovi o socijalnoj i ekonomskoj povijesti u razdoblju kraja srednjeg vijeka (kao i za kasnija stoljeća) jasno je da se brojni stanovnici urbanih naselja na neki način bave poljoprivredom. Doznajemo da građani redovito nastoje zemljišnim posjedima i poljoprivrednom proizvodnjom osigurati ekonomsku stabilnost sebi i svojim obiteljima bez obzira na socijalne razlike ili na djelatnosti u obrtu, trgovini ili administraciji s kojima se često primarno identificiraju. S obzirom na stanje dostupnih izvora može biti izazovno na tom području prikazati detaljne primjere poslovnih i osobnih odnosa pojedinaca iz urbanih sredina. Međutim, neke okolnosti mogu se usporediti s već analiziranim relevantnim primjerima drugdje i na taj način iznijeti zaključci i o srednjovjekovnim gradovima navedenoga područja. Ovo izlaganje ima za cilj, koliko izvori dopuštaju, prikazati općenite tendencije razvoja ovdašnjih gradskih naselja te kontekstualizirati što je za urbane sredine pripadajuće poljoprivredno zemljište moglo značiti u ekonomskom i socijalnom smislu.

DORA RAŠIĆ

Osnovna škola Šećerana

Beli Manastir

dora.rasic98@gmail.com

DOMINIK ŠALKOVIĆ

Srednja škola Viktorovac

Sisak

dominik.salkovic44@gmail.com

***Društveno-gospodarske prilike Slavonije u posljednjim desetljećima
19. stoljeća kroz prizmu Kozarčeva romana „Mrtvi kapitali“***

Josip Kozarac jedan je od najistaknutijih naratora hrvatskog realizma, a svojim je stvaralaštvom doprinio razumijevanju devetnaestostoljetne slavonske sredine čiji je pripadnik bio. Naime, nametnuvši se kao glavni predstavnik Slavonije u regionalnim krugovima hrvatskog realizma, okosnicu njegovih radova čine društveno-gospodarske prilike iste te moralna propadanja njezina stanovništva. Svojestveno poetici realizma, koja polazi od opisivanja zbilje „kakva ona doista jest“, Kozarac u svojim radovima uz nju donosi i društvenu kritiku. Naposljetku, u maniri prosvjetitelja nastoji pozitivno utjecati na, prema njemu, iskrivljene slavonske vrijednosti nastale kao rezultat različitih procesa. Kako bi u tome uspio, Kozarac svoja djela oblikuje po principu zrcala nadajući se kako će čitatelji u djelovanju pojedinih likova prepoznati vlastite nedostatke te potencijalno doživjeti moralnu obnovu koja će omogućiti nužni napredak. Roman „Mrtvi kapitali“, između ostalog, tematizira propadanje seoskih zadruga, napuštanje i prodaju zemlje, iskorištavanje seoskih dobara i slično. Njegovim naslovom Kozarac simbolički ukazuje kako je neobrađena slavonska zemlja „mrtvi kapital“ koji vrlo lako može postati „živim kapitalom“, no stanovništvo Slavonije mora se drugačije ophoditi prema njoj. Inspiriran djelovanjem Adama Smitha, za kojega rad predstavlja izvor bogatstva, a poljodjelstvo glavnu gospodarsku granu, Kozarac teži poticanju promjena koje će rezultirati boljitkom cjelokupne zajednice, odnosno iznosi tezu o gospodarskoj i poljoprivrednoj obnovi regije zbog čega ga Dubravko Jeličić naziva „piscem s tezom“. Sukladno napisanome, cilj pisanja referata jest prikazati društveno-gospodarske prilike Slavonije u posljednjim desetljećima 19. stoljeća i to kroz prizmu Kozarčeva romana „Mrtvi kapitali“. Na tom tragu u referatu će biti predstavljena Kozarčeva biografija i njegovo stvaralaštvo. Potom će se, u kratkim crtama, objasniti glavne odrednice spomenuta romana te će se detaljnije opisivati navedene slavonske prilike u drugoj polovici 19. stoljeća. Njihov opis temeljit će se na analizi romana „Mrtvi kapitali“ kao povijesnog izvora za proučavanje navedenog razdoblja. Naime, iako je u pitanju književno djelo, ono predstavlja proizvod kulture u kojoj je nastalo, reflektirajući njezine političke, društvene i moralne vrijednosti čime se nameće kao relevantan svjedok povijesnih događanja.

GORDAN RAVANČIĆ

Hrvatski institut za povijest

Odjel za srednjovjekovnu povijest

Zagreb

gordan@isp.hr; gordan.ravancic@hipzg.hr

***Prekršaji na poljoprivrednim površinama u Gradu i okolici
Dubrovnika u zadnjoj četvrti 14. stoljeća – prema Lamenta de foris***

Iako je gospodarstvo srednjovjekovnog Dubrovnika i Dubrovačke Republike prije svega obilježeno posredničkom trgovinom, poljoprivredne djelatnosti i zemljišni posjedi korišteni za poljoprivrednu proizvodnju bili su važan i nezaobilazan dio dubrovačkog gospodarstva. U tom smislu na prvom mjestu treba istaknuti proizvodnju grožđa (vina) i vinogradarstvo, koji su i u svakodnevnom životu Dubrovčana zauzimali važno mjesto. Osim toga, dubrovačke vlasti pokušavale su na prostoru Republike poticati proizvodnju i drugih poljoprivrednih kultura, poput žita kojeg je uvijek nedostajalo. U tom pogledu trebalo je osigurati i radnu snagu koja je obrađivala zemlju, a jednako tako i općinske nadzornike koji bi se brinuli o usjevima i urodu. Nasuprot tim težnjama lokalni stočari često su dolazili u „sukob” s poljoprivrednicima zbog nedopuštenog ulaska stoke na poljoprivredne površine. Dubrovački zakonici i zapisnici vijeća svjedoče o pokušajima pravne regulacije tih odnosa, a s druge strane kazneni zapisnici, poglavito oni počinjeni izvan grada (*de foris*), jasno pokazuju intenzitet te dihotomije u dubrovačkom svakodnevlju. Stoga će se u izlaganju težište staviti na analizu sačuvanih prijava prekršajnih i kaznenih djela na poljoprivrednim površinama u bližoj i daljoj okolici Dubrovnika prema arhivskom svesku *Lamenta de foris*, sv. 1 (HR-DADU-21, Tužbe kaznenih djela) koji obuhvaća vremenski raspon od 1370. do 1373. godine.

ANDREA ROKNIĆ BEŽANIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Odsjek za povijest

roknicebezanicandrea@gmail.com

BRUNO RAGUŽ

Veleučilište Baltazar Zaprrešić

brunoraguz@gmail.com

***Izvori i metode za proučavanje promjena okoliša u Gorskom
kotaru druge polovice 19. i početka 20. stoljeća na primjeru Skrada***

Gorski kotar dugo je vremena u hrvatskoj historiografiji bio zanemareno područje i u pogledu istraživanja i u pogledu publiciranja. Sukladno tome nedostaju i istraživa-

nja okoliša Gorskog kotara, koji je svakako jedan od najsačuvanijih prirodnih cjelina u Hrvatskoj. Ovaj rad stoga želi u prvom redu pružiti teorijsko-metodološki okvir za istraživanje povijesti okoliša Gorskog kotara u razdoblju ubrzane modernizacije druge polovice 19. stoljeća kada je taj kraj doživio jednu od najvećih transformacija izgradnjom željeznice te razvojem cestovne infrastrukture. Zbog zahtjevnosti takva zadatka rad se usmjerava na područje Skrada koje se kao svojevrsna studija slučaja uzima kao model proučavanja za šire područje Gorskog kotara. Rad svoj teorijski okvir temelji na širokom rasponu djela od općih sinteza povijesti okoliša kao što su djela J. Hughesa, Roberta Delorta i Fracoisa Waltera, ali i djela koja se u prvom redu bave poviješću šuma kao što je slučaj kod Hansjorga Kustera te ekohistorijom malih naselja poput rada C. Zimmermanna kojim se uspostavlja veza između razvoja sela, maloga grada i središta, odnosno metropola. U domaćoj historiografiji rad teorijske osnove pronalazi u recentnom djelu *Prema povijesti slavonskih šuma. Prilozi za sintezu*, 4. svesku časopisa *Ekonomska i ekohistorija* te pojedinačnim člancima različitih autora. Istraživački dio rad temelji na fondovima Hrvatskog državnog arhiva i to: HR-HDA-1576 – Direkcija Jugoslavenskih državnih željeznica Zagreb – Serija: Tehnička dokumentacija, HR-HDA-99 – Županija Riječka te HR-HDA-2009 Album fotografija „Gradnja pruge Karlovac - Rijeka“ Josefa Löwyja. Osim toga istraživanje se temelji na fondovima Državnog arhiva u Rijeci i to: HR-DARI-7 – Kraljevski guberniji za Rijeku i Ugarsko-hrvatsko primorje te HR-DARI-57 – Tehnički uredi grada Rijeke. Rad će stoga s jedne strane ponuditi pregled najvažnijih teorijskih spoznaja o ekohistoriji ovakva tipa naselja, dok će s druge strane predstaviti najvažnije izvore na kojima se može temeljiti ekohistorijsko istraživanje kojima se mogu odrediti, opisati te mapirati najvažnije promjene u okolišu Skrada. Zaključno, rad će uspostavljanjem teorijsko-metodološkog okvira otvoriti put za daljnja istraživanja i Skrada i cijeloga Gorskog kotara.

SANI SARDELIĆ

Gradski muzej Korčula

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

doktorandica

sani.curator27@gmail.com

Zemlja Petra Šegedina

Tema o odnosu čovjeka i zemlje te poticaj na interdisciplinarni pristup pripovijetka je Petra Šegedina znakovitog naslova *Zemlja*. Kao voditeljici i kustosici Memorijalne zbirke Petra Šegedina pri Gradskom muzeju Korčula cilj je komunicirati njegovu književnu ostavštinu, ali i ulogu u stvaranju suvremenih kulturnih identiteta. Intelektualac iznimne širine i interesa bio je pravi i suvereni stanovnik Europe, ujedinjujući svijest o očuvanju nacionalnog identiteta te vrijednosti europske uljudenosti, koja mu je, kao čovjeku Mediterana, i u činu i u ideji, bila u potpunosti imanentna. O tome njegov respektabilan književni opus romana, pripovijetki i eseja svjedoči i danas, u temi za-

nimljiv, a u izrazu svjež i neponovljiv. Pripovijetka *Zemlja* slojevit je sublimat Šegedinovih temeljnih iskustava s tim mnogoznačnim fizičkim i metafizičkim pojmom. *Leitmotiv* pripovijetke pokušaj je odgovora na dječje pitanje: *Zemlja... A što je zemlja?* Značenje akademika Petra Šegedina (Žrnovo na otoku Korčuli, 1909. – Zagreb, 1998.) za hrvatski jezik i književnost, no isto tako i za sveukupni razvoj kulture i kulturnih institucija Hrvatske od neosporne je važnosti i to ne samo kao pisca – klasika suvremene hrvatske književnosti. Govoreći o Šegedinu, govorimo i o svijetu međunarodne diplomacije 50-ih godina 20. stoljeća i bolno iskrivljenoj slici Hrvata i Hrvatske u tom svijetu dominacije jugoslavenske ideje ujedinjenja. Uloga Petra Šegedina ne može se zaobići ni kada se istražuje povijest temeljnih ustanova poput Matice hrvatske, a ni povijest izdavaštva kulturnih i književnih časopisa. Tajnik Matice bio je od 1946. te njezin aktivni sudionik do događaja koji su obilježili Hrvatsko proljeće '71. Nadalje, bio je i prvi predsjednik nakon obnove Matice hrvatske 1991. godine. Kratko je djelovao i unutar Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, no odlučio se za individualnu djelatnost koju je omogućavao status slobodnog književnika. Za dopisnog člana Akademije izabran je 1950., a redovnog 1963. godine. Važna je i njegova uloga u Društvu hrvatskih književnika, za predsjednika Društva izabran je u dva mandata, 1953. i 1968., a pri tom ne treba zaboraviti ni na povijesne i političke okolnosti koje su utjecale na razvoj svih oblika pojavnosti hrvatskog jezika u kojima je aktivno javno sudjelovao, od kojih izdvajamo Šegedinov govor na II. kongresu jugoslavenskih književnika u Zagrebu 1949. pod naslovom „O našoj kritici“ i naglašenoj ideji slobode umjetničkog stvaranja te potpisivanje „Deklaracije nazivu i položaju hrvatskog jezika“ 1967. godine. Napokon, Petar Šegedin autor je prvog suvremenog hrvatskog romana „Djeca božja“ (Zagreb, Matica hrvatska, 1946.).

JELENA SEFEROVIĆ

Institut za antropologiju, Zagreb

Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana, Slovenija

jelena.seferovic@inantro.hr

***Psihijatrijska povijest bolesti kao svjedoci života
zemljoradnika u ruralnoj Slavoniji između dvaju svjetskih ratova***

Iako na prvi pogled možda djeluje da psihijatrijska povijest bolesti može poslužiti samo kao izvor podataka o psihičkom stanju pacijenta, dugotrajna istraživanja te dokumentacije, koja datiraju s kraja 19. i prve polovice 20. stoljeća, pokazala su suprotno. Analizom prilično deskriptivnih, današnjim mjerilima gledano čak i neetičnih i neprofesionalnih psihijatrijskih zapisa o (izvan)bolničkom životu pacijenata koji su bili hospitalizirani u Kraljevskom zemaljskom Zavodu za umobolne u Stenjevcu i Odjelu psihijatrije Opće bolnice u Pakracu između dvaju svjetskih ratova, dobiven je uvid u različite aspekte mikropovijesti slavonskih sela. Iz istih je bilo očito da je rad na zemlji, osim što je osiguravao osnovne egzistencijalne potrebe slavonskog seljaka, istovreme-

no uzrokovao velik fizički umor, iscrpljenost i psihičku frustraciju. Važno je istaknuti da se u to vrijeme od svih radno sposobnih očekivalo da se uključe u rad. Međutim, postojali su i oni koji nisu mogli ispuniti ta očekivanja, primjerice ratni veterani iz Prvog svjetskog rata koji su patili od psihičkih oboljenja uslijed ratne traume, osobe s intelektualnim teškoćama ili drugim oblicima invaliditeta. Brojni zapisi u psihijatrijskim povijestima bolesti ukazuju na tenzije i međusobne konflikte koji su nastajali zbog sraza između njihovih stvarnih radnih mogućnosti i zahtjeva koje je postavljala seoska zajednica. Tom aspektu međuratne svakodnevice slavonskih zemljoradnika nije se zasad posvetila veća pažnja, stoga ga je potrebno istražiti kako bi se steklo dublje razumijevanje njihove tadašnje dinamike života.

PETAR SELETKOVIĆ

Hrvatski institut za povijest

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

Slavonski Brod

pselekt@gmail.com

***Bona hereditaria. Nasljedni posjedi Gorjanskih
na području današnje Slavonije krajem srednjeg vijeka***

Slavonski herceg Bela 1269. darovao je posjed Gorjane u Vukovskoj županiji Ivanu od roda Dorozsma, čije je istoimeno sjedište u županiji Csongrád opustošeno tijekom mongolske provala u Ugarsku 1241. godine, a tom prilikom uništen je i najvažniji zajednički simbolički centar roda – rodovski samostan u mjestu Dorozsma nad kojim su imali patronat. Stjecanjem Gorjana Ivan iz roda Dorozsma ondje prenosi i svoje sjedište. Od Ivana potječe razgranata obitelj Gorjanskih koja se i sama na neki način formirala u rod. Gorjanski su se, nadalje, razgranali u plemićke obitelji od kojih je najpoznatija velikaška obitelj Gorjanskih iz palatinske grane, a postojala je i banska grana Gorjanskih, odnosno plemićka obitelj Bánffyja Gorjanskih. Osim palatinske i banske grane Gorjanskih, od Ivana iz roda Dorozsma potekle su i plemićke obitelji koje su pripadale srednjim i nižem slojevima plemstva poput Botosa od Harapkóa, Hosszúbácsija i drugih. U izlaganju će biti riječi o nasljednim posjedima Gorjanskih tijekom druge polovine 15. i početkom 16. stoljeća kada dolazi do izumiranja najmoćnije, palatinske grane Gorjanskih. Budući da je poznato da je banska grana Gorjanskih posjedovala udjele u vlasništvu samih Gorjana, a stekla je i dijelove posjeda izumrle palatinske grane, nastojat će se analizirati pitanja međusobnog nasljeđivanja posjeda između pojedinih grana Gorjanskih. Nadalje, pokušat će se utvrditi jesu li različite plemićke obitelji nastale od Gorjanskih imale zajedničko vlasništvo nad posjedima na području današnje Slavonije i koji su to posjedi bili. Članove jednog roda moglo je, osim vlasništva nad posjedima te međusobnog nasljeđivanja posjeda, međusobno povezivati i postojanje zajedničkog kulturnog centra, odnosno rodovskog samostana nad kojim su imali patronat. S tim u vezi, pokušat će se utvrditi jesu li na prostoru današnje Slavonije različite

obitelji potekle od Ivana iz roda Dorozsma formirale i zajednički kulturni centar koji bi povezivao članove roda i na vjerskom planu.

TEODORA SHEK BRNARDIĆ

Hrvatski institut za povijest

Odjel za novovjekovnu povijest

Zagreb

teashek@gmail.com

***Prosvjetiteljska zapažanja Slavonije, Like i Banata: pisma
grofa Franza Josepha Kinskog supruzi tijekom ratne kampanje 1788. godine***

U bečkom Ratnom arhivu čuva se svešćić prijepisa dijelova pisama češkoga grofa i austrijskog generala Franza Josepha Kinskog (1739. – 1805.) s početka kampanje Austro-turskog rata 1788. godine koji se vodio uz granicu s Osmanskim Carstvom. Grof Kinsky, koji je u tom razdoblju bio ravnatelj elitne Vojne akademije u Bečkom Novom Mjestu i u kampanji je kao vojni pedagog pratio mladog princa Franju, izvještavao je u slobodno vrijeme svoju suprugu Renate von Trauttmansdorff o područjima kroz koja je prolazio. Kao visoki časnik iz najužeg kruga ljudi od povjerenja cara Josipa II. s etabliranim prosvjetiteljskim profilom Kinsky okom amaterskog prirodoslovca iznosi vrlo sadržajna zapažanja o prostoru i ljudima u Vojnoj krajini i Banatu koja nadilaze uobičajene putopise. Grof Kinsky kao „mineralog-diletant“ pripadao je snažnoj međunarodnoj komunikacijskoj mreži i zajednici koja je poticala istraživanje regionalnih krajolika. „Regionalna znanost“ temeljila se na prikupljanju informacija o lokalnom i regionalnom okolišu, prikupljanju uzoraka iz prirode, opisivanju korisnih izuma te izradi „inventara korisnog znanja“ koje bi služilo poboljšanju regionalne industrije i poljoprivrede. Dopisnici u mrežama prirodoslovaca trebali su široj publici prezentirati mineraloške, geološke i meteorološke opservacije, kao i opise geografskih obilježja, mineralnih voda te popise korisnih i štetnih biljaka i životinja. Njihovi putopisi nisu uključivali samo prirodoslovne opaske; taj žanr također je imao cilj prikazati društvene, ekonomske i kulturne uvjete istraživanog područja. U radu će se prikazati da su pisma grofa Kinskog svojoj obrazovanoj supruzi pokrivala sve teme važne za promicanje „regionalne znanosti“ i da su vjerojatno trebala biti objavljena.

ZVJEZDANA SIKIRIĆ ASSOULINE

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

zsikiric@ffzg.hr

Provedba prijelaza sa „starih“ oblika zemljišnih mjera i vage na metrički sustav u Hrvatskoj i Slavoniji sedamdesetih i osamdesetih godina 19. stoljeća

Izlaganje prati zakonske i praktične pripreme prijelaza na metrički sustav mjera te odjeke s terena nakon stupanja zakonskih odredbi na snagu. Uvođenje metričkog sustava austrougarski je državni projekt započet austrijskim zakonom iz 1871., uzakonjen za Ugarsku i Hrvatsku 1874. te podignut na međunarodnu razinu austrougarskim potpisivanjem međunarodnog *Sporazuma o metru* u Parizu 1875. godine. Nakon prilagodbenog razdoblja upotreba metričkih mjera postaje 1876. obvezna u svom javnom prometu, uz određene, striktno propisane iznimke. Premda, iz današnje perspektive gledajući, novi sustav značajno pojednostavljuje upotrebu zemljišnih mjera i utega, kao i računanje s njima, njihova implementacija u stvarnom životu nije prošla posve bez poteškoća, strahova i otpora. U izlaganju se ona ilustrira na primjeru učenih gradskih krugova, seoskih gospodarstava te pučke škole, gdje pedagozi očekuju najlakši prelazak, no stvarnost pokazuje nesnalaženje učenika i nakon desetak godina primjene novog sustava.

ZVJEZDANA SIKIRIĆ ASSOULINE

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

zsikiric@ffzg.hr

BRANKA MOLNAR

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

doktorandica

branka.molnar@gmail.com

Žene u prometu nekretninama u zagrebačkome Gradecu u 17. stoljeću

Kupoprodaja, poklon ili zamjena, kao i davanje u zalog ili uzimanje u najam neke nekretnine ili druge vrijednosti u zagrebačkome se Gradecu reguliralo posebnom vrstom isprava, fasijama, lat. *fassiones*. Navedene su isprave danas pohranjene u Državnom arhivu u Zagrebu u sastavu fonda HR-DAZG-1 Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Zagreba, u četiri knjige zapisnika iz razdoblja od 1639. do 1662. te od 1674. do 1700. godine. Fasije od 1639. do 1696. godine objavljene su u 22., 23. i 24. svesku Povijesnih spomenika grada Zagreba. Fasije bilježe da je bilo najviše prodanih funduša (*fundus, fundus civilis, fundus desertus*), zatim kuća (*domus, domus murata, domus lignei*

operis), raznih vrsta zemljišta (*terra, terra arabilis, terra deserta, particula terrae, allodium*), vrtova (*hortus, hortulus, particula horti*), vinograda (*vinea, vineola, particula vineae*), šuma (*silva, sylvula, silvula*) i sjenokoša (*foenile, particula foenilium*). Ako za analizu prema spolu uzmemo uzorak od 372 fasije koliko ih je ukupno zabilježeno od 1680. do 1696. godine, vidimo da su žene osjetno prisutne kao sudionice pravnoga čina na koje se fasije odnose, iako ne prevladavaju. Naime, u navedene 372 isprave nailazimo na 57 žena različite dobi i društvenoga položaja, a među njima uočavamo 25 plemkinja. S druge strane, ako za analizu prema vrsti pravnoga čina kao uzorak uzmemo fasije nastale tijekom 10 godina nakon katastrofalnog požara 1674. godine, odnosno fasije od 1675. do 1686. godine, vidimo da je u tome razdoblju bilo ukupno 162 prodavatelja nekretnina, od kojih su tri bile pravne osobe: grad (u osobi gradskog fiska), crkva sv. Marka te graditeljski ceh. Od fizičkih osoba najviše je bilo muškaraca pojedinačno (njih 90) i žena pojedinačno (njih 40, većinom udovice). Bračni su parovi bili prodavatelji u 15 slučajeva, a po sedam puta srećemo po dva muškarca (najčešće otac i sin) ili dvije žene (najčešće udovica i pokćerka ili dvije sestre). Znači da su same žene činile 25 % ukupnog broja prodavatelja, a ako im pribrojimo sudjelovanje u paru, onda se taj postotak penje na 38 %. U istome razdoblju kupaca nekretnina ima manje nego prodavača, ukupno 129. Izračun pokazuje da su same žene u 4 % slučajeva bile kupci nekretnina, ali žene u braku bile su kupci u 34 % slučajeva. Taj uzorak svjedoči da su u promatranom razdoblju žene samice, naročito udovice u prosjeku bile financijski slabije od muškaraca te da one većinom prodaju svoju imovinu i gotovo uopće ne kupuju nekretnine. Također se vidi da su žene u bračnim zajednicama imale bolju financijsku i kupovnu moć, odnosno da je financijska snaga i kupovna moć žena ovisila o njihovu obiteljskom i društvenom statusu.

ROBERT SKENDEROVIĆ

Hrvatski institut za povijest

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

Slavonski Brod

rskender@isp.hr

***Reljefna uvjetovanost rasporeda naselja u Brodskoj pukovniji
– analiza karata iz 18. stoljeća iz zbirke Austrijskog državnog arhiva***

Brodsko-pukovnija Slavonske vojne granice prostirala se u pretežito ravničarskom prostoru koji je bio obilježen brojnim rijekama, pritocima, močvarama i barama te je stalno bio izložen poplavama. Zbog toga su naselja bila u pravilu građena na povišenim dijelovima, najčešće na gredama uz rijeke ili manje pritoke. Habsburška kartografija u vrijeme Velikog bečkog rata doživjela je snažan napredak pa tijekom 18. stoljeća nastaju brojne karte Slavonije. Osim što plijene svojom ljepotom te su karte vrijedne i zato što su njihovi crtači nastojali naglasiti reljefne osobine prostora. Kartografija je u Habsburškoj Monarhiji toga vremena nastala ponajprije zbog vojnih potreba. Među-

tim, današnja analiza tih karata omogućava bolje razumijevanje prostora i rasporeda naselja u sklopu demografskih i gospodarskih analiza. Upravo karte iz 18. stoljeća jasno naglašavaju kako je prostor utjecao na raspored naselja te kako su vojni kartografi doživljavali prostor koji su crtali. U izlaganju će se pokazati primjeri karata koje se čuvaju u Austrijskom državnom arhivu (*Österreichisches Staatsarchiv*) u Beču. Pokazat će se na koji su način crtači naglašavali reljefne osobine prostora te kako te crtane karte pomažu povjesničarima u današnjim analizama iz perspektive povijesne demografije i historijske geografije.

SLAVKO SLIŠKOVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra crkvene povijesti
slavko.sliskovic@zg.t-com.hr; sliskovics@theo.kbf.hr

Biskup Josip Juraj Strossmayer i zemlja

Đakovačko-bosanski i srijemski biskup Josip Juraj Strossmayer svojim je životom i djelom ugrađen u temelje hrvatske kulture, umjetnosti i znanosti. Dovoljno je u tome smislu navesti osnivanje Akademije (1861.) i modernog Sveučilišta (1874.) – kapitalnih modernizacijskih poduhvata čiji su plodovi i danas vidljivi i aktualni. No, takvo djelo i nastojanja mogao je realizirati samo uz pomoć odanih suradnika i ekonomskog stanja u kome se nalazio. Stoga će se u ovom izlaganju prikazati specifičan Strossmayerov odnos prema zemlji i njezina uloga i za samu biskupiju i za biskupa koji joj je bio na čelu.

IVAN SMOLJAN

Muzej grada Pazina
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
doktorand
ivan.smoljan@gmail.com

Od „pasivnog područja Istre“ do industrijskog centra – slučaj Istraplastike

Grad Pazin, kao jedino gradsko središte u središnjoj Istri, kraj Drugog svjetskog rata dočekao je porušen, a oslonac gospodarske djelatnosti činila je poljoprivreda. Osim rada na obnovi prvo desetljeće nakon rata u čitavoj Istri u znaku je neizvjesnosti i rješavanja pitanja granice Jugoslavije s Italijom. Upravo nakon 1954. i Londonskog memorandumu započinje velik industrijski zamah u Pazinu. Lokalne vlasti tada planski osnivaju nekoliko tvornica s ciljem preorijentacije gospodarstva od poljoprivrede prema industrijskoj proizvodnji, što je tada uobičajen obrazac u čitavoj Jugoslaviji. U Pazinu

su te tvornice, osim što su ostavile značajan trag na ekonomskim i društvenim kretanjima na području središnje Istre, uvelike utjecale i na urbani razvoj Pazina, na životni standard te na promjene u životnim navikama stanovništva. Stoga se ovaj rad spušta na mikrorazinu i na primjeru poduzeća Istraplastika mikrohistorijskim pristupom determinira i analizira ekonomske i društvene promjene koje je to poduzeće prouzročilo na promatranom području. Istraplastika započinje svoj put u starogradskoj jezgri, u neadekvatnim uvjetima za proizvodnju, suočena s brojnim početnim teškoćama, da bi najveći procvat doživjela u razdoblju kada se druga poduzeća u Jugoslaviji već brinu o svom opstanku. To je samo jedna od specifičnosti tog poduzeća, o čemu će također biti riječi u izlaganju. Analiziraju se i elementi poput početnih traženja u smislu pozicioniranja na tržištu, poslovanja po modelu samoupravljanja, djelovanja sindikata, provođenja slobodnog vremena i drugih tema povijesti svakodnevice u socijalizmu. U radu je korištena građa iz Državnog arhiva u Pazinu, dnevni tisak, kao i glasila poduzeća te intervjui provedeni s bivšim radnicima tvornice.

VITO SPETIĆ

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

doktorand

vito.spetich@gmail.com

***Uloga zemljišta u ekonomiji pavlinskog
samostana sv. Marije na Čepićkom jezeru u 15. stoljeću***

U srednjovjekovnoj ekonomiji najvažniju ulogu imala je zemlja, odnosno agrarna privreda, dok će krajem srednjega vijeka značenje zemlje opadati, a porasti udio prihoda od manufakture, obrta i trgovine. Pavlinski samostan na Čepićkom jezeru osnovan je kao skromni eremitorij u drugoj polovici 13. stoljeća s gospodarstvom baziranim isključivo na poljoprivrednom sektoru. Najveći razvoj samostana pripada 15. stoljeću kada će doći i do izmjene ekonomske strukture čime agrarnu privredu samostana potiskuju mlinovi, stupe, pilane vodenice, ribarstvo, stočarstvo, bojanje tkanina, izvoz drva te obrada vune. Tehnološki napredak koji monasi pavlini primjenjuju u svom gospodarstvu marginalizira značenje zemlje, iako se ona i dalje obrađuje. U izlaganju će se prikazati razvoj samostanske ekonomije od agrarne privrede do prelaska na širu gospodarsku privredu te time analizirati gubitak ili smanjenje značenja zemlje za gospodarstvo središnje Istre u kasnom srednjem odnosno ranom novom vijeku.

MARIYANA STAMOVA

Institute for Balkan Studies & Center of Thracology

Bulgarian Academy of Sciences

Sofija, Bugarska

marianastamova@yahoo.com

Obilježje poljoprivredne politike Jugoslavije u razdoblju od 1918. do 1941. godine

U izlaganju će autorica dati obilježja poljoprivredne politike na tlu Kraljevine SHS/ Jugoslavije u razdoblju od 1918. do 1941. i naglasiti nepostojanje neke određene poljoprivredne politike. Opisat će da je Jugoslavija bila poljoprivredna zemlja u kojoj je stanje poljoprivrede davalo obilježje čitavom gospodarskom, kulturnom i političkom životu, ali je unatoč tome poljoprivreda u sustavu ekonomske politike Jugoslavije zauzimala posljednje mjesto. Izlaganje autorica temelji u navedenom vremenskom okviru kroz seljačke dugove koji su ugrožavali ekonomsku egzistenciju seljaka i vlasništvo seljaka nad zemljom koju su obrađivali te još važniji element u obliku ukupnog duga za cijelu zemlju, tj. odnos između poljoprivrednih prinosa i seljačkih dugova na području pojedinih banovina Jugoslavije (Dravska banovina, Savska banovina, Dunavska i Zetska banovina). Iz analize strukture zaduženja na temelju podataka *Biltena Privilegirane agrarne banke* autorica izvodi zaključak o načinu akumulacije kapitala u Jugoslaviji razdijelivši cjelokupno zaduženje poljoprivrede na dugove privatnim novčanim zavodima i na dugove privatnom kapitalističkom sektoru. Umjesto zaključka izlaganje završava rješenjem seljačkih dugova od strane vlasti Narodne Republike Jugoslavije (NRJ) zakonom iz 1945. kada rješenje seljačkih dugova narodna vlast rješava radikalno i potpuno.

DAMIR STANIĆ

Hrvatski državni arhiv

Odsjek za starije i vojno arhivsko gradivo

Zagreb

dstanic@arhiv.hr

Na kordonu, ili o stražama koje „meju sterminami, gorami, i dragami se nahode“

Inspiraciju za predavanje predstavlja slika Otona Ivekovića „Na kordonu“. Na platnu su prikazana trojica serežana zaduženih za čuvanje granice prema Osmanskom Carstvu, od kojih jedan, s puškom oslonjenom na rame, osluškujući čuva konje, dok druga dvojica zaklonjena iza jednog povećeg kamena promatraju neprijateljsku stranu. Kompozicija je zamučena, a boje kao da se razlijevaju u lažnoj izmaglici koja gotovo da pretvara serežane u dio okoliša. Akteri su prikazani bočno, a njihova individualizacija reducirana je do točke u kojoj oni kao da postaju dio kolektivnog vojnokrajškog isku-

stva uvelike definiranog prirodom – i onom koju je oblikovala ljudska ruka, kao i onom neukroćenom i divljom. Uz serežane kordonsku službu obavljali su i krajišnici, a ta je obveza iziskivala veliki fizički i materijalni napor, i za pojedinca i za njegovu obitelj/zadrugu koja je morala skrbiti za njega. Zbog kordonske dužnosti krajišnik je izbivao iz doma te nije sudjelovao u zadružnim poslovima, a cijena takve apstinencije mogla je u egzistencijalnom pogledu biti visoka. Stražarenje u često negostoljubivom prostoru bilo je samo po sebi opasno, a na to se nadovezala i ugroza od sukoba s osmanskim podanicima, razbojnicima ili krijumčarima. U predavanju ću se fokusirati na kordon Karlovačkoga generalata krajem 18. i kroz 19. stoljeće, kroz odabrane izvore iz fondova Hrvatskoga državnog arhiva prezentirat ću se s kakvim su se izazovima susretali krajišnici i serežani pri obavljanju stražarske dužnosti na kordonu te pokazati zamršeni međuodnos čovjeka i prirode u zahtjevnom ambijentu isturenog pograničja.

LUDWIG STEINDORFF

Christian-Albrechts-Universität zu Kiel

Kiel, Njemačka

lsteindorff@oeg.uni-kiel.de

***Spomenica škole u Trnavi u Slavoniji (1882. – 1956.):
nepoznato svjedočanstvo školske kulture***

Spomenica osnovne škole za sela Medare i Trnavu na cesti između Nove Gradiške i Okučana prava je riznica i za povijest mjesta i za povijest školstva u Hrvatskoj općenito. Pojedine informacije iz nje već su korištene za malobrojne publikacije o povijesti sela, ali dosada spomenica nije istražena kao primjer ovoga tipa izvora. Posljednih sam godina uz druge obveze gotovo kompletno transkribirao cijelu spomenicu od 292 stranice, pri čemu sam imao kserokopiju na raspolaganju. Kao što se vidi na osnovi dosadašnjih publikacija o školskim spomenicama u Hrvatskoj, i ova se spomenica u potpunosti uklapa u koncept kako su ga zamislile školske vlasti Hrvatske i Slavonije kada su 1880. obvezale sve škole voditi spomenice. U svom izlaganju želim predstaviti pojedine kronološke slojeve trnavske spomenice sve do 1956. i upozoriti na tematske paralele s drugim spomenicama, počev od posjeta bana Khuen-Héderváryja do uređenja školskog vrta. Spomenica je neovisno o svom uskom krugu tematskih interesa u nekim trenutcima istovremeno odraz velikih zbivanja i zaokreta u povijesti Hrvatske od vremena Austro-Ugarske Monarhije do socijalističke Jugoslavije.

BORIS SULJAGIĆ
Hrvatski državni arhiv
Zagreb
bsuljagi@arhiv.hr

Arhivsko gradivo Hrvatskoga državnog arhiva koje se odnosi na poslove komasacije u razdoblju od prvoga zakona o komasaciji iz 1891. do 1920-ih godina

Pod komasacijom podrazumijevamo agrarno-tehničke i pravne mjere i postupke kojima se rascjepkani i usitnjeni zemljišni posjedi nastoje prikupiti u veće cjeline, cjeline koje je lakše i racionalnije obrađivati. Pritom je cilj što veća rentabilnost zemljišnih posjeda, odnosno njihovo prevođenje na načela i praksu industrijske poljoprivrede. U hrvatskim se zemljama do 1920-ih, odnosno do 1918. već formirao određeni naglasak na proizvodnju žitarica kao najvažniju proizvodnju i proizvode industrijske poljoprivrede. To je zaista bio nov način razmišljanja i nova praksa u odnosu na prethodna stoljeća feudalne poljoprivrede i urbarsku protokomasaciju, s alodijima i urbarskim posjedima. Važno je napomenuti da je, primjerice, u Engleskoj bio sasvim drugačiji put, i to put u smjeru velikog razvoja stočarstva i pašnjaka za potrebe mliječne i mesne industrije. Zašto je ideal velike proizvodnje žitarica ostao do danas prevladavajući u Hrvatskoj nije na izlaganju da ispituje. Tema i srž izlaganja na 7. kongresu hrvatskih povjesničara bila bi arhivističko-povijesni prikaz ponajprije šest arhivskih fondova HDA koji su nastali djelatnošću komasacijskih povjerenstava pokrenutih zakonom iz 1891. godine. U obzir bi se uzelo i gradivo fondova tijela javne vlasti koja su u tom razdoblju bila nadležna za poslove komasacije. Namjera i cilj izlaganja bila bi poticaj istraživačima da se temom komasacije počnu baviti na arhivskim izvorima i da se predlože razne teme koje bi i sinkronijski i dijakronijski osvijetlile agrarne politike i prakse vezano uz zemljišne posjede i njihovo oblikovanje. Povjesničarima bi sigurno bila važna temporalna komponenta oblikovanja zemljišnih posjeda, obogaćena nizom istraživanja pojedinih krajeva, odnosno većih i manjih cjelina Hrvatske.

MANDA SVIRAC
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
mandasvirac1245@gmail.com

Problematika vizualnosti slavonskih motiva inspiriranim tradicijskim rukotvorinama na primjerima đakovačke katedrale

U radu se problematiziraju određene pojave zabilježene u đakovačkoj katedrali posvećenoj sv. Petru. Riječ je o prožimanju narodnih simbola baštinjenih hrvatskih tradicijskih rukotvorina i kršćanstva, koje su uočili određeni autori iz ne tako davne prošlosti.

Proučavanje kršćanskih simbola u hrvatskoj tradicijskoj kulturi tematika je kojom se bavim niz godina. Ovdje se, naime, radi o znatizelji sličnih tema i proučavanja koja uključuju prožimanje hrvatskog tradicijskog umijeća, tj. likovnosti koje su autori zabilježili u đakovačkoj katedrali na skulpturama, slikama, podu ili na katedrali kod gradnje zidova. Poticaj za sustavno istraživanje u naslovu bio je članak Zvonka Benašića *Ornamentika slavonskih narodnih motiva na, i u đakovačkoj katedrali* objavljen 2003. godine u *Reviji Đakovačkih vezova*. On je slavonske motive vidio na vanjskom dijelu tornjeva, u unutrašnjosti na podnim pločicama, na apsidalnim kompozicijama Poklonstva kraljeva i Posljednje večere i na zabatu glavnog oltara. Od kipova, pronašao ih je na četiri kipa i to na kipu sv. Cecilije koji je na oltaru sv. Josipa, kao i na odjeći kipa sv. Josipa, na propovjedaonici i kipu sv. Ivana Zlatoustoga te na oltaru sv. Ivana Nepomuka na njegovoj *roketi*. Da bismo prihvatili njegovu tipološku usporedbu koju povezuje s ukrasnim tradicijskim tehnikama *raspljeta*, ćilima ili čipke, postavlja se problemsko pitanje oko autentičnosti njegove vizualnosti. Drugi je autor Mirko Ćurić koji je nedavno predložio *zlatovez* na prekrivaču stola u kompoziciji Posljednje večere. Na temelju sustavnog pregleda i usporedbe navedenih tehnika i motiva tradicijskih rukotvorina te dodatne literature rad daje nove spoznaje u smislu vizualnih elemenata suprotstavljajući činjenice vezane uz tradicijsku kulturu.

MARKO ŠARIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

marko.saric2@zg.t-com.hr

***Između pašnjaka i njive: procesi teritorijalizacije i
agrarizacije vlaških društava na izvornoj Tromeđi u ranom novom vijeku***

Vlaški stočari dinarskog prostora koji u srednjem vijeku prema svojoj socioekonomskoj strukturi i načinu života nisu predstavljali ni nomade u „klasičnom“ smislu ni „pravo“ seljaštvo u ranom novom vijeku prolaze kroz dinamične promjene čime završavaju višestoljetni procesi njihove teritorijalizacije i agrarizacije, odnosno asimilacije. Postavlja se pitanje koliko su navedene promjene bile rezultat spontanih prilagodbi, a koliko od država usmjeravanih intervencija, to jest koliko su bile posljedica konfliktnih strategija na imperijalnom višegraničju i socijalnog discipliniranja, pri čemu se pokretljivost počela smatrati nečim što stvara nered i što je sigurnosno i moralno upitno te se kultura migriranja nastojala uključiti u standarde „sjedilačke geografije“. Do 17. stoljeća definitivno nestaje jedan pradačni oblik naseljenosti u Dinarskom gorju kao što je katun, pomično naselje vlaških stočara, a iz istog stoljeća, ako izuzmemo habsburški dio Istre, potječe i posljednji podatak o vlaškoj dvojezičnosti na dinarskom prostoru. Prelazak na zemljoradnju i sjedilački način života u većini slučajeva nije bitnije poremetio strukturu njihove tradicionalne stočarske transhumance na Tromeđi, ali je svakako utjecao na društvenu organizaciju (kontrakcija autonomija), obiteljske

strukture (organizacija i podjela rada) te naročito u sferi povijesti mentaliteta kao što je percepcija planine i odnos prema zemlji kao kulturnom habitatu.

IVONA ŠEGO-MARIĆ

Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru
Katedra za povijest prava i države
ivona.sego-maric@pf.sum.ba

IVANA MARUŠIĆ

Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru
Katedra za povijest prava i države
ivana.marusic@pf.sum.ba

Ager publicus – erazi mirii

Specifičnost odnosa prema zemljištu kod starih Rimljana ogledala se u institutu *ager publicus*, odnosno zemljišta koje je pripadalo rimskoj državi i koje je dodjeljivano pojedincima u vlasništvo ili je stavljano u promet. Upravo taj princip dodjeljivanja zemljišta pojavljuje se i u kasnijim razdobljima društveno-političkih sustava diljem svijeta. Cijeli srednji vijek počivao je na sustavu dodjele feuda zaslužnim pojedincima. Osmansko Carstvo kao jedna od najdugotrajnih svjetskih sila svojim sustavom vladanja, kao i sustavom dodjele nekretnina ostavilo je traga u bosanskohercegovačkoj pravnoj povijesti, a tema koja nas zaokuplja odnosi se na analizu i komparaciju sustava *ager publicus* koji je produkt robovlasničkog društva i *erazi mirii* kao produkta feudalnog društvenog uređenja kako bi se utvrdile njihove sličnosti i razlike.

LUCIJANA ŠEŠELJ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Odsjek za povijest
lseselj@uniri.hr

Diomedov mit i veza s plodnošću i vegetacijom

Čuveni ahejski junak Diomed bio je opjevan u tebanskim i trojanskim književnim ciklusima te kasnijim djelima grčkih tragičara i pjesnika, gdje je poznat kao iskusni ratnik kojem su se divili i slavili ga, utjelovljenje svih herojskih tradicionalnih vrijednosti, pametan, lukav, hladne glave, borben, fizički moćan. Njegova sudbina po povratku iz Trojanskog rata vezana je uz jadranske prostore, gdje se štovao kao božanstvo među brojnim narodima (Veneti, Umbri, Daunijci, Mesapijci, Hilejci, Grci, Latini) koji su

obitavali na tome prostoru barem od 6. stoljeća prije Krista, ako ne i ranije. Prijemčivost njegova kulta teško je objasniti samo legendama o grčkome junaku ma koliko god on bio slavan. Pažljiva analiza brojnih predaja koje su došle do nas nagnala je hrvatskoga jezikoslovca Radoslava Katičića da ispita njihov mitski sloj i objašnjenje traži u daleko starijim indoeuropskim mitskim kazivanjima o godišnjoj plodnosti koja su poznata kod brojnih naroda diljem Europe i središnje Azije, Bliskog istoka i Indije. Tu su osobito zanimljivi elementi koje antički izvori povezuju s područjem Daunije, sjevernog dijela Apulije gdje su i najočitije veze grčkog junaka Diomeda s rodnošću polja i zemljom. Dodatna analiza svih pojedinačnih elemenata koji se u antičkim izvorima vezuju uz Diomeda: plodnost polja, oranje brazda, stupovi, bacanje kletve, ljudske žrtve, ubijanje zmaja, žrtvovanje konja, sveti gajevi, preobrazba u ptice omogućuju nam još bolje razumijevanje tog mita te razloge zbog kojih je upravo on bio prihvaćen od velikog broja jadranskih naroda, kao i njegovu dugotrajnost od barem sedamsto godina, koliko na osnovi današnjih povijesnih i arheoloških spoznaja uspijevamo pratiti njegov kult.

SENNA ŠIMEK

Inicijativa mladih za ljudska prava Hrvatska
 Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
 doktorandica
 senna.simek@gmail.com

„To je moja zemlja” – uloga Republike Hrvatske u sukobu u Bosni i Hercegovini na temelju presuda Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju

Oružani bošnjačko-hrvatski sukob u Bosni i Hercegovini trajao je između 1992. i 1994. godine, a o njegovu karakteru i djelovanju zaraćenih strana najdetaljnije govore, barem zasad, presude Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). Osuđujućim pravomoćnim presudama vojnim i političkim čelnicima Hrvatskog vijeća obrane i Hrvatske zajednice Herceg-Bosne (kasnije Hrvatske Republike Herceg-Bosne) potvrđen je međunarodni karakter sukoba u Bosni i Hercegovini u kojem je sudjelovala Republika Hrvatska ostvarujući cjelokupnu kontrolu nad snagama HVO-a. Ta se sudska činjenica u Hrvatskoj uglavnom ignorira, a nerijetko i poriče, što je jasno vidljivo u Deklaraciji o Domovinskom ratu koju je donio Sabor u listopadu 2000. godine. Svrha ovog izlaganja jest, stoga, trostruka. Prvo, potrebno je osvrnuti se na sedam pravomoćnih presuda MKSJ-a, s posebnim naglaskom na posljednju u predmetu Prlić i dr. donesenu u studenom 2017. godine, a kojima se potvrđuje prethodno spomenuti karakter sukoba te postojanje udruženog zločinačkog pothvata. Zatim, prikazati reakcije političkog vrha Republike Hrvatske na presudu u predmetu Prlić i dr. te, naposljetku, problematizirati službenu šutnju Republike Hrvatske kad je riječ o sukobu u BiH te ukazati na štetne posljedice koje takav stav ima za normalizaciju odnosa i ostvarivanje načela tranzicijske pravde.

BRUNO ŠKREBLIN

Hrvatski institut za povijest
Odjel za srednjovjekovnu povijest
Zagreb
bskreb@gmail.com

Sitni plemići na zagrebačkom Gradecu i njihov odnos prema matičnim posjedima

Na zagrebačkom Gradecu u kasnom srednjem vijeku živio je i značajan broj pripadnika sitnog plemstva od kojih su mnogi postali punopravni građani te su sudjelovali i u radu gradskog magistrata. Gradski izvori najčešće ne ističu njihov plemićki status pa se stječe dojam da je riječ o običnim građanima, tim više što se neki od njih bave karakterističnim gradskim zanimanjima, odnosno obrtom i trgovinom. Ipak, u nekim slučajevima uz pomoć drugih izvora može se utvrditi njihov plemićki status. Pojavljivanje sitnih plemića u gradskim sredinama može se dovesti u vezu s njihovim nezavidnim materijalnim položajem zbog čega oni napuštaju svoju zemlju i naseljavaju se u gradove. Međutim, u nekim slučajevima vidljivo je da dio plemića koji se doseljavaju na zagrebački Gradec i postaju punopravni građani i dalje posjeduju zemlju na svom „matičnom” području. To je posebno vidljivo kod građana plemića iz Turopolja koji su zbog blizine svojih posjeda i dalje nesmetano mogli voditi brigu o svojoj zemlji. No, primjetno je da i dobar dio gradskih plemića iz udaljenijeg Klokoča također i dalje posjeduju zemlju na tom području unatoč ostvarenim karijerama u gradečkoj gradskoj upravi. U izlaganju će se predstaviti problematika sitnog plemstva u gradovima, utvrditi njihov plemićki status i porijeklo te njihov odnos prema njihovim plemićkim posjedima. Najviše će se pozornosti posvetiti upravo onim plemićima koji su ujedno bili članovi gradečke gradske elite, ali su oni (ili kasnije njihovi potomci) ostvarili i određen ugled među plemstvom.

ĐURO ŠKVORC

Križevci
djuro.skvorc@gmail.com

Djelovanje Titovog fonda za stipendiranje mladih radnika i radničke djece u općini Osijek (1974. – 1989.)

Stipendiranje đaka i studenata ima dugu tradiciju u Hrvatskoj. Titov fond za stipendiranje mladih radnika i radničke djece osnovan je u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji 1973. godine. Djelovao je u svim republikama, autonomnim pokrajinama i u Jugoslavenskoj narodnoj armiji do raspada države. Imao je općejugoslavenski karakter. U Socijalističkoj Republici Hrvatskoj djelovao je od 1974. do 1990., a na prostoru općine Osijek od 1974. do 1989. godine. Tijekom navedenog razdoblja stipendije za školovanje u srednjim, višim i visokim školama koristilo je 72 stipendista

općine Osijek. Stipendisti su bili mladi radnici i djeca radnika. Njihov uspjeh ili neuspjeh tijekom školovanja i djelovanje fonda u općini Osijek prikazat ćemo na osnovi arhivskoga gradiva koje je pohranjeno u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu te na temelju članaka u onodobnom tisku.

DINKO ŠOKČEVIĆ

Institut za povijest Istraživačkog centra za humanističke znanosti
Mađarske istraživačke mreže
Budimpešta, Mađarska
sokcsevits.denes@abtk.hu

***Predodžba o biskupu Josipu Jurju Strossmayeru u
mađarskoj javnosti s posebnim obzirom na 1905. godinu***

Đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer zbog svoje istaknute političke djelatnosti između 1860. i 1868. godine, kada je bio najaktivniji u političkom životu Hrvatske, ali i kasnije, izazvao je veliku pozornost mađarskog javnog života. Stoga je razumljivo da je imao odjeka i u onodobnom mađarskom tisku, ali i u memoarima političara, štoviše, čak sintezama političke povijesti Ugarske u 19. stoljeću. Ovo izlaganje bavi se najzanimljivijim odjecima Strossmayerove djelatnosti kod Mađara, posebno u podugačkom nekrologu koji je objavljen u tada vrlo popularnom visokotiražnom tjedniku *Vasárnapi Újság* 1905. godine.

ZDESLAV ŠPANIČEK

Državni arhiv u Slavanskom Brodu
Odjel u Požegi
zspanicek@dasb.hr

***Simbioza čovjeka i okoliša kroz prizmu djelovanja
društava za unaprjeđenje i poljepšavanje gradova***

Društva za unaprjeđenje i poljepšavanje gradova igrala su jednu od ključnih uloga u stvaranju održivijeg, zdravijeg i estetski prikladnijeg urbanog okruženja u gradovima od kraja 19. pa sve do sredine 20. stoljeća. Kroz različite inicijative i projekte ta su društva doprinosila socijalnoj koheziji, ekološkoj održivosti te kulturnoj i povijesnoj zaštiti i konzervaciji unutar urbanih sredina. Društva su djelovala u mnogim hrvatskim gradovima poput Zagreba, Karlovca, Osijeka, Čakovca, Bjelovara i Požege, a jednako su utjecajna bila društva u primorju u Puli, Opatiji i Zadru. Neka društva održavaju svoje djelovanje i danas, poput onih u Sisku, Petrinji i Đurđevcu. To je samo ogledan

primjer gradova koji su obilježeni radom tih društava. Rad društava može se pratiti kroz primarne arhivske fondove i gradivo javne uprave. Društva su se javnim putem registrirala i tražila financijsku potporu lokalne vlasti, tako da je o njihovu djelovanju ostao pisani trag. Kvalitetan izvor za spoznaju djelovanja društava predstavljaju i tiskovine tadašnjeg vremena. Društva su djelovala na nekoliko ključnih područja. Estetska poboljšanja koja su donosila imala su višestruke pozitivne učinke na urbano okruženje. Zeleni prostori, kao što su parkovi i vrtovi, pružala su mjesto za odmor i rekreaciju nasuprot sve naseljenijim i zagađenijim urbanim sredinama. Zelene oaze poboljšavale su kvalitetu zraka i smanjivale urbani toplinski otok. Umjetnička djela i skulpture u javnim prostorima obogaćivala su i utjecala na vizualni identitet grada te poticala specifični kulturni izraz urbanog prostora. Građani su kroz društva aktivno uključivani u procese donošenja odluka o izgledu njihovih zajednica, što je utjecalo na jačanje osjećaja pripadnosti i zajedništva među gradskim stanovništvom. Organiziranje akcija poput uređivanja javnih ulica, trgova, drvoreda, šetališta i parkova kroz društvo su poticali utjecajni i imućni članovi zajednice. U društvima su bili uključeni i različiti javni djelatnici i stručnjaci kako bi poradili na najboljim rješenjima u urbanom planiranju. Ekološka održivost još je jedan važan aspekt rada društava za unaprjeđenje i poljepšavanje gradova. Kada je krajem 19. stoljeća turizam u primorskoj Hrvatskoj postao sve relevantnija gospodarska grana, društva su se počela osnivati i jačati svoje djelovanje diljem obale. Primarno su se brinula o ekologiji lokalne sredine oplemenjivanjem krajolika u vidu sadnje borova. Očuvanje kulturne i povijesne baštine važan je dio rada društava. Zalagala su se za zaštitu i restauraciju povijesnih zgrada i spomenika te integraciju povijesnih elemenata u modernom urbanom planiranju. To je gradovima omogućavalo očuvanje svoga jedinstvenog karaktera i povijesnog identiteta, ali i na temelju tog istog identiteta društva su unosila i predlagala nove elemente s ciljem očuvanja kulturno-povijesne znamenitosti gradova.

ŽARKO ŠPANIČEK

Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske
Konzervatorski odjel u Požegi
zarko.spanicek@min-kulture.hr

Zemlja i voda. Vodeničarstvo na velikim rijekama Slavonije, Baranje i Srijema

Izlaganje se usmjerava na praćenje povijesnog odnosa između proizvodnje žita, osobito pšenice, kao tradicionalno najvažnijih plodova zemlje i njihove prerade u plovnim vodenicama Save, Drave i Dunava. Tema se vremenski fokusira na razdoblje od kraja 18. do početka 20. stoljeća, iako se osvrće i na širi vremenski okvir. Mlinovi se predstavljaju kao jedna od najstarijih vrsta strojeva s iznimnom povijesnom važnošću, a velike plovne vodenoce u hrvatskim okvirima predstavljaju specifičnost istočnog dijela Hrvatske. Kao ratarski najaktivniji dio Hrvatske kroz povijest prostor Slavonije, Baranje i Srijema bitno je određen upravo zemljom i vodom, tj. poljoprivrednim po-

vršinama i velikim rijekama. Zahvaljujući temeljnoj važnosti ratarstva i proizvodnje žitarica te raznolikim prirodnim uvjetima i kulturnim tradicijama, na području Slavonije razvilo se više mlinarskih tradicija. U toj raznolikosti plovne vodenice predstavljaju svojevrsan vrhunac u tehnološkom, gospodarskom i društvenom pogledu, stoga predstavljaju pogodnu temu u kojoj se mogu promatrati društveni odnosi i procesi kroz različita povijesna razdoblja. Izlaganje se ponajprije oslanja na arhivsko gradivo o vodenicama koje se čuva u Državnom arhivu u Osijeku i Državnom arhivu u Vukovaru kao primarnom izvoru podataka.

LUKA ŠPOLJARIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

spoljaric.luka@gmail.com

Od „Prekokupske“ Slavonije do „Donje“ Hrvatske

Još je Vjekoslav Klaić upozorio na pomicanje granice između teritorija Kraljevina Hrvatske i Slavonije u kasnom srednjem vijeku, pri čemu su se oni dijelovi Slavonije koji su se prostirali južno od Kupe i Save prema Gvozdu i Bihaću počeli smatrati dijelom Hrvatske. Najveći dio izvora koji svjedoče o tom pomicanju potječe iz 16. stoljeća. Ivan Tomašić u *Kratkoj kronici Hrvatskog Kraljevstva* čak daje i zasebno ime tom prostoru nazivajući ga „Donjom Hrvatskom“, koji razlikuje od „Gornje Hrvatske“, odnosno područja Kraljevine Hrvatske. Kada se i zašto to područje između Gvozda i Kupe počelo smatrati dijelom Hrvatske? Klaić tek kratko ističe migraciju „hrvatskog plemstva i puka“ prema sjeveru kao glavni uzrok. Cilj je ovog izlaganja ponuditi precizniji odgovor na ta pitanja. Pritom će se svratiti pozornost na nove izvore, koji ne samo da potvrđuju da je do promjene u percepciji toga prostora počelo dolaziti još u 15. stoljeću nego i svjedoče o specifičnom diskursu o nacionalnom identitetu kakav se, zbog tih promjena, tu počeo razvijati.

TOMISLAV ŠTUKA

Sveučilište VERN

Zagreb

tomislav.stuka@vern.hr

Miroslav Feller 1933. – između nacizma i boljševizma

Nekoliko mjeseci nakon dolaska nacista na vlast u Njemačkoj u Beču u samostalnoj autorovoj nakladi izlazi opsegom nevelika knjiga naslovljena *Hitler und die Zukunft*. Radilo se o knjizi koja se vrlo kritički i pronicljivo bavila analizom recentnih događaja

u Njemačkoj u svjetlu uspona nacističke stranke na političku pozornicu. Autor te lucidne „samizdat“ „studije o postanku, uzrocima i smjeru razvoja njemačkog fašističkog pokreta“ bio je Miroslav (Fritz) Feller (1901. – 1961.), pjesnik, psihoanalitičar, reklamni stručnjak i nesvršeni zagrebački student medicine, sin farmaceutskeg industrijalca Eugena Viktora Fellera. Nakon nekoliko berlinskih godina provedenih u atmosferi sutona weimarske „civilizacije“, u kojima se nastojao etablirati u oglašavačkim i intelektualnim krugovima Weimarske Njemačke osnivanjem Instituta za primijenjenu psihologiju, izdavanjem časopisa *Werbeberater: Zeitschrift für Werbepsychologie* (*Reklamni savjetnik: časopis za reklamnu psihologiju*) i populariziranjem primjene psihoanalitičkih spoznaja u oglašavačkoj teoriji i praksi, Feller krajem 1932. odlazi u posjet SSSR-u, pridružujući se tako brojnoj skupini zapadnih i inih intelektualaca fasciniranih utopijskim potencijalima kojima je zračila „prva zemlja socijalizma“. U ožujku 1933., vrativši se iz Sovjetskog Saveza, Feller se nakratko nastanjuje u Beču, gradu u kojem je već živio između 1922. i 1924. godine i u kojem se „zarazio“ psihoanalitičkim idejama, surađujući tada u ljevičarskom listu *Der Abend*, krećući se u krugovima oko Kominternine Balkanske federacije i sudjelujući u anarhističkim kružocima nekadašnje metropole implođirane habsburške države, s čije je periferije i sam dolazio. Potaknut insceniranom paljevinom Reichstaga i sve čvršćim nacističkim preuzimanjem poluga vlasti u Njemačkoj, Feller, u maniri vrsnog (psiho)političkog analitičara tadašnje njemačke i europske zbilje, piše svoju studiju o Hitlerovu usponu na vlast i nacističkom pridobivanju njemačkih proleterskih masa. Iako Feller svoju studiju piše iz uvjetno rečeno „lijeve“ perspektive, knjiga je prepuna invektiva spram sovjetskog režima, ali i politike KPD-a kao produžene ruke Kominterne, koja je odavno „prestala služiti izravnim interesima njemačkog proletarijata“ i koja je zapustivši „njemački proletarijat“ i njegovu pripremu za „njemačku revoluciju“ pomogla dolasku nacista na vlast. Feller tako u svom tekstu na određeni način kristalizira jedno karakteristično intelektualno-političko „zwischen“ iskustvo prisutno na dijelu tadašnje „ljevice“, iskustvo stiješnjenosti između nadolazećeg nacističkog mraka i razočaranosti stvarnošću sovjetske Rusije.

VLASTA ŠVOGER

Hrvatski institut za povijest
 Odjel za hrvatsku povijest 19. stoljeća
 Zagreb
 vsvoger@isp.hr

Izidor Kršnjavi i zakon o pučkom školstvu iz 1888. godine

Nakon konačnog sjedinjenja Vojne krajine s civilnom Hrvatskom i Slavonijom (1881.) pokazala se potreba ujednačavanja sustava osnovnog školstva u hrvatskim zemljama (bez Istre i Dalmacije koje su do 1918. ostale u austrijskom dijelu Austro-Ugarske Monarhije). Naime, u Hrvatskoj i Slavoniji bio je na snazi zakon o pučkom školstvu koji je 1874. donesen u sklopu obimne reformske aktivnosti vlade bana Ivana Mažuranića, dok je u Vojnoj

krajini pučko školstvo bilo uređeno zakonom iz 1871. godine, koji je slijedio glavne odrednice austrijskog zakona o pučkom školstvu iz 1869., ali je bio prilagođen lokalnim prilikama. Izidor Kršnjavi bio je među onima koji su držali neprikladnim da se problem ujedinjavanja pučkog školstva u Hrvatskoj riješi primjenom Mažuranićeva zakona iz 1874. godine i na teritoriju nekadašnje Vojne krajine. Analizirajući liberalni mađarski i austrijski zakon o pučkom školstvu, koji su doneseni 1868. i 1869. godine te Mažuranićev školski zakon, Kršnjavi je izradio vlastiti prijedlog zakona o uređenju pučkog školstva koji je uz opširno obrazloženje njegovih temeljnih ciljeva i glavnih načela objavljen na njemačkom jeziku u časopisu *Kroatische Revue* u Zagrebu, u broju 3 iz 1886. godine. U izlaganju će se ukratko prikazati glavna načela spomenutog zakonskog prijedloga. Detaljnije će se rasvijetliti uloga Izidora Kršnjavoga u donošenju školskog zakona iz 1888. godine. Kršnjavi je bio član i izvjestitelj saborskog odbora kojemu je povjerena priprema saborske rasprave o prijedlogu novog zakona o pučkom školstvu. Vrlo je aktivno sudjelovao u raspravama odbora, a njegovi prijedlozi ponekad nisu naišli na odobravanje bana Dragutina Khuen-Héderváryja i dr. Stjepana Speveca, predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade. Kršnjavi je sudjelovao i u saborskoj raspravi o prijedlogu novog školskog zakona. U konačnu inačicu *Zakona od 31. listopada 1888. ob ustroju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji* ušli su i neki prijedlozi koje je Kršnjavi iznio dvije godine ranije u vlastitom prijedlogu zakona o pučkom školstvu.

MAJA TABAK DEMO

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

mtabak@ffzg.hr

Kodikološke osobine kartulara Liber privilegiorum episcopatus Zagrabienensis kao odraz kulturnih strujanja u Zagrebačkoj biskupiji 14. stoljeća

Pisan na pergameni polovicom 14. stoljeća, kartular Zagrebačke biskupije *Liber privilegiorum episcopatus Zagrabienensis* diplomatski je spomenik iznimne vrijednosti. Okupljajući prijepise oko 320 listina različitih provenijencija izdanih Zagrebačkoj biskupiji u vremenu od njezina utemeljenja do sredine 14. stoljeća, taj je kodeks prvorazredni izvor za proučavanje onodobnih crkveno-političkih prilika na tlu srednjovjekovne Slavonije. Povrh toga, upravo kao aktivan dionik u kreiranju povijesti ta kopijalna knjiga – pisana goticom i na latinskome jeziku – predstavlja spomenik u koji su upisani i socijalno-kulturni dosezi vremena u kojemu je nastala. U prilog visokomu kulturnom dometu onodobne Zagrebačke biskupije, među ostalim, govore i rezultati kodikološke obrade predmetnoga kartulara. Da su, naime, u krugu četrnaestostoljetne Zagrebačke dijeceze djelovali učeni pojedinci vični praksi zapadnoeuropske diplomatike, pokazat će se na temelju brojnih kodikoloških specifikacija kartulara *Liber privilegiorum*: od načina njegova uvezivanja, odnosno ustroja sveščića, do perforiranja samih folija i organizacije stranice.

DOMAGOJ TOMAS

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Odsjek za povijest

dtomas@ffos.hr

Zemljišni posjed u ideologiji agrarizma između dvaju svjetskih ratova

U radu će se dati prikaz i analiza uloge zemljišnog posjeda u ideologiji agrarizma, koja je između dvaju svjetskih ratova u političkoj praksi dominirala kod mnogih utjecajnih političkih stranaka te je uvelike oblikovala međuratni politički i intelektualni život u Europi. Neke od primjera takvih političkih stranaka predstavljaju Hrvatska (republikanska) seljačka stranka i Zemljoradnička stranka u Kraljevini SHS/Jugoslaviji, Stranka malih posjednika u Kraljevini Mađarskoj, Republikanska stranka zemljoradnika i seljaka u Čehoslovačkoj itd. Pritom će se ukratko razmotriti razlike u pogledima na ulogu zemljišnog posjeda u oblikovanju društveno-ekonomskog sustava između agrarizma i drugih utjecajnih ideologija toga razdoblja – liberalizma, katolicizma, fašizma i komunizma. Također, analizom će se obuhvatiti i raščlamba eventualnih ideoloških razlika u pogledu uloge zemljišnog posjeda unutar pojedinih međuratnih derivata agrarizma, s obzirom na utjecaj specifičnih kulturnih obrazaca i lokalnih tradicija u različitim europskim sredinama u kojima se razvijao.

NIKOLA TOMAŠEGOVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

ntomaseg@ffzg.hr

Lirski pokret i logika teritorijalnosti

Teritorijalnost, koju je geograf Robert Sack u svojoj utjecajnoj studiji definirao kao „pokušaj pojedinca ili grupe da kontrolira, djeluje ili utječe na fenomene ili odnose ograničavajući neko geografsko područje i utvrđujući kontrolu nad njim“, istraživači su nacije prepoznali kao jedno od ključnih obilježja nacionalizma i elemenata oblikovanja modernih nacija. Polazeći od tradicionalne dihotomije građanskog i etničkog nacionalizma, istraživanja nacionalnih pokreta u Srednjoj i Jugoistočnoj Europi uglavnom su tendirala tome da ključnu ulogu u oblikovanju modernog nacionalnog identiteta pripisuju kulturnim, prije svega lingvističkim faktorima, dok je teritorij shvaćen kao element koji se derivira iz kulturno-jezične logike. Zbog toga su u fokusu istraživanja bile veze nacionalizma i razvoja etnografskog i filološkog diskursa. Međutim, ako se udaljimo od tradicionalne dihotomije koja građanskom nacionalizmu pripisuje to da identitet nacije derivira iz teritorijalnosti, nasuprot etničkom nacionalizmu za koji navodno vrijedi suprotna logika, možemo postaviti pitanje u kojoj je mjeri upravo logika teritori-

jalnosti definirala kulturne, etnografske i lingvističke perspektive kada je riječ o romantičarskim nacionalnim pokretima u Srednjoj i Jugoistočnoj Europi. Ovo će se izlaganje stoga usredotočiti na problem konstrukcije nacionalnog teritorija u ideologiji ilirskog pokreta. Predodžba o nacionalnom teritoriju jedan je od ključnih elemenata proizvodnje modernog nacionalnog identiteta. Nacionalni teritorij stoga nije tek fizički prostor, nego složeni sustav reprezentacija koje određeni fizički prostor ograničavaju, definiraju i posreduju kao nacionalni prostor, pri čemu se apstraktni prostor utjelovljuje u specifično mjesto. U tu se svrhu upotrebljavaju ne samo geografski nego i različiti politički i kulturni diskursi, a posebno je pritom važan koncept „domovine“, koji u sebi sažima sve navedene reprezentacije te služi kao fundamentalna ideja na kojoj počiva teritorijalnost. Ilirski je pokret u tom pogledu razvio kompleksan sustav reprezentacija koje su trebale posredovati višeslojni konstrukt nacionalnog teritorija usklađen s konceptom skalarne nacionalne identifikacije koja je obuhvaćala regionalnu, „plemensku“ i nacionalnu razinu s fluidno određenim međusobnim granicama. Istražujući međudnos predodžaba o nacionalnom teritoriju i konstrukcija nacionalnog identiteta, a sve u kontekstu složenog političkog prostora Habsburške Monarhije, možemo stoga revalorizirati ulogu ideje nacionalnog teritorija u okviru ideologije iliraca.

TAMARA TORI

Hrvatsko katoličko sveučilište

Zagreb

doktorandica

tmazur@unicath.hr

Vrijednost zemlje i njezine obrade kao sadržaj odgoja za vrline u starom vijeku

Vrijednost zemlje kroz povijest uglavnom se u historiografiji promatra u aspektu ekonomije, trgovine ili pak vojnih taktika te drugih s time povezanih mogućnosti. Navedeno i ne čudi kada je na samim počecima europske civilizacije epsko pjesništvo usmjeren na srdžbu i rat. Najbolji je primjer Homerovo stvaralaštvo te ukupan njegov utjecaj na daljnji razvoj književnosti i općenito povijesna zbivanja. Nasuprot tim temama u epskom pjesništvu, također u tom vremenu, bile su razrađene teme vrijednosti zemlje i njezine obrade o čemu je pisao Heziod. Po uzoru na njega u grčkoj i rimskoj književnosti nastala su mnoga djela na temu vrijednosti zemlje i njezine obrade u najrazličitijim inačicama i književnim vrstama. Ovim se izlaganjem nastoji ukazati na odgojne sadržaje izborom iz nekoliko grčkih i rimskih književnih djela kao literarnih izvora. Izbor pokazuje vrijednosti koje opisani procesi rada na zemlji donose, koje se vrline stječu, a samim time i koji se odgojni ciljevi postižu bez obzira na mukotrpnost rada. Heziodov ep *Poslovi i dani* (Ἔργα καὶ ἡμέραι) uvodi u književnost mnoge teme iz svakodnevice po kojima je više ili manje moguće odrediti dio društvenih vrijednosti. Dodatna vrijednost toga djela jest i u tome da se vrstom može odrediti i kao didaktički ep jer sadrži detaljne upute i savjete za obradu zemlje pa i određenja povoljnih uvjeta rada

prema godišnjim dobima. Uz navedeno tu su i rasprave o važnosti rada te mogućnosti koje rad, osobito na zemlji, donosi. Kod Rimljana takvu značajnost djela s temama o zemlji donose, između ostalih, Varon (*De re rustica*), Vergilije (*Georgica*) i Kolumela (*De re rustica*). Osim usmjerenja na odgojne sadržaje koji se mogu iščitati iz navedenih djela posebno se donosi ukaz na didaktički aspekt Vergilijeva djela i vrijednosti koje se sukladno tome iščitavaju.

MARIUS TURDA

Centre for Medical Humanities

School of Education, Humanities and Languages

Oxford Brookes University, Oxford, Ujedinjeno Kraljevstvo

mturda@brookes.ac.uk

Sexuality, eugenics and nationalism in Central and Eastern Europe

In my presentation, I consider the ways in which women and men are sexualised, de-sexualised and a-sexualised in order to ensure the reproductive life of nation and race. I use an eclectic mix of authors, ideas, and texts from a number of countries (Poland, Czechoslovakia, Hungary, Romania and Yugoslavia) that contributed to the racialisation and nationalisation of the conjoined issues of sexuality and reproduction during the first half of the twentieth century. The complex but rapid development of eugenics in Central and Eastern Europe during this period established new terms and concepts by which the sexual life of women and men was re-considered to fit their description as nationalised individuals. Sexuality and nationalism, eugenics and racism were intertwined. Eugenicists, in turn, presented a nationalist narrative which routinely described men and women as biologically equipped for divergent social roles. While queer expressions of sexuality were pathologised and deemed detrimental to the development of race and nation, heterosexual normativity dominated the eugenic vision of society according to which the production of racially sound children was the state's responsibility. To carry out this responsibility, the nation-state in Central and Eastern Europe created new regimes of care and intervention, and ultimately of eugenic diagnosis of <desired> and <undesired> individuals.

ZORAN TURK

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

doktorand

turkzoran1@gmail.com

***Aspekti sukoba unutar radničkog kolektiva
Međimurskih ugljenokopa šezdesetih godina 20. stoljeća***

Međimurski ugljenokopi rudarsko su poduzeće službeno oformljeno pod tim nazivom 1949. godine i nastalo nacionalizacijom i spajanjem Ugljenika Peklenica i Ugljenika Kraljić & Majhen godine 1945. U sredini koja tih godina broji između dvije i tri tisuće stanovnika na vrhuncu su djelovanja rudnici zapošljavali i preko 1600 radnika, što znači da je gotovo cijelo sjeverozapadno Međimurje živjelo od rudarenja mrkog ugljena. Rudari i rudarska sredina bili su ideali jugoslavenskog socijalizma, pa je i Mursko Središće u ondašnjim medijima prezentirano kao središte buduće komune. Važno je pritom naglasiti da je, ovisno o godinama, tek oko 60 % radnika bilo pod zemljom, a ostali su bili zaposleni u upravi, administraciji, radionicama i ostalim pogonima koji su se nalazili na površini. Njihove su se okolnosti na poslu značajno razlikovale. Kako su godine odmicale, standard se promijenio, a značajne je promjene u perspektivi stanovništva donijelo i otvaranje granica Jugoslavije i izdavanje radnih viza. Za mnoge stanovnike rudarenje više nije bila jedina mogućnost zarade, što je utjecalo i na odnose radništva i uprave. Drugi faktor koji je utjecao na taj odnos bili su problemi u samom poduzeću. Nakon godina glorificiranja postalo je jasno da rezultati nisu sjajni, kako su bili predstavljani, te da nemogućnost korištenja opreme za strojno kopanje ugljena onemogućava svaku daljnju perspektivu. U kombinaciji s generalnim smjerom zatvaranja rudnika mrkog ugljena u Jugoslaviji polako su počela nagađanja najcrnjeg scenarija – zatvaranja glavne okosnice gospodarstva sjeverozapadnog Međimurja. Takav je scenarij izazivao i određenu paniku. *Rudarski vjesnik*, list Međimurskih ugljenokopa koji je izlazio od 1964. do 1967., daje uvid u aspekte sukoba unutar međimurskih ugljenokopa, poput javnih prozivanja i malverzacija pa do mogućih obračuna koji su rezultirali smrtnim ishodom. U kombinaciji s arhivskom građom i usmenim svjedočenjima pokušat ćemo približiti aspekte sukoba unutar radničkog kolektiva.

VALERIJA TURK-PRESEČKI

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
doktorandica
turkvaleria@gmail.com

Poučavanje o konceptu prostora na primjerima područja susreta civilizacija

Poučavanje o povijesnom prostoru metodički je važan segment nastave povijesti. Potonje se odnosi na rad s tehničkim konceptom vremena i prostora čija je tradicija poučavanja odavno prisutna u školskoj nastavi povijesti i potvrđena reformnim promjenama u kurikulumu povijesti za osnovne škole i gimnazije iz 2019. godine. U kurikulumu povijesti u opisu koncepta navedeno je kako bi učenici trebali istražiti širu sliku geografskog prostora koja podrazumijeva njegov utjecaj na način života ljudi, društvo, ekonomiju i politiku te u širem kontekstualnom smislu na protok ideja, bolesti i migracija ljudi. U inozemnoj metodičkoj literaturi razvijaju se primjeri u kojima se učenike poučava o objektivnom i subjektivnom razumijevanju prostora te vezama između mjesta i konstrukcije identiteta u prošlosti. Praktična realizacija takvih zahtjeva na razini nastavne prakse nailazi na brojne izazove. Kurikulum povijesti još se uvijek temelji na kronološkom obrascu uz velik broj obveznih nastavnih tema što ne osigurava dovoljno vremena za rad na povijesnim konceptima kao osnovi za dublju spoznaju o prošlosti. Autonomija nastavnika u odabiru sadržaja na kojima će učenici razumjeti povijesne procese i fenomene ostala je time skromno ograničena na izborne teme i procjenu koji su sadržaji unutar obveznih tema nužni kako bi se više vremena posvetilo konceptualnom razumijevanju prošlosti.

Ovaj rad temelji se, uz teorijski dio, na konkretnim primjerima kako nastavnici povijesti mogu kombinirati koncept prostora prilikom odabira nastavnog sadržaja. Kao primjer analiziraju se mjesta susreta civilizacija koje hrvatski udžbenici povijesti uzgredno spominju ne produbljujući potencijal koje takve teme imaju za razvoj kritičkog mišljenja u nastavi. Prvi primjer takve analize odnosi se na prostor maurske Španjolske, drugi primjer na šire geografsko područje kojim je prolazio Put svile, a treći primjer na prostor Dubrovačke Republike. U svim nastavnim primjerima radi se o vremenski i geografski dinamičnim mjestima susreta različitih identiteta i značajki na kojima učenici mogu istraživati kako su politički, ekonomski, društveni i kulturni čimbenici djelovali na određenom prostoru u prošlosti.

JASNA TURKALJ

Hrvatski institut za povijest

Odjel za hrvatsku povijest 19. stoljeća

Zagreb

jturkalj@isp.hr

***Organizacija poslovanja Odjela za unutarnje poslove
Zemaljske vlade (1869. – 1914.) s posebnim osvrtom na gospodarstvo***

Unutar opsega Hrvatsko-ugarskom nagodbom 1868. utvrđene državnopravne autonomije za Kraljevine Hrvatsku i Slavoniju kao najviši organ izvršne vlasti osnovana je zakonskim člankom sankcioniranim 20. travnja 1869. „Kraljevska hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada“ na čelu s banom kojem su bila podređena tri u svojim područjima samostalna i međusobno nezavisna vladina odjela. Svaki od triju odjela nosio je naziv „kraljevski hrvatsko-slavonsko-dalmatinski vladni odjel“ uz oznaku područja za koje je bio nadležan. Odjel za poslove unutarnje kao i za poslove zemaljskoga proračuna imao je vrlo široku nadležnost s obzirom na to da je obuhvaćao sve ostale poslove koji nisu podpadali pod upravu ostala dva odjela (Odjela za bogostovlje i nastavu i Odjela za pravosuđe). U njegov su djelokrug uz upravu zemaljskog proračuna između ostalog pripadali i poslovi državne i javne sigurnosti, uprava i nadzor javnopravnih institucija posebice podređenih organa i državne uprave, zdravstvo, socijalna skrb, javne građevine, priprema zakonskih prijedloga za Sabor o predmetima iz njegove nadležnosti, gospodarski poslovi općenito, kao i obrt i trgovina ako nisu pripadali u red zajedničkih poslova. Unutarnju organizaciju poslovanja odjela Zemaljske vlade koji su se dijelili na odsjeke određivao je ban. Za razliku od ustroja druga dva odjela, hrvatski su se banovi kada je riječ o Odjelu za unutarnje poslove tim pravom često koristili provodeći naredbodavnim putem preraspodjelu poslova među odsjecima i osnivajući nove odsjeke. Po svom osnivanju Odjel za unutarnje poslove imao je četiri odsjeka, 1882. bilo ih je osam, u vrijeme bana Khuen-Héderváryja novim preustrojem 1896. broj im je povećan na 10. Rad dotadašnjeg odsjeka za narodno gospodarstvo u čije su područje pripadali poljoprivreda, stočarstvo, šumarstvo, obrt i trgovina, vrhovna uprava poljodjeljske i gospodarske nastave, riječno brodarstvo itd. reorganiziran je 1896. osnivanjem Odsjeka za poslove narodnog gospodarstva i veterinarstvo (III. odsjek) i Odsjeka za trgovačke i obrtne poslove (IV. odsjek). Reorganizacije Odjela za unutarnje poslove kao i Odsjeka za gospodarstvo nastavile su se i nadalje od početka 20. stoljeća da bi Zakonom od 27. ožujka 1914. izdvajanjem svih gospodarskih poslova iz djelokruga Odjela za unutarnje poslove bio ustrojen novi, četvrti odjel Zemaljske vlade pod nazivom Odjel za narodno gospodarstvo.

SANDA UGLEŠIĆ

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

suglesic@unizd.hr

Silbenska pomorska zajednica: od privatnih pomorskih škola do javnog pomorskog tečaja

Nakon raspada Mletačke Republike 1797. godine, kratkotrajne austrijske vlasti i turbulentnih godina francuske dominacije početkom 19. stoljeća pomorstvo u Dalmaciji našlo se u teškoj situaciji, a kriza koja je zahvatila pomorsko gospodarstvo uvelike je pogodila ionako siromašno stanovništvo pokrajine. Brodarstvo na Silbi počelo se urušavati zbog nedostatka kapitala za orijentaciju na parobrode i pojave konkurencije u parobrodarskim društvima koja su bila u stranom vlasništvu. Posljedica takva stanja vidljiva je u negativnim demografskim trendovima i pojačanom iseljavanju pomoraca koje je u drugoj polovici 19. stoljeća poprimilo zabrinjavajuće razmjere. U nastojanju da mladima pruži alternativu ostanka na Silbi općinsko upraviteljstvo kao jedan od prioriteta istaknulo je pomorsko obrazovanje kojim se nadalo preokrenuti negativne trendove na otoku. Silbenska pomorska zajednica osim pomoraca u užem smislu uključivala je sve one koji su svojim aktivnostima pridonosili napretku zajednice koja je ponajprije bila orijentirana na pomorstvo. Među njima, osim već spomenute lokalne vlasti, značajnu ulogu imali su kapetani u mirovini koji su pokretali privatne pomorske škole kako bi mladima pružili osnovna teorijska znanja iz pomorstva. Organizacija nastave temeljena isključivo na privatnom angažmanu nije dugoročno zadovoljavala mjesne potrebe niti omogućavala kontinuitet obrazovanja zbog čega je 1883. godine osnovan javni pomorski tečaj financiran pokrajinskim sredstvima. Njegovim djelovanjem lokalnom stanovništvu bila je otvorena mogućnost institucionalnog obrazovanja u zanimanju koje je predstavljalo gospodarsku osnovu života na otoku.

SZABOLCS VARGA

Institut za povijest Istraživačkog centra humanističke znanosti

Mađarske istraživačke mreže

Budimpešta, Mađarska

varga.szabolcs@abtk.hu

Biskupi bez biskupije. Srijemski biskupi u ranom novom vijeku

Poznato je da su posjede i područje Srijemske biskupije u 1530-im godinama osvojile Osmanlije, međutim titula je srijemskoga biskupa opstala, stoga su službu obnašali dalje i u 16. i u 17. stoljeću. Kako biskupi nisu mogli boraviti u biskupiji, u skladu s odredbama Tridentskoga koncila, biskupska je titula postala naslovna, tj. srijemski biskupi

nisu mogli zapravo upravljati svojom biskupijom. Međutim i dalje su imali važnu ulogu u državnoj upravi Ugarskoga Kraljevstva jer su svojim znanjem, kompetencijama i biskupskim statusom ostali članovi upravnih struktura. Neki su među njima dobili status savjetnika i mogli su odlučivati o svjetovnim i crkvenim imenovanjima. Na temelju arhivskih izvora u izlaganju ću prikazati položaj pojedinih srijemskih biskupa u svjetovnoj i crkvenoj hijerarhiji, nadalje želim odgovoriti na pitanje tko je i na temelju kakvih premišljanja imenovan na tu funkciju. Vidjet ćemo u kakvoj su vezi spomenuti pojedinci sa Zagrebačkom biskupijom, odnosno s različitim redovničkim zajednicama, a iz njihovih će se oporuka saznati kolikim su bogatstvom raspolagali na kraju života.

SZABOLCS VARGA

Institut za povijest Istraživačkog centra humanističke znanosti
Mađarske istraživačke mreže
Budimpešta, Mađarska
varga.szabolcs@abtk.hu

Hrvatska zemlja u jugoistočnom Prekodunavlju u 17. i 18. stoljeću

Poznata je činjenica da je u 16. i 17. stoljeća mnoštvo Hrvata preselilo u jugoistočno Prekodunavlje te u Baranjsku i Tolnansku županiju. O tim procesima imamo vrlo malo saznanja, a prva potječu s kraja 17. stoljeća i katoličke su provenijencije. Navedeno je područje pripadalo Pečuškoj biskupiji i njezini su biskupi bili aktivni sudionici u preustroju Baranjske i Tolnanske županije, stoga su s vremena na vrijeme obilazili svoje župe i filijale. U prvoj polovici 18. stoljeća nastalo je više kanonskih vizitacija (1721., 1729., 1733., 1738. – 1742., 1753. – 1757.) u kojima je redovito zabilježena vjerska i etnička pripadnost stanovništva po naseljima. Iako su prvi zapisi fragmentirani, iz njih se može rekonstruirati sudbina hrvatskih zajednica na području biskupije. Spomenuti izvori nisu nepoznanica jer ih je za današnje područje Republike Hrvatske priredio i objavio Stjepan Sršan. Međutim, hrvatska se historiografija do sada nije bavila područjem današnje Mađarske, stoga je cilj izlaganja prikazati prostore granice hrvatskih zajednica u Baranjskoj i Tolnanskoj županiji, kao i njihove promjene nastale u prvoj polovici 18. stoljeća. Analiza će, osim udjela stanovnika i djece, obuhvatiti i učitelje, babilice i svećenike. Većina spomenutoga klera izobrazbu je stekla u pečuškom sjemeništu, stoga se može reći da je ta ustanova bila važno obrazovno središte za hrvatske crkvene intelektualce u spomenutom razdoblju.

SAŠA VEJZAGIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Strossmayerova galerija starih majstora

sasa.vejzagic@gmail.com

***Ideja vlasništva u okvirima socijalističkog modernizacijskog projekta
na primjeru rada Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina
(1945. – 1950.)***

Jugoslavenski su komunisti kroz brojne rasprave u prvoj polovici 20. stoljeća te praksu, odnosno napore uložene u provedbu projekta organizacije socijalističkog društva nakon Drugog svjetskog rata, najvažniju okosnicu društvene modernizacije na putu do komunizma vidjeli u razrješavanju pitanja vlasništva. Pritom, iako je najoštrij fokus tog pitanja bio usmjeren na sredstva za proizvodnju, odnosno ekonomske potencijale Kraljevine Jugoslavije, iskustvo tranzicijskog razdoblja pred kraj rata i u prvim godinama poraća jasno je i očekivano pokazalo kako se o narodnom (državnom, a kasnije društvenom) vlasništvu promišljalo kao o pojmu koji nadilazi sferu ekonomskih resursa i njihove reprodukcije. Jedan od takvih rukavaca novih vlasničkih odnosa u Jugoslaviji ticao se znatnog dijela pokretnih umjetnina koje su se našle u žarištu više paralelnih procesa stvaranja novog društvenog poretka. U kontekstu transfera umjetnina u sferu narodne imovine inicijalno je najznačajniju ulogu imala Komisija za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina koja je formirana u prvim mjesecima nakon kraja rata. Komisija je provodila nacionalizaciju različitih umjetničkih predmeta, a konačni rezultat njezina rada bili su formirani ili upotpunjeni fondovi i zbirke narodnih muzeja i galerija. Današnje nacionalne historiografije država proizašlih iz Jugoslavije uglavnom ne nastoje, a nerijetko i svjesno odbijaju kontekstualizirati socijalističke političke programe iz prve polovice 20. stoljeća, odnosno pokušaje ubrzanih tranzicija iz dotada dominantnih društveno-političkih okvira u socijalističke modernizacijske projekte, što u konačnici doprinosi reprodukciji jednodimenzionalnih ili pak revizionističkih narativa. S ciljem strukturnije obrade i razumijevanja fenomena preobražaja državno-pravnog i društvenog okvira u Jugoslaviji ova prezentacija nastojat će skrenuti pozornost na širi kontekst u kojem se mijenjao fenomen vlasništva, kao i preispitati pitanja motivacije i smjera u kojem se nastojalo usmjeriti novo jugoslavensko društvo.

INGA VILOGORAC BRČIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

ivbrcic@ffzg.hr

Izida. Gospodarica zemlje i mora

Egipatska božica Izida štovana je kao čarobnica i iscjeliteljica, zaštitnica plodnosti i plodbe te vladarske obitelji. Njezin je kult tijekom helenizma prihvaćen diljem Sredozemlja te je osobito cvalo za rimskoga carskog razdoblja. U grčkim i rimskim literarnim izvorima Izida se u više navrata nazivala Zaštitnicom ili Vladaricom zemlje. Međutim, zasad samo dva epigrafska izvora Izidu nazivaju Gospodaricom zemlje i mora (*terrae marisque Dominatrix*), a nađeni su na hrvatskome povijesnom prostoru. Posvetiteljica je pripadnica ugledne rimske senatorske obitelji Kalpurnijevaca, koja je živjela na vlastitom posjedu u uvali Caska na otoku Pagu u prvoj polovici 1. stoljeća poslije Krista. U izlaganju ćemo analizirati i interpretirati pisane izvore koji ističu Izidu kao zaštitnicu zemlje te ćemo utvrditi literarne uzore za tekst Kalpurnijinih natpisa.

ANĐELKO VLAŠIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Odsjek za povijest

avlastic@ffos.hr

Rasprostranjenost šuma današnje istočne Hrvatske u opisima habsburških i osmanskih putnika tijekom 17. stoljeća

U izlaganju se razmatraju opisi šumskih prostranstava današnje istočne Hrvatske, odnosno područja Slavonije, južne Baranje i zapadnog Srijema u zapisima habsburških i osmanskih putnika nastalih tijekom 17. stoljeća. Analiziraju se svjedočanstva Atanazija Jurjevića iz 1626. godine, Evlije Čelebija iz 1660., 1663. i 1664. godine, Heinricha Ottendorfa iz 1663. godine, Osman-age Temišvarškoga iz 1688. godine, Sigmunda Joachima von Trauttmansdorffa iz 1688. godine te drugih putnika i putopisaca koji su proputovali navedenim područjem. Usporedbom spomenutih izvora utvrđuje se rasprostranjenost šuma, njihov utjecaj na prohodnost prometnica i brzinu putovanja, poteškoće na koje su putnici nailazili tijekom putovanja i slično.

DANIJEL VOJAK

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Zagreb

danijel.vojak@pilar.hr

***Na margini društvenih zbivanja ili o
položaju Roma u 19. stoljeću na hrvatskim područjima***

Unutar hrvatske historiografije i dalje postoje određena nedovoljno istražena područja, a jedno od njih svakako se odnosi na povijest romskog stanovništva na hrvatskim povijesnim područjima. Imajući na umu kako se Romi naseljavaju na tim područjima najkasnije u drugoj polovini 14. stoljeća, trebalo je proći nekoliko stoljeća za pojavu prvog historiografskog rada o Romima u Hrvatskoj. Točnije, prvi interes unutar hrvatske historiografije za proučavanje Roma javlja se tek krajem 19. stoljeća u radovima Emilija Laszowskog, no sustavno historiografsko istraživanje povijesti Roma tek je uočljivo početkom 21. stoljeća. I dalje nije objavljena historiografska sinteza povijesti Roma, no unazad nekoliko godina primjećuju se određeni pomaci u istraživanju povijesti Roma. Unutar ovog predavanja analizirat će se položaj romskog stanovništva na hrvatskim povijesnim područjima u dugom 19. stoljeću koja završava s Prvim svjetskim ratom. Istraživanje će obuhvatiti pitanje odnosa vlasti prema Romima, posebno u kontekstu europske anticiganističke politike kolonizacije sedentarnih (domaćih/Bijelih) Roma i protjerivanja nomadskih (stranih/Crnih) Roma. Zatim će se istražiti i socioekonomski položaj romskog stanovništva na ovim područjima.

DANIJEL VOJAK

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Zagreb

danijel.vojak@pilar.hr

***Jasenovački logor kao središnje mjesto masovnih zločina nad
romskim stanovništvom za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (1941. – 1945.)***

Nakon kratkotrajnog Travanjskog rata na vlast na hrvatskim područjima poražene Kraljevine Jugoslavije dolazi profašistički i krajnje nacionalistički ustaški pokret predvođen Antom Pavelićem te uz vojno-političku podršku proglašavaju Nezavisnu Državu Hrvatsku. Ustaško državno vodstvo nije imalo pripremljenu političku strategiju prema romskom stanovništvu, no već nekoliko tjedana po njihovu dolasku na vlast primjećuju se konture njihove genocidne politike. Prvi korak činilo je donošenje rasnih zakonskih odredbi na temelju kojih su Romima bila uskraćena određena građanska prava, poput prava na državljanstvo. Slijedila je priprema šire kolonizacije Roma na inicijativu lokalnih vlasti, a to je podrazumijevalo njihovo sustavno koncentriranje

na određenom području pod strogom kontrolom vlasti. Od toga se odustalo uslijed unutrašnje destabilizacije vlasti izbijanjem antifašističkog ustanka. Zatim se ustaške državne vlasti okreću politici masovnih deportacija romskog stanovništva u jasenovački sustav logora. Takva politika temeljena je na odredbi od 19. svibnja 1942. kojom je određeno da se svi Romi moraju deportirati u jasenovački logor. U izlaganju će se analizirati politika ustaških vlasti u određivanju i samom provođenju politike masovnih i sustavnih deportacija romskog stanovništva u jasenovački sustav logora. Istražit će se medijska propaganda koja je pratila takvu politiku te će se analizirati i posljedice takve politike na samu romsku zajednicu.

HRVOJE VOLNER

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Odsjek za povijest

hvolner@ffos.hr

Napredak poljoprivredne proizvodnje u Slavoniji sredinom šezdesetih 20. stoljeća

Unaprjeđenje poljoprivredne proizvodnje zahtjev je koji se opravdava ekonomskim i društvenim razlozima. Slabi prinosi u mnogome mogu motivirati političke aktere na moderniziranje poljoprivrede, odnosno povećanje njezine produktivnosti. U prethodnom se slažu politička nastojanja od liberalnog i autarkičnog kapitalizma do socijalizma u varijantama administrativnog do samoupravnog. U svim varijantama političkog nastojanja seljaka se promatralo kao urođenika kojega je trebalo modernizirati. Tempo transformacije vodit će prema okrupnjavanju zemljišnih posjeda, no tempo povremeno gubi na snazi, a i procesi se pokreću u suprotnom smjeru. Rezultati se očituju u nestanku tradicionalnog sela, u povećanju prinosa poljoprivredne proizvodnje uslijed primjene agrotehničkih mjera, slobodnog zakupa, kombinatskog načina proizvodnje i kooperacija, ali i dalje uz usitnjen seljački posjed.

MILAN VRBANUS

Hrvatski institut za povijest

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

Slavonski Brod

mvrbanus@isp.hr; mdirektor@net.hr; mvrbanus@gmail.com

***Analiza agrarne proizvodnje na slavonskim
vlastelinstvima tijekom prve polovine 18. stoljeća***

Nakon oslobođenja od osmanske vlasti u Slavoniji su stvorena vlastelinstva, koja su uglavnom došla u posjed stranih feudalnih obitelji. Ubrzo poslije preuzimanja tih posjeda novi vlasnici imanja počeli su organizirati alodijalna gospodarstva na vlastelinstvima. Na vlastelinskim alodijima organizirali su agrarnu proizvodnju (ratarstvo, stočarstvo, vinogradarstvo i voćarstvo). Za obrađivanje alodijalnih gospodarstava vlasnici posjeda trebali su radnu snagu pa su nametali svojim podanicima tlaku kao naturalni namet, što je bilo zabranjeno jer su vlastelini dobivali od vlastitih podanika 8 forinti za otkup od tlake. Osim vlasnika posjeda gospodarske aktivnosti obavljali su i vlastelinski podanici na vlastitim gospodarstvima. Agrarnu proizvodnju na seljačkim gospodarstvima moguće je analizirati na temelju komorskih popisa i desetinskih popisa, a na alodijalnim gospodarstvima na temelju popisa slavonskih vlastelinstava nastalih sredinom 18. stoljeća. Naime, Dvorska komora obavila je tijekom petog desetljeća 18. stoljeća, po nalogu kraljice Marije Terezije, popis slavonskih vlastelinstava kako bi mogla odrediti taksu za uvođenje u posjed vlasnika posjeda. Osim spomenutih popisa razvijenost agrarne proizvodnje na alodijalnom gospodarstvu moguće je analizirati na temelju arhivskoga gradiva valpovačkog vlastelinstva. Naime, u spomenutom fondu sačuvano je između ostaloga i arhivsko gradivo o ratarskoj proizvodnji na alodijalnom gospodarstvu, koje istraživačima omogućava analizu promjena u veličini te načinima stvaranja alodijalnog gospodarstva na valpovačkom veleposjedu. Primjenom kvantitativnih metoda bit će analizirano postojeće arhivsko gradivo (komorski i desetinski popisi te gradivo valpovačkog vlastelinstva). Pri tome ću nastojati utvrditi promjene u proizvodnji ratarskih kultura, brojnosti stočnog fonda, veličini vinogradarskih površina i na temelju desetinskih popisa vina proizvodnju vina na gospodarstvima vlastelinskih podanika. Također, primjenom kvantitativnih metoda moguće je analizirati agrarnu proizvodnju na alodijalnim gospodarstvima. Isto tako nastojat ću na temelju podataka iz vlastelinskih knjiga prihoda i rashoda valpovačkog vlastelinstva analizirati promjene u visini i vrijednosti alodijalne proizvodnje, troškova obrađivanja alodijalnog gospodarstva te njihovih udjela u ukupnim приходima i rashodima spomenutog vlastelinstva.

PETRA VRUČINA

Zagreb

Sra.vrucina@gmail.com

***Transfer i zalaganje plemićkih posjeda u
Požeškoj i Vukovskoj županiji u 14. i 15. stoljeću***

Dosadašnja analiza zemljišnih posjeda u srednjovjekovnoj Slavoniji provedena je uglavnom u kontekstu rekonstruiranja povijesti pojedinih plemićkih obitelji. Ta je analiza iznjedrila i detaljnu topografiju zbog čega je dobar dio srednjovjekovnih slavonskih posjeda ubiciran. Ovo izlaganje kreće iz drugačije perspektive, koristeći i rezultate dosadašnjih istraživanja. Cilj je, naime, istražiti u kakvom je kontekstu funkcioniralo „tržište“ posjedima u kasnosrednjovjekovnoj Požeškoj i Vukovskoj županiji, odnosno postavlja se pitanje na koji se način „trgovanje“ zemljom razlikovalo od današnjega. Naime, unatoč brojnim sačuvanim kupoprodajnim ispravama detaljnijom analizom tih isprava i konteksta u kojima se kupoprodaja događa na vidjelo izlaze društveni mehanizmi kojima se ponekad nastojalo ograničiti istu. Također, unatoč brojnosti kupoprodajnih isprava mnogo je prisutnija praksa darovanja i diobe ili zamjene posjeda. Iza tih se praksi krija namjera očuvanja obiteljskoga posjeda, koji je često bio duboko vezan uz identitet plemićkih obitelji, kao i općenito težnja očuvanja postojeće društvene strukture. Izlaganje, dakle, analizira u kakvim su se okolnostima događali kupoprodaja i zalaganje posjeda te koje je sve mehanizme srednjovjekovna plemićka obitelj imala na raspolaganju kako bi potencijalno vratila već (legitimno) preneseni posjed u tuđe vlasništvo. Izlaganje obuhvaća i analizu manjih posjedovnih čestica – selišta, u onoj mjeri u kojoj to dopuštaju sačuvani izvori. Takva će analiza doprinijeti shvaćanju plemićkoga posjedovnog vlasništva, kao i općenito kasnosrednjovjekovnog društva i ekonomije.

MARGARETA VUČAK

Poljoprivredna i veterinarska škola

Osijek

wigwam981@gmail.com

Zoo vrt Osijek – putovanje kroz vrijeme

U ovom izlaganju, koje je nastalo na temelju zajedničkog učeničkog istraživačkog rada, Zoo vrt Osijek bit će prikazan iz perspektive bivših i sadašnjih ravnatelja, umirovljenih živućih radnika, veterinar, djelatnika UNIKOM-a Osijek, posjetitelja i pojedinih povjesničara. Uvid u tu zanimljivu, ali i kompleksnu temu pružaju učenici Poljoprivredne i veterinarske škole Osijek pod mentorstvom nastavnice povijesti. Govorit će se o prvim godinama, romantičnim predodžbama koje se kose sa stvarnim uvjetima i činjenicama pri izgradnji tako kompleksnog projekta. Neupitna je važnost postojanja zoo vrta za građanstvo, posebice za najmanje, stoga će biti prikazana i važnost održavanja

edukacijskih radionica za djecu. Osim toga, riječ će se također voditi o parametrima koje zadaju klimatski uvjeti. Po čemu je Osijek tu specifičan i jesu li se uvjeti za postojanje i funkcioniranje zoološkog vrta, s obzirom na klimatske promjene, promijenili ili možda čak i pogoršali? Životinje su živa bića s vrlo aktivnim metabolizmom. Posjetitelji uživaju u uređenom zoo vrtu, a kako to izgleda iza kulisa? Kamo s fekalijama i kako njihovo odlaganje i zbrinjavanje utječe na okoliš? I na kraju, razdoblje kojeg se nitko ne voli sjećati – Domovinski rat. Gdje su bile životinje? Kako su zbrinute i tko su bili ljudi koji su se brinuli o svojim štíćenicima u najtežim uvjetima?

PERICA VUJIĆ

Filozofski fakultet Univerzitet u Novom Sadu

Novi Sad, Srbija

pericavujic@gmail.com

Prostorni konektori u udžbenicima povijesti

Prema *Kurikulumu nastavnog predmeta Povijest za osnovne škole i gimnazije* iz 2019. godine povijest čine sljedeći tehnički koncepti: vrijeme i prostor, uzrok i posljedice, kontinuitet i promjene, rad s povijesnim izvorima, povijesna perspektiva te usporedba i sučeljavanje. Na temelju se tehničkih koncepata može zaključiti da se prošlost rekonstruira poštujući kronološko-prostorni te uzročno-posljedični niz događaja. U opisivanju i rekonstruiranju povijesnog događaja važno je smjestiti ga u prostor i vrijeme tako da su i tekstovi u udžbenicima povijesti zasićeni izrazima koji označavaju prostor u jeziku. Jedan od načina kako izraziti prostorno značenje jesu i konektori, kohezivno tekstno sredstvo, koji vezuju rečenice na površinskoj razini u jedan smisleni tekst. U dosadašnjim istraživanjima na hrvatskom jeziku udžbenici povijesti analizirani su sa stajališta didaktike i metodike (Bušljeta, 2010; 2012, Bukazović, 2019) ili su analizirane pojedine teme u udžbenicima (Strecha, 2003, Trupković, 2008, Tomljenović, 2012, Jurić, 2013, Mataija, 2017, Krušel, 2018, Švigir, 2018, Majetić, 2020, Sokolaj, 2021, Fudurić, 2021), dok su s jezikoslovnog stajališta istraživanja udžbenika povijesti vrlo rijetka (Marinković Dinić, 2016, Cvikić i Dobrovac, 2022, 2023). U radu su izdvojeni prostorni konektori iz odabranih udžbenika povijesti za osnovnu školu i gimnazije i analizirani strukturno i semantički. Strukturna je analiza pokazala kako se u ulozi prostornih konektora najviše pojavljuju mjesni priloz i prijedložni izrazi, osobito oni u čijem se sastavu nalaze prijedlozi čije je primarno prostorno značenje. Semantička je analiza pokazala kako su najčešća prostorna značenja u udžbeniku intralokativnost, supralokativnost, ablokativnost i sublokativnost. Posebnu vrstu konektora čine metatekstualni konektori koji imaju upućivačku ulogu. Ti se konektori odnose na prostor teksta te oni olakšavaju učenicima snalaženje u tekstu i upućuju ih gdje što pronaći u prostoru teksta udžbenika. Ovim se radom žele potaknuti istraživanja udžbenika povijesti sa stajališta tekstne lingvistike i funkcionalne stilistike jer će se analizom jezika udžbenika omogućiti unaprjeđenje udžbenika, a time i samog procesa odgoja i obrazovanja.

IVAN VUK

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

doktorand

ivanvuk6@gmail.com

***O nekim aspektima (ne)funkcioniranja
seljačkih radnih zadruga osječke oblasti (1945. – 1953.)***

Na temelju arhivske građe i zapisnika Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske analizira se politika Partije prema selu u razdoblju od 1945. do 1953. godine. Po uzoru na sovjetski model kolhoza komunističke su vlasti uvođenjem zemljoradničkog zadrugarstva i seljačkih radnih zadruga (SRZ) nastojale socijalistički preobraziti selo. Do 1948. članstvo u zadrugama bilo je dobrovoljno, ali su nakon donošenja Rezolucije Informbiroa i razlaza Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Sovjetskoga Saveza iste godine kolektivizacija i tjeranje seljaka u SRZ-ove poprimili radikalnije oblike, osobito tijekom 1949. i 1950. godine. Kao najžitorodniji dio Narodne Republike Hrvatske (NRH) osječka je oblast u pogledu poljoprivredne proizvodnje za Partiju bila od prvorazredne važnosti te je shodno tome bila česta tema na sjednicama Politbiroa. Osječka je oblast prednjačila po broju SRZ-ova i domaćinstava koja su ušla u zadruge što je imalo čitav niz negativnih društveno-ekonomskih implikacija na selu u čitavoj NRH, a naročito u proučavanoj oblasti. Seljaci su na različite načine nastojali izbjeći obveze unutar zadruga što je rezultiralo slabom produktivnošću pa je kolhozni model SRZ-ova tijekom 1952. i 1953. napušten.

MARKO VUKIČEVIĆ

Hrvatski institut za povijest

Odjel za suvremenu povijest

Zagreb

mvukicevic@hrstud.hr

***„Skitalice“, „besposlice“, „klatež“ (...) u Zagrebu tijekom Prvoga svjetskog rata.
Marginalne društvene skupine na području grada Zagreba od 1914. do 1918.***

Cilj je ovog izlaganja istražiti marginalne društvene skupine: „skitalice“, „klatež“ i „besposlice“ na području slobodnoga i kraljevskoga glavnoga grada Zagreba tijekom Prvoga svjetskog rata. Također će se istražiti odnos zagrebačkoga gradskog poglavarstva te postupanje gradske redarstvene straže prema spomenutim marginalnim skupinama. Analizom i usporedbom neobjavljene arhivske građe, objavljenih izvora, onodobnih tiskovina te relevantne literature nastojat će se odgovoriti na pitanja je li početak rata, obilježen proglašenjem izvanrednog stanja, uzrokovao promjene u odnosu vlasti prema marginalnim skupinama, točnije je li ih od ljeta 1914. godine lokalna te državna

vlast u većoj mjeri uočavala kao problematične dijelove društva. Isto tako postavljala se i pitanje jesu li postupci gradskog redarstva prema skitnicama i besposličarima bili usmjereni isključivo na samo jednu marginalnu skupinu ili se fokus policijskog djelovanja protekom ratnih godina pomicao i na druge skupine društvenih marginalaca. Nadalje, istražiti će se prikaz marginalnih društvenih skupina u onodobnim tiskovinama te kakvu su sliku o njima stvorili onodobni mediji.

NEDIM ZAHIROVIĆ

Institut für die Erforschung der Habsburgermonarchie und des Balkanraumes
Österreichische Akademie der Wissenschaften

Beč, Austrija

Nedim.Zahirovic@oeaw.ac.at

O selima Hrvat i Donji Hrvat u osmanskim poreznim popisima za Albaniju

Popis (defter) sandžaka Arvanid iz 1431./32. godine, koji se 1954. godine pojavio u obradi turskog povjesničara Halila İnalçıka, stekao je status klasičnog djela u osmanistici. Taj dosada najstariji poznati sačuvani osmanski defter po svome je sadržaju sumarni. U njemu su navedena imena uživatelja nadarbina i imena naselja iz kojih su oni dobivali prihode. Nakon što je taj popis objavljen, njegov sadržaj privukao je veliku pažnju povjesničara, ali i istraživača drugih usmjerenja kao što su filolozi. Ta pažnja, odnosno interes za taj popis traje sve do danas. Jedan od toponima koji se pojavljuje u tome popisu mogao bi biti zanimljiv i za hrvatsku historiografiju. Radi se o toponimu, odnosno o selima Hrvat (Hrvatova; Hrvat) i Donji Hrvat (Aşağı Hırvate; Aşağı Hırvat) koja su se nalazila u nahiji Muzakiye (alb. Myzeqe). Danas su to sela Krutje e Siperme (Gornje Krutje) i Krutje e Poshtme (Donje Krutje) u općini Lushnjë (Lušnje). U referatu se ukazuje na pojavu tih dvaju sela u osmanskim izvorima, na stanovništvo koje je u njima živjelo i pokušava se utvrditi je li riječ o slučajnoj sličnosti pisanja njihovih imena i etnonima Hrvat ili je postojala neka dublja veza između njih i drugih krajeva u kojima su živjeli Hrvati.

ZDRAVKA ZLODI

Hrvatski institut za povijest
Odjel za modernu povijest
Zagreb
zdravkazlodi@gmail.com

Divlja polja – zemlja između Dnjepra i Dona

Povijesna oblast između Dnjepra i Dona bila je kroz stoljeća slabo naseljeno pogranično područje crnomorskih i azovskih stepa, koja je tijekom stoljeća doživjela značajne transformacije u etničkom, kulturnom, administrativnom i gospodarskom smislu. U radu će se dati povijesni presjek triju glavnih podregija formiranih na spomenutom prostoru od 15. do 21. stoljeća – Donbas, Zaporožje i Slobožanšina, s kratkim osvrtom na važnije povijesne događaje, koji su do danas obilježili teritorij omeđen dvjema najvažnijim rijekama u suvremenoj Rusiji i Ukrajini.

MARKO ZUBAK

Hrvatski institut za povijest
Odjel za suvremenu povijest
Zagreb
markozubak@hotmail.com

Zagrebački plesnjaci 1950-ih i 1960-ih godina

Sredinom prošlog stoljeća u socijalističkom Zagrebu održavale su se plesne zabave, tzv. plesnjaci, postajući s vremenom omiljen način provođenja subotnjih večeri – sve do njihova postupnog izumiranja, tj. preobrazbe sredinom 1960-ih godina. Uz pomoć usmenih svjedočanstava onodobnih aktera (od posjetitelja do glazbenika), zabilježanih sjećanja iz memoaristike (Nikola Bašić, Branislav Glumac i dr.) te postojeće fragmentarne arhive (HGZ) rekonstruirat će se osnovne značajke zagrebačkih plesnjaka, počevši od nimalo jednostavnog procesa inicijacije neophodnog za odlazak na prvi ples (npr. pohađanje plesnog tečaja, nabava prikladnog odijela ili haljine). Detaljna kartografija zagrebačkih plesnjaka otkrit će, pak, njihovu široku rasprostranjenost od gradskog centra do periferije, od plesnjaka održavanih u prestižnim prostorima poput Hrvatskoga glazbenog zavoda do zabava organiziranih u skromnijim ambijentima, primjerice u prostorijama Radničkog kulturno-umjetničkog društva željezničara Vinko Jeđut na Trnju. Posebna pažnja posvetit će se pritom ukazivanju i analizi postojećih međusobnih razlika – u odabiru glazbe, kodeksu odijevanja, prihvatljivim obrascima ponašanja te ciljnoj grupi posjetilaca, koji su se svi redom mijenjali tijekom godina, kao i geografski unutar istog razdoblja od jednog do drugog plesnjaka, uz jasan trend postupne demokratizacije.

IVANA ŽEBEC ŠILJ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Zagreb

Ivana.Zebec@pilar.hr

***Tvornice radnicima! A zemlja? Industrijske
radnice i zemljoradnice u samoupravnom socijalizmu u Slavoniji***

Prema prostornom rasporedu, odnosno prema prilagođenom lokacijskom kvocijentu (LQŽ) razvidno je da je općina Vukovar imala jedan od najviših vrijednosti LQŽ zaposlenih žena u industriji Socijalističke Republike Hrvatske u 1971. i 1981. godini (Feletar, 1989). U Slavoniji kao izrazito poljoprivredno orijentiranoj regiji SR Hrvatske poljoprivredna proizvodnja počivala je na kooperaciji seljaka sa zadrugom i društvenim sektorom, međutim sve je uočljiviji egzodus stanovništva, ne toliko sa sela koliko iz poljoprivrednog zanimanja (Stipetić, 2012; Wertheimer-Baletić i Živić, 2003; Wertheimer-Baletić, 1970). U takvim okolnostima ipak relativno je brojna i skupina aktivnog stanovništva koju nazivaju seljaci radnici ili „polutani“, a njihova gospodarstva mješovitim gospodarstvima (Cvjetičanin, 1989; Livada, 1965). U ovome izlaganju nastoji se temeljem arhivskih i novinskih izvora pobliže analizirati tema industrijskih radnica, koje istodobno dopunski rade na vlastitom gospodarstvu na području Slavonije te naznačiti odgovore na pitanja koji su uzroci pojave i održavanja takvih mješovitih gospodarstava te odrediti obilježja tog specifičnog socijalnog sloja.

SARA ŽERIC ĐULOVIĆ

Leibniz-Institut für Ost- und Südosteuropaforschung

Regensburg, Njemačka

doktorandica

zeric@ios-regensburg.de

***„Radnici iz inozemstva također mogu pomoći
razvoju svoje lokalne sredine“: jugoslavenske devizne tvornice***

Izlaganje se temelji na istraživanju utjecaja na razvoj lokalnih sredina odozdo, od strane jugoslavenskih radnika iz inozemstva. Od druge polovice 1960-ih godina velik broj jugoslavenskih građana otišao je raditi u inozemstvo. Mnogi od njih odlazili su iz osiromašenih dijelova zemlje koji su prema teoretičarima jugoslavenske ekonomije često bili proglašavani nerazvijenima. Istovremeno je jugoslavensko gospodarstvo patilo od velikih posljedica reforme iz 1965. godine. U tom kontekstu uplate jugoslavenskih radnika iz inozemstva postale su sve važnije, posebno za razvoj nerazvijenih područja. Iako su uplate radnika uglavnom korištene za podršku obiteljima i ulaganja u osobnu infrastrukturu, Republički zavod za zapošljavanje iz Zagreba prepoznao je važnost

uplata kao potporu lokalnom razvoju. Polazeći od ideje koja se prethodno javila u Riminiju, talijanskom mjestu iz kojeg su također migrirali radnici, lokalne zajednice (uz međunarodne institucije) radile su na „projektu“ deviznih tvornica kako bi spriječile daljnju depopulaciju i konačno potaknule povratak migranata. Te tvornice otvorene su zahvaljujući uplatama migranata, a zauzvrat su oni (ili članovi obitelji) mogli dobiti zaposlenje u tvornici. Prva takva tvornica otvorena je u selu Aržano, u blizini Imotskog. Do sredine 1970-ih godina bilo je otvoreno dvadesetak deviznih tvornica, gotovo na cijelom teritoriju Jugoslavije. Cilj ovog izlaganja nije samo dati uvid u postojanje tih tvornica, već vidjeti koja je bila uloga pojedinca (radnika povratnika iz inozemstva), lokalne zajednice i države u njihovu postojanju. S druge strane, fokus je na utjecaju radnika iz inozemstva i njihovoj ideji „razvoja“.

DRAŽEN ŽIVIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Zagreb
drazen.zivic@pilar.hr

SANDRA CVIKIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Područni centar Vukovar
sandra.cvikic@pilar.hr

Istok Hrvatske – od obećane zemlje do demografskog izumiranja

Formalni demografsko-statistički pokazatelji nedvosmisleno upozoravaju i potvrđuju da se istok Republike Hrvatske, teritorijalno uokviren prostornim obuhvatom Brodsko-posavske, Osječko-baranjske, Požeško-slavonske, Virovitičko-podravске i Vukovarsko-srijemske županije (petina državnog kopnenog teritorija), nekada *obećana zemlja* za život i rad domicilnog, kao i doseljenog stanovništva, nalazi duboko u procesu intenzivne depopulacije i *demografskog izumiranja* kao tipa intenziteta međupopisne promjene i općeg kretanja stanovništva. Aktualni trendovi u ukupnom, prirodnom, mehaničkom i općem kretanju stanovništva, indicirani osnovnim pokazateljima (indeksima i stopama) međupopisnog kretanja broja stanovnika, demoreprodukcije i migracija, ukazuju da se istok Republike Hrvatske od početka 1990-ih godina demografski ubrzano prazni pod jakim sinergijskim utjecajem brojnijeg umiranja od rađanja i većeg odseljavanja od doseljavanja stanovništva (i unutarnje i vanjske migracije). U smislu brojčane demografske dinamike istok Hrvatske od sredine 20. stoljeća naovamo bilježi dva potpuno različita razdoblja s obzirom na predznak i intenzitet ukupnog kretanja stanovništva: 1) demografski ekspanzivno razdoblje od 1948. do zaključno 1991. godine; 2) demografski regresivno razdoblje od 1991. do 2021. godine. To znači da su se radikalno promijenili (pogoršali) endogeni i egzogeni čimbenici kretanja i ra-

zvoja stanovništva, tj. da su značajno ojačale destabilizacijske demografske, društvene i ekonomske odrednice demografskih promjena u posljednjih sedamdesetak godina. Prema procjenama DZSRH-e (stanje 30. lipnja 2022.) demografski pad nastavio se i nakon popisa 2021. godine. Relevantne projekcije predviđaju da će se depopulacijski trend u ukupnom kretanju stanovništva istoka Republike Hrvatske nastaviti, pa i ojačati do sredine 21. stoljeća. Razlozi tomu su, ponajprije, predvidivi nastavak prirodnoga pada i negativne bilance ukupne migracije stanovništva. Međutim, globalne društvene i ekonomske prilike, koje u značajnoj mjeri determiniraju aktualna regularna i iregularna migracijska kretanja, mogu utjecati na buduće promjene u migracijskom obrascu na istočnohrvatskom prostoru, s odgovarajućim posljedicama ne samo na ukupno kretanje stanovništva nego i na društvene promjene u širem smislu riječi. No, nastavi li se dosadašnji trend demografskog izumiranja kao tipa intenziteta međupopisne promjene i općeg kretanja stanovništva, društveni i ekonomski razvoj i napredak panonskog i ravničarskog dijela naše zemlje bit će pod velikim upitnikom. To ujedno znači da je primjena neodgodivih mjera poticajne demografske politike kao integrativnog dijela populacijske, ekonomske, sigurnosne, regionalne, migracijske, socijalne, obrazovne i obiteljske politike od iznimnog nacionalnog i strateškog interesa Republike Hrvatske. Autori će na temelju relevantne popisne, vitalne i migracijske statistike te demografske, historiografske i sociološke literature nastojati odgovoriti na ključno istraživačko pitanje: jesu li aktualni demografski i migracijski trendovi i procesi uzrokovani prošlim i trenutnim čimbenicima demografskoga razvoja nezaustavljivi do te mjere da u skorije vrijeme nije moguće osigurati uvjete za usporavanje i zaustavljanje negativnih trendova i procesa ili, ipak, ima razloga barem za umjereni demografski optimizam?

DINKO ŽUPAN

Hrvatski institut za povijest

Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

Slavonski Brod

dinkozup@hotmail.com

Školske spomenice kao izvor za istraživanje povijesti školskih vrtova

Sačuvane školske spomenice zahvalan su izvor za istraživanje povijesti školstva jer sadrže slabo dostupne podatke o povijesti pojedinih škola. Osim što su dobar izvor za istraživanje povijesti školstva i lokalne povijesti, školske spomenice sadrže i niz podataka za istraživanje povijesti svakodnevnog života učenika i učenica, kao i učitelja i učiteljica. Budući su pisci spomenica učitelji i učiteljice, spomenice daju određenu perspektivu odozdo iz koje se opisuje školski svijet života koji je nevidljiv u službenim školskim izvještajima. U izlaganju bih prikazao kako se školske spomenice, iz druge polovine 19. i prve polovine 20. stoljeća, mogu koristiti u istraživanju povijesti školskih vrtova u kojima su se učenici obučavali u voćarstvu, povrtlarstvu i pčelarstvu.

SAŽETCI – STUDENTSKA SEKCIJA

LUKA GRBAVAC

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
student
grbavac.luka@hotmail.com

Lica s ulica: usporedna analiza fotografija Toše Dabca i Vivian Maier

Tošo Dabac i Vivian Maier predstavljaju dvoje fotografa koji su se bavili socijalnom tematikom i uličnom fotografijom. Tih dvoje fotografa čista su suprotnost; imajući na umu kako je Tošo Dabac jedan od najvažnijih hrvatskih fotografa 20. stoljeća, dok je rad Vivian Maier ostao neobjavljen i nepoznat za vrijeme njezina života. Rad polazi od fotografija koje su fotografi stvarali u različitim vremenskim razdobljima te u različitim državama (pa čak i kontinentima). Cilj rada jest prikazati dio stvaralačkog opusa Toše Dabca i Vivian Maier koji se bavio uličnom fotografijom. Metode istraživanja temeljit će se na stilističkoj usporedbi fotografija, ali i povijesnoj kontekstualizaciji političkih i ekonomskih prilika u razdobljima kada su fotografije nastale. Istraživanje zaključuje kako, analizom tehnika snimanja, sadržajem i povijesnim kontekstom, Dabac i Maier ne dijele velike razlike. Unatoč vremenskom i geografskom jazu tih dvoje fotografa vidljivo je kako je upravo fotografija sredstvo komunikacije koje prenosi *tisuću riječi*, a da nijedna nije izgovorena, što na površini, što ispod nje. Fotografije uličnih prizora prikazuju bezvremensku problematiku socijalne tematike koja se očituje bez obzira na vrijeme i mjesto. Dabac i Maier to prikazuju vizurama *maloga čovjeka u velikim gradovima* te se rezultati rada očituju u sličnostima prilikom analize različitih segmenata koji su utjecali na nastanak fotografija iz autorskih opusa odabranih fotografa.

ZLATAN MAZOR

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
student
zmazor@ffos.hr

Bribir kod Vinodola u 19. stoljeću: promjene u društvenom i političkom životu pod utjecajem austrijske vladavine

Zadana tema omogućava istraživanje promjena koje su se događale u Bribiru kod Vinodola tijekom 19. stoljeća pod vlašću tadašnjeg Austrijskog Carstva. Ovo će se istraživanje usredotočiti na različite aspekte gradskog života, poput elemenata društvenih struktura, političkog sustava, gospodarstva, kulture i običaja koji su bili značajan faktor

u razvoju grada u 19. stoljeću. Do navedenih će se zaključaka pokušati doći proučavanjem i analizom arhivske građe, popisa stanovništva, zakona i propisa, ali i usmenih predaja koje su konstruirale svakodnevni život stanovnika Bribira. Istraživanjem će se odgovoriti na demografska pitanja, npr. koliki je bio demografski rast ili pad, udio obrazovanog stanovništva, koja su bila najčešća zanimanja itd. O pitanju društvenih struktura istražiti će se tko su bili glavni protagonisti političkog sustava unutar Bribira i što su predstavljali običnim građanima. Fokus će se staviti na to kako su građani živjeli i obavljali svakodnevne poslove, što je za njih značila sloboda te jesu li imali priliku sudjelovati u političkom životu.

IVAN MRNAREVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

student

imrnarev@m.ffzg.hr; ivan.mrnarevic@gmail.com

***Ribnjaci i uzgoj ribe u srednjem vijeku
s osvrtom na prostore Slavonije i južne Ugarske***

Ocrtavši obrise razvoja ribogojstva u ribnjacima tijekom srednjeg vijeka, a pritom se uglavnom oslanjajući na radove ekohistoričara i medievista Richarda C. Hoffmanna, u izlaganju će se na temelju analize objavljenih izvora u *Diplomatičkom zborniku kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* govoriti o ribnjacima na crkvenim i drugim posjedima na prostoru srednjovjekovne Slavonije i Južne Ugarske. Naime, još su u judaizmu bili propisani posni dani kada je zabranjeno konzumirati meso i mesne proizvode. Taj je običaj preuzelo i rano kršćanstvo postavivši dan Muke Gospodnje kao glavni posni dan u godini. Srednjovjekovna je Crkva dodatno tu praksu osnaživala i uvela je mnoštvo posnih dana. To je važno spomenuti upravo zbog toga što riba iz ribnjaka treba ispuniti zadaću nutritivnog nadomjeska proteina za vrijeme trajanja posta. Izniman doprinos medievistici i ekohistoriji u pogledu proučavanja ove teme, izuzev spomenutog Hoffmanna, pružio je interdisciplinarni znanstveni skup *Medieval Fish, Fishponds and Water Systems* koji je prije četrdeset godina organiziralo Sveučilište u Bristolu. Rezultat je toga skupa zbornik radova *Medieval Fish, Fisheries and Fishponds in England* (ur. M. A. Aston). Podijeljen u dva bloka, zbornik nudi primjeren smjerokaz na koji način pojmiti značenje ribnjaka u srednjovjekovlju te kako se zaputiti u njihovo istraživanje. Hrvatska historiografija ovoj temi nije posvećivala posebnu pozornost, ali pojedini istraživači rubno su ju ipak dotaknuli. Budući da je glavni cilj ponuditi kratak izvještaj o ribnjacima na prostoru srednjovjekovne Slavonije i Južne Ugarske, nastoji se u izlaganju tu skicu inkorporirati u širu sliku, odnosno teze što su ih postavili mađarski povjesničari i arheolozi koji su se bavili tom tematikom (László Ferenci, Katalin Szende, Csilla Zatykó i dr.). Na samom kraju, u izlaganju će se predložiti daljnje mogućnosti istraživanja ove teme, a na poseban način interdisciplinarnom suradnjom ekohistorije i arheologije krajolika, uz pažljiv rad na neobjavljenoj građi.

JANICA PETRAK

studentica

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

janicapetrak1999@gmail.com

Terra Mater u Dalmaciji i Panoniji

Majka Zemlja (*Terra Mater*) rimska je božica plodnosti i blagostanja. Car August dao je njezinu kultu službeni položaj zbog čega biva sve popularnija u rimskom svijetu. Dvadeset epigrafskih spomenika koji svjedoče kult Majke Zemlje nađeni su u rimskim provincijama Dalmaciji i Panoniji, unutar kojih je hrvatski povijesni prostor. Datiraju se od 1. do 3. stoljeća. Devet dalmatinskih spomenika podizali su rudari u blizini porječja rijeka Japre i Sane, a nose posvetu božici u čast vladajućeg cara. U Gornjoj Panoniji nađena su dva, a u Donjoj devet natpisa, koji sadržavaju raznovrsne privatne posvete božici. Na temelju navedenih spomenika nastojat ćemo rasvijetliti razloge prihvaćanja kulta Majke Zemlje te predstaviti njezine sljedbenike, kultnu praksu i svetišta u Dalmaciji i Panoniji.

REBEKA PUHALO

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

studentica

rebeka.puhalo@gmail.com

761. tenkovska bojna s fokusom na djelovanje tijekom bitke u Ardenima 1944./1945. godine

Tijekom Drugog svjetskog rata više od milijun Afroamerikanaca služilo je u Oružanim snagama Sjedinjenih Američkih Država. Početkom rata većina nije izravno sudjelovala u borbi, već su obavljali različite dužnosti, primjerice kuhara, mehaničara i slično, no određene segregirane postrojbe sudjelovale su u ratu na europskim bojištima te bojištu na Pacifiku. Među njima je bila i 761. tenkovska bojna, osnovana u travnju 1942. godine. Bojna je, kao i ostale afroameričke postrojbe, imala bijele časnike, dok su dočasnici i vojnici bili Afroamerikanci. U srpnju 1943. godine zapovjedništvo nad bojnom pripalo je bojniku Paulu L. Batesu, a činile su je četiri borbene satnije uz jednu zapovjednu i logističku satniju. Bojna je u kolovozu 1944. napustila Sjedinjene Američke Države te u rujnu stigla u Englesku. Svoje djelovanje započela je u studenome, kada je dodijeljena Trećoj Armiji, te sve do prosinca djeluje na području Francuske i Njemačke. U prosincu 1944. počela je njemačka protuofenziva u Ardenima s ciljem vraćanja Antwerpena pod njemački nadzor. Saveznici, koje je ta operacija uhvatila nespemne, imali su samo nekoliko postrojbi u Ardenima, no i one su bile borbeno nespemne za operaciju. 761. tenkovska bojna, koja se tada nalazila u sklopu 87. pješačke divizije,

započela je djelovati u Lorraineu te nakon bitke nastavlja proboj na njemački teritorij. Cilj je ovoga izlaganja, koristeći se deklasificiranim vojnim izvješćima, prikazati okolnosti nastanka postrojbe te objasniti njezino djelovanje s fokusom na prosinac 1944. te siječanj 1945. godine. Nadalje, prikazat će se statistički podatci za gubitak tenkova, ljudstva te štete nanesene njemačkim postrojbama.

BRUNO ŠAGI

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

bruno.sagi2020@gmail.com

Ekološka misao u povijesti Pokreta nesvrstanih zemalja

Okoliš je kao tema u čovjekovu djelovanju i promišljanju, povijesno gledajući, prisutan u kontinuitetu. Stavovi o odnosu čovjeka prema okolišu, ali i okoliša prema čovjeku mijenjali su se kroz povijest, najčešće prateći razvoj novih tehnologija te promjene u uvjetima života. Početkom 20. stoljeća završava razdoblje koje u ekohistoriji zovemo malim ledenim dobom, a koje je tijekom niza stoljeća dovelo do zahlađenja. Dakle, 20. stoljeće postaje vremenski toplije. Uzrok tome nije samo „prirodna“ promjena temperature, već i negativno djelovanje čovjeka prema okolišu koje postaje ekstremnije još od razdoblja industrijske revolucije. Kao što će uvodno biti prikazano u izlaganju, tema zaštite okoliša široko se popularizirala u politici, posebno poslije završetka Drugoga svjetskog rata i upotrebom atomske (nuklearne) energije te uočavanjem devastacije prirode diljem svijeta. Samim time, ekološka misao kroz zaštitu okoliša postaje jednom od temeljnih sastavnica programa političkih stranaka i politika vlasti u državama. Središnji, a ujedno i glavni dio izlaganja problematizira poziciju ekološke misli u Pokretu nesvrstanih zemalja. Već od prve Konferencije 1961. godine Pokret je u kontinuitetu zauzimao stavove protiv nuklearnog oružja i nešto kasnije stavove za zaštitu okoliša, iako su takvi stavovi istraživački gledano ostali historiografski „zaboravljeni“ ponajprije zbog naglašavanja tema kao što su npr. hladnoratovske pozicije Pokreta između kapitalističkog i socijalističkog (komunističkog) poretka u svijetu. Često se događalo da se na konferencijama Pokreta nesvrstanih donose kontradiktorne ideje u kojima se države kolektivno poziva na zaštitu okoliša, ali se istovremeno na okoliš gleda kao na „sredstvo“ koje bi trebalo služiti čovjeku. No ipak, radi se o Pokretu koji je kroz svoju povijest obuhvaćao velik broj država svijeta, a neke od njih uložile su izrazite napore za zaštitu biološke raznolikosti i zaštitu okoliša općenito, čime su u određenom postotku doprinijele i boljem stanju na globalnoj razini uvođenjem novih tehnologija i novih modela upravljanja. Temeljni povijesni izvori u kojima možemo pratiti ekološku povijest u Pokretu nesvrstanih zemalja deklaracije su koje su oblikovane kao završni dokumenti sa *summita* Pokreta, kao i vijesti iz medija koje nas informiraju o politikama država pojedinačno. Cilj je ovoga izlaganja pokušati napraviti pregled stavova Pokreta nesvrstanih zemalja, u razdoblju od 1961. do 2016. godine, o ekološkim temama na globalnoj razini te prikazati kakve su modele upravljanja okolišem kroz povijest razvile

neke od članica Pokreta. Izlaganje je podijeljeno na tri dijela u kojima se kronološki prikazuju različite faze djelovanja Pokreta koje nam dokazuju da se ekološka misao pojavljuje dominantnije od 1990-ih i u 21. stoljeću.

ANTE ŠMIDER

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
student
tony.smider@gmail.com; asmider@ffos.hr

Germanikova uloga u suzbijanju Batonovog ustanka

Rimsko Carstvo počinje se oporavljati nakon izuzetno nemirnog 1. stoljeća prije Krista u kojemu su glavnu ulogu odigrale borbe za vlast unutar Republike. Car August uspostavio je *Pax Romana*. Nakon što je uspio uspostaviti mir i prosperitet na području Italije, želio je uspostaviti mir i u ostalim dijelovima Carstva. Tada su najproblematičnija područja bila ona pod Breucima i Dezitijanima. Njihovi vođe, Batoni, podigli su vojsku protiv Rimljana zbog stalnog novačenja indigenog stanovništva za rimske ratove protiv Markomana. Njihova odlučnost za sukob s Rimljanima očituje se u samom pokušaju napada na Apeninski poluotok. August je shvatio kako je situacija krajnje alarmantna te je na područje Panonije i Gornje Bosne poslao svog vojskovođu Tiberija. On se stoga povukao iz ratova u Germaniji te došao na područje Siska. S njim dolazi Germanik, njegov nećak koji će se boriti protiv Batona, ali, kao i Tiberije, protiv Germana. Tiberije se u 7. godini utaborio u Sisku te je za svoga pomoćnika odabrao Germanika. Ubrzo nakon toga Pines je izdao Batona Breučkog Rimljanima te preuzeo vlast nad Breucima. Nije dugo zadržao vlast jer ga je ubrzo smaknuo Baton Dezitijanski. Glavne borbe prebacile su se na područje Dalmacije. U tom trenutku Tiberije odlazi u Rim. Glavno zapovjedništvo ostavio je Germaniku koji je osvojio Splon, Retin i Serecij. Unatoč navedenim osvajanjima značajnijeg pomaka nije bilo, što će natjerati Augusta da na područje Dalmacije ponovno pošalje Tiberija. U 9. godini napadnut je Andetriji iz tri pravca. Tiberije i Germanik napali su iz Dalmacije. Nakon pada Andetrija, Germanik je krenuo u pohod na preostale dezitijanske postrojbe, sve do Ardube, grada na uzvisini okruženog rijekom. Tamo je vodio višednevnu opsadu grada, a prema predajama su žene i djeca skakali s litica da ne bi pali Rimljanima u ruke, odnosno kako ne bi postali roblje. Cilj je ovog rada prikazati Germanikov doprinos u suzbijanju ustanka dvojice Batona, ponajprije kao pomoćnika Tiberija, a poslije kao vojskovođe koji je osvojio Ardubu, zadnje dezitijatsko uporište. Razlog odabira ove teme jest taj što povijest pamti Tiberija kao glavnog zaslužnog za suzbijanje ustanka te se vrlo rijetko ističe važnost Germanika, koji je zapravo vodio Tiberijevu vojsku.

ADRIJAN ŠTIVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

astivic@m.ffzg.hr

Napretkom protiv jednakosti: politička povijest historiografije ranog kapitalizma

Izlaganje se bavi analizom suprotstavljenih narativa liberalnih i marksističkih povjesničara o temi procesa deagrarizacije i deruralizacije nasuprot industrijalizaciji i urbanizaciji zapadne Europe početkom 19. stoljeća. Polazi se od svekoliko kontraintuitivne premise da je marksizam, s jedne strane, pokazao izrazite manjkavosti pri svakoj svojoj konkretnoj realizaciji u političko-ekonomsku vlast, no s druge strane još uvijek ostaje vrlo zanimljiva i česta društvena teorija u društvenim i humanističkim znanostima. Izlaganje pritom konstruira hipotezu kako je marksizam u akademiji popularan većinom zbog kvantitete pismene produkcije, a ne zbog kvalitetnih i inovativnih uvida. Izlaganje analizira situaciju mogućeg modernog ishodišta tog problema kojeg autor smješta u 1950-te godine kada interpretacija ranog kapitalizma nije bilo samo historioografsko, već i geopolitičko pitanje. Prevladavanjem marksističke, negativne interpretacije industrijske revolucije sovjetski bi se komunizam prikazao prestižnijim u odnosu na zapadnog protivnika nastalog, u toj interpretaciji, u nemoralnim i neznanstvenim temeljima. Ključni izvor koji je predmet analize jesu tekstovi u zborniku *Capitalism and the Historians* (1954.) s naglaskom na predgovor eminentnog liberalnog intelektualca Friedricha von Hayeka. Osim detekcije kronologije negativnih interpretacija o kapitalizmu u historiografiji 19. stoljeća i međuratnog razdoblja Hayek ističe problem sprege povijesti (kao znanosti) i političkog aktivizma. Ostali autori tematski obrađuju poneki aspekt prema njima pogrešne interpretacije industrijske revolucije. Ključni problemi koje će adresirati izlaganje nisu vezani samo, a ni primarno, uz povijest historiografije. Naime, potaknuto Hayekovim esejom izlaganje će problematizirati epistemologiju historijske znanosti analizirajući uzroke, razloge i moguća premošćenja u postojanju različitih interpretacija. Zato se uz Hayekov esej izlaganje osvrće i na druga djela autora liberalnog spektra koji su se bavili filozofijom historije, kao što su primjerice *Counter-Revolution of Science* već spomenutog autora i *Theory and History* Ludwiga von Misesa. Sve to podupire se relevantnom literaturom pa tako ulazeći u problematiku čovjekova intuitivno-racionalnog formiranja vrijednosnog stava prema Jonathanu Haidtu, daju se argumenti u prilog prirodne sklonosti čovjeka individualnom humanizmu na tragu interpretacije Stevena Pinkera. Završni dio izlaganja razmatra valjanost često postavljenog pitanja među liberalima o mogućoj sklonosti intelektualaca socijalističkim idejama pa će izlaganje dati osvrt ne samo na davnije tekstove poput onih Misesa i Hayeka, već i na suvremena promišljanja Thomasa Sowell.

ANTEA TOKIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
antea.tokic@gmail.com

***Istok ili zapad? Orientalistički narativi i
pitanje orijentalnog u Hrvatskoj i Rusiji 19. stoljeća***

Europa je oduvijek bila fascinirana Istokom: prostranstvom tajni i čudesa, u isto vrijeme barbarskim, despotskim i bližim izvornom, nesputanom. Od *Milijuna* Marka Pola, popularnosti priča iz *1001 noći* pa sve do Byronove *Abidoske nevjeste* i dalje Orijent je za europsku civilizaciju dalek – gotovo nestvaran, pa zato i romantičan. No, engleski, francuski i drugi zapadni autori imali su luksuz odmaka. Za granična europska područja, poput hrvatskog – koje se sudara s (i čiji je jedan dio progutan) osmanskom i tzv. *balkanskom* kulturom, ili ruskog koje već *u sebi* sadrži Istok, Orijent je na kućnom pragu te relevantan politički. U izlaganju će se stoga pokušati razložiti ne samo prikazivanje orijentalnog od strane hrvatskih i ruskih intelektualaca, već i kako se ono uklapa u širi europski kontekst. Uspoređujući ta dva tako različita prostora, otvorit će se pitanje samoodređenja te pitanje prožimanja politike i kulturnih trendova.

MARTIN ZELIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
student
mzelic@ffos.hr, martin.zelic49@gmail.com

„Vrijeme opće uzrujanosti“: karakter nemira u Slavoniji krajem 1918. godine

Ratno stanje u srednjoj, istočnoj i jugoistočnoj Europi nije završilo primirjima krajem 1918. godine. U jeku Ruske revolucije i raspada carskog režima na spomenutim prostorima izbijaju nemiri raznih vrsta i veličina. U mnogim zemljama dolazi do nemira na selu i u gradovima koji variraju od nasilnog izražavanja nezadovoljstva zbog teških životnih uvjeta do revolucija po uzoru na boljševičku u Rusiji. Zbog općeg kaosa nakon Prvog svjetskog rata vlasti ne mogu suzbiti nemire. Tako i u Slavoniji, kao i u čitavoj Hrvatskoj Slavoniji, oblasne vlasti bespomoćno izvještavaju zemaljsku vladu o nemirima na selu. Tijekom posljednjih mjeseci rata postupno dolazi do potpunog sloma vlasti. Tada neke skupine vojnih bjegunaca, pripadnici tzv. zelenog kadra, započinju poticati seljake na ustanak ističući nezadovoljstvo trajanjem rata i rekvizicije za ratne potrebe. Potkraj listopada, tijekom studenog i do dolaska srpske vojske u prosincu, Slavonija prolazi najburnije razdoblje nemira. U Slavoniji izbija masovna buna s obje strane Papuka, u potezu od Požege i Našica prema Novoj Gradiški i Kutini te istočno prema Osijeku, zahvaćajući ostatak Slavonije. U izvorima oblasnih vlasti i malobrojnih župnih spomenica govori se o sveprisutnoj pljački i razbojništvu, o velikim bunama i užasu. Sastav stanovništva koji je sudjelovao u nemirima bio je šarolik. Vlasti su se

najviše bojele bjegunačkih skupina austrougarskih vojnika jer su bili naoružani. Ratni zarobljenici, pretežito iz Rusije, uključuju se u pobune i pljačke. U nekim slučajevima kriminalci, koji su pobjegli ili oslobođeni iz zatvora, kasnije sudjeluju u pljačkama. No, iako je svima njima posvećena najveća pažnja, bili su tek manjina pljačkaša. Većinu pljačkaša činili su seljaci, uglavnom potpomognuti četama zelenog kadra, što neki izvori nastoje prikriti optužujući pojedince na margini društva, uglavnom kriminalce, skitnice, Rome i slične. Vlasti posebice zabrinjava revolucionarni karakter nemira. Narodno vijeće SHS nema potporu na selu, zbog čega u nekim slučajevima dolazi do organizacije seljačkih republika. Poznate su tri takve republike u Petrijevcima, Donjem Miholjcu i Feričancima. U ovom će se izlaganju dati dijakronijski prikaz nemira u Slavoniji od zadnjih mjeseci Austro-Ugarske Monarhije do kraja prosinca 1918. godine i pokušati odgovoriti na pitanje jesu li nemiri imali obilježja revolucionarnog stanja ili samo spontanog seljačkog nezadovoljstva uzrokovanog teškim životnim uvjetima.

ANJA ŽIVEC

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

azivec@m.ffzg.hr

Posjedi Nikole VII. i Petra IV. Zrinskog

Vlasnički odnosi i upravljanje zemljištem imali su značajan utjecaj na kompleksne političke i ekonomske dinamike tijekom vladavine Nikole VII. Zrinskog i Petra IV. Zrinskog, članova iznimno utjecajne hrvatske plemićke obitelji. Nikola VII. Zrinski, ne samo vojni vođa već i promišljeni državnik, odigrao je ključnu ulogu u turbulentnom razdoblju 17. stoljeća. Njegova vlasnička politika bila je usmjerena na očuvanje obiteljskih posjeda unutar okvira Habsburške Monarhije, istovremeno se odupirući osmanskoj ekspanziji. Pametnim gospodarenjem zemljom Nikola VII. ne samo da je postigao stabilnost svojih teritorija već je i stvorio snažnu vojničku i ekonomsku bazu koja je ključno doprinijela očuvanju hrvatske neovisnosti. Petar IV. Zrinski, naslijedivši očevu baštinu, suočio se s izazovima političkih intriga i vojnih sukoba. Njegova vlasnička strategija bila je usmjerena na održavanje integriteta obiteljskih posjeda, što je često podrazumijevalo preciznu ravnotežu između suradnje s Habsburškom Monarhijom i zaštite hrvatskih interesa. Aktivnim sudjelovanjem u političkim zbivanjima Petar IV. ostavio je dubok trag u hrvatskoj povijesti, istovremeno braneći obiteljski dom i pridonoseći širem društvenom kontekstu. Imovinska raspodjela iz 1638. godine do popisa provedenog od strane kraljevskih povjerenika 1672. godine, koja obuhvaća procjenu kmetskih zemljišta, vlastelinskih davanja i selišta, predstavljala je ključne čimbenike političke i ekonomske moći vezane uz vlasničke odnose i upravljanje zemljom. Ti čimbenici ne samo da su oblikovali identitet obitelji Zrinski već su i znatno doprinijeli njihovoj dugovječnosti tijekom razdoblja obilježenoga geopolitičkim izazovima i unutarnjim nemirima. Cilj ovog istraživanja jest, na temelju temeljite analize primarnih i sekundarnih izvora, pružiti uvid u način upravljanja i odnosa između magnata Zrinskih i ljudi kojima su darovali zemlju, dali u zakup ili upravljali njome.

SKUPŠTINA HNOPZ-A

26. rujna (četvrtak), dvorana 39 (1915 – 2000),
skupština Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti (HNOPZ)

PREDSTAVLJANJA KNJIGA I ZBORNIKA

SRIJEDA, 25. IX.

Dvorana 58

18¹⁵ – 19⁰⁰ Predstavljanje knjige *Memoari Jelice Belović-Bernadzikowske (Ljube T. Daničić)*, ur. ENES S. OMEROVIĆ i TOMASZ JACEK LIS, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju i Historijski arhiv Sarajevo, 2023.

SRIJEDA, 25. IX.

Dvorana 56

18⁰⁰ – 18⁴⁵ Predstavljanje knjige MIRJANE MATIJEVIĆ SOKOL, *Studia epigraphica selecta. Rasprave i prinosi iz hrvatske srednjovjekovne epigrafije*, Split: Književni krug Split (Biblioteka znanstvenih djela 205), 2023.

18⁴⁵ – 19³⁰ Predstavljanje priručnika MIRJANE MATIJEVIĆ SOKOL i TOMISLAVA GALOVIĆA (urednici i priređivači), *Hrvatska heraldička baština I. – odabrane teme. Priručnik za studente*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – FF press (Katedarska knjižnica: *Pomoćne povijesne znanosti*, sv. 1. / Bibliotheca Cathedrae: *Scientiae auxiliares historiae*, vol. I.), 2023.

SRIJEDA, 25. IX.

Dvorana 39

18⁴⁵ – 19¹⁵ Predstavljanje (u suradnji s Akademijom za umjetnost i kulturu u Osijeku) zbornika radova *Art and the State in Modern Central Europe (18th – 21st Century)*. Edited by JOSIPA ALVIŽ, DRAGAN DAMJANOVIĆ, JASMINA NESTIĆ & JEREMY F. WALTON, Zagreb: Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, FF press, 2024.

ČETVRTAK, 26. IX.

Dvorana 31

17¹⁵ – 18⁰⁰ *Lokalna vlast i samouprava u povijesti Slavonije, Srijema i Baranje*, ur. ANA RAJKOVIĆ PEJIĆ i DOMAGOJ TOMAS, Slavonski Brod – Osijek: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Filozofski fakultet u Osijeku, 2024.

ČETVRTAK, 26. IX.

Dvorana 66

18⁴⁵ – 19¹⁵ Predstavljanje zbornika radova *Dominikanci na hrvatskim prostorima 1221. – 2021.*, ur. SLAVKO SLIŠKOVIĆ i ANA BIOČIĆ, Zagreb: Hrvatska dominikanska provincija – DNI (Biblioteka Dominikanska baština, knj. 9) i Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2024.

ČETVRTAK, 26. IX.

Dvorana 54

18⁴⁵ – 19¹⁵ Predstavljanje zbornika *Liberalizam: teorija i povijest jedne ideje. Zbornik radova povodom 300 godina od rođenja Adama Smitha (1723. – 2023.)*, ur. DARKO POLŠEK, BRUNO ŠAGI, ADRIJAN ŠTIVIĆ, Zagreb: FF press – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije, 2024.

PETAK, 27. IX.

Dvorana 53

17⁰⁰ – 17⁴⁵ Predstavljanje zbornika *Baranja kroz povijest. Zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem održanog u Osijeku 17. – 18. rujna 2020.*, ur. DINKO ŽUPAN i STANKO ANDRIĆ, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje (Bibliotheca Croatica: Slavonica, Sirmiensia et Baranyensia. Zbornici skupova – Acta symposiorum, knj. 3), 2024.

PETAK, 27. IX.

Dvorana 66

17⁰⁰ – 17⁴⁵ Predstavljanje knjige IVONE ŠEGO-MARIĆ, *Hrvatska politika u Bosni i Hercegovini 1878. – 1918. Državopravne teme i pitanja*, Mostar: Sveučilište u Mostar, 2024.

17⁴⁵ – 18³⁰ Predstavljanje knjige DANIELA HAMANA, *The Influence of the Zakón Súdhny Liúdem on the Vinodol Law and the Medieval Croatian Legal System*, Newcastle, UK: Cambridge Scholars Publishing, 2024.

PETAK, 27. IX.

Dvorana 39

18⁰⁰ – 18¹⁰ Predstavljanje knjige SLOBODANA ČAČE, ALANA JOHNSTONA, LUCIJANE ŠEŠELJ i BRANKA KIRIGINA, *A Corpus of Greek Graffiti from Dalmatia*, London: Institute of Classical Studies, 2022.

18¹⁰ – 18³⁵ Predstavljanje knjige SINIŠE BILIĆ-DUJMUŠIĆA, *Bitka kod Krka 49. godine prije Krista*, Rijeka – Zagreb: Filozofski fakultet u Rijeci, Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko katoličko sveučilište, 2022.

18³⁵ – 19⁰⁰ Predstavljanje knjige NIKOLE CESARIKA, MAJE GRISONIĆ, DAVIDA ŠTRMELJA, INGE VILOGORAC BRČIĆ, *Kalpurnija i egipatski bogovi u Caski na otoku Pagu*, Zagreb: FF press, Matica hrvatska Novalja, Turistička zajednica Grada Novalje, 2024.

PETAK, 27. IX.

Dvorana 56

14³⁰ – 15³⁰ Predstavljanje internog projekta Hrvatskog instituta za povijest: *Međunarodni diplomatski dokumenti za hrvatsku povijest između dva svjetska rata (MDIHP)*.

OBILAZAK GRADA I IZLET

26. rujna (četvrtak) – 20:00 obilazak grada pod stručnim vodstvom (ispred Filozofskog fakulteta u Osijeku)

28. rujna (subota) – izlet

ABECEDNI POPIS SEKCIJA

ARHIVI/ARHIVISTIKA I MUZEJI/MUZEOLOGIJA
CRKVENA POVIJEST
ČA JE OKO UČKE? IZABRANE TEME OD ANTIKE DO SUVREMENE POVIJESTI
ISTRE I KVARNERA
DEMOGRAFSKA I SOCIJALNA POVIJEST / GOSPODARSKA POVIJEST I POVIJEST
OKOLIŠA
HRVATSKO I EUROPSKO SREDNJOVIJEKOVlje
INSTITUCIJE I POJEDINCI
KAKO DIPLOMATSKA POVIJEST PRIDONOSI ISTRAŽIVANJU HRVATSKE
PROŠLOSTI? PRIMJERI IZ AMERIČKE, FRANCUSKE I BRITANSKE
(MEĐURATNE) DIPLOMACIJE
KRAJOLIK U MIJENI: ISTRAŽIVANJE ODNOSA ČOVJEKA I ZEMLJE U „DUGOM“
18. STOLJEĆU
KULTURA SJEĆANJA
MARGINALNE DRUŠTVENE SKUPINE U 19. STOLJEĆU
MIKROSOCIJALIZAM: LOKALNE PRAKSE JUGOSLAVENSKOG SOCIJALIZMA
MODERNIZACIJA HRVATSKIH GRADOVA U 20. STOLJEĆU: RAZNOVRNE
PERSPEKTIVE
OBILJEŽJA POLITIČKE KULTURE U VOJNOJ KRAJINI
(PRED)MODERNE MISLEĆE ŽENE
PERCEPCIJE TERITORIJA U SREDNJOVIJEKOVNOJ HRVATSKOJ, BOSNI I SRBIJI
POLITIKA I GOSPODARSTVO U „DUGOM“ 19. STOLJEĆU
POMOĆNE POVIJESNE ZNANOSTI I PRAKSA ISTRAŽIVANJA VRELA
(EPIGRAFIJA; KODIKOLOGIJA, HERALDIKA, METROLOGIJA)
POSJEDI I PLEMSTVO U SAVSKO-DRAVSKOM MEĐURJEČJU U KASNOM
SREDNJEM VIJEKU. ZNAČENJA I POJAVNOSTI
POSJEDI U REDOVNIČKIM ZAJEDNICAMA: NORMATIVNI I PRAKTIČNI
ASPEKTI
POVIJEST 20. STOLJEĆA (MEĐURATNO I RATNO RAZDOBLJE 1918. – 1939. /
1941. – 1945.; POSLIJERATNO RAZDOBLJE I DOMOVINSKI RAT)
POVIJEST HRVATSKOG POMORSTVA
POVIJEST I FILOZOFIJA ZNANOSTI, HISTORIOGRAFIJA I METODOLOGIJA
POVIJEST PROSVJETE I ŠKOLSTVA
POVIJEST U NASTAVI – METODIČKA SEKCIJA
PRAVNA POVIJEST
PRVI SVJETSKI RAT
RANI NOVI VIJEK

„SVE OSTAJE U FAMILIJI“ – UPRAVLJANJE SLUŽBAMA, POSJEDOVANJE
NEKRETNINA I ZEMLJE U „DUGOM“ 18. STOLJEĆU

STARA POVIJEST

STUDENTSKA SEKCIJA

„TO JE TVOJA ZEMLJA“: HRVATSKA DIJASPORA AUSTRALIJE, NJIHOVE
PERCEPCIJE I KONTAKTI SA ZEMLJOM PODRIJETLA (1945. – 1991.)

UMJETNOST U DRUŠTVU OD SREDINE 19. STOLJEĆA DO DANAS

ZADRUGARSTVO

ZEMLJA – ETNOLOŠKI I KULTURNOANTROPOLOŠKI FENOMEN

KAZALO OSOBNIH IMENA

A

Agičić, Damir 2, 6, 13, 24, 165
Alviž, Josipa 21, 43, 243
Andrić, Stanko 13, 31, 39, 244
Anić, Tomislav 23, 44
Anušić, Nikola 34, 45
Armanda, Ivan 28, 45
Atalić, Bruno 33, 46

B

Bačvar, Anamarija 30, 47
Balić, Juraj 18, 47
Balog Vojak, Jelena 27, 48
Banović, Marin 32, 48
Barić, Maja 21, 49
Barišić, Franjo 30, 50
Barišić, Rudolf 29, 50
Bartulović, Željko 35
Batina, Klementina 26, 51
Belamarić, Inge 14, 52
Belamarić, Joško 21, 53
Bencetić, Lidija 23, 54
Benić Penava, Marija 30, 50
Bijelić, Juro 26, 66
Bilić-Dujmušić, Siniša 14, 15, 55, 244
Bing, Albert 30, 55
Biočić, Ana 28, 56, 243
Blaženović, Marin 29, 56
Bogdanović, Tomislav 22, 57
Boljat, Lucija 28, 58
Borić, Marijana 33, 58
Božić Bogović, Dubravka 30, 59
Brandl, Naida-Michal 37, 60
Brandolica, Tomislav 23, 61
Bratanić, Mateo 32, 61
Brezak, Vjeran 14, 62
Brgles, Branimir 17, 63
Brkić Midžić, Silvija 34, 84
Brlić, Ivan 30, 63, 64
Buczynski, Alexander 18, 26, 65, 66
Budić, Filip 14, 66
Buljan, Marijan 22, 67

Buljević, Ivan 15, 67

C

Celner, Tin 24, 68
Cipek, Tihomir 21, 22, 69, 140
Cvikić, Sandra 30, 233

Č

Čandrić, Slavko 33, 69
Čapo, Hrvoje 31, 70
Čoralić, Lovorka 27, 71

Ć

Ćutić Gorup, Maja 34, 36, 72

D

Dabo, Mihovil 36, 73
Dajč, Haris 33, 74
D'alessio, Vanni 36, 73
Damjanović, Dragan 21, 74, 243
Demo, Šime 31, 32, 75, 89, 213
Doblanović Šuran, Danijela 17, 161
Dobrovšak, Ljiljana 22, 76
Domján, Dániel Ferenc 23, 77
Donadini, Luka 15, 78
Drino, Dževad 35, 78
Duda, Igor 24, 79
Dugac, Željko 33, 79, 90

DŽ

Džin, Kristina 15, 81

Đ

Đukić, Zlatko 14, 81
Đuričić, Siniša 35, 82

F

Fabijanec, Sabine Florence 15, 83
Fatović-Ferenčić, Stella 34, 84
Filipović, Emir O. 16, 85
Filipović, Sergej 34, 85
Filipović, Slavica 14, 86
Filipović, Tina 24, 86
Fulurija Vučić, Minela 19, 87

G

Galović, Tomislav 2, 6, 31, 32, 88, 89
 Grabar, Gabriel 24, 89
 Grbavac, Branka 33, 90
 Grbavac, Luka 38, 235
 Grdiša Asić, Monika 17, 91
 Grgić, Stipica 25, 92
 Grkeš, Ivan 26, 93
 Grubišić, Ante 30, 94

H

Habek, Dubravko 33, 95
 Hajdarović, Miljenko 35, 96
 Han, Diego 36, 97
 Harris, Robin 31, 97
 Hegediš, Karolina 29, 98
 Herman Kaurić, Vijoleta 22, 99
 Holjevac, Robert 18, 100
 Holjevac, Željko 2, 6, 13, 19, 101
 Hren, Filip 17, 102
 Hrستیć, Ivan 25, 102

I

Ipšić, Irena 19, 87
 Isailović, Neven 16, 103
 Ivčić, Snježana 33, 104

J

Jager, Mario 35, 105
 Jagodar, Josip 30, 105
 Janković Barbarić, Valentina 17, 107
 Janković, Branimir 37, 106
 Jareb, Mario 31, 108
 Jelaska Marijan, Zdravka 23, 108
 Jelaš, Danijel 6, 15, 109
 Jeličić, Ivan 36, 109
 Jelić, Manuel 16, 110
 Jerković, Marko 29, 111
 Joksimović, Milena 16, 31, 111, 112
 Josipović Batorek, Slađan 6, 23, 113
 Josipović, Igor 19, 186
 Jović Mazalin, Sandra 23, 114
 Juran, Kristijan 32, 115
 Jurković, Ivan 16, 115

K

Karakaš Obradov, Marica 6, 22, 116
 Karbić, Marija 2, 6, 29, 117
 Karković Takalić, Palma 36, 118
 Kasumović, Amila 20, 119
 Kesegi-Krstin, Ksenija 35, 124
 Kevo, Marko 22, 119
 Kezić, Valentina 20, 120
 Klaužer, Vedran 18, 120
 Knežević, Adrian 30, 64
 Knežević, Hrvoje 35, 122
 Kokeza, Ivan 27, 48
 Kolak Bošnjak, Arijana 19, 123
 Kolić, Marko 33, 123
 Komšo, Darko 31, 112
 Kordić, Jelica 35, 124
 Koren, Snježana 35, 125
 Korotaj Drača, Vinko 20, 126
 Kovač, Miro 31, 126
 Kovač, Vinko 34, 37, 127, 128
 Kudelić, Zlatko 18, 100
 Kuhar, Martin 34, 84
 Kuntić-Makvić, Bruna 14, 15, 86, 128
 Kurelić, Robert 16, 129
 Kušen, Dražen 6

L

Lalošević, Vesna 15, 81
 Latinčić, Dubravka 16, 130
 Lazanin, Sanja 18, 131
 Leček, Suzana 2, 6, 23, 132
 Leleković, Tino 33, 133
 Lenić, Filip 19, 134
 Lovaš, Eldina 6, 17, 134
 Lovrenčić, Lana 21, 135
 Lozančić, Lada 19, 136
 Lozančić, Sanja 19
 Luetić, Tihana 28, 56
 Lukić Milivojević, Katarina 15, 137

M

Magaš Bilandžić, Lovorka 21, 137
 Maksić, Veljko 20, 138
 Malek, Andrej 20, 139
 Mališa, Rene 22, 139
 Mance Cipek, Ivana 21, 140

Mandušić, Iva 17, 141
 Manin, Marino 23, 26, 142
 Marić, Leo 22, 143
 Marić, Marinko 20
 Marinović Golubić, Marica 25, 145
 Marjanović, Ivan 29, 146
 Markulin, Nikola 18, 146
 Martinčević, Marino 28, 147
 Marušić, Ivana 35, 206
 Matešić, Marko 29, 148
 Matic, Tomislav 28, 149
 Matijašić, Robert 14, 15, 149
 Matijević, Ivan 14, 15, 26, 150
 Matijević, Margareta 26, 151
 Matijević Sokol, Mirjana 31, 32, 152
 Matković, Stjepan 26, 153
 Mazor, Zlatan 37, 235
 Medved, Marko 33, 36, 153, 154
 Mendeš, Nikša 32, 154
 Mihaljević, Josip 25, 155
 Miklošević, Željka 21, 155
 Milec, Ivan 23, 156
 Milivojević, Feđa 14, 15, 137, 157
 Milovan Delić, Iva 34, 157
 Missoni, Ivan 16, 158
 Mladineo, Goran Pavao 28, 159
 Mlinarić, Dubravka 18, 160
 Mogerović Crljenko, Marija 17, 161
 Mostepaniuk, Myroslava 28, 162
 Mrnarević, Ivan 37, 236
 Mučalo, Nataša 27, 163
 Mujadžević, Dino 35, 163
 Muškardin, Dijana 35, 164

N

Najbar-Agičić, Magdalena 24, 165
 Nestić, Jasmina 21, 43, 243
 Novak, Zrinka 17, 166
 Novosel, Filip 17, 27, 167
 Novosel, Zrinko 18, 168
 Nujić, Pavao 17, 169

NJ

Njari, Denis 16, 170

O

Obradović Mojaš, Jelena 20, 170
 Odobašić, Gabrijela 21, 171
 Ograjšek Gorenjak, Ida 25, 172
 Orlić, Olga 27, 30, 173, 174
 Ostajmer, Branko 19, 175
 Osterman, Jasmina 14, 175

P

Patafta, Daniel 29, 176
 Pavić, Hrvoje 20, 177
 Pavić, Milorad 32, 178
 Pavliček, Vida 27, 179
 Pejić, Luka 6, 20, 25, 180, 190, 243
 Perinčić, Tea 36, 180
 Perović, Zoran 27, 181
 Petrak, Janica 37, 237
 Petrić, Hrvoje 6
 Petrović Leš, Tihana 26, 93
 Petrović Osmak, Željka 26, 174, 181
 Pintur, Marin 27, 182
 Pisk, Silvija 33, 183
 Plantosar, Petra 28, 184
 Počanić, Patricia 21, 137
 Popić, Tomislav 29, 185
 Predoević Zadković, Petra 36, 118
 Prelog, Petar 21, 185
 Prutki, Stjepan 19, 186
 Puhalo, Rebeka 37, 237
 Puljizević, Kristina 33, 187

R

Radić, Željko 35, 188
 Radonić Vranjković, Paulina 22, 188
 Radošević, Milan 33, 189
 Raguž, Bruno 30, 193
 Raguž, Marija 189
 Rajković Pejić, Ana 25, 190, 243
 Rastović, Ivan 29, 191
 Rašić, Dora 20, 192
 Ravančić, Gordan 2, 6, 35, 193
 Regan, Krešimir 16, 130
 Roknić Bežanić, Andrea 30, 36, 193
 Rubić, Tihana 26, 93, 181

S

Sardelić, Sani 21, 194
 Seferović, Jelena 34, 195
 Seletković, Petar 29, 196
 Shek Brnardić, Teodora 17, 18, 197
 Sikirić Assouline, Zvezdana 25, 32, 198
 Skenderović, Robert 18, 199
 Slišković, Slavko 28, 200, 243
 Smoljan, Ivan 24, 200
 Spetić, Vito 29, 201
 Stamova, Mariyana 22, 202
 Stanić, Damir 19, 202
 Steindorff, Ludwig 34, 203
 Stubičar, Robert 14, 81
 Suljagić, Boris 27, 204
 Svirac, Manda 21, 204

Š

Šagi, Bruno 37, 38, 238, 244
 Šalković, Dominik 20, 192
 Šarić, Marko 17, 205
 Šego-Marić, Ivona 35, 36, 206, 244
 Šešelj, Lucijana 14, 15, 206, 244
 Šimek, Senna 37, 207
 Škrebilin, Bruno 29, 208
 Škvorc, Đuro 34, 208
 Šmider, Ante 37, 239
 Šokčević, Dinko 28, 209
 Španiček, Zdeslav 23, 209
 Španiček, Žarko 26, 210
 Špoljarić, Luka 16, 211
 Štivić, Adrijan 37, 38, 240, 244
 Štuka, Tomislav 22, 211
 Švoger, Vlasta 19, 212

T

Tabak Demo, Maja 32, 89, 213
 Tokić, Antea 37, 241
 Tomas, Domagoj 6, 22, 214, 243
 Tomašegović, Nikola 19, 214
 Tori, Tamara 15, 215
 Trojan, Ivan 2, 13
 Turda, Marius 34, 216
 Turkalj, Jasna 19, 219
 Turk-Presečki, Valerija 35, 218
 Turk, Zoran 24, 217

U

Uglešić, Sanda 32, 220

V

Valić, Jasna 34, 157
 Varga, Szabolcs 17, 28, 220, 221
 Vejzagić, Saša 24, 222
 Vilogorac Brčić, Inga 14, 15, 223, 244
 Vlašić, Anđelko 6, 17, 223
 Vojak, Danijel 20, 27, 37, 48, 224
 Volner, Hrvoje 6, 23, 225
 Vrbanus, Milan 17, 226
 Vručina, Petra 15, 227
 Vučak, Ivica 33, 123
 Vučak, Margareta 23
 Vujić, Perica 35, 228
 Vukičević, Marko 20, 229
 Vuk, Ivan 24, 229

Z

Zahirović, Nedim 16, 230
 Zelić, Martin 37, 241
 Zlodi, Zdravka 22, 231
 Zubak, Marko 23, 24, 231

Ž

Žebec Šilj, Ivana 25, 232
 Žerić Đulović, Sara 24, 232
 Živec, Anja 37, 242
 Živić, Dražen 30, 233
 Župan, Dinko 31, 34, 234, 244

Sadržaj

PREDGOVOR	7
RASPORED RADA	9
SUDIONICI I NASLOVI IZLAGANJA U SEKCIJAMA	13
STARA POVIJEST	14
HRVATSKO I EUROPSKO SREDNJOVJEKOVLJE	15
PERCEPCIJE TERITORIJA U SREDNJOVJEKOVNOJ HRVATSKOJ, BOSNI I SRBIJI	16
RANI NOVI VIJEK	17
KRAJOLIK U MIJENI: ISTRAŽIVANJE ODNOSA ČOVJeka I ZEMLJE U „DUGOM“ 18. STOLJEĆU	17
„SVE OSTAJE U FAMILIJI“ – UPRAVLJANJE SLUŽBAMA, POSJEDOVANJE NEKRETNINA I ZEMLJE U „DUGOM“ 18. STOLJEĆU	18
OBILJEŽJA POLITIČKE KULTURE U VOJNOJ KRAJINI	19
INSTITUCIJE I POJEDINCI	19
POLITIKA I GOSPODARSTVO U „DUGOM“ 19. STOLJEĆU	19
MARGINALNE DRUŠTVENE SKUPINE U 19. STOLJEĆU	20
UMJETNOST U DRUŠTVU OD SREDINE 19. STOLJEĆA DO DANAS	21
PRVI SVJETSKI RAT	22
POVIJEST 20. STOLJEĆA (MEĐURATNO I RATNO RAZDOBLJE 1918. – 1939. / 1941. – 1945.; POSLIJERATNO RAZDOBLJE I DOMOVINSKI RAT)	22
MODERNIZACIJA HRVATSKIH GRADOVA U 20. STOLJEĆU: RAZNOVRNE PERSPEKTIVE	23
MIKROSOCIJALIZAM: LOKALNE PRAKSE JUGOSLAVENSKOG SOCIJALIZMA	24
(PRED)MODERNE MISLEĆE ŽENE	25
„TO JE TVOJA ZEMLJA“: HRVATSKA DIJASPORA AUSTRALIJE, NJIHOVE PERCEPCIJE I KONTAKTI SA ZEMLJOM PODRIJETLA (1945. – 1991.)	25
ZADRUGARSTVO	26
ZEMLJA – ETNOLOŠKI I KULTURNOANTROPOLOŠKI FENOMEN	26
ARHIVI/ARHIVISTIKA I MUZEJI/MUZEOLOGIJA	27
CRKVENA POVIJEST	28
POSJEDI I PLEMSTVO U SAVSKO-DRAVSKOM MEĐURJEČJU U KASNOM SREDNJEM VIJEKU. ZNAČENJA I POJAVNOSTI	29

POSJEDI U REDOVNIČKIM ZAJEDNICAMA: NORMATIVNI I PRAKTIČNI ASPEKTI	29
DEMOGRAFSKA I SOCIJALNA POVIJEST / GOSPODARSKA POVIJEST I POVIJEST OKOLIŠA	30
KAKO DIPLOMATSKA POVIJEST PRIDONOSI ISTRAŽIVANJU HRVATSKE PROŠLOSTI? PRIMJERI IZ AMERIČKE, FRANCUSKE I BRITANSKE (MEĐURATNE) DIPLOMACIJE	31
POMOĆNE POVIJESNE ZNANOSTI I PRAKSA ISTRAŽIVANJA VRELA (EPIGRAFIJA; KODIKOLOGIJA, HERALDIKA, METROLOGIJA)	31
POVIJEST HRVATSKOG POMORSTVA	32
POVIJEST I FILOZOFIJA ZNANOSTI, HISTORIOGRAFIJA I METODOLOGIJA	33
POVIJEST PROSVJETE I ŠKOLSTVA	34
POVIJEST U NASTAVI – METODIČKA SEKCIJA	34
PRAVNA POVIJEST	35
ČA JE OKO UČKE? IZABRANE TEME OD ANTIKE DO SUVREMENE POVIJESTI ISTRE I KVARNERA	36
KULTURA SJEĆANJA	37
STUDENTSKA SEKCIJA	37
SAŽETCI UVODNIH IZLAGANJA	39
SAŽETCI KONGRESNIH IZLAGANJA	43
SAŽETCI – STUDENTSKA SEKCIJA	235
SKUPŠTINA HNOPZ-A	243
PREDSTAVLJANJA KNJIGA I ZBORNIKA	243
OBILAZAK GRADA I IZLET	244
ABECEDNI POPIS SEKCIJA	245
KAZALO OSOBNIH IMENA	247